

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

**ДЕРЖАВНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА В СФЕРІ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ**

Монографія

Житомир
Видавничий дім “Бук-Друк”
2025

УДК 351:796

Д36

Рекомендовано до друку Вченою радою
Державного університету «Житомирська політехніка»
Протокол № 6 від 24 березня 2025 р.

Автори:

Грицишен Д.О., Сергієнко Л.В., Дикий А.П., Ксендзук В.В.,
Свірко С.В., Нікітенко О.В., Однороченко І.В., Петрик С.М.,
Чиж В.В., Михаленко Д.Д.

Рецензенти:

Ольга Мстиславівна Руденко

*доктор наук з державного управління, професор,
Національний університет «Чернігівська політехніка»*

Оксана Ігорівна Пархоменко-Куцевіл

*доктор наук з державного управління, професор,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі*

Д36 Державна освітня політика в сфері фізичної культури та
спорту: монографія / За загальною редакцією
Д.О. Грицишена. – Житомир: Видавничий дім «Бук-друку»,
2025. – 300 с.
ISBN 978-617-560-212-6

Монографія присвячена дослідженню теоретико-методологічних та практичних аспектів розвитку вищої освіти у сфері фізичної культури та спорту. Розглянуто історичні передумови формування системи підготовки фахівців, сучасний стан державного управління та стратегічні засади політики у цій сфері.

Окрема увага приділена механізмам удосконалення вищої освіти, зокрема питанням забезпечення якості освітнього процесу, фінансової підтримки та стандартизації. Проаналізовано роль державного та громадського управління у розвитку фізичної культури і спорту в закладах вищої освіти, а також перспективи розширення змісту освітніх програм відповідно до сучасних вимог.

Монографія буде корисною для науковців, освітян, фахівців з державного управління, а також усіх, хто цікавиться проблемами розвитку фізичної культури та спорту у вищій освіті.

УДК 351:796

ISBN 978-617-560-212-6

© Колектив авторів, 2025

ЗМІСТ

ПРО АВТОРІВ	5
ПЕРЕДМОВА	7
ГЛАВА 1. ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ	10
РОЗДІЛ 1. Теоретичні положення формування та реалізації державної освітньої політики в сфері фізичної культури та спорту	10
1.1. Розвиток понятійного апарату державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту	10
1.2. Значення фізичної культури та спорту для ЗВО	25
РОЗДІЛ 2. Еволюція державної освітньої політики в сфері фізичної культури та спорту	37
2.1. Історичний аналіз становлення та розвитку фізичної культури і спорту у закладах вищої освіти	37
2.2. Становлення та розвиток системи підготовки фахівців з фізичної культури та спорту в Україні: історико-педагогічний аспект	54
РОЗДІЛ 3. Становлення наукового знання про державну освітню політику в сфері фізичної культури та спорту	65
3.1. Особливості становлення наукового знання в сфері фізичної культури та спорту	65
3.2. Публікаційна активність щодо фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти	76
ГЛАВА 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ	90
РОЗДІЛ 4. Сучасний стан державної освітньої політики в сфері фізичної культури та спорту	90
4.1. Вища освіта в сфері фізичної культури та спорту як об'єкт державного управління	90
4.2. Діяльність суб'єктів державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту	104
РОЗДІЛ 5. Методологія формування та розвитку стратегічних положень державної освітньої політики в сфері фізичної культури та спорту	123
5.1. Сучасний стан стратегічних положень загальної державної політики в сфері фізичної культури та спорту в контексті системи вищої освіти	123

5.2. Аналіз стратегічних положень загальної державної політики в сфері вищої освіти щодо розвитку фізичної культури та спорту	136
5.3. Удосконалення стратегічних положень державної галузевої політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти	151
РОЗДІЛ 6. Удосконалення державної освітньої політики в сфері фізичної культури та спорту	162
6.1. Стандартизація фізичної культури та спорту в освітньому просторі вищої школи України як запорука підготовки профільних кадрів нової генерації	162
6.2. Розширення змісту освітніх програм в контексті забезпечення розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти	171
ГЛАВА 3. РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ	190
РОЗДІЛ 7. Забезпечення якості вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту	190
7.1. Рівні забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту	190
7.2. Порядок внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту	207
РОЗДІЛ 8. Реалізація громадсько-кадрових складових стратегічних цілей щодо розвитку державної освітньої політики в сфері фізичної культури та спорту в системі вищої освіти	223
8.1. Інституційний механізм державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти	223
8.2. Розвиток громадського самоврядування в межах державного управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти	242
8.3. Механізми фінансової підтримки щодо розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту	251
ВИСНОВКИ	266
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	272

ПРО АВТОРІВ

Димитрій Олександрович ГРИЦИШЕН

*Проректор з науково-педагогічної роботи та інноваційного розвитку Державного університету «Житомирська політехніка»
Заслужений економіст України.*

Доктор наук з державного управління, доктор економічних наук, професор. Стипендіат Верховної Ради України. Член експертної ради МОНУ з питань проведення експертизи дисертаційних робіт. Член галузевої експертної ради та експерт Національного агентства із забезпечення якості освіти. Голова Секції «Безпекове суспільство: захист свободи, національної безпеки та культурної спадщини України та її громадян» Експертної ради МОНУ з проведення експертизи проектів молодих вчених. Заступник Голови Спеціалізованої вченої ради Д 14.052.03 Державного університету «Житомирська політехніка»

Лариса Василівна СЕРГІЄНКО

Декан факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин

Державного університету «Житомирська політехніка»

Доктор наук з державного управління, доцент.

Вчений секретар Спеціалізованої вченої ради Д 14.052.03 Державного університету «Житомирська політехніка»

Анатолій Петрович ДИКИЙ

Доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування

Державного університету «Житомирська політехніка»

Доктор економічних наук, доцент.

Член спеціалізованих вчених рад Д 14.052.03 та Д 14.052.05

Державного університету «Житомирська політехніка»

Валентина Віталіївна КСЕНДЗУК

Професор кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту

Державного університету «Житомирська політехніка»

Доктор наук з державного управління, професор.

Член спеціалізованої вченої ради Д 14.052.03 Державного університету «Житомирська політехніка»

Світлана Володимирівна СВІРКО

Завідувач кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування

Державного університету «Житомирська політехніка»

Доктор наук з державного управління, доктор економічних наук, професор.

Голова спеціалізованої вченої ради Д 14.052.03 та член спеціалізованої вченої ради Д 14.052.03 Державного університету «Житомирська політехніка»

Олексій Володимирович НІКІТЕНКО

Заступник Міністра молоді та спорту України

Кандидата наук з фізичного виховання і спорту

Ігор Володимирович ОДНОВОРЧЕНКО

Завідувач кафедри фізичного виховання та спорту

Державного університету «Житомирська політехніка»

Кандидат наук з державного управління

Сергій Михайлович ПЕТРИК

Докторант кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування

Державного університету «Житомирська політехніка»

Кандидат наук з державного управління

Віктор Васильович ЧИЖ

Викладач кафедри фізичного виховання та спорту

Державного університету «Житомирська політехніка»

Кандидат наук з державного управління

Дмитро Дмитрович МИХАЛЕНКО

Здобувач наукового ступеня доктора філософії

ПЕРЕДМОВА

Сучасний світ обрав шлях сталого розвитку, за яким рухова активність є однією з важливих детермінант успішної реалізації наміченого людством напрямку руху. Основну роль у забезпеченні активізації рухової функції сучасного суспільства відіграє фізична культура і спорт загалом та фізична культура і спорт в закладах вищої освіти зокрема. Саме в системі сучасної вищої школи фізична культура та спорт набули дійсно наукового обґрунтування та багатовекторного спрямування на засадах всеохоплення в часі і просторі. Для України проблематика розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти набуває особливого звучання.

Російська військова агресія в Україні спричиняє втрати людського капіталу, включаючи фізичне та психологічне здоров'я, освіту та економічний потенціал. Оцінюючи наслідки війни, варто вказати на руйнування освітніх закладів та об'єктів наукової інфраструктури: станом на початок 2024 року «загалом внаслідок бойових дій було пошкоджено 3,8 тис. освітніх закладів, крім того, у багатьох регіонах навчальний процес у школах та інших закладах був зупинений тривалий час. Прямі збитки від руйнувань закладів освіти становлять \$6,8 млрд.» [97]. Крім того, «через велику інтенсивність бойових дій на сході та півдні України, а також регулярні ракетні обстріли по всій її території, більшість культурних та спортивних установ припинили свою роботу, або значно її скоротили. Як наслідок, 12,5 млн жителів принаймні 6 областей країни (Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Харківська, Херсонська області) втратили доступ до послуг, ще 13 млн людей з 7 областей обмежені в їх отриманні» [97]. В той же час на фоні фізичних збитків в сфері інфраструктури в Україні гостро відображається негативний вплив зниження рівня людського розвитку, адже за останні 2 роки цей показник зменшився до найнижчого рівня з 2004 року. Індекс людського розвитку [299] оцінює: довге та здорове життя, доступ до знань та гідний рівень життя.

В умовах військової агресії проти нашої України, що триває вже 10 років, коли кожен член суспільства має бути готовий до захисту Вітчизни, особливу увагу слід приділяти саме розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, де готуються найкращі

інтелектуальні кадри країни, які, як в межах гармонійного розвитку людини загалом, так і в конкретних політичних умовах функціонування нашої країни, мають демонструвати високий рівень фізичної підготовки.

Розвиток вищої освіти в Україні залишається надзвичайно актуальним у контексті багатьох факторів: як елемент економічного та соціального розвитку країни, адже інвестиції в людський капітал сприяють створенню інновацій, конкурентоспроможності та зростанню ефективності ринку праці; як елемент формування громадянської свідомості та розвитку демократичних цінностей; як відповідь на процеси глобалізації та технологічний розвиток, а також як необхідність відновлення людського капіталу в післявоєнний період. Тому важливо, щоб вища освіта в Україні відповідала потребам сучасного світу, пропонуючи освітні програми та інфраструктуру для підготовки висококваліфікованих фахівців.

В розрізі цього набувають актуальності питання вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту, що супроводжується зростанням уваги до здорового способу життя, фізичної активності та спорту в сучасному суспільстві. Здоров'я і фізичний розвиток, професійні перспективи, масовість і доступність освіти, модернізація і технології, а також стратегічне планування є ключовими аспектами, які підкреслюють важливість досліджень в даній сфері. Аналіз та розробка ефективних механізмів державного управління цією галуззю залишається важливим завданням для органів державної влади, спрямованим на забезпечення якості освіти та розвиток галузі фізичного виховання та спорту.

Тому сьогодні аналіз та удосконалення механізмів державного управління вищою освітою у сфері фізичної культури та спорту потребують комплексного підходу та системних реформ в частині досягнення високих стандартів якості та конкурентоспроможності, що забезпечить поступальний розвиток вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту і, як наслідок, позитивно впливатиме на показники розвитку освітньо-наукової та соціальної політики країни.

Питання державної політики в сфері фізичної культури та спорту тим чи іншим чином досліджували такі науковці як: С. Балабан, В. Барановський, Ж. Беленюк, Б. Бондаренко, В. Бондаренко, С. Вавренюк, І. Гасюк, Г. Грибан, С. Домбровська, Л. Дудорова, О. Жданова, О. Журавель, М. Калина, В. Кононенко, К. Кудлата, О. Кузьменко, В. Лікашук, О. Моргунов, С. Ніконенко, В. Палюх,

Д. Петришин, І. Рибчич, В. Савченко, А. Сергєєв, Р. Сіренко, А. Фальковський, А. Ціпов'яз, О. Чокля, О. Шевчук та інші.

Проблематику державної політики в сфері вищої освіти загалом у різні часи опрацьовувала ціла когорта вітчизняних вчених, а саме: М. Ажажа, О. Акімов, П. Алієва, С. Андрейчук, Н. Базиляк, Н. Батечко, Н. Бишевець, О. Блинова, І. Блощинський, С. Боднар, М. Болдуєв, С. Вавренюк, О. Воробйова, Н. Гедікова, Л. Головій, Л. Грень, С. Григанська, Т. Губанова, Н. Губернська, Л. Денисова, С. Домбровська, Ю. Журавель, Г. Коваль, Р. Ковальчук, І. Кондратенко, Т. Костюк, Т. Кравцова, О. Кравцов, В. Крижко, С. Крисюк, О. Лашенко, В. Луговий, О. Мозолєв, Ю. Молчанова, С. Мороз, С. Немченко, В. Огаренко, І. Парубчак, Ю. Попіль, І. Попович, Н. Протасова, В. Радул, М. Русин, І. Семенець-Орлова, К. Сергієнко, Н. Серкова, І. Сиваш, І. Сікорська, Р. Сіренко, М. Старокошко, О. Степаненко, О. Стрілець-Бабенко, О. Тоцька, В. Уложенко, В. Усиченко, І. Хомишин, Г. Чирва, О. Шеломовська, Р. Щокін, Т. Яровой та інші. Також дослідженням щодо державного управління вищою освітою займаються такі науковці, як: О. Акімов, Б. Грушецький, Ю. Журавель, Г. Лопушняк, В. Огаренко, Х. Рибчанська, І. Семенець-Орлова, О. Тоцька та інші. Серед закордонних дослідників увагу питанням державного управління освітою в сфері фізичної культури та спорту приділяють: Барра А. Д. О., Вільяфуерте Дж., Віторіно М. Р., Сільва С. А. П. Д. С., Перес Л., Дельгадо В., Кабіш, Д. та інші.

Дане монографічне дослідження є результатом багаторічної роботи дослідників Державного університету «Житомирська політехніка» та пропонує новий погляд на розвиток державної освітньої політики в сфері фізичної культури та спорту.

ГЛАВА 1

ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

1.1. Розвиток понятійного апарату державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту

Фізична культура і спорт на сьогодні є не тільки складовою системи культури, що пов'язана з фізичним вихованням, а й запорукою досягнення людством сталого розвитку. І дійсно: цілі, які стоять перед глобальним суспільством у найближчі десятиріччя можливі до реалізації виключно за долучення до останньої здорових і фізично міцних, рухливо активних, а отже енергійних особистостей, оскільки, як зазначав Децим Юній Ювенал: «*Mens sana in corpore sano*» (дух здоровий у тілі здоровому) [80; 144]. Не останню роль у встановленні миру в Україні відіграє фізична культура та спорт, оскільки справжні захисники вітчизни мають бути: наділені потужним здоров'ям, фізично підготовленими та витривалими в умовах військових дій; саме тоді вони зможуть демонструвати так необхідні у військовому часі та просторі військово-прикладні рухові вміння та навички [179].

Всесвітня організація охорони здоров'я виокремлює такі преференції фізичної активності людини як складової фізичної культури та спорту, а також застереження щодо недостатньо активних людей [291]: «фізична активність має значні переваги для здоров'я серця, тіла та розуму; фізична активність сприяє профілактиці та лікуванню неінфекційних захворювань, таких як серцево-судинні захворювання, рак і діабет; фізична активність зменшує симптоми депресії та тривоги; фізична активність покращує навички мислення, навчання та судження; фізична активність забезпечує здоровий ріст і розвиток молоді; фізична активність покращує загальне самопочуття;

у всьому світі 1 з 4 дорослих не відповідає глобальним рекомендованим рівням фізичної активності; люди, які недостатньо активні, мають на 20-30% більший ризик смерті порівняно з людьми, які достатньо активні; понад 80 % підлітків у світі є недостатньо фізично активними».

Провідні роль у формуванні дійсної атмосфери суцільного проникнення фізичної культури та спорту у наше життя відіграє державна політика, яка, за словами вченого М.В. Дутчака має на меті [80]: «своєчасне виявлення проблем, які викликають стурбованість у суспільстві, їх аналіз, встановлення причин виникнення, підготовку програм, спрямованих на розв'язання цих програм, забезпечення впровадження відповідних механізмів та управлінських рішень. Пріоритетність гуманістичних орієнтирів посідає особливе місце у формуванні та реалізації державної політики в Україні, суспільство якої не так давно позбулося авторитарного соціального устрою і ще багато в чому дотримується його принципів та ідеалів. Це повною мірою стосується галузі фізичної культури і спорту та розглядається як базис для здійснення загальносистемних реформ заради використання наявних та потенційних ресурсів цієї галузі для задоволення потреб розвитку та життєдіяльності людини. Важливою складовою гуманізації фізичного виховання різних груп населення є збереження власне життя людини – найважливішої цінності суспільства. Питання збільшення уваги до оздоровчих можливостей рухової активності в тій чи іншій формі виникають в Україні вже понад п'ятдесят років. Водночас вони не змінили дегуманістичних характеристик процесу залучення населення до рухової активності, його відчуженості від людини та суті її природи. Оскільки заклики до використання фізичного виховання в інтересах зміцнення здоров'я носили тільки декларативний характер і не були підкріплені реальними, втіленими в життя діями. На сучасному етапі розвитку українського суспільства найактуальнішими є проблеми стосовно напруженої соціально-демографічної ситуації, незадовільного стану здоров'я населення та очікуваної тривалості життя людей, прогресування хронічних не-інфекційних захворювань та відсутності традицій здорового способу життя. Ці проблеми реально загрожують гуманітарній безпеці України. Таким чином державна політика щодо залучення населення до рухової активності, яка передбачає втілення в життя гуманістичних ідеалів, цінностей та норм, покликана зупинити погіршення здоров'я нації й тенденцію

депопуляції соціуму, сприяти якісному покращенню людського ресурсу, формуванню здорового способу життя, вихованню негативного ставлення до шкідливих звичок (наркоманії, куріння, зловживання алкоголем, асоціальної поведінки)».

Як відомо, успішність набуття певних навичок об'єктом залежить не стільки від періоду часу на такий об'єкт, а стільки від методики такого впливу; в контексті цього, вища освіта, з її усталеними науково-обґрунтованими методиками, є найкращою сферою виховання молоді в душі фізичної культури та спорту упродовж усього життя.

Питання державного управління вищою освітою в цілому розглядала значна кількість вітчизняних вчених, зокрема: М. Ажажа, О. Акімов, П. Алієва, С. Андрейчук, Н. Базиляк, Н. Батечко, С. Боднар, М. Болдуєв, С. Вавренюк, О. Воробйова, Н. Гедікова, Л. Головій, Л. Грень, С. Григанська, Н. Губернська, С. Домбровська, Ю. Журавель, Г. Коваль, І. Кондратенко, Т. Костюк, В. Крижко, С. Крисюк, В. Луговий, Ю. Молчанова, С. Мороз, С. Немченко, В. Огаренко, Ю. Попіль, Н. Протасова, В. Радул, М. Русин, І. Семенець-орлова, Н. Серкова, І. Сікорська, Р. Сіренко, М. Старокожко, О. Тоцька, О. Шеломовська, Р. Щокін, Т. Яровой.

Проблематику державного управління фізичною культурою та спортом опановували в своїх дослідженнях: С. Балабан, Ж. Беленюк, В. Бондаренко, С. Вавренюк, І. Гасюк, Г. Грибан, С. Домбровська, О. Жданова, К. Кудлата, О. Кузьменко, С. Ніконенко, В. Палюх, Д. Петришин, І. Рибчич, В. Савченко, А. Сергєєв, Р. Сіренко, А. Ціпов'яз, О. Шевчук.

Водночас, жодна з наукових праць не присвячена розкриттю питань та проблематики державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту. При цьому більше 100 ЗВО України готують на сьогодні фахівців з фізичної культури та спорту, в близько 10 ЗВО I-IV рівня акредитації – є вузькопрофільними в сфері фізичної культури та спорту [39].

Розвиток тезауруса в межах даного дослідження вимагає непростого технічного формулювання визначення «державне управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту», а опрацювання загалом природи поняття «вища освіта в сфері фізичної культури та спорту».

Розпочнемо наш понятійний дискурс з опрацювання основних нормативно-правових актів, до яких слід віднести [175; 203]: Закон України «Про вищу освіту» та Закон України «Про фізичну культуру та спорт». Згідно вказаним Законам України [175; 203]:

«– вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти;

– фізична культура – діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей з метою їх гармонійного, передусім фізичного, розвитку та ведення здорового способу життя. Фізична культура має такі напрями: фізичне виховання різних груп населення, масовий спорт, фізкультурно-спортивна реабілітація;

– спорт – діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та інших підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них. Спорт має такі напрями: дитячий спорт, дитячо-юнацький спорт, резервний спорт, спорт вищих досягнень, професійний спорт, спорт ветеранів фізичної культури і спорту, спорт ветеранів війни, олімпійський спорт, неолімпійський спорт, службово-прикладний та військово-прикладний спорт, спорт осіб з інвалідністю тощо;

– масовий спорт (спорт для всіх) – діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей під час їх дозвілля для зміцнення здоров'я.

В контексті змістовної характеристики фізичної культури та спорту доречною буде згадка про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту, згідно якій: «фізична культура як складова загальної культури, суспільними проявами якої є фізичне виховання та масовий спорт, є важливим чинником здорового способу життя, профілактики захворювань, організації змістовного дозвілля, формування гуманістичних цінностей та створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини. Спорт сприяє досягненню фізичної та духовної досконалості людини, виявленню резервних можливостей організму, формуванню патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави» [143].

Звернімо увагу, що вища освіта характеризується як «сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей,

морально-етичних цінностей, інших компетентностей», в той час як фізична культура та спорт – як певні види діяльності [175; 203]. Вочевидь розглядаючи проблематику державного управління вищої освіти відповідного спрямування слід звертатись не до буквальної сутності останньої, а до її інституційної складової, згідно якої набуття такої сукупності знань можливе лише в закладах вищої освіти.

За цих умов в контексті державно-управлінського впливу пропонується перейти від поняття «вища освіта в сфері фізичної культури та спорту» до поняття «система вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту» під якою слід розуміти «сукупність інститутів сфери вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту (заклади вищої освіти що здійснюють підготовку фахівців з фізичної культури та спорту; засновники таких закладів вищої освіти; спільнота здобувачів вищої освіти за профілем «фізична культура та спорт»; державно-владні структури, що здійснюють керівництво вищою освітою за профілем «фізична культура та спорт»), що пов'язані певними механізмами їх функціонування та співіснування, метою дії яких є досягнення встановлених цілей в галузі вищої освіти та фізичної культури та спорту». Слід зауважити, що в умовах пролонгації імплементації демократичних засад до вітчизняного державного управління з метою посилення останніх, а отже подальшого залучення громадськості до процесів останнього, серед визначених інститутів всі одночасно виступають і суб'єктом, і об'єктом державного управління.

На тлі опанування інституціональних положень державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту важливим також вбачається акцентування на первинному інституті вказаної системи – закладах вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту.

Зауважимо, що в Законі України «Про вищу освіту» надано визначення вищого військового навчального закладу, під яким пропонується розуміти [175]: «заклад вищої освіти державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського і старшинського) складу з метою задоволення потреб Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, інших розвідувальних органів України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону;». В той же

час поняття закладу вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту відсутнє. Зважаючи на порівняну кількість військових та «спортивних» ЗВО (вузкопрофільно-військових ЗВО – 7, і більше 100 – готують військових фахівців в різних ЗВО України [34]; 9 ЗВО I-IV рівня акредитації – є вузкопрофільними в сфері фізичної культури та спорту, 100 ЗВО України готують на сьогодні фахівців з фізичної культури та спорту [39]) таке положення вбачається певним чином дискримінаційним.

Нагадаймо, що Закон України «Про фізичну культуру та спорт» надає тлумачення визначенню заклад фізичної культури і спорту, під яким розуміють «юридичну особу, що забезпечує розвиток фізичної культури і спорту шляхом, зокрема, надання послуг у сфері фізичної культури і спорту. Закладами фізичної культури і спорту, зокрема, є: спортивні клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, заклади спеціалізованої освіти спортивного профілю із специфічними умовами навчання, школи вищої спортивної майстерності, центри олімпійської підготовки, центри студентського спорту закладів вищої освіти, фізкультурно-оздоровчі заклади, центри фізичного здоров'я населення, центри фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю» [203].

Нагадаймо, що під закладом вищої освіти в цілому розуміють [175]: «окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей».

Зважаючи на надані формулювання та наведені вище положення вбачаємо за можливе запропонувати таке визначення поняття «заклад вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту»: первинний інститут системи вищої освіти, яка здійснює на відповідних рівнях вищої освіти підготовку здобувачів відповідних ступенів вищої освіти та її організацію в сфері фізичної культури та спорту, а також проводить в цій сфері наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність.

Щодо державного управління як в сфері вищої освіти, так і фізкультури та спорту, вітчизняне законодавство дає такі тлумачення його підґрунтя та забезпечення у формі державної політики (табл. 1.1).

Таблиця 1.1
Положення законодавства з державного управління в сфері вищої освіти та фізичної культури та спорту*

<i>Сфера вищої освіти</i> 1	<i>Сфера фізкультури та спорт</i> 2
<i>Підтримка державної політики</i> 1) сприяння сталому розвитку людства через підготовку конкурентоспроможних фахівців та формування умов для освіти протягом життя; 1⁻⁴) сприяння укоріненню: української національної та громадянської ідентичності, патріотизму, оборонної свідомості; 2) доступність вищої освіти; 3) незалежність здобуття вищої освіти від політичних, громадських і релігійних переконань; 4) міжнародна інтеграція системи вищої освіти України у світовий освітній простір за збереження і розвитку досягнень, традицій вітчизняної вищої школи; 5) послідовність рівнів здобуття вищої освіти; 6) державна підтримка спрямувань вищою освітою за найважливішими галузями економічної діяльності, напрямів наукових досліджень, науко-во-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності; 7) державна підтримка всіх видів діяльності закладів вищої освіти у тому числі через надання податкових пільг останнім; 8) сприяння здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти; 9) відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою;	1) пріоритетність фізичної культури і спорту серед напрямів гуманітарної політики держави; 2) задоволення запиту сучасного суспільства щодо всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя через елементи фізичної культури; 3) задоволення запиту сучасного суспільства щодо досягнення фізичної та духовної досконалості людини, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави через елементи сучасного спорту; 4) сприяння розвитку гуманістичного та людиноцентричного векторів, справедливості, взаємної поваги та гендерної рівності; 5) гарантування рівних прав та можливостей громадян у сфері фізичної культури і спорту; 6) захист особистості безпеки індивідумів, що займаються фізичною культурою і спортом, учасників та глядачів фізкультурно-спортивних заходів; 7) запровадження безперервності та послідовності занять фізичною культурою і спортом громадян різних вікових груп; 8) реалізація етичних та моральних цінностей фізичної культури і спорту; 9) соціальний та правовий захист громадян у сфері фізичної культури і спорту; 10) підтримка фізкультурно-спортивних громадських об'єднань; 11) різноманітність, висока якість та доступність послуг у сфері фізичної культури і спорту для громадян; 12) підтримка напрямів фізичної культури і спорту; 13) інклюзивність спортивних споруд; 14) заохочення благодійної діяльності у сфері фізичної культури і спорту; 15) міжнародна інтеграція у сфері фізичної культури і спорту, поєднанням вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом; 16) дотримання державних соціальних стандартів у сфері фізичної культури і спорту;

Продовження табл. 1.1

1	2
Забезпечення формування та реалізації державної політики шляхом	
1) гармонійної взаємодії національних систем освіти, науки, мистецтва, бізнесу і держави задля стійкого розвитку країни; 2) розбудови системи вищої освіти та підвищення її якості; 3) розвитку інклюзивності вищої освіти та освіти протягом життя; 4) паритетності доступу до вищої освіти, у тому числі через додаткову підтримку в освітньому процесі осіб з особливими освітніми потребами; 5) розвитку автономії закладів вищої освіти та академічної свободи учасників освітнього процесу; 6) формування збалансованої структури та обсягу підготовки фахівців з вищою освітою з урахуванням потреб/інтересів осіб, економічних суб'єктів, регіонів та держави; 7) розвитку наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності закладів вищої освіти на тлі їх інтеграції з господарських життів країни; 8) надання здобувачам вищої освіти законодавчо закріплених пільг та соціальних гарантій; 9) належної державної підтримки підготовки фахівців із числа осіб з особливими освітніми потребами, у тому числі, через їх психолого-педагогічну, фізичну, просторову та часову підтримку, у тому числі, до інфраструктури закладу вищої освіти;	1) запровадження інвестиційних, антимонопольних, регуляторних підходів у сфері фізичної культури і спорту; 2) систему спортивних відзнак і нагород, нормативів матеріально-технічного та кадрового забезпечення сфери фізичної культури і спорту; 3) визнання видів спорту в Україні, включення їх до відповідного реєстру та порядку його ведення; 4) затвердження в установленому порядку Єдиного календарного плану фізкультурно-оздоровчих, спортивних заходів та спортивних змагань України; 5) встановлення порядку атестації спортивних тренерів та суддів; 6) узагальнення практики застосування законодавства у сфері фізичної культури і спорту, формування пропозицій щодо його вдосконалення; 7) сприяння розвитку всіх видів спорту; 8) здійснення аналітичної діяльності у сфері фізичної культури і спорту, визначення тенденцій розвитку, узагальнення вітчизняного та іноземного досвіду, розробку проєктів програм розвитку фізичної культури і спорту; 9) забезпечення реалізації програм розвитку фізичної культури і спорту в Україні; 10) забезпечення розвитку напрямів фізичної культури і спорту; 11) організацію та проведення чемпіонатів України з видів спорту, визнаних в Україні, інших всеукраїнських та міжнародних спортивних змагань і спортивних заходів, забезпечення участі національних збірних команд у міжнародних змаганнях; 12) надання в установленому порядку державної підтримки громадським об'єднанням фізкультурно-спортивної спрямованості, залучення їх до виконання державних програм і заходів з питань фізичної культури та спорту; 13) координації заходів з розвитку дитячого, дитячо-юнацького спорту, спорту вищих досягнень, спорту осіб з інвалідністю, спорту ветеранів; 14) надання статусу «національного» фізкультурно-спортивним громадським об'єднанням;

Продовження табл. 1.1

1	2
10) створення умов для реалізації випускниками закладів вищої освіти права на працю, забезпечення гарантії рівних можливостей щодо вибору місця роботи, виду трудової діяльності з урахуванням здобутої вищої освіти та відповідно до суспільних потреб; 11) запровадження механізмів стимулювання економічних суб'єктів до надання першого робочого місця випускникам закладів вищої освіти	15) організацію здійснення контролю за якістю послуг у сфері фізичної культури і спорту; 16) організацію проведення державної спортивної лотереї; 17) підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів у сфері фізичної культури і спорту та визначенні пріоритетних напрямів наукових досліджень і проведення науково-дослідної роботи у цій сфері; 18) інформаційно-пропагандистську роботу з питань фізичної культури і спорту, здорового способу життя; 19) розвиток спортивної медицини та антидопінгової діяльності; 20) взаємодію з громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості, суб'єктами меценатської діяльності у сфері фізичної культури і спорту; 21) проведення міжнародної діяльності у сфері фізичної культури і спорту

*складено на підставі [175; 203].

В контексті поставленого завдання слід вважати за потрібне опрацювання визначення поняття «державне управління» в цілому. Проведене дослідження підходів до трактування вказаного поняття після їх узагальнення, дозволило виокремити декілька таких підходів, а саме (табл. 1.2):

- діяльнісний підхід, за яким державне управління представляється авторами як певний вид діяльності;
- управлінський підхід, за яким державне управління трактується авторами як певний вид соціального управління;
- впливовий підхід, за яким державне управління на думку авторів виступає певним цілеспрямованим впливом держави;
- функціональний підхід, за яким державне управління вбачається авторами формою та способом функціонування державної влади;
- комплексний підхід, за яким державне управління розуміється як складне соціальне явище, що має багатогранний прояв і як практична діяльність, і як наукове спрямування, і як функція держави, і як складова механізму державної влади, і як цілеспрямований вплив держави, і як вид соціального управління тощо.

Таблиця 1.2

Підходи до трактування поняття «державне управління»

Джерело	Трактування поняття
1	2
<i>Діяльнісний підхід</i>	
Ковбасюк Ю. В., Бакуменко В. Д. [87, С. 157]	«діяльність держави (органів державної влади), спрямована на створення умов для якнайповнішої реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами.»
Авер'янов В. Б. та інші [70, С. 6]	«особливий та самостійний різновид діяльності держави, що здійснює окрема система спеціальних державних органів – органів виконавчої влади»
Колпаков В. К. [110, С. 16]	«специфічна діяльність держави, що дістає вияв у функціонуванні її органів, які безперервно, планомірно, владно і в рамках правових установлень впливають на суспільну систему з метою її вдосконалення відповідно до державних інтересів»
Пилипишин В. П. [165, С. 12]	«внутрішньоорганізаційну діяльність державних органів, спрямовану на регулювання суспільних відносин у різних сферах державної політики з метою задоволення соціально-економічних, політичних та інших інтересів»
Битяк Ю. П. [1, С. 261]	«самостійний вид державної діяльності, що має організуючий, виконавчо-розпорядчий, підзаконний характер, особливої групи державних органів (посадових осіб) щодо практичної реалізації функцій та завдань держави в процесі повсякденного і безпосереднього керівництва економічним, соціально-культурним та адміністративно-політичним будівництвом»
Малиновський В. Я. [129, С. 166]	«багатогранна організуюча діяльність держави, спрямована на виконання її завдань та функцій, що здійснюється через практичну діяльність органів виконавчої влади»

Продовження табл. 1.2

1	2
Оксентюк С. О. [153]	«вид діяльності держави, здійснення управлінського організуючого впливу шляхом використання повноважень виконавчої влади через організацію виконання законів, здійснення управлінських функцій з метою комплексного соціально-економічного та культурного розвитку держави, її окремих територій, а також забезпечення реалізації державної політики у відповідних сферах суспільного життя, створення умов для реалізації громадянами їх прав і свобод»
Євтушенко О. Н., Андріяш В. І. [89, С. 45]	«один із видів діяльності зі здійснення державної влади (поруч із законотворенням і правосуддям), яке полягає у практичній реалізації організаційних, виконавчо-розпорядчих функцій із втілення в життя вимог законодавства і здійснення на цій основі управлінського впливу щодо певних об'єктів»
Нижник Н., Машков О. [147, с. 6]	«підзаконна діяльність органів виконавчої влади, спрямована на практичну організацію нормального життя суспільства і забезпечення особистої безпеки громадян, створення умов їх матеріального, культурного та духовного розвитку»
Васильєва Л. М. [31]	«організуюча діяльність держави, що спрямована на виконання її завдань та функцій»
<i>Управлінський підхід</i>	
Левенець Ю, Шаповал Ю. та інші [169, С. 203]	«ключовий вид соціального управління, який полягає у здійсненні державою, її органами владно-організаційного впливу на суспільні відносини і процеси в економічній, соціально-культурній та адміністративно-політичних сферах»
Білокур Є. І. [20, С. 30-31]	«вид соціального управління, а саме – організуючого впливу з боку носіїв державно-владних повноважень (тобто певної групи органів державної влади) на суспільні відносини і процеси з метою їх упорядкування, координації та спрямування шляхом різного роду виконавчих і розпорядчих дій на виконання законів та інших правових актів держави та щодо практичної реалізації функцій та завдань держави у цілому»
Тертичка В. В. [235]	«особливий тип соціального управління, за яким державні інститути, як ієрархізований суб'єкт: володіють універсальним комплексом державно-владних повноважень; офіційно застосовують сукупність методів управління, зокрема примусові механізми; використовують легітимні форми соціального спілкування і засоби взаємодії з групами й індивідами; цілеспрямовано регулюють колективні ресурси соціуму»
<i>Функціональний підхід</i>	
Ковбасюк Ю. В., Ващенко К. О., Сурмін Ю. П. [71, С. 23]	спосіб функціонування і реалізації державної влади з метою становлення й розвитку держави
Цветков В. В. [254, С. 261]	форма практичної реалізації виконавчої влади
<i>Впливовий підхід</i>	
Рубцов В. П., Перинська Н. І. [215, С. 113]	«систематично здійснюваний цілеспрямований вплив держави на суспільну систему загалом або на окремі її ланки, на стан і розвиток суспільних процесів, на свідомість, поведінку та діяльність особи і громадянина з метою реалізації державної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленої, в інтересах оптимального функціонування та розвитку держави»

Продовження табл. 1.2

1	2
Бакуменко В. Д., Усаченко Л. М., Червякова О. В. [11, С. 163]	«практичний, організуючий, регулюючий і контролюючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її упорядкування, зберігання або перетворення, що спирається на її владну силу»
<i>Комплексний підхід</i>	
Цветков В.В. [211, С. 35]	«соціальне, політичне явище; складовою єдиного механізму державної влади; процес реалізації державної влади, її зовнішнє, матеріалізоване вираження, і поза цим не існує»
Токовенко В.В. [239, С. 23].	«уся діяльність держави в цілому; одна з головних функцій держави в цілому; неполітичне (позаполітичне) підґрунтя діяльності виконавчих органів або ж неполітизованої частини апарату іншої гілки державної влади, а також управління державними та напівдержавними організаціями; діяльність виконавчої влади в цілому;»
Датій О.І., Драган І.О., Грицишен Д.О., Євдокимов В.В. [68, С. 8-15]	«різновид соціального управління; система наукових знань, що інтегрує інші суспільні науки (політичні, історичні, економічні, філософію, соціальну психологію), зосереджену на процесах, функціях, методах управління, що знаходять свій прояв в діяльності держави через виконавчі та розпорядчі функції. систематично здійснюваний цілеспрямований вплив держави на суспільну систему (окремі її ланки), на стан і розвиток суспільних процесів, на свідомість, поведінку та діяльність особи і громадянина з метою реалізації державної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленої, в інтересах оптимального функціонування та розвитку держави. Державне управління полягає в організуючому впливі на суспільні відносини в економічній, соціально-культурній, адміністративно-політичній сферах та здійснюється шляхом застосування державно-владних повноважень. процес, що базується на нормативно-правових актах, тісно пов'язане з використанням методів нормотворчості й розпорядливості; має підзаконний характер, передбачає можливість судового захисту громадянами своїх прав і свобод у разі їх порушення органами та посадовими особами виконавчої влади»

На розвиток інституціонального підходу в державному управлінні, який передбачає включення в рамки аналізу суспільних процесів всю систему інститутів з урахуванням всіх факторів [236], пропонується під державним управлінням загалом розуміти цілеспрямований вплив держави у формі специфічного виду соціального управління за всіма напрямками суспільного життя, що реалізується відповідними державно-владними інститутами в сфері практичної діяльності та наукової площини задля забезпечення визначених суспільством цілей його розвитку.

На підставі цього можна запропонувати трактування державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту як цілеспрямованого впливу держави у формі специфічного виду соціального управління підоб'єктною системою вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту, що реалізується відповідними державно-владними інститутами в сфері практичної діяльності та наукової площини задля забезпечення визначених суспільством цілей розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту в діяльнісному, предметно-ціннісному та результативному аспектах. Такими цілями згідно нормативно правового поля та сучасної геополітичної ситуації, що розгортається навколо України, слід вважати [175; 201; 203]: формування фізично активної нації; розбудову спорту вищих досягнень; оновлення та збільшення спортивної інфраструктури; проведення цифрової трансформації сфери фізичної культури і спорту; покращення кадрового забезпечення сфери фізичної культури і спорту; сприяння сталому розвитку людства через підготовку конкурентоспроможних фахівців в галузі фізичної культури та спорту та формування умов для фізкультурної освіти протягом життя; сприяння укоріненню: української національної та громадянської ідентичності, патріотизму, оборонної свідомості; досягнення високого рівня інтернаціоналізації та інклюзивності вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту; підвищення якості, ефективності та привабливості вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту; забезпечення довіри суспільства до вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту у тому числі через її соціальну відповідальність.

Отже, в даному пункті на підставі опрацювання нормативно-правового забезпечення з питань вищої освіти і фізичної культури та спорту та чисельних спеціалізованих літературних джерел було сформовано визначення понять «система вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту», «заклад вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту», «державне управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту», а також цілей останнього.

Проведена ампліфікація категоріального апарату державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту дозволила чітко сформувати не тільки його тезаурус, а й цілі останнього та надати подальшому дослідженню інституційно-цільового характеру (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Інституційно-цільовий підхід до розвитку категоріального апарату державного управління вищою освітою с сфері фізичної культури та спорту

Державне управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту – цілеспрямований впливу держави у формі специфічного виду соціального управління підоб’єктною системою вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту, що реалізується відповідними державно-владними інститутами в сфері практичної діяльності та наукової площини задля забезпечення визначених суспільством цілей розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту в діяльнісному, предметно-ціннісному та результативному аспектах	
Цілі	
формування фізично активної нації	розбудову спорту вищих досягнень
проведення цифрової трансформації сфери фізичної культури і спорту	покращення кадрового забезпечення сфери фізичної культури і спорту
оновлення та збільшення спортивної інфраструктури	сприяння укоріненню: української національної та громадянської ідентичності, патріотизму, оборонної свідомості
сприяння сталому розвитку людства через підготовку конкурентоспроможних фахівців в галузі фізичної культури та спорту та формування умов для фізкультурної освіти протягом життя	забезпечення довіри суспільства до вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту, у тому числі через її соціальну відповідальність
досягнення високого рівня інтернаціоналізації та інклюзивності вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту	підвищення якості, ефективності та привабливості вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту
Система вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту – сукупність інститутів сфери вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту (заклади вищої освіти що здійснюють підготовку фахівців з фізичної культури та спорту; засновники таких закладів вищої освіти; спільнота здобувачів вищої освіти за профілем «фізична культура та спорт»; державно-владні структури, що здійснюють керівництво вищою освітою за профілем «фізична культура та спорт»), що пов’язані певними механізмами їх функціонування та співіснування, метою дії яких є досягнення встановлених цілей в галузі вищої освіти та фізичної культури та спорту	
Заклад вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту - первинний інститут системи вищої освіти, яка здійснює на відповідних рівнях вищої освіти підготовку здобувачів відповідних ступенів вищої освіти та її організацію в сфері фізичної культури та спорту, а також проводить в цій сфері наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність	

Такий підхід забезпечить урахування всіх управлінських запитів усіх інститутів системи вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту, а отже підвищити ефективність державного управління вищою освітою с сфері фізичної культури та спорту.

Таким чином на основі проведеного дослідження понятійно-категоріального апарату державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту отримано наступні результати:

– запропоновано в контексті державно-управлінського впливу перейти від поняття «вища освіта в сфері фізичної культури та спорту» до поняття «система вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту» під якою слід розуміти «сукупність інститутів сфери вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту (заклади вищої освіти що здійснюють підготовку фахівців з фізичної культури та спорту; засновники таких закладів вищої освіти; спільнота здобувачів вищої освіти за профілем «фізична культура та спорт»; державно-владні структури, що здійснюють керівництво вищою освітою за профілем «фізична культура та спорт»), що пов'язані певними механізмами їх функціонування та співіснування, метою дії яких є досягнення встановлених цілей в галузі вищої освіти та фізичної культури та спорту». Відмічено, що в умовах пролонгації імплементації демократичних засад до вітчизняного державного управління з метою посилення останніх, а отже подальшого залучення громадськості до процесів останнього, серед визначених інститутів всі одночасно виступають і суб'єктом, і об'єктом державного управління.

– обґрунтовано та презентовано таке визначення поняття «заклад вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту»: первинний інститут системи вищої освіти, яка здійснює на відповідних рівнях вищої освіти підготовку здобувачів відповідних ступенів вищої освіти та її організацію в сфері фізичної культури та спорту, а також проводить в цій сфері наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність.

– сформовано трактування державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту як цілеспрямованого впливу держави у формі специфічного виду соціального управління підоб'єктною системою вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту, що реалізується відповідними державно-владними інститутами в сфері практичної діяльності та наукової площини задля забезпечення визначених суспільством цілей розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту в діяльнісному, предметно-ціннісному та результативному аспектах.

1.2. Значення фізичної культури та спорту для ЗВО

Фізична культура та спорт – це важлива умова функціонування як окремого індивіда, так і суспільства в цілому, адже без фізичної активності не можливе якісне та довготривале життя. В сучасних реаліях можна констатувати зростання проблем зі здоров'ям у населення, що спричинено незадовільним станом екології, малорухливим способом життя, зростанням поширення шкідливих звичок, зокрема серед молоді. Крім того, для українського суспільства в умовах повномасштабного вторгнення дуже гостро стоїть питання демографічної кризи. Розв'язати ці актуальні проблеми та покращити якість життя суспільства допоможе формування здорового способу життя, популяризація фізичної культури та поширення спорту насамперед серед молоді, зокрема через систему вищої освіти.

Поняття фізична культура не має чіткого та єдиного визначення, адже вона становить частину загальної культури всього суспільства. «Фізична культура» має надзвичайно довгу історію та з'являється одночасно з виникненням людства, для первісної людини фізична культура була нерозривно пов'язана з працею, але з часом таке розуміння видозмінюється під впливом соціокультурних змін.

Існує декілька теорій виникнення фізичної культури:

- Теорія гри, яку запропонував вкінці XIX ст. німецький філософ та мислитель Шиллер. Вчений стверджував, що праця – це запорука фізичного та розумового розвитку, а самій праці передувала гра, яка й є першою формою людської діяльності.

- Теорія магії висуває своє бачення походження фізичної культури, а саме: фізичні вправи та ігри виникли як частина язичницьких культів.

- Теорія зайвої біологічної енергії, розроблена Спенсером, пояснює фізичну активність індивіда як інстинкт.

- Матеріалістична теорія, в основі має два фактори: об'єктивний (власне трудова діяльність) і суб'єктивний (свідоме прагнення особи підготуватися до праці, передати досвід і т. д.) [45, с. 32].

Рівень розвитку фізичної культури та ставлення до неї широким мас населення відображає загальний рівень розвитку культури певного суспільства, адже на фізичну активність впливає соціально-економічний та політичний рівень розвитку, стан матеріально-виробничих відносин, здобутки науки та культури. Тому для кожного

історичного періоду було притаманне своє розуміння «фізичної культури та спорту» та їхньої ролі в системі навчання та виховання. В епоху Античності важливу роль приділяли фізичному вихованню, не зважаючи на те, що саме слово «спорт» виникло значно пізніше. Система освіти стародавніх греків була зосереджена на формуванні високо розвинутої особистості, що включало як інтелектуальний, моральний, культурний, так і фізичний розвиток. Головну увагу фізичному розвитку приділяли у Стародавній Спарті, адже виховання фізично витривалого та сильного воїна було основною ціллю освіти. Задля того, щоб тримати в покорі поневолене населення держава потребувала велике число сильних воїнів, які забезпечували централізовану державу апаратом примусу.

Епоха Середньовіччя характеризувалася теологічним розумінням світу та проникненням у всі сфери життя релігії. Вагому роль фізична підготовка відігравала у лицарській системі виховання в цей період, адже лицар повинний був вміти триматися на коні, боротися, плавати, а от спритність та швидкість не були головними фізичними здобутками середньовічного лицаря, але класична система вищої освіти доби Середньовіччя будувалася на основі «семи вільних мистецтв», серед яких не знайшлося місця фізичній культурі.

Складні соціально-економічні та суспільні умови, в тому числі й теологічне світосприйняття, яке передбачає суворий аскетизм, гальмували розвиток фізичної культури та спорту, тому обґрунтована теорія з'явилася дещо пізніше. Системи фізичного виховання як важлива умова гармонійного та комплексного розвитку людини з'явилися в епоху Нового Часу.

На сучасному етапі фізична культура – представлена різноманітним матеріальним і духовним цінностям людини, що виникають і використовуються для фізичного вдосконалення. Процес фізичного виховання в університеті направлений на формування основ здорового способу життя студентів, фізичної культури як невід'ємної частини загальної культури майбутнього спеціаліста [65].

Фізична культура у вузькому розумінні – це сукупність здібностей та навичок людини, формування культури побутової поведінки і здорового способу життя та вдосконалення діяльності, доведення її до досконалості, соціальна адаптація шляхом фізичного виховання, а також фізичне виховання та фізичний розвиток людини в цілому.

Сьогодні заклад вищої освіти України – це те місце, де повинна формуватися та зростати інтелектуальна еліта нашої держави, основа та запорука її майбутньої перемоги у війні та післявоєнної відбудови. Саме тому ЗВО повинні забезпечувати здобуття студентами не лише вузькопрофесійних компетентностей певної галузі, але й формувати високоінтелектуальних, духовностійких та психологічно і фізично розвинутих особистостей, а цьому активно сприяє фізична культура та спорт.

Питання впровадження фізичної культури та спорту у ЗВО регулює ряд законів та законодавчих актів, зокрема: Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 року, Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 17.11.2009 року, Наказ Міністерства освіти і науки України «Стратегія розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року, Указ Президента України від 9 лютого 2016 року № 42/2016 Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»,» та ін. [163, с. 103].

Стаття 26 Закону України «Про вищу освіту» визначає основні завдання закладу вищої освіти, серед них основоположним є «формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів...» [175].

Фізична культура в закладах вищої освіти й сприяє формуванню таких здібностей як самоорганізація, соціальна та громадянська активність, створює умови для реалізації здібностей та талантів здобувачів освіти, можливі ситуації успіху для виявлення лідерських якостей студентів. Крім того, популяризація спорту та фізичної культури серед молоді сприяє формуванню здорового способу життя. Тим самим забезпечуючи реалізацію виконання Закону України «Про вищу освіту».

Законодавство України визначає, що на органи місцевого самоврядування та органи державної влади покладене завдання розвитку фізичної культури в закладах освіти. Закон України «Про фізичну культуру та спорт» передбачає, що «фізична культура у сфері освіти має

на меті забезпечити розвиток фізичного здоров'я учнів та студентів, комплексний підхід до формування розумових і фізичних здібностей особистості, вдосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя, професійної діяльності на принципах індивідуального підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, широкого використання різноманітних засобів та форм фізичного виховання і масового спорту, безперервності цього процесу протягом усього життя» [203].

Дисципліна «Фізична культура», яка входить до системи загальної підготовки, дозволяє забезпечити високий рівень вищої освіти. Викладання цієї дисципліни спрямоване, в першу чергу, на формування в студентської молоді стійкої системи моральних цінностей, здоров'язбережувальних компетентностей та негативного ставлення до шкідливих звичок. Це дає змогу в сучасних умовах боротися з стрімким зростанням рівня соціальної напруги в молодіжному суспільстві, до якого відноситься і така гостра суспільна проблема, як зростання кількості безробітних, в тому числі через асоціальну поведінку.

Навчальна дисципліна «Фізична культура» покликана реалізовувати комплексне виховання здобувачів освіти, що передбачає виконання взаємопов'язаних практичних, методичних та пізнавальних завдань.

– Практичні завдання полягають у формуванні та розвитку рухових і силових вмінь та навичок; таких фізичних якостей організму як швидкість, спритність, витривалість, гнучкість; покращення психоемоційного стану, попередження та боротьба з можливими психологічними та депресивними розладами; профілактика порушень опору-рухового апарату, зокрема корекції постави, що в умовах дистанційного навчання є надзвичайно актуально та поширено.

– Методичні завдання полягають в наступному: оволодінні технікою та прийомами загально розвиваючих фізичних вправ, страхування та самострахування, спортивних ігор, ранкової гімнастики тощо.

– Пізнавальне спрямування фізичного виховання зосереджено на розвиток кругозору та формування знань про фізичну культуру та спорт, історію та розвиток вітчизняного та зарубіжного спорту, про важливість здорового способу життя та збереження здоров'я [157, с. 3].

Кафедри фізичного виховання та спорту закладів вищої освіти розробляють навчальні програми та цілі комплекси освітньо-

методичних положень з фізичної культури на основі типової програми з урахуванням наявної матеріально-технічної бази, кадрового потенціалу та спрямованості закладу вищої освіти. Навчальні плани відображають специфіку профілю конкретного закладу, спеціальності, науково-методичні вподобання та переконання викладацького складу.

Значення фізичної культури та спорту для студентської молоді не можливо переоцінити, адже вона сприяє:

- покращенню фізичного здоров'я та витривалості, попередженні розвитку захворювань серцево-судинної, опорно-рухової, травної, дихальної систем організму людини;
- підтриманню психоемоційного стану молоді, попередженні та подоланні інтелектуального та емоційного вигорання, що особливо актуально в умовах дистанційного навчання, викликаного пандемією COVID-19 та в стані постійної тривоги та емоційного збудження в умовах зовнішньої агресії російської федерації;
- формуванню стійкого мотиваційного переконання щодо важливості підтримання здорового способу життя;
- формуванню навичок командної роботи, взаєморозуміння та підтримки, соціалізації молоді.

Якісне та доступне фізичне виховання є запорукою фізичного здоров'я окремого індивіда та нації загалом. Поняття «здоров'я» є досить умовним та складається із комплексу біологічних та соціальних показників, притаманних певній віковій категорії. Здоров'я – це природно зумовлений гармонійний стан організму, що відзначається його врівноваженістю із довкіллям та відсутністю будь-яких хворобливих змін. Трактування сучасного розуміння фізичного здоров'я відповідає уявленню про систему біологічних та соціальних якостей особистості, що є умовою її активного й ефективного функціонування, тому поряд з високими показниками фізичного здоров'я, вагому складову представляють і адаптаційні можливості організму індивіда [133, с. 10].

Останнім часом спостерігається тенденція погіршення стану здоров'я не лише серед людей похилого віку, але й молоді. Стреси, малорухливий спосіб життя, забруднене довкілля, сприяють тому, що серцево-судинні захворювання значно «помолодшали», фахівці дають невтішні результати про те, що сьогодні інфаркти та інсульти трапляються з людьми 25-30 років. За даними Я.І. Олексієнко, І.О. Дудник, В.В. Субота, останнім часом більш, ніж у 3-чі збільшилось

число здобувачів вищої освіти, які мають певні проблеми зі здоров'ям і тому віднесені до спеціальної медичної групи [154]. А це в свою чергу потребує диференціації викладання та індивідуального підходу до особливих потреб фізичної підготовки здобувачів освіти.

Згідно із звітом Всесвітньої організації охорони здоров'я, недостатня фізична активність є фактором ризику виникнення серцево-судинних захворювань, поряд із курінням, ожирінням та гіпертонією [294, с. 679]. Стрес, ожиріння та малорухливий спосіб життя, є найпоширенішими причинами передчасної смерті разом із хронічними неінфекційними захворюваннями, від яких не застраховані ані діти, ані молодь.

Виходячи з вищезазначених фактів, негативні наслідки зниження фізичної активності відображаються і на студентській молоді, адже відсутність помірної фізичної активності, що стало особливо актуальним та поширеним в умовах дистанційного навчання, також може призвести до зниження фізичної підготовленості та витривалості. Тому покращення здоров'я молоді шляхом помірного збільшення фізичної активності, в тому числі й завдяки системі вищої освіти, є стратегічно важливим державним завданням, адже молодь – це основа генофонду української нації, а враховуючи зовнішню агресію та наслідки, які вона викликала, а саме: стрімкий виїзд людей працездатного віку закордон, велику кількість жертв та зменшення кількості народжуваності після 2023 року, можна констатувати глибоку демографічну кризу, вирішення якої буде можливим завдяки фізично та психологічно здоровому молодому поколінню.

Людина не в повній мірі використовує свої потенційно можливі фізичні здібності та властивості, якими володіє від природи, а заняття фізичною культурою та спортом дозволяють розкрити в свій фізичний та інтелектуальний потенціал. До того ж, збільшується уявлення та розуміння про свої можливості і межі резервного розвитку фізичних якостей. При вивченні та аналізі показників рівня реалізації закладених можливостей та здібностей організму здобувачів у навчально-науковій роботі встановлено, що спортсмени оцінюють їх на 81 % (при ідеальному використанні 100 %), фізкультурники – на 78,1 %, ті, що не мають спортивної кваліфікації – на 74,5 %. [133, с. 9]. Тобто заняття фізичною культурою та спортом допомагають не лише попередити розвиток хвороб, але й підвищити витривалість, стійкість організму, розширити межі його можливостей.

Сьогодні науковці доводять, що фізична культура та спорт позитивно впливають не лише на фізичне, але й емоційне здоров'я населення, зокрема покращують психічне здоров'я та загальний рівень задоволеності життям. Вплив фізичної культури та спорту на психологічне здоров'я студентської молоді є об'єктом дослідження для зарубіжних та вітчизняних дослідників. Зокрема, надзвичайно ґрунтовно досліджували цей взаємозв'язок такі зарубіжні науковці: К. Вібкінг, С. Герберт, В. Гілг, М. Грасдалсмое, Х.Р. Еріксен, К.Й. Льюнінг, Ф. Мейкснер, Б. Сівертсен та ін. Щодо української наукової думки, то вплив фізичної культури на здобувачів вищої освіти в комплексі досліджують такі вчені як О.Д. Гауряк, А.А. Єрохова, Е.А. Єрьоменко, А. Королянчук, М. Осадець, Р.В. Слухенська та ін.

Вчені Т. Снедден, Дж. Скерпелла, Бр. Хайдершайт провели дослідження серед американських студентів, яке показало, що молодь, яка брала участь у командних видах спорту або вважала себе спортсменами, мала нижчі показники депресії, ніж їх однолітки, які не брали участь або не ідентифікували себе як спортсмени [294, с. 678].

Фізичні вправи загалом, можуть знизити рівень стресу або буферизувати реакцію на стрес, тим самим обмежити негативний вплив на здоров'я, а також покращити настрій, адже в плазмі крові одразу після занять спортом підвищується рівень ендорфінів, які викликають відчуття щастя та задоволення, всі ці загальновідомі факти позитивно впливають на психологічне здоров'я.

Грасдалсмое М., Еріксен Х.Р., Леннінг К., Сівертсен Б. провели ґрунтовне дослідження природи зв'язку між різними аспектами фізичних вправ і ментальним здоров'ям та можливим зв'язком із суїцидальністю серед 50054 студентів віком від 18 до 35 рр. Дослідження показало, що фізична активність та спорт майже втричі зменшують ризик виникнення психологічних розладів серед жінок, а серед чоловіків цей показник дещо менший, але все ж інтенсивні фізичні навантаження позитивно впливають і на психологічне здоров'я чоловіків [284, с. 3].

Помірні заняття фізичною культурою та спортом серед студентства є невід'ємною частиною протидії несприятливим наслідкам активної інтелектуальної діяльності та малорухливого способу життя задля збереження психологічного здоров'я.

Роки навчання у закладі вищої освіти є важливим фундаментом формування позитивної поведінки, яка підтримує благополуччя навіть

у дорослому віці. Високоінтелектуальна діяльність студентів вимагає значної концентрації уваги та ментальних здібностей, що нерозривно пов'язано зі стресом, тривогою. Ці психологічні фактори часто негативно впливають на поведінку молоді, зокрема підвищують вірогідність вживання алкоголю та тютюну, тому саме в освітньому середовищі закладів вищої освіти повинно формуватися стійке мотиваційне переконання щодо важливості підтримання здорового способу життя впродовж майбутніх років.

Таким чином, відстеження та покращення психічного здоров'я студентів є важливою ініціативою у сфері освіти та охорони здоров'я.

Фізична культура та спорт сприяють формуванню навичок командної роботи, взаєморозуміння та підтримки, соціалізації молоді. Враховуючи соціальний характер фізкультури та спорту, вони є ключовим засобом розвитку міжособистісних та соціальних навичок комунікації студентів, крім того командна діяльність під час занять спортом та різних спортивних занять формує такі навички як особиста та соціальна відповідальність, співпраця та взаємодопомога, які є надзвичайно важливими компетентностями в сучасному глобалізаційному світі.

За словами Гаудаса та Джанудіса, однією з причин того, що фізична культура та спорт є надзвичайно сприятливими для формування та розвитку цих навичок є можливість перенесення їх на інші сфери життя. Наприклад, під час занять фізичною культурою та спортом здобувачі можуть, за відповідних педагогічних обставин, навчитися вирішувати проблеми, спілкуватися й працювати в команді, а це навички, які є вирішальними для досягнення успіху в повсякденному житті. Американські дослідники останніми роками розробили декілька програм для цілеспрямованого навчання навичкам соціалізації та колективної взаємодії під час занять фізичною культурою чи спортом у закладах вищої освіти. Наприклад, модель Хеллісона «Навчання особистої та соціальної відповідальності» (TPSR) (Hellison, 2011), кооперативне навчання у фізичному вихованні (Grineski, 1996) та спортивна освіта (Siedentop та ін., 2011) та ін. [289, с. 799].

Сьогодні не зважаючи на те, що всім відомо про надзвичайно важливе значення фізичної культури та спорту у ЗВО та визнання фізичного виховання основою комплексного та гармонійного формування особистості, все ж існують певні проблеми фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти, зокрема:

–Недостатня вмотивованість студентів та не свідоме ставлення до занять фізичною культурою та спортом. Питання мотивації в будь-якій діяльності задля досягнення результативності відіграє ключову роль, тому головна умова ефективності фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти – це стійка внутрішня мотивація та переконання у потрібності та важливості фізичних активностей на заняттях фізичною культурою серед студентства.

Досягнення цих цілей завдання складне та комплексне, воно передбачає: формування у студентів чітких знань про різновиди фізичних якостей та їхнє значення, про навантаження під час тренувального процесу, формування вміння особисто демонструвати та самостійно складати комплекси фізичних вправ [261, с. 200].

Часто ефективність фізичної культури для великої кількості студентів може залежати від конкретної людини – викладача, який має своє бачення щодо навчального процесу, тому важливу роль для фізичного виховання здобувачів освіти відіграє кадрове питання.

Викладач повинний любити спорт та бути прикладом здорового способу життя для студентів, адже хтось може вважати, що фізичне виховання та – це певне «насилля» над індивідом; хтось переконаний, що для формування здорового способу життя ключову роль відіграє агітація та пропаганда. Існують різні підходи та не має єдиного правильного [261, с. 202].

–Впродовж останнього часу у переважній більшості ЗВО дисципліна «Фізична культура» залишилася лише у навчальних програмах 1-2 курсів в обсязі 2 годин на тиждень, що загалом негативно позначилося на рівні фізичної підготовки здобувачів освіти. Такі українські дослідники як Т. Круцевич, М. Саїнчук, Р. Підлетьчук вважають, що фізичне виховання в системі вищої освіти перебуває в глибокому занепаді [122, с. 105].

Група дослідників, на чолі з Г. Грибаном наголошують на тому, що фізичне виховання у ЗВО не виконує свої головні здоров'язбережувальні та соціально формуючі функції через не послідовне та не відповідне рішення МОН щодо переведення навчальної дисципліни на факультативну і самостійну форми роботи, що зменшує кількість годин викладання дисципліни [57, с. 120].

Після листа МОН України від 13.03.2015 р. «Щодо особливостей організації освітнього процесу та формування навчальних планів у 2015/2016 навчальному році», подальша доля фізичної культури та

спорту у системі вищої освіти залежить від адміністрації навчального закладу та рішення Вченої ради ЗВО. Таке рішення є досить дискусійним, адже з одного боку гарантує автономність освітніх установ, а з іншого не забезпечує викладання фізичного виховання, адже тепер кількість аудиторних годин може варіюватися, що теж негативно позначиться на фізичному вихованні студентів. Задля того, щоб фізична культура та спорт у ЗВО займали гідне місце та виконували своє основне завдання, а саме – формування гармонійно розвинутої, висококваліфікованої, цілеспрямованої та культурної особистості держава повинна реформувати та гармонізувати вітчизняне законодавство відповідно до європейського.

–Не достатнє фінансування та застаріла матеріально-технічна база великої кількості університетів теж негативно позначається на фізичній культурі та спорті в системі вищої освіти. Недостатня фінансова підтримка може обмежувати розвиток спортивних програм, модернізацію приміщень, придбання сучасного обладнання та покращення спортивної інфраструктури. Вирішити питання обмеженого фінансування повинна оптимізація закладів вищої освіти.

Використання зарубіжного досвіду оптимізації та модернізації фізичного виховання у системі вищої освіти може стати надзвичайно корисним та актуальним для України. Зокрема, удосконалення ефективності фізичної культури та спорту у закладах вищої освіти Польщі, для якої фізичне виховання займає ключову позицію в системі вищої освіти. Серед комплексу основних завдань викладання дисципліни «фізичне виховання» (розвитку фізичних здібностей, формування позитивного ставлення до здорового способу життя та фізичної культури) особлива увага приділяється формуванню фізичних здібностей задля реалізації трудового потенціалу майбутнього фахівця. Крім того, через фізичне виховання реалізується національна та етнічна державна політика культурно та національно різноманітної Польщі, адже одним із завдань викладання фізичної культури є ліквідація упереджень, етнічних та національних бар'єрів між здобувачами вищої освіти різних національностей, релігій, етнічних груп та культур [127, с. 373]. Формування засобами фізичної культури та спорту високопрофесійних спеціалістів та толерантних громадян сприяє соціально-економічній та політичній стабільності Польщі.

Досягти значних успіхів у викладанні фізичної культури у вищій освіті Польщі вдалося завдяки реформуванню та модернізації освіти в

сфері фізичного виховання та спорту, зокрема більш ефективним процес навчання робить впровадження інтерактивних, оздоровчих методик, активне залучення волонтерських засад та принципів в проведенні заходів, формування принципів культурної поведінки серед молоді завдяки використанню правил «Fair play» (чесної гри) [127, с. 374].

Сполучені Штати Америки теж мають позитивний досвід розбудови системи фізичного виховання, особливо в сфері залучення студентів до фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи. Процес фізичного виховання здобувачів у США має чітку організаційну структуру, яка представлена розмежуванням занять на два типи: перші – спрямовані на вдосконалення спортивної майстерності, а другі – мають оздоровче спрямування. В Австралії активно у ЗВО використовується оздоровчий фітнес, що мотивує та активізує здобувачів до занять фізичною культурою. В азійських країнах на заняттях з фізичного виховання переважають традиційні фізичні активності та ігри [79, с. 49].

Вивчення особливостей функціонування системи фізичного виховання в зарубіжних країнах дозволить збагатити та удосконалити вітчизняний досвід і створити практичну базу для вивчення, аналізу та впровадження провідних досягнень у системі фізичного виховання студентської молоді в Україні.

Отже, фізична культура та спорт в закладах вищої освіти мають велике позитивне значення як для успішного навчання та розвитку студентів, так і для піднесення навчально-методичного та наукового потенціалу освітнього закладу.

Фізична культура виступає як умова і безпосередня передумова ефективної навчально-професійної діяльності, як узагальнений показник професійної культури майбутнього фахівця. Фізична культура характеризує і визначає вільне, свідоме самовизначення особистості, яка, у свою чергу, на різних етапах життєвого шляху обирає і опановує лише ті цінності, які є для неї найбільш значущими.

Варто підкреслити, що успішне викладання такої дисципліни як фізичне виховання в навчальному процесі університету покращує не лише фізичні здібності та формує майбутню здорову інтелектуальну еліту країни, а й підвищує рівень навчання з усіх дисциплін, адже студенти, які займаються спортом покращують свої розумові здібності.

Розвиток соціальних навичок та командної роботи відбувається також на заняттях з фізичної культури, адже участь у спортивних

змаганнях вимагає спільної злагодженої роботи усієї команди або групових заняттях, які сприяють розвитку соціальних навичок, взаємодії з іншими людьми.

Популяризація здорового способу життя в університетському середовищі може стати прикладом для інших студентів та мотивувати їх до здорового способу життя.

Важливу роль в формуванні мотивації та позитивного ставлення до занять спортом відіграє позанавчальна діяльність у ЗВО, зокрема: секції, гуртки, змагання та ін. Наприклад, в Державному університеті «Житомирська політехніка» на кафедрі фізичного виховання та спорту діє ряд секцій: настільний теніс, фітнес, бодібілдинг, волейбол, баскетбол, бадмінтон, веслування на човнах «Дракон», «Футзал». Високий рівень фізичної культури та спорту в ЗВО має важливе значення для формування та поповнення когорти українських спортсменів, які беруть участь не лише в міських, регіональних та міжрегіональних спортивних змаганнях, але й міжнародних турнірах, до прикладу: студенти та викладачі Державного університету «Житомирська політехніка» беруть участь та здобувають перемоги у чемпіонатах Європи та світу з веслування на човнах «Дракон» та змішаних єдиноборствах.

Стає очевидним, що в структурі вищої освіти фізична культура має займати далеко не останнє місце серед інших предметів, які вивчають студенти. Фізична культура та спорт у закладах вищої освіти формує такі важливі якості студентів, як: бажання досягати своїх цілей, працьовитість, активну громадянську та патріотичну позицію.

Дисципліна «Фізична культура» сприяє формуванню в студентської молоді духовно-моральних цінностей, що ще раз підкреслює важливість цього предмету та говорить про його роль у системі освіти. Лише підносячи фізичну культуру та спорт на належний рівень можливо виховати здорове покоління, яке стане основою відбудови післявоєнної України та запорукою її соціально-економічної та політичної стабільності.

РОЗДІЛ 2

ЕВОЛЮЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

2.1. Історичний аналіз становлення та розвитку фізичної культури і спорту у закладах вищої освіти

Проблеми історичного аналізу становлення й розвитку системи фізичної культури та спорту у закладах вищої освіти на теренах України привертають увагу наукової спільноти у цій сфері. Саме історико-педагогічний аналіз процесів формування системи фізичної культури та спорту в Україні дозволяє з'ясувати їх особливості та впливові чинники на різних етапах історичного розвитку як країни загалом, так і системи вищої освіти зокрема. Хронологічні рамки даної частини нашого дослідження охоплюють період від початку XIX – початок XXI століття. При цьому зауважимо, що саме перша половина XX ст. була період не лише формування системи вищої освіти на теренах України, але й великих суспільно-політичних трансформацій, декількох воєн, зміни геополітичних складників країни, створення незалежної держави зі своїм баченням розвитку загальної політики в цілому й студентського спорту зокрема. Разом з тим це були роки розвитку наукової думки, зростання науково-технічного прогресу, поява нових технологій, що призвело до того, що молодь переважно вела сидячий спосіб життя, а це, своєю чергою, значно погіршувало загальний стан здоров'я молодого покоління. Водночас, в умовах тоталітарного режиму, холодної війни та гонки озброєнь влада зробила все, аби підтримувати воєнізовану складову, що мало негативний вплив на виховання здорової людини. Крім цього, за мірою нагромадження окремих відомостей щодо історії фізичного виховання в закладах вищої освіти Україні, все більшого значення набуває їх цілісне осмислення у вигляді узагальнених концепцій. У зв'язку з цим, систематизація отриманих даних, що відображає об'єктивні взаємозв'язки фізичного виховання з історичними, соціальними, культурними умовами життя людини постає перед науковою

спільнотою фізкультурно-спортивного спрямування як важлива методологічна проблема, вирішення якої сприятиме не лише узагальненню історичних відомостей, але й ефективному використанню їх у практичній діяльності. Тому за методологічну базу даного аспекту нашого дослідження були взяті загальнонаукові принципи системності й історизму, які передбачають детальне вивчення джерел із матеріалів історичного розвитку фізичної культури, а також аналітичний порівняльно-історичний та хронологічний методи.

Насамперед слід зазначити, що сучасна діюча система фізичного виховання в Україні загалом і в системі закладів вищої освіти зокрема з'явилася не на порожньому місці. Вона сформувалася на основі древніх традицій фізичного виховання на теренах України, починаючи із скіфів, трипільців, грецької цивілізації у Причорномор'ї, де система фізичного виховання, фізичне загартування дітей і молоді відбувалося в палестрах і гімнасіях, під наглядом спеціально підготовлених осіб-гімнасіархів і педотрибів. Програма причорноморських змагань була досить широка і включала п'ятиборство, кулачний бій, верхову їзду, стрільбу з лука, плавання, танці, рухливі ігри тощо. П'ятиборство складалося із боротьби, бігу, стрибків, метання списа і диска. Фізичне виховання стародавніх слов'ян формувалося під впливом географічних, етнічних, політичних, військових, економічних та соціальних чинників. Умови життя посилювали необхідність систематичного виконання фізичних вправ, розвиток фізичних якостей, що сприяло вихованню міцних, добре розвинених людей. У свідомості давньоруського населення здоров'я і фізичні здібності мали надзвичайно важливе значення, що забезпечували повноцінне життя, високопродуктивну працю та захист Батьківщини. Прийняття християнства кардинально вплинуло на всі сторони життя давньоруського населення, в тому числі й на фізичне виховання. У церковній та світській літературі XI–XII ст. почався осуд народних ігрищ та розваг, які сприяли підвищенню фізичного стану людей, разом з тим християнство пристосовувалось до язичницьких обрядів [258]. Фізичне виховання в Київській Русі розвивалося і ґрунтувалося на основі багатовікових народних традицій, адаптуючись до окремих іноземних запозичень у двох

взаємопов'язаних напрямках: військово-фізичний та оздоровчо-рекреаційний. Визначною школою військової відваги, мужності, витривалості та сили була Запорізька Січ. В науковій літературі XVII і особливо XVIII ст. її порівнювали з уславленими містами державами античності та рицарськими орденами середньовіччя. Основу фізичного виховання запорізьких козаків становили верхова їзда, біг, плавання, пірнання, боротьба, кулачні бої, а також різноманітні ігри, змагання і танці. Військово-фізична підготовка козаків забезпечувалася постійними тренуваннями в стрільбі із лука і рушниці, фехтуванні, володінням списом, веслуванні. Аналіз наукової літератури, історичних документів, фольклорних та етнографічних документів дозволяє констатувати, що в Запорозькій Січі існував культ фізичної досконалості людини. Поєднання культу фізичної досконалості та високої моралі й духовності створило справжніх лицарів, еліту і гордість українського народу [258]. В період нової історії України фізичне виховання здійснювалося в народно-побутових формах, зокрема, в календарній та родинній обрядовості тощо.

Таким чином, характеризуючи особливості виникнення, становлення та розвитку вітчизняного студентського спорту, можна стверджувати, що його формування визначалося цілим рядом закономірностей розвитку фізичного виховання в українському суспільстві, зокрема: зв'язок фізичного виховання із світоглядом, способом життя, військовою справою та місцем проживання населення; взаємопроникнення міжнаціональних елементів фізичного виховання; взаємозв'язок святково-ігрової діяльності та військово-фізичної підготовки; перехід в періоди могутньої державності до організованих форм фізичного виховання; відносно постійний склад народно-побутових форм і засобів фізичного виховання населення протягом середньовіччя, нової та новітньої історії. До світоглядних засад функціонування фізичного виховання на теренах України, на основі яких формувався вітчизняний студентський спорт і фізична культура, слід віднести родинно-побутову, профілактичну, оздоровчу, хвалебну, вегетаційну, стимулюючу, релаксаційну, до регулятивних механізмів – політику, право, міфологію, релігію, культуру, традиції та звичаї, мораль, громадську думку тощо.

Дослідник А. Войнаровський зазначає: «Початком розвитку студентського спорту на теренах України можна вважати початок ХХ століття, коли в російській імперії після запровадження автономії вищих навчальних закладів почали виникати перші студентські спортивні товариства. У 1907 р. в імперії було введено “Правила про студентів”, які дозволяли студентам ВНЗ створювати культурні та спортивні студентські організації. Хоча багато ректорів ВНЗ були проти цих нововведень, “послаблення” для студентської молоді відбулися тільки завдяки тому, що відбулася революція 1905 р. й царський уряд був дуже стривожений активністю молоді в революційних заворушеннях по всій Росії й за допомогою створення спортивних клубів та організацій збирався відволікти молодь від політичної активності [37]. Проте, аналіз історичних фактів дозволяє стверджувати, що на теренах України такі спортивні гуртки з’явилися набагато раніше. Ідея введення занять спортом для фізичного удосконалення молоді зародилася одразу із думкою про заснування університетів у підросійській Україні. На думку А. Войнаровського, «ще 1804 р. з ініціативи попечителя Харківського навчального округу графа Потоцького при університеті було облаштовано фехтувальний клас, а через три роки організовано навчання верховій їзді, яке, однак, не відзначалося періодичністю. Проведення спортивних занять спочатку гальмувалося відсутністю манежу та високою платою спеціалістам за уроки, проте вже в середині ХІХ ст. ці проблеми були вирішені. У спогадах 1850-х рр. казеннокоштного студента І. В. Любарського читаємо, що для занять верхової їзди було абиновано великий манеж з дресированими кіньми, а про фінансову проблему взагалі не йдеться. Мемуарист натомість підкреслював, що заняття організовувалися за бажанням студентів й проводилися у призначені години. Варто зазначити, що викладання верхової їзди носило практичний характер й мало особливу цінність для прийнятих на державне утримання студентів-медиків, адже було елементом їхньої підготовки до посад воєнних лікарів» [37].

Проте факт існування уроків фехтування та верхової їзди в інститутах серед казеннокоштних (незабезпечених студентів, які за старанність у навчанні переходили на повне державне утримання й забезпечувалися безкоштовно житлом, харчуванням, одягом тощо)

студентів Київського та Харківського університетів, дозволяє стверджувати, що навіть незаможна молодь мала можливість долучатися до спорту, який у XIX ст. ще не мав успіху в середовищі російського студентства, а в Європі спорт тільки почав стверджуватися як самостійне явище культурного життя людства. Також досить популярними серед українського студентства у XIX ст. набули більярд та шахи, які мали швидше розважальний характер. Влада, культивуючи подібні розваги серед молоді загалом і студентської зокрема з метою відволікання їх від політики, розглядала більярд та шахи як звичне явище. Проте вже для молоді 1870-1880-х рр., насамперед студентської, яка прагнула висловити свою думку з приводу ліберально-демократичних перетворень у суспільстві доби Олександра II, більярд став не лише грою, а й як джерело заробітку коштів для недешевого прожиття. Студенти часто засиджувалися вечорами за шаховими дошками, розбираючи партії доволі популярного в ті часи американського шахіста Морфі.

Водночас, як зазначає А.В. Демещук, «до початку XX ст. спорт взагалі ще був досить елітарним хобі і зокрема серед студентів значного поширення не мав, особливо якщо говорити про силові види спорту. Становлення спорту як постійного елементу життя студентів університету Святого Володимира відбулось уже в на межі XIX–XX ст. [64].

В умовах другого демократичного підйому в цей час спорт з'являється нове явище суспільного та культурного життя країни, і, насамперед серед студентської молоді – найбільш мобільної, сміливої, жваво реагуючої на все нове соціальної групи. Проте, влада, не вбачаючи у студентстві потенційного резерву для поповнення армійських рядів, у досліджуваний період залишала поза увагою питання організації його фізичного виховання. Цим і пояснюється той факт, що фізкультурно-спортивний напрям освіти і виховання в системі вищої освіти аж до 20-х рр. XX ст. розвивався дуже повільно, лише завдяки ентузіазму студентства та прогресивної професури.

Зазначимо, що студенти, не маючи можливості для фізичного розвитку та реалізації особистих потреб у стінах освітнього закладу, брали участь у діяльності спортивно-гімнастичних товариств, які активно засновувалися в Україні у 90-ті рр. XIX ст. Кругляк М. у своєму дослідженні наводить дані зі звіту Харківського гімнастичного

товариства за 1898 р., де, зокрема, зазначалося, що «...серед відвідувачів гімнастичних занять значно збільшилась кількість вихованців харківських вищих освітніх закладів – університету, технологічного та ветеринарного інститутів. У звітному році їхня чисельність нараховувала понад 100 осіб» [121].

Потрібно зауважити, що кінець XIX ст. ознаменувався для студентства тим, що через бурхливі події, студентські виступи, політичні настрої в університетському середовищі воно фактично повністю було позбавлене можливості брати участь у суспільному житті. Всіляко перешкоджаючи участі студентства у громадському житті як закладу, так і країни в цілому уряд увів політику жорстких обмежень прав і свобод в університетах. Університети були позбавлені права мати свій корпоративний устрій у стінах освітнього закладу. В українських ВНЗ не функціонували інші студентські гуртки, крім економічних. Однак, Як зазначає А.В. Демешук «через зростання невдоволення молоді, що набуло великого поширення, уряд змушений був переглянути своє ставлення до студентських товариств. 1901 р. Міністерство народної освіти видало «Тимчасові правила організації студентських установ у вузах», відповідно до яких молоді дозволялося створювати гуртки співу, танців, а також «займатися різного роду фізичними вправами, якщо на те буде особливий дозвіл директора». Скориставшись появою «Тимчасових правил», професор Київського університету св. Володимира М. Оболонський негайно звернувся до керівництва медичного факультету з пропозицією поклопотатися про введення у навчальному закладі фізичних вправ для студентів, для чого було організовано роботу спеціальної Комісії. Не домогшись результату, професор через три роки повторив спробу, подавши відповідне прохання на ім'я ректора. Мотивами до вказаного вчинку був український незадовільний стан здоров'я студентів. Через це М. Оболонський пропонував ввести до програми такі дисципліни, як фехтування, метання, стрільбу, гру в кеглі, лаун-теніс, вправи із гирями, на гімнастичних апаратах, та облаштувати для занять спортом гімнастичний зал. Нова Комісія дійшла висновку про бажаність введення фізичних вправ для студентів й приступила до розробки плану будівництва гімнастичного залу. Дане починання дало поштовх уже самим студентам клопотатися про організацію спортивних гуртків [64].

У вересні 1905 р. студенти Київського університету звернулися до ректора із проханням дозволити влаштувати гурток любителів фізичних вправ, метою якого було зміцнення та підтримка фізичного стану організму». Так у 1905 році з'явився «Гурток любителів гімнастики», ініціаторами створення якого були студенти М. Головач та О. Анохін – у подальшому, видатний та авторитетний український фахівець у галузі фізичної культури. У 1909 році в університеті з'явився «Спортивний гурток студентів Університету св. Володимира». Заняття в гуртку були необов'язковими. Фінансову базу гуртка складали членські внески у розмірі 30 коп. Заняття проходили в гімнастичній залі, що орендувалась у 1-ї Київської гімназії в позалекційний час за затвердженням ректором розкладом. Гуртківці займалися гімнастикою, футболом, боксом, ковзанярським спортом, для чого навіть облаштовували гімнастичний зал та залили каток. Під час пароплавного гуляння у Межигір'ї 1914 року відбулися спортивні виступи – з боротьби та гімнастики, метання диска, ядра, спису, стрибки у висоту з місця та з розбігу [231]. Приходько Г. пише: «Активній роботі університетського спортивного гуртка сприяла можливість для проведення занять у приміщенні київської приватної лікувально-профілактичної та гімнастичної установи «Верітас» (Veritas), що належав видатному українському вченому – діячу в галузі фізичного виховання та спорту сподвижникові О. Анохіна, лікареві В. Крамаренку. У травні того ж року адміністрації університету надала в користування студентському спортивному гуртку тенісні корти розташовані в Ботанічному саду, і на яких студенти-спортсмени стали проводити заняття легкої атлетики. Восени 1910 р. керівництво гуртка уклало угоду з київським «Німецькі гімнастичним товариством» про надання можливості користуватися гімнастичною залюю. 1913 р. у студентів з'явилася можливість займатися в залі Олександрівської гімназії» [173].

В травні 1910 гуртківці здійснили поїздку за кордон з метою вивчення досвіду роботи спортивних організацій Західної Європи. Вони ознайомилися із спортивними спорудами Берліна, Ліона, Парижа, Брюсселя й інших міст, були присутні на змаганнях з футболу, легкої атлетики, веслування відвідали спортивну виставку у Франкфурті-на-Майні. В 1911 р. група членів гуртка з цією ж метою

відправилися на Кавказ, де розвиток фізичного виховання та спорту серед населення досяг найвищого рівня.

Дослідник Г. Приходько зазначає: «Значним імпульсом розвитку фізичної культури та спорту у вищих освітніх закладах країни стало рішення уряду від 25 серпня 1905 р., про введення так званих «фірмових правил», що запроваджували автономію університетів. З 1907 р. в університетах затверджуються статuti, які регламентували створення студентських організацій, у тому числі спортивної спрямованості. Цей крок уряду щодо дозволу створювати студентські організації сприяв появі у вищих освітніх закладах України перших спортивно-гімнастичних гуртків і товариств. За ініціативою прогресивної молоді, вони створилися в Університеті Святого Володимира (близько 1905 р.), Імператорському Новоросійському університеті (1910 р.), Харківському Імператорському університеті 1912 р.), Харківському технологічному інституті Імператора Олександра III (1911 р.), Харківському політехнічному інституті (1913 р.) тощо. Всі перші спортивні організації вищих освітніх закладів яли собою формальні об'єднання студентів, тобто були офіційно оформлені та мали затверджені статuti. Аналіз статутних документів “Студентського гімнастичного товариства Імператорського Новоросійського університету” та “Спортивного гуртка студентів-технологів при Харківському технологічному інституті Імператора Олександра III” дозволяє стверджувати, що метою діяльності цих осередків було сприяння фізичному розвитку та укріпленню здоров'я студентів “надання можливості студентам присвячувати вілля гімнастичним вправам, послідовно та гармонійно розвивати фізичні сили” [173].

До змісту діяльності таких студентських спортивних осередків включалися навчально-тренувальні заняття фізичними вправами у приміщенні та на відкритому повітрі, до прикладу, сокольською гімнастика, рухливі ігри, фехтування, легка та важка атлетика), прогулянки та екскурсії, спортивні змагання, лекції та тематичні бесіди. Осередки мали власну спеціалізовану бібліотеку. Членами таких студентських спортивних організацій мали право бути студенти всіх факультетів, професори, доценти, асистенти та інші особи, які займалися науковою діяльністю при університеті. Після закінчення навчання, випускники мали право залишатися членами організацій.

Для керівництва заняттями організації мали право залучати досвідчених фахівців. Основними джерелами фінансування діяльності були членські внески та пожертви. Рішення про створення студентського спортивного осередку та затвердження о уставу приймалось вченою радою вищого освітнього закладу або керівником.

Приходько Г. стверджує, що «фінансова проблема разом із відсутністю фахівців були одними з найголовніших причин нетривалого існування студентських гуртків. Так, станом на квітень 1914 р. існував «Спортивно-Гімнастичний гурток при КПІ», який за 5 років виріс з секції футболу до цілої спортивної організації, що культивувала багато видів спорту, серед яких були також лаун-теніс, зимові види та легка атлетика. Фінансування організації здійснювалося самими гуртківцями та було явно недостатнім для задоволення все зростаючих потреб молоді. Через фінансові труднощі майданчики для занять лаун-тенісом було погано оснащено, не було відповідних приміщень для зберігання спортивного інвентарю; секція зимового спорту не культивувала хокей та заняття лижами (гуртківці займалися лише ковзанярським спортом та фігурним катанням)» [173].

Також високих результатів у спорті досягли студенти футболісти КПІ, які у 1906 р. організували футбольну команду, а в 1913 р. ця команда виборола кубок Київської футбольної ліги у класах А та В. Одним з найбільших досягнень політехніків була перемога на Першій Всеросійській олімпіаді, що проходила 1913 р. в Києві.

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що на початку ХХ ст. спорт став посідати все більш важливе місце в житті студентської молоді. Так, дослідник А. Демещук зазначає: «Анкетування серед студентів КПІ, проведене навесні 1909 р., показало, що майже половина опитаних (48,9 %) займалася спортом, а 7,9 % належала до спортивних гуртків. Проте у тогочасної молоді заняття спортом все ж носило любительський характер. Певний успіх мали заняття спортом й у середовищі духовного студентства. У правилах Київської духовної академії (1911) містився пункт про дозвіл влаштовувати влітку гімнастичні ігри на свіжому повітрі, а також грати в шахи (карти, щоправда, суворо заборонялися)» [64]. Проте доступ для студентства у такі організації здебільшого був закритим. Зазвичай, до складу таких товариств, як Київське патріотично-гімнастичне «Гурток любителів

спорту», гімнастичні «Південь» та «Сокіл», Київське товариство туристів тощо входили представники заможних верств суспільства, а у своїх статутах вказані товариства дозволяли членство лише студентам закладів вищої освіти в разі наявності відповідних пунктів про це у статутах навчальних закладів. Парадоксальність наведених умов пояснювалася тим, що статути вузів, в тому числі й Київського університету, укладалися тоді, коли захоплення спортом ще не набуло такого широкого розмаху, а товариства із вказаними вище назвами не було засновано. Тому студенти, які бажали стати дійсними членами товариств змушені були брати в ректора відповідний дозвіл.

Є підстави стверджувати, що поряд із прихильниками спорту були і його противники, зокрема педагоги, на думку яких спорт на початку ХХ ст. перетворився з «невинної розваги» на «вищий інтерес життя», а спорт поділяли на «бажані» й «небажані» види. До перших відносили лаун-теніс, велосипедний, ковзанярський, лижний види спорту, які «сприяють зміцненню здоров'я та загартовування характеру», другу групу склали боротьба, бокс, атлетика, полювання, що негативно впливали на молодь через потребу посиленої підготовки й відтісняють навчання на задній план. Ці консерватори говорили: «Юнацтво деградує, а пристрасть до спорту перетворюється на хворобу, яку слід лікувати».

Революційні події 1917-1920 рр. знищили старий університет та його порядки, традиції. У 1920 р. він став КІНО, в 1923 р. – ВІНО, а у 1930-і рр. – Київським Державним університетом ім. Тараса Шевченка. Відтоді починається нова доба в житті нашої альма-матер. І спорт за радянських часів стає офіційною, досить вагомою частиною навчального процесу в університеті. Саме в цей час з'являється окрема кафедра фізичного виховання, котра благополучно існує в КНУ ім. Тараса Шевченка й нині.

Зазначимо, що в спортивному гуртку Університету Святого Володимира актив: розвивалися такі види спорту, як гімнастика, легка атлетика, фехтування, бокс, французька боротьба, гірі. З ініціативи відомого київського спортсмена, члена правління гурт Л. Дінніка, у Ботанічному саду студенти вперше стали проводити тренування з лижного спорту. Тут же були влаштовані перші в м. Києві лижні змагання. З 1911 р. у спортивної гуртку почало культивуватися

веслування, і цю ініціативу студентів активно підтримував київський «Яхт-клуб», надаючи можливість займатися на пільгових умовах. Крім тої представники гуртка вели переговори із закордонними суднобудівними компаніями п придбання двох розпашних човнів. Навесні 1913 р. гуртком планувалось організував футбольну команду. Відзначимо, що взимку члени університетського гуртка виявляв найбільший інтерес до лижного спорту, а починаючи з весни – до легкої атлетики.

У Спортивному гуртку Університету Святого Володимира постійно проводили змагання за всіма видами спорту, що розвивалися. Окрім того, його члени регулярно бра участь у багатьох спортивних заходах, про що постійно писала преса, зокрема спеціалізовані журнали “Красота и сила” та “Спорт и игры”. Слід підкреслити, що керував заняттями спортом у спортивному гуртку університету авторитетні фахівці у своєму виді спорту, відомі та титуловані спортсмени поч. XX ст.: О. Анохін (гімнастика), Е. Саля (фехтування М. Ратьє (бокс), П. Латушкін та ін. Осередок мав у своєму розпорядженні власну спеціалізовану бібліотеку. За статистичними даними на 1913 р., гурток нараховував понад 200 членів.

«Відзначимо, що ентузіазм та активність спортивного студентського гуртка не могла відбитися на ставленні до нього адміністрації університету та київської громади. Почесним головою правління гуртка був обраний ректор університету, професор М. Цитович, який надавав фінансову підтримку його діяльності. До ініціативи студентства лояльно ставився декан медичного факультету М. Оболонський. Серед почесних членів гуртка був засновник “Київського атлетичного товариства” Є. Гарнич-Гарницький, який надав для занять студентів спортивні снаряди й інвентар. Гурток брав участь у роботі спортивної секції Всеросійської виставки 1913 р., яка проводилась у м. Києві» [173].

З дослідження Г. Приходько дізнаємося, що «на поч. XX ст, спортивний гурток був створений і в іншому відомому київські вищому освітньому закладі. Так, у 1913 р. відбулися установчі збори боксо-фехтувального гуртка Київського політехнічного інституту. Окрім того, цей заклад був відомий у м. Києві своєю потужною футбольною командою. Спортивно-гімнастичний гурток при

Харківському Імператорському університеті був організований восени 1912 р. Тренувальні заняття проводились у приміщенні Харківського першого гімнастичного товариства. Гурток, під керівництвом відомого харківського гімнаста П. Пелепейченка, проводив заняття гімнастикою на основі використання вільних вправ сокольської гімнастики. Крім того, проводилися тренування атлетикою, якими керував Н. Калмиков. На поч. XX ст. (приблизно у 1903-1904 рр.) при Харківському Імператорському університеті (в кінці вул. Сумської) був відкритий студентський гуртожиток із гімнастичним залом, який, на нашу думку, сприяв покращенню умов занять фізичними вправами студентів» [173]. При цьому слід наголосити, що виключно всі перші спортивні студентські громадські організації створювалися за ініціативою тієї частини студентства, яка, захопившись таким новим явищем, як спорт, бажала досягти в цій галузі значних успіхів. Також слід зазначити, що розвиток фізичного виховання та спорту значною мірою залежав від підтримки адміністрації вищого навчального закладу. «Однак, – як стверджує Г.І. Приходько, – у досліджуваний період лише незначна прогресивна частина професури підтримувала спортивні студентські гуртки» [173]. Окрім того, головною перешкодою на шляху розвитку фізичного виховання у студентському середовищі була відсутність місць для занять. У зв'язку з цим на шпальтах тодішніх періодичних видань з'являлись ініціативні пропозиції про створення спеціальних спортивних зал і палаців, де б студенти могли проводити своє дозвілля.

Своєрідно розвивалася молодіжна фізична культура і спорт на західноукраїнських землях, які входили до складу Австро-Угорської імперії, Польщі, Румунії. Порівняно із Наддніпрянською Україною землями Східної України тут склалися більш сприятливі умови для розвитку спортивно-гімнастичного руху, оскільки влада там була менш централізованою. Останнє сприяло тому, що у період кінця XIX – початку XX століття тут спостерігається піднесення національно-культурного життя серед українців. Важливою складовою культурного, національного й політичного життя став спортивно-гімнастичний рух. Гімнастичний рух в означений період часу розвивався досить жваво і відрізнявся різноманітністю спортивних уподобань мешканців краю. Переважного розвитку набули стратегічні види спорту – гімнастика, кульова стрільба, їзда верхи, плавання,

веслування, фехтування, туризм, боротьба, а також велоспорт та футбол. Більшість товариств різнилися національним складом своїх членів. Діяльність переважної кількості клубів мала не лише спортивне, а й культурно-освітнє спрямування: влаштовувалися прогулянки, концерти, публічні лекції, танці, театральні постановки. Більшість товариств утримували бібліотеки, передплачували фахові та інші часописи. Вважаємо актуальним та перспективним для сьогодення поєднання спортивного та культурно-освітнього напрямів роботи клубів та товариств. Характерними рисами спортивно-гімнастичних товариств Західної України була їх заполітизованість і чітка націоналістична позиція. Тут спортивні організації утворювалися за національною ознакою: польські, угорські, румунські, українські. Так, наприклад, у Львові існував одночасно польський та український «Сокіл». Ще одна особливість західноукраїнського спортивно-гімнастичного руху – поширення товариств у сільській місцевості. Зокрема, саме серед сільського населення були поширені осередки «Січей». Така тенденція тоді не спостерігалася ніде в Європі [249].

Осередком спортивно-гімнастичного руху на Західній Україні другої половини XIX – початку XX ст. були створені товариства, що одержали можливість офіційного існування завдяки загальнодержавному закону 1867 р. Спортивно-гімнастичний рух структурно поєднував сокільські, січові (пізніше лугові), пластові організації та спортивні товариства. Розвиваючись самостійно, але об'єднуючись довкола української державницької ідеї, ці товариства становили, з одного боку, потужний спортивно-гімнастичний рух, а з іншого – були стрижнем національно-виховного процесу.

Університетська молодь не стояла осторонь від цих процесів, серед якої стали створюватися спортові клуби. Так, у 1911 р. було засновано спортивне товариство «Україна» у Львові. Товариство влаштовувало змагання з копаного м'яча з поляками, чехами, угорцями, німцями, легкої атлетики, дужання, сітківки, наколесництва та інші. 1911 року відбулися I Запорізькі Ігрища (Львів), 1914 року – II Запорізькі ігрища. 1911 року О. Тисовський організує «Пласт». Із 1912 р., за почином І. Чмоли, українські студенти Львівського університету створюють стрілецькі гуртки, проводять змагання зі стрільби. Спортові клуби діяли у Перемишлі («Сянова Чайка»),

Тернополі та ін. Важливо зазначити, що під час визвольної боротьби 1917-1920 рр. в Україні, незважаючи на воєнний стан, голод, окупацію, фізична культура на західноукраїнських землях не завмирала, створювалися напіввійськові, напівспортивні юнацькі загони, що відіграли чималу роль у визвольних змагання українського народу. Після першої світової війни розвиток української фізичної культури на теренах, окупованих Польщею, Чехословаччиною й Румунією, стримувався владою, яка намагалася ввести фізичне виховання українців у рамки своїх державних спортивних і фізкультурних товариств. Однак українська громада весь час уперто боролася за власні національні форми фізичної культури [249]. У 1925 р було засновано Український студентський спортовий клуб (УССК), що об'єднував студентів вищих шкіл. У 1925 році було створено Український спортивний союз (УСС) (голови: О. Навроцький, Є. Савшак, Б. Гнатевич, С. Дмоховський, Б. Макарушка, С. Шухевич, О. Радловський), який проводив окружні й крайові змагання, курси та вишкільні табори. УСС на перший план ставив масовий спорт й ігри, легку атлетику, плавання, зимові види спорту, бокс та інші, досягаючи щораз більших успіхів. У 1939 році вже існувало понад 200 клубів [249].

Після більшовицького перевороту фізичній культурі, як і студентському спорту загалом, влада в Наддніпрянській Україні змушена була приділяти більше уваги, оскільки вбачала у фізичному вихованні важливу складову комуністичного виховання молоді, а в масові молодіжні заходи розглядала як важливий засіб впливу на молодіжну свідомість. Як наслідок, фізична культура почала розвиватися більш системно. Першим кроком у цьому напрямі стало утворення 4 червня 1918 р. Всеобучу, який відразу розробив для військової підготовки спеціальну програму із фізичного виховання, яка була обов'язковою для студентів, мала більш мілітарний напрям (легка атлетика, стрільба, фехтування, лижний спорт тощо). Політично цю програму підтримав комсомол, спеціальною постановою передбачено цілі й завдання фізичного виховання молоді та підготовку молоді до трудової діяльності, до озброєного захисту соціалістичної вітчизни. У 1920 р. нарком охорони здоров'я Н.А. Семашко очолив утворену при ВЦВК Вищу раду із фізичної культури й спорту [37].

Початок існування фізичного виховання у ВНЗ України як обов'язкового предмета поклали Декрет РНК СРСР від 16 серпня 1929 р. "Про фізкультурний рух" та Постанова Наркомосу УРСР від 21 вересня 1929 р., на підставі якої даний предмет було введено до навчальних планів ВНЗ і технікумів. Слід зазначити, що цих уроків було всього три години в декаду, а студенти переважно займалися лижним і стрільковим спортом, боксом, гімнастикою, легкою атлетикою. Такі мілітарні уподобання молоді влада країни підтримувала. В подальшому предмет "фізичне виховання" у ВНЗ регламентувався різними директивами та наказами. Так, Постановою Наркомпросу від 15.04.1933 р. встановлювалося, що програма "фізична культура" у ВНЗ повинна нараховувати не менше 200 годин для технічних ВНЗ із чотирьохрічним терміном освіти й 250 годин – із п'ятирічним терміном навчання. Войнаровський А. зазначає, що «серед навчальних програм, виданих із 1918 по 1940 рр. (а їх було шість – 1929, 1930, 1931, 1933, 1936, 1937 рр.), на думку фахівців, найбільш цілісною була програма 1933 р., у якій основними нормативами показниками із фізичної культури були вимоги комплексу ГПО, що набрав усе більшої популярності як серед студентів, так і серед усіх верств населення. Загальний розподіл навчальних годин був від 238 до 378, залежно від спеціальності факультету» [37].

Проте, окрім програм із фізичного виховання у ВНЗ, потрібні були ще й кадри, які б могли розвивати цей напрям науки. Першим науковим інститутом в Україні, що вивчав фізичну культуру, був утворений у 1925 р. Центральний будинок фізичної культури (ЦБФК) у Харкові. На його базі 1930 р. організовано першу в Радянському Союзі науково-дослідницьку кафедру із фізичної культури. Також поступово змінювалась спрямованість фізичної культури у ВНЗ. Так, якщо перша програмі 1929 р. була зорієнтована на військово-прикладний напрям, то після вводу в 1931 р. Всесоюзного комплексу ГПО він поступається місцем її оздоровчому характеру. Своєю чергою програма 1937 р. стала базовою для проведення Всесоюзних спартакіад студентів СРСР, що послужило новим імпульсом для розвитку студентського спорту. Доленосним для подальшого розвитку фізичної культури та спорту у закладах вищої освіти України стало прийняте у

травні 1936 р. рішення ВЦСПС про організацію 64-х ДСТ спілок на кшталт утвореного в 1923 р. «Динамо» і в 1925 р. – “Спартак”. Утворені ДСТ «Буревісник», «Наука», «Іскра», «Медик» не тільки займались обслуговуванням діючих колективів фізкультури, змагань тощо, а й пропагандою, збільшуючи кількість учасників спортивного руху.

У передвоєнний та воєнний період (1939–1945 рр.) у ВНЗ СРСР запроваджуються нові навчальні програми 1940–1941 рр., 1944 р., в яких базовим елементом був знову комплекс ГПО, який найбільше підходив до поточного моменту, коли увага акцентувалася на військово-прикладні види спорту (170 годин на військову підготовку та 120 – на фізичне виховання). У підготовці 1-2 курсів з’являються такі види спорту, як лижі, плавання, фехтування на рушницях, легка атлетика (крос, маршові походи). Як зазначає А. Войнаровський, «У післявоєнний період настає розуміння, що спорт – це світова культура й ігнорувати великі спортивні форуми ми не можемо, у зв’язку з тим, що СРСР потрібно було підтверджувати свою гегемонію у всіх напрямках світової культури. Наступав період вступу СРСР у міжнародну студентську асоціацію спортсменів. У повоєнні 1947–1948 рр. відновлюється традиційні студентські змагання. Так, у 1951 р. проведено першу Всесоюзну студентську спартакіаду. У першій групі загальнокомандну першість вибороли колектив МВІ ССО СРСР, у другій – чемпіоном став колектив Міністерства освіти Української РСР. Починаючи із 1949 р. студентська збірна успішно виступає на міжнародних спортивних форумах у Празі, Будапешті, Берліні, Парижі, Варшаві. Продовження розвитку фізичного виховання в українських ВНЗ у правильному руслі засвідчував той факт, що у всіх збірних СРСР процентна кількість студентів-спортсменів становила 25–30 % [37].

З початком Перебудови в СРСР виникла потреба перегляду нормативної бази розвитку фізичної культури й спорту. Із кінця 90-х р. розпочалися зміни багатьох положень. Так, Радою Міністрів УРСР від 04.01.1987 р. прийнято постанову «Про затвердження Положення про Державний комітет Української РСР по фізичній культурі та спорту», у 1989 р. був оприлюднений проєкт концепції розвитку фізичної культури й народного спорту в УРСР. 22 грудня 1990 р. Генеральна асамблея засновників прийняла рішення про створення національного

олімпійського комітету, а у вересні 1993 р. НОК України був визнаний МОК). Після проголошення незалежності України у 1991 р. українська фізична культура і спорт продовжували розвиватися самостійно.

Як зазначає В. Ковальчук, «розбудова державності в Україні вимагала розробки національної системи фізичного виховання студентів відповідно до вимог оновлення нашого суспільства. Вона мала ґрунтуватися на узагальненні провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду фізичного виховання у вищих навчальних закладах. Протягом 1994–2010 рр. вдалося створити низку нормативних документів, які заклали ідеологічні та програмно-нормативні основи національної системи фізичного вдосконалення молоді в Україні [107]. Важливим чинником розвитку фізичного виховання студентів став Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 18 червня 1999 р., стаття 12 якого регламентує процес фізичного виховання у сфері освіти, в тому числі й вищої. Своєю чергою Постанова Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про фізичну культуру і спорт»» зобов'язала Кабінет Міністрів України прийняти Державну програму розвитку фізичної культури і спорту. Така перша програма була затверджена Указом Президента України в червні 1994 р. 1 вересня 1998 р. в прийнято ще одну програму – «Фізична культура – здоров'я нації».

Однією з центральних проблем формування системи фізичного виховання є підготовка навчальних програм, які визначають обсяг знань, умінь і навичок виконувати рухові дії, що підлягають засвоєнню за роками навчання й сприяють розвитку особи відповідно до державних вимог у цій галузі. Навчальна програма з фізичного виховання у закладах вищої освіти затверджується Міністерством освіти і науки України як базова та є обов'язковою для засвоєння її змісту студентами денної форми навчання вищих навчальних закладів III і IV рівнів акредитації всіх форм власності. Методологічною основою програми є чинні державні документи, що регламентують фізичне виховання як обов'язкову дисципліну. Вона розроблена на основі «Державних вимог до навчальних програм з фізичного виховання в системі освіти».

Отже, процес становлення та розвитку фізичної культури та спорту у закладах вищої освіти має свою давню історію та світоглядні засади, які

ввібрали в себе древні традиції фізичного виховання на теренах України. Сучасний зміст фізичного виховання у закладах вищої освіти регламентується комплексом програмно-нормативних документів, навчальних програм і спрямований на забезпечення зміцнення здоров'я, підвищення фізичної підготовленості студентів. Проте реалізація цих програм неможлива без врахування багатого історичного досвіду фізичного виховання молоді і студентів на теренах України.

2.2. Становлення та розвиток системи підготовки фахівців з фізичної культури та спорту в Україні: історико-педагогічний аспект

В контексті досліджуваної проблеми актуальним є історико-педагогічний аналіз становлення та розвитку вищої освіти фізкультурного профілю на теренах України. Результати даної наукової розвідки можуть слугувати джерелом цінних організаційних та педагогічних ідей для вдосконалення підготовки фахівців із фізичного виховання і спорту на сучасному етапі розвитку держави. Хронологічні рамки даного аспекту дослідження охоплюють ХХ–початок ХХІ століття, оскільки саме в цей період відбувається формування системи закладів вищої освіти в Україні загалом та фізкультурного профілю зокрема.

Так, соціально-економічний розвиток, науково-технічний поступ та суспільне життя в Україні початку ХХ століття обумовили потребу створення профільних фізкультурних закладів вищої освіти в Україні. Насамперед зазначимо, що на початку 20-тих років ХХ ст. в Україні в умовах бідності населення, післяреволюційної та повоєнної розрухи, загального погіршення стану здоров'я громадян, поширення багатьох важких хвороб на фоні низького рівня розвитку медицини, збільшення кількості дітей-сиріт, бездоглядних та хворих дітей, відсутність достатнього медико-гігієнічного контролю в навчально-виховних закладах проблема навчання, виховання та розвитку дітей, в тому числі й фізичного, набуває особливої актуальності. Відповідно, необхідність поширення гігієнічних та медичних знань, пожвавлення фізкультурної роботи мали постати перед державою як пріоритетні суспільні

завдання. 1 липня 1920 року була прийнята Декларація Наркомосу УРСР про соціальне виховання дітей, у якій зазначалося, що держава та всі освітньо-педагогічні працівники повинні сприяти забезпеченню прав кожної дитини – безпритульної або тієї, яка проживає в сім'ї, – на навчання, матеріальне утримання, охорону здоров'я [5]. У 1924 р. Лігою Націй було прийнято Женевську декларацію прав дитини. СРСР був далекий від належної реалізації її положень, проте змушений був демонструвати світовій громадськості хоча б певні дієві кроки, які в умовах недостатньої кількості фахівців з фізичного виховання та спорту, повільного поступу цієї галузі були неможливими. Отже, цілеспрямоване фізичне виховання стає завданням державної ваги, яке потребує нагального розв'язання, і що, своєю чергою, актуалізує проблему підготовки педагогічних кадрів. Фізичне виховання було покликане стати важливою частиною освітнього процесу не лише трудової школи, а й усіх навчально-виховних закладів, що існували у країні. Турбота про здоровий спосіб життя, прищеплення санітарно-гігієнічних навичок, організації фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи серед різних категорій населення стали важливими напрямками роботи освітніх закладів і вимагали якісної підготовки фахівця фізичного виховання і спорту [207, с. 167].

Як зазначають дослідники О.Ю. Ажиппо та У.М. Проценко «Сучасні вищі навчальні заклади з підготовки фахівців з фізкультури і спорту утворювалися не на порожньому місці. Їхніми попередниками були школи, технікуми, факультети, інститути» [5]. За твердженням дослідника О.П. Півень «Рівень розвитку фізичної культури у школах був дуже низьким, у переважній більшості професійних закладів заняття фізичною культурою відбувалися на недостатньому рівні, а в закладах вищої освіти – взагалі не проводилися [166].

Дослідниця У.М. Проценко у своєму дисертаційному дослідженні виділяє основні чинники, які сприяли активізації підготовки фахівців фізичного виховання і спорту, зокрема: «політичні, які були обґрунтовані в постанові про фізкультуру ЦК ВКП(б) від 16.10.1929 р.; оборонні, внаслідок чого значимість фізичної культури дорівнювали до військової допризовної підготовки; оздоровчі, що увиразнилися внаслідок вимог робітників запровадити фізичну

культуру як засіб оздоровлення й підвищення працездатності; суспільні, що визначилися потребами виховання колективістів [208].

Названі чинники призвели до того, що в 1930 році у Харкові (тодішній столиці Української РСР) було створено Державний інститут фізичної культури України (ДІФКУ), який став зачинателем у розвитку вітчизняної системи підготовки кваліфікованих фахівців фізичного виховання і спорту, спортсменів високого класу, науковців. Історія Харківської державної академії фізичної культури та в цілому вищої спортивної освіти на Слобожанщині бере свій початок від доленосного рішення колегії Народного комісаріату освіти УРСР від 20 травня 1930 року про створення в Харкові Інституту фізичної культури. Метою діяльності закладу освіти стала підготовка викладачів і організаторів-методистів фізичної культури, яку здійснювали 27 науково-педагогічних працівників, а на студентській лаві розпочали навчання 124 першокурсники [251].

Слід зазначити, що Державний інститут фізичної культури розпочинав свою діяльність у складних умовах. Так, навчальний корпус було розміщено у приміщенні, збудованому в 1835 році, в центрі тогочасного Харкова (сьогодні – вулиця Університетська). Це була церква святого Антонія, яка входила до комплексу будівель тодішнього Харківського державного університету імені Горького, правонаступником якого став нинішній Харківський національний університет імені Каразіна. Для розміщення навчального корпусу Державного інституту фізичної культури також було передано два невеликих приміщення, в яких раніше розміщувалась обсерваторія. Відтепер вони використовувались вдень як аудиторії для занять, а вночі – як гуртожиток [251]. Проте це аж ніяк не завадило закладу стати серцем спортивної освіти і науки Слобожанщини. Разом із ДІФКУ в Харкові почав працювати перший науково-дослідний інститут фізичної культури. Із 1934 року при ДІФКУ відкрито школу тренерів, а з 1936 року Вищу школу тренерів. Випускників ДІФКУ у 30-ті роки ХХ століття направляли працювати у загальноосвітні школи і вищі навчальні заклади, в колективи фізкультури заводів, фабрик, шахт, колгоспів, будівництв, у комітети в справах фізичної культури і спорту та добровільні спортивні товариства. Розвивалася у ДІФКУ і науково-дослідна робота, яка здійснювалася за двома напрямками – спортивно-

педагогічним і медико-біологічним. Водночас помітне місце у ДІФКУ займала і спортивна робота: студенти інституту брали участь у змаганнях з легкої атлетики, гімнастики, плавання, спортивних ігор, лижного спорту, боротьби, боксу та інших видів спорту, досягаючи помітних успіхів, серед яких – перемоги у чемпіонатах СРСР та Української РСР. Мирне життя країни було перервано нападом гітлерівської Німеччини на Радянський Союз. З перших днів війни значна частина викладачів і студентів ДІФКУ пішли до лав захисників Вітчизни [146]. У 1943 році, після звільнення Харкова від фашистів, Державний інститут фізичної культури України відновив свою діяльність, але вже 1944 року його було переведено з Харкова до Києва. Цікавим є і той факт, що одночасно, тим же нормативно-правовим актом обумовлювалось переведення Київського технікуму фізичної культури до Харкова – у приміщення, які до цього часу належали інституту фізичної культури. У зв'язку з катастрофічним зменшенням кількості населення, потребою відбудовувати зруйновані міста і села в повоєнний період питання відновлення вищої спортивної освіти на Слобожанщині відійшло на другий план. Про масштаби кадрової проблеми підтверджують, зокрема, такі цифри: серед вчителів фізичної культури в 1947-1948 роках всього 2,2% мали вищу освіту і 12% середню; всі інші пройшли лише короткострокову курсову підготовку [251].

Як зазначалося вище з 1944 р., відповідно до спільної постанови ЦК КП(б)У і Ради Народних Комісарів УРСР, інститут було переведено з Харкова до столиці Української РСР Києва, який отримав назву Київський державний інститут фізичної культури (КДІФК). Навчальний процес у Київському державному інституті фізичної культури завжди тісно поєднувався з практикою фізкультурно-спортивного руху. З огляду на це удосконалювалися навчальні програми зі спортивно-педагогічних та медико-біологічних дисциплін. Велика увага приділялася використанню досвіду провідних педагогів і тренерів. У 1953 р. в інституті на базі заочного відділення інституту було утворено факультет заочного навчання – з навчально-консультативними пунктами у Києві, Львові та Харкові. Очолював заклад з 1959 по 1972 рр. ректор – відомий український важкоатлет, заслужений майстер спорту СРСР, заслужений тренер УРСР Микола Лапутін, а з 1972 по 1980 рр. – доктор педагогічних наук, професор

Володимир Парфьонов. У ті роки в інституті діяли шість факультетів: педагогічний, тренерський, підвищення кваліфікації тренерів і керівних працівників галузі, підвищення кваліфікації викладачів фізичного виховання вищих навчальних закладів, факультет із роботи з іноземними студентами [146]. Київський державний інститут фізичної культури дав путівку в життя ще кільком спеціалізованим вищим навчальним закладам цього профілю.

Разом із тим для задоволення зростаючих потреб суспільства у кваліфікованих фізкультурно-спортивних кадрах у 1946 році у Львові на базі технікуму фізичної культури було створено Львівський інститут фізичної культури. Його завданням була підготовка висококваліфікованих кадрів насамперед для західних областей УРСР, науковий розвиток галузі, науково-методична допомога фахівцям. У той час у закладі був лише один факультет – педагогічний. Підготовку студентів забезпечувало 15 кафедр, поміж них були: кафедра теорії та методики фізичного виховання; кафедра історії та організації фізичної культури; кафедра лікарського контролю; кафедра лікувальної фізичної культури; кафедра біохімії та гігієни та інші. У 1959 році в інституті засновано школу тренерів, термін підготовки яких становив 2 роки. Проте проіснувала вона не довго, лише до 1964 року. Кількість студентів Львівського інституту фізичної культури поступово збільшувалася з 150 у 1946 році до 542 у 1956 році.

Слід зазначити, що вже з 1958 року підготовка фахівців в інститутах фізичної культури Львова та Києва здійснювалася згідно з єдиним навчальним планом, розробленим Комітетом із фізичної культури та спорту при Раді міністрів колишнього СРСР за спеціальністю «фізична культура і спорт» (кваліфікація «викладач фізичної культури і спорту», «викладач-тренер з виду спорту»). Уже у 1961 році були внесені зміни до цього документу. Було додано нові навчальні дисципліни, а також зріс обсяг часу, відведеного на практичну підготовку. Зазначені зміни мали позитивний вплив на розвиток системи підготовки фахівців фізичного виховання і спорту [5].

З 1947 року починається історія становлення та розвитку Одеського Інституту фізичної культури, коли при Одеському педагогічному інституті утворився структурний підрозділ – факультет фізичного виховання і спорту. Визначальною датою був 1965 рік, коли

розпочалося будівництво спортивно-оздоровчої бази педагогічного інституту, а в 1967 році, студенти факультету фізичного виховання і спорту провели перший літній табірний збір у спортивно оздоровчому таборі в районі вулиці “Дача Ковалевського”.

Відповідно до наказу Міністерства вищої освіти СРСР від 16 вересня 1949 року розпочалось навчання на факультеті фізичного виховання і спорту, створеного на базі Кам'янець-Подільського педагогічного інституту. Він став сьомим серед існуючих на той час факультетів у Вінниці, Ворошиловграді, Одесі, Кременці та Харкові [247].

У 1950 році на базі Кременецького державного учительського інституту, який був реорганізований в педагогічний, було відкрито факультет фізичного виховання. У 1969 році інститут переведено до Тернополя, де на сьогодні він функціонує в статусі Національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, а в його навчальних корпусах відкрито Кременецьке педагогічне училище, де поміж інших спеціальностей триває підготовка фахівців з фізичного виховання [117]. У 1956 р. започаткував свою діяльність факультет фізичного виховання на базі Вінницького учительського інституту [35].

Таким чином, 30-50-ті роки ХХ століття можна означити як період становлення вітчизняної системи підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту. Так, на 1958 р. цей важливий напрям забезпечували вісім вищих навчальних закладах, зокрема, у Києві, Львові, Вінниці, Ворошиловграді, Одесі, Кременці, Харкові, Кам'янці-Подільському.

Зростаючі потреби України в підготовці висококваліфікованих фахівців-тренерів, викладачів, організаторів у кінці 70-х років привели до нової хвилі становлення нових та розвитку вже існуючих закладів вищої освіти, де велася підготовка даних фахівців. Так, у 70-х роках ХХ століття спостерігаємо динаміку збільшення кількості студентів, появу нових факультетів, форм підготовки та нових спеціальностей. До прикладу, у 1970 році у Львівському інституті фізичної культури було створено спортивний факультет, а кількість студентів зросла до 1245 осіб у 1974 році [5].

Із 1972 року підготовка фахівців із фізичного виховання та спорту здійснюється за новими спеціальностями: 2114 «Фізичне виховання» та 1906 «Фізична культура і спорт», а випускникам

присвоюється кваліфікація, відповідно, 2114 – «викладач фізичного виховання», 1906 – «викладач фізичної культури-тренер із виду спорту» [5]. Як зазначає М. Данилевич, «у нових навчальних планах збільшувався час на теоретичне навчання та екзаменаційні сесії за рахунок унормування термінів педагогічної практики та навчально-табірних зборів. Акцент робиться на посиленні самостійної роботи студентів і розвитку навичок наукових досліджень. Із метою покращення професійної термінів педагогічної практики та навчально-табірних зборів. Акцент робиться на посиленні самостійної роботи студентів і розвитку навичок наукових досліджень. Із метою покращення професійної підготовки запроваджувалася нова погодинна сітка дисциплін педагогічного та спеціального циклів, збільшувався час, відведений на вивчення цих циклів. Також навчальним планом передбачалися курси та семінари за вибором» [278].

Спортивний заклад вищої освіти в цей час було відтворено у Харкові. Так, 13 березня 1979 року було ухвалено черговий доленосний документ спортивної вищої освіти Слобожанщини – наказ профільного Комітету при Раді Міністрів УРСР. У цьому наказі йшлося про організацію спортивного факультету Київського державного інституту фізичної культури у м. Харкові з планом прийому на навчальний рік у 200 осіб. Навчально-педагогічний процес розпочало 18 викладачів, серед яких С.М. Філь, Н.М. Сак, В.П. Пешков, М.В. Блещунов, О.А. Єфімов, В.П. Пелипак та інші. Наукові напрацювання та здобутки саме цих людей сформували фундамент розвитку сучасної спортивної наукової школи Слобожанщини, цілої плеяди відомих усьому світу учених. Проте, як зазначає С. Мединський, відкриття саме експериментального спортивного (тренерського) факультету з більшістю функцій самостійного ВНЗ (єдиного того часу в СРСР), вважалася безпрограшною задумкою, бо «філіал – це надовго, якщо не назавжди. А факультет із можливостями самостійного ВНЗ за рік-другий стане саме таким. Проте цьому підрозділу довелося витримати справжню 10-річну боротьбу» [132, с. 127].

Початок першого етапу розвитку дала постанова бюро обкому Компартії України та виконкому обласної Ради народних депутатів від 5 квітня 1979 року, що конкретизувала вищезгаданий наказ Держкомспорту УРСР. Основоположний документ містить не тільки

типові для того часу заклики про подальший розвиток масовості фізичної культури та спорту, виховання спортсменів високого класу, а й про організацію з 15 березня 1979 року спортивного факультету КДІФК у м. Харкові. Вагомі досягнення в діяльності Харківського спортивного факультету КДІФК дозволили керівництву республіки і області разом із колективом факультету неодноразово ставити питання про відтворення самостійного Харківського інституту фізичної культури. Так, 13 травня 1989 року ухвалою Ради Міністрів СРСР № 394 на базі факультету був відкритий Харківський державний інститут фізичної культури (ХаДІФК).

На 14 новостворених кафедрах працювали 134 штатних викладачі, зокрема 4 доктори і професори, 37 кандидатів наук і доцентів, 5 заслужених тренерів. Результатом їх відданої плідної наукової, викладацької та тренерської праці стало Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 року, відповідно до якого було утворено Харківську державну академію фізичної культури. Важливою подією для розвитку академії стало здобуття IV рівня акредитації, тоді вона і перетворилася у першу в Україні Харківську державну академію фізичної культури (ХДАФК). В академії створені та функціонують: факультет спортивних ігор та одноборств; факультет циклічних видів спорту; факультет фізичного виховання та здоров'я людини; факультет підвищення кваліфікації, перепідготовки та заочного навчання, аспірантура, магістратура для іноземних студентів.

Відповідно до Розпорядження Кабінету міністрів України від 31 березня 2015 року на базі Харківської державної академії фізичної культури створено Міжрегіональний навчальний центр масажних технологій, фахівці якого сьогодні активно працюють з пораненими, постраждалими та тими, хто здобув інвалідність під час АТО. Окремим напрямом діяльності Центру є оперативне фахове навчання воїнів з інвалідністю та членів їх сімей різним видам масажу для можливості ведення трудової діяльності у цій сфері. У напрямку реабілітації учасників АТО працює і створений на базі кафедри педагогіки і психології Центр психологічної підтримки, яким було підготовлено серію психологічних тестів для визначення психологічного стану людини та, відповідно до цього стану програми психологічної реабілітації.

Зважаючи на розвиток фізичної культури і спорту, затребуваність фахівців, усвідомлення важливості рухової активності та покращання матеріально-технічної бази назріла потреба створення нових профільних вищих навчальних закладів. Одним із таких став Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту. Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту було створено Наказом Комітету з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів УРСР № 413 від 2 квітня 1980 року на підставі Постанови Ради Міністрів УРСР від 27 вересня 1979 року № 468 «Про організацію в м. Дніпропетровську Державного інституту фізичної культури».

Підґрунтям його створення був Дніпропетровський технікум фізичної культури і педагогічний факультет Київського державного інституту фізичної культури і спорту. Створення інституту мало великий вплив на розвиток фізичної культури і спорту не тільки Придніпров'я, але і всього Південно-Східного і Південного регіонів України. У 1980 році в інституті функціонували такі кафедри: важкої атлетики, боротьби і боксу; веслового та віприльного спорту; гімнастики; легкої атлетики; плавання; спортивних ігор; анатомії; іноземних мов; теорії фізичного виховання та організації управління фізкультурним рухом; соціально-гуманітарних наук; фізіології, спортивної медицини та фізичної реабілітації. Отже, Харківський державний інститут фізичної культури та Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту стали потужними центрами підготовки педагогічних кадрів із фізичної культури і спорту не лише для окремого регіону, але й для усієї країни загалом. Принципово новий етап в історії вишу розпочався з часу здобуття Україною у 1991 р. державної незалежності і він став головним в країні у цій сфері й отримав можливість активно впливати на всю систему підготовки фахівців з фізичного виховання і спорту.

У 1993 р. Київський державний інститут фізичної культури перетворено в Український державний університет фізичного виховання і спорту, а у 1998 р. заклад акредитовано за найвищим – четвертим рівнем. У тому ж році, враховуючи значний вклад закладу в розвиток освіти і наукових досліджень, поширення фізкультурного руху, підготовку висококваліфікованих кадрів та спортсменів високого

класу, беручи до уваги загальнодержавне і міжнародне визнання діяльності, університету надано статус національного.

Слід зазначити, що у 1984 р. в КДІФК було утворено першу в СРСР кафедру теорії спорту і аналогічну дисципліну було включено до навчального плану. Наприкінці 80-х – на початку 90-х років ХХ століття в інституті відповідно до нагальних вимог часу здійснювалася структурна перебудова, а зусилля колективу КДІФК концентрувалися на найактуальніших напрямках діяльності.

Своєю чергою 29 вересня 1994 року Постановою Кабінету Міністрів України на базі Одеського державного педагогічного інституту імені К. Д. Ушинського створено Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Вагомі спортивні досягнення студентів та випускників університету різних років – це 25 чемпіонів Олімпійських ігор, 83 чемпіонів та призерів першостей світу та Європи, 28 заслужених тренерів і майстрів спорту України. Видатні спортсмени – олімпійські чемпіони М. Ніколаєва, Г. Мондзолевський, Є. Лапинський, В. Михальчук, Я. Железняк, С. Петренко, Н. Олізаренко, О. Соколовська, Г. Авдєєнко, М. Мільчев, Ю. Білоног, Д. Алексєєв, С. Демчук, Ю. Чебан, В. Ломаченко та інші.

В контексті даного дослідження важливим є досвід підготовки фахівців з фізичної культури на базі Одеського медичного інституту. Так, на підставі рішення Ради професорів Одеського медичного інституту 3 вересня 1932 року була створена кафедра фізичного виховання, лікувальної фізкультури та лікарського контролю, а з 1997 р. – кафедра фізичної реабілітації, спортивної медицини, фізичного виховання і валеології, яка стала біля витоків зародження і становлення в Одеському регіоні лікувальної фізичної культури й лікарського контролю. З перших днів організації і роботи кафедри велика увага приділялася навчально-методичній і науково-методичній роботі, впровадженню розроблених методик з організації раціональних режимів рухової активності хворих з різною патологією у практику охорони здоров'я.

У 1980 р. наказом МОЗ України на базі кафедри був створений доцентський курс тематичного удосконалення «Лікувальна фізкультура і спортивна медицина» при факультеті удосконалення лікарів ОМІ ім. М.І Пирогова. За час роботи циклу підвищили

кваліфікацію більше 600 лікарів з лікувальної фізкультури і спортивної медицини і більше 280 методистів з лікувальної фізкультури з вищою педагогічною освітою з різних регіонів України. В даний час на кафедрі проводяться передатестаційні цикли, спеціалізація, цикли тематичного удосконалення і стажування лікарів з ЛФК і спортивної медицини. Згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я України за № 532 від 23.08.11 р. «Про внесення змін до наказу МОЗ України» кафедра фізичної реабілітації, спортивної медицини, фізичного виховання і валеології визначена опорною з питань фізичного виховання, здоров'я та валеології [151].

Також слід зазначити, що з 1991 р. підготовка майбутніх вчителів фізичної культури здійснюється в Національному Педагогічному Університеті імені М.П. Драгоманова. З 1997 року функціонує підготовка спеціальності «Фізичне виховання». З 2004 року здійснюється підготовка фахівців з даної спеціальності за спеціалізаціями «організація спортивно-масової роботи» та «фізична рекреація, оздоровча фізична культура». У 2004 році на факультеті відкрита нова спеціальність 010203 «Олімпійський та професійний спорт» У квітні 2001 року був створений факультет фізичного виховання.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що продовж 20-70-хх років ХХ століття було створено чотири профільні заклади вищої освіти, які здійснювали підготовку фахівців із фізичної культури і спорту на території України: Київський державний інститут фізичної культури, Львівський інститут фізичної культури; Харківський державний інститут фізичної культури та Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту. Зазначені заклади утворювалися на базі технікумів фізичної культури або окремих факультетів. В силу політичних, оборонних, оздоровчих та інших суспільних чинників на теренах України протягом ХХ століття були створені профільні фізкультурні вищі навчальні заклади, які успішно функціонують та залишаються осередками підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів із фізичної культури та спорту в сучасній незалежній Україні. Підготовка фахівців з фізичного виховання здійснюється на сучасному етапі розвитку цього освітнього напрямку на базі інших вищих навчальних закладів педагогічного спрямування.

РОЗДІЛ 3

СТАНОВЛЕННЯ НАУКОВОГО ЗНАННЯ ПРО ДЕРЖАВНУ ОСВІТНЮ ПОЛІТИКУ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

3.1. Особливості становлення наукового знання в сфері фізичної культури та спорту

Фізична культура і спорт в сучасному світі відіграють надзвичайно важливу роль, що виявляється не лише у фізичному здоров'ї людини, але й у соціальних, економічних та культурних аспектах суспільства. Спостереження за тенденціями фізичної активності, дослідження впливу спорту на здоров'я, розвиток спортивної індустрії привертають увагу науковців у галузі фізичної культури і спорту.

Google Trends є корисним інструментом для аналізу популярності тем та запитів у веб-пошуку, що допомагає відслідковувати тенденції та розуміти інтереси користувачів в Інтернеті. Згідно з рис. 3.1 можна спостерігати зростаючий інтерес користувачів мережі Інтернет до досліджуваних пошукових запитів у останні роки. Щодо географічного розподілу, найбільший обсяг пошукових запитів за ключовим словом «sport» зафіксовано в країнах, таких як Ефіопія, Конго, Сербія, Боснія і Герцеговина, Албанія. Пошуковий запит «physical culture» переважно використовується у Філіппінах, Австралії, Ямайці, Ефіопії та Гані. Натомість, пошуковий запит «physical culture and sports» є найбільш популярним у країнах, таких як Намібія, Філіппіни, Гана, Кенія та Казахстан. Ці дані вказують на широкий інтерес до теми спорту та фізичної культури у різних регіонах світу.

Зацікавленість такими питаннями може бути пов'язана з різними факторами, включаючи культурні та соціальні особливості кожної країни, ступінь розвитку спортивної індустрії, а також вплив наукових досліджень та медіа. На збільшення зацікавленості користувачів різних країн до цієї теми можна пояснити різними спортивними подіями та міжнародними змаганнями в різні періоди.

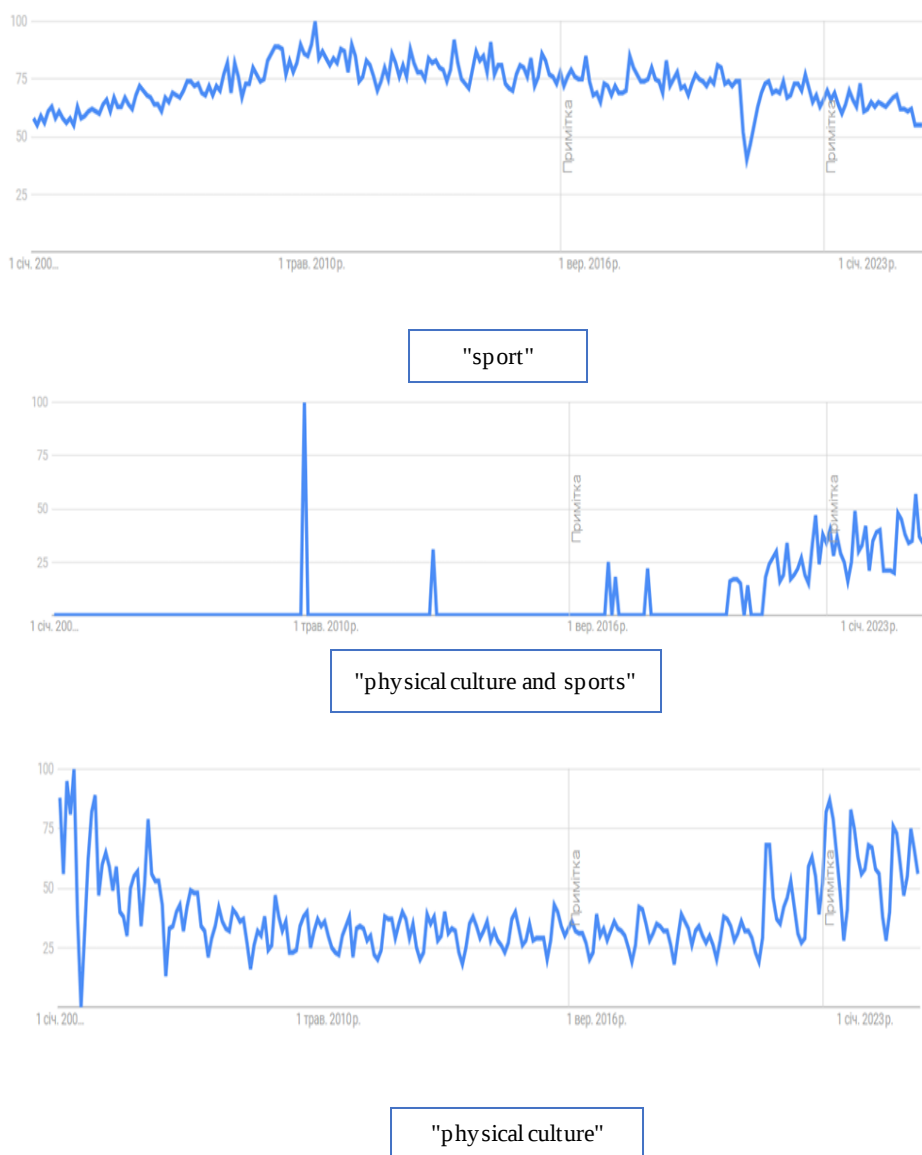

Рис. 3.1. Динаміка запитів «sport», «physical culture and sports», «physical culture» користувачами мережі Internet в період 2004-2024 рр.

Джерело: побудовано автором за допомогою інструменту Google Trends

В останні роки бібліометричний аналіз набув великої популярності в зарубіжних бізнес-дослідженнях, що підтверджує його корисність для обробки великих обсягів наукових даних і отримання об'єктивних наукових узагальнень. Бібліометричний аналіз досліджень в галузі фізичної культури та спорту є надзвичайно важливим інструментом для розуміння та оцінки наукової діяльності. Він дозволяє провести об'єктивну оцінку стану та тенденцій у розвитку наукових досліджень.

Наукові статті, що були включені до бази даних Scopus, використовувалися як основний джерело інформації. Загалом, Scopus є найвідомішою та найбільш цитованою базою рецензованих наукових публікацій. Вибір цієї бази обумовлений тим, що саме вона містить найважливіші оригінальні та науково обґрунтовані праці, які можна розглядати як цінний ресурс знань у будь-якій сфері наукового дослідження. Бібліометрична база даних Scopus була відібрана для процесу вибірки дослідження. Статті відповідали пошуковому терміну «physical culture and sports». Період пошуку становить від 1951 до 01.04.2024 рр. Найбільший масив публікацій з'явився в період 2008-2024 років.

Враховуючи розмаїття наукових джерел та інтерес до цієї теми протягом років, метою роботи є встановлення загальної динаміки та аналіз основних трендів у цій галузі протягом зазначеного періоду часу. Загальну динаміку представлено на рис. 3.2.

Перша стаття, яка присвячена дослідженню фізичної культури та спорту була опублікована в 1951 році, але не зважаючи на цей факт, на останні 20 років припадає значна частка досліджень (в період з 1951 по 2007 рік опубліковано 33 дослідження, що становить 3,9% від загальної кількості, а в період від 2007 року по сьогоднішній день опубліковано 808 документів, що становить 96,1%). Станом на 01.04.2024 року вибірка становить 841 документ.

Аналіз за країнами показав, що в основному питання фізичної культури та спорту досліджують науковці із росії, України та Казахстану. Належність вчених до 10 найбільш популярних країн згідно з базою даних Scopus подано на рис. 3.3.

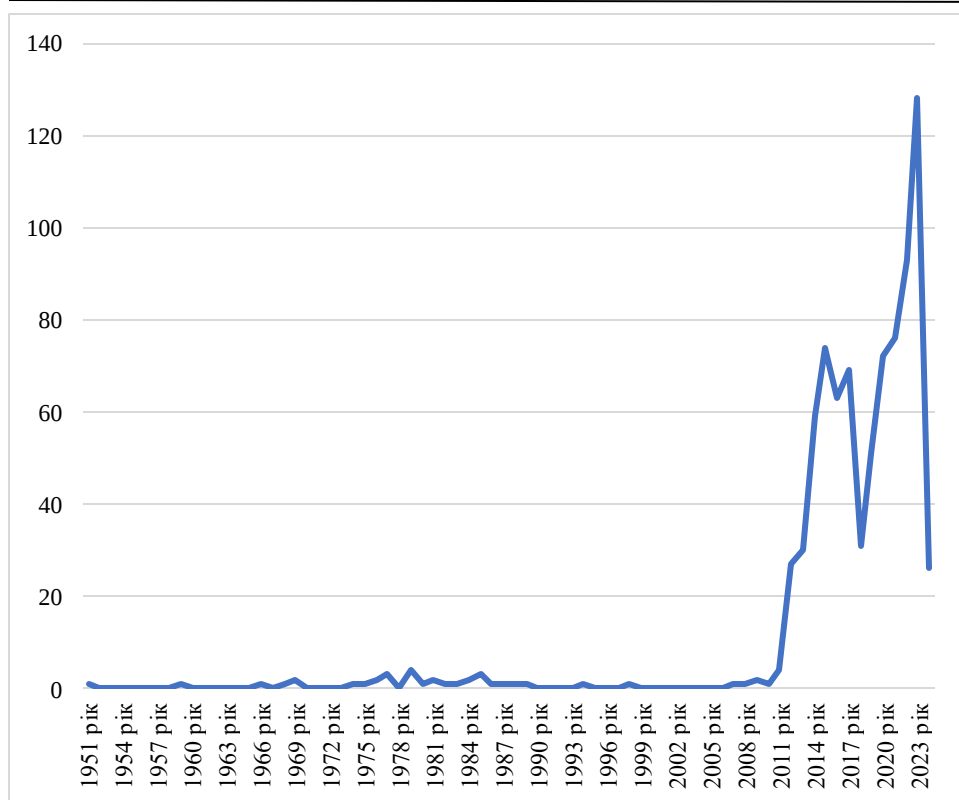

Рис. 3.2. Динаміка кількості публікацій за пошуковим запитом «physical culture and sports» протягом 1951–2024 рр. в базі даних Scopus

Україна також потрапила в топ-десятку країн з кількістю публікацій 74 у Scopus. Варто зазначити, що Харківська державна академія фізичної культури є одним із небагатьох закладів нашої держави, науковці якого активно досліджують питання фізичної культури і спорту та публікують свої роботи, що індексуються у міжнародних наукометричних базах даних, і станом на сьогодні у Scopus міститься 21 документ науковців даного навчального закладу. Казахстан, Польща та Китай показують публікаційну активність у середньому більше 10 документів. США, Вірменія, Німеччина, Мексика, Білорусь та Чехія показують значно меншу публікаційну активність з досліджуваного питання.

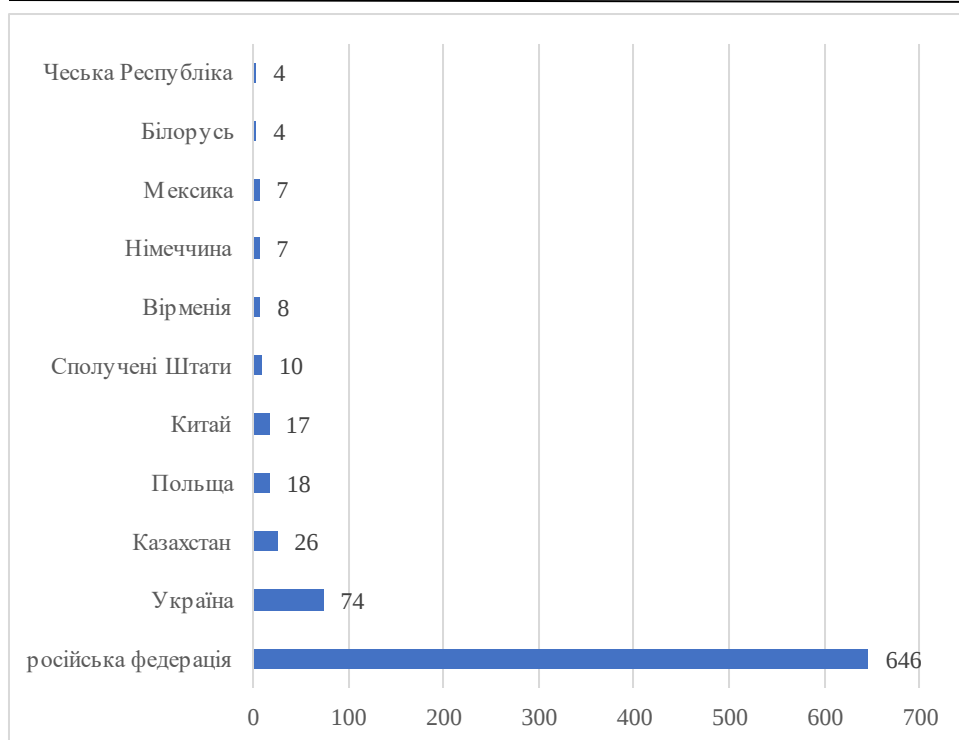

Рис. 3.3. Динаміка кількості публікації за пошуковим запитом «physical culture and sports» протягом 1951–2024 рр. в базі даних Scopus за країнами

Спільним дослідженням українських та зарубіжних науковців є стаття, в якій описано дослідження підвищення ефективності роботи залізничного господарства за рахунок занять працівників фізичною культурою і спортом. В роботі зазначається, що за наявності оптимального рухового режиму у залізничників підвищується працездатність усього організму, покращується якість виконання професійних обов'язків. Формуванню у людей прагнення до здорового способу життя сприяють систематичні заняття спортом і фізкультурою. Внаслідок формування у студентів залізничних спеціальностей прагнення до самостійних занять фізичними вправами та спортом у майбутньому, коли вони стануть працівниками залізничної галузі, це надасть додаткові можливості для залучення персоналу підприємств залізничної галузі до фізичної культури та здорового способу життя [302].

Цікавою є робота, де науковці зазначають, що розвиток фізичної культури і спорту та оновлення здорового способу життя неминуче

призводять до підвищення суспільного інтересу до спортивної сфери. Це передбачає створення спортивного права як окремої галузі права, пов'язаної з численними науковими дослідженнями, юридичною практикою та професійною діяльністю спортсменів, керівників спортивної галузі та прихильників здорового способу життя. Стаття спрямована на теоретичний аналіз окремих аспектів правового регулювання спортивних відносин, які формують нову галузь спортивного права, визначають її місце в національній та міжнародній правовій системах. Провідним науковим підходом даного дослідження є порівняльно-правовий аналіз, який дозволяє виявити ступінь наукової розробленості даної проблематики з метою підвищення ефективності правового регулювання фізичного виховання і спорту. Науковці зробили спробу представити спортивне право як самостійну галузь права, що є результатом синтезу міжнародного та національного права, що регулює відносини в різних галузях через призму публічного та приватного права. Авторами було сформульовано критерії особливостей реалізації спортивного права: змістовна дієздатність, зовнішні межі з іншими галузями права, національні особливості та міжнародна універсальність [279].

Наступним етапом дослідження є аналіз та візуалізація за допомогою програмного забезпечення VOSviewer. Інструмент VOSviewer може виокремлювати та візуалізувати мережі ключових слів, згаданих у статтях і співцитатах у дослідженнях фізичної культури та спорту, щоб визначити напрямки з сильними зв'язками (згідно з веб-сайтом Vosviewer, чим ближче ключові слова одне до одного, тим сильнішим є їх зв'язок).

Аналіз спільної діяльності за ключовими словами для публікацій з питань фізичної культури та спорту за базою даних Scopus дав змогу виокремити два кластери на основі ключових слів (1 кластер червоний – 9 слів, 2 кластер зелений – 4 слова).

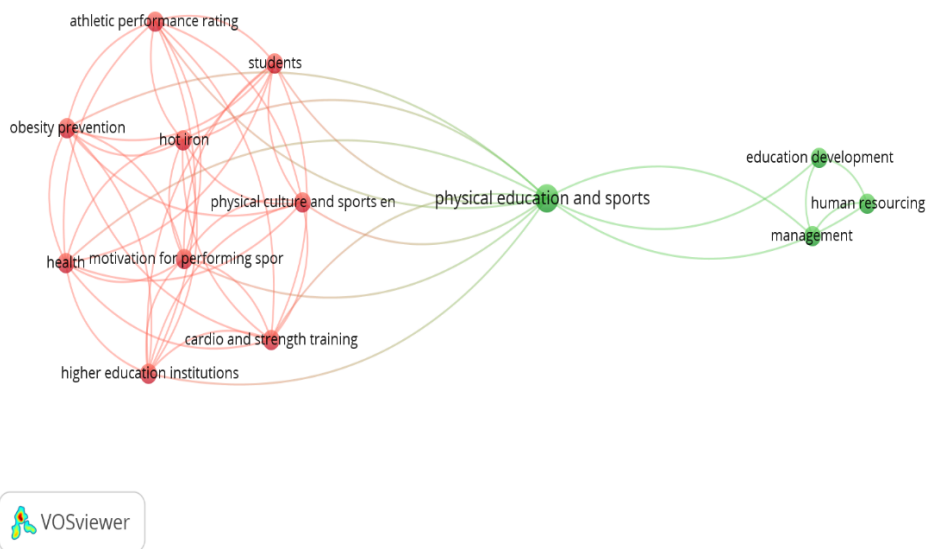

Рис. 3.4. Основні ключові слова в публікаціях за пошуковим запитом «physical culture and sports», візуалізація мережі

Джерело: власне дослідження на основі даних, отриманих із Scopus та проаналізованих за допомогою VOSviewer

Перший кластер є найбільшим за кількістю пов'язаних слів й охоплює 9 ключових слів: «athletic performance rating», «hot iron», «students», «obesity prevention», «physical culture and sports en», «health», «cardio and strength training», «higher education institutions». Значення цих термінів визначається кількістю публікацій, в яких вони згадуються. Вони часто зустрічаються поруч, що вказує на глибокий зв'язок між ними. Другий кластер охоплює 4 ключових слова, зокрема це «physical culture and sports», «management», «human resourcing», «education development». Можемо відмітити, що значна частина досліджень пов'язана зі сферою освіти в галузі фізичної культури та спорту.

У базі Scopus за ключовими словами «physical culture and sports» виявлено значну кількість публікацій, які знаходилися в різних областях дослідження (% від загальної кількості виявлених публікацій):

- Соціальні науки (41 %);
- Медичні професії (38 %);
- Ліки (6 %);

– Мистецтво та гуманітарні науки, Екологія та Бізнес, менеджмент і бухгалтерський облік (на кожен із цих предметних областей припадає по 2 %);

- Інженерія, Енергія, Комп'ютерні науки, Науки про Землю та планети (на кожну із цих предметних областей припадає по 1 %);
- інші області дослідження (5 %) (рис. 3.5).

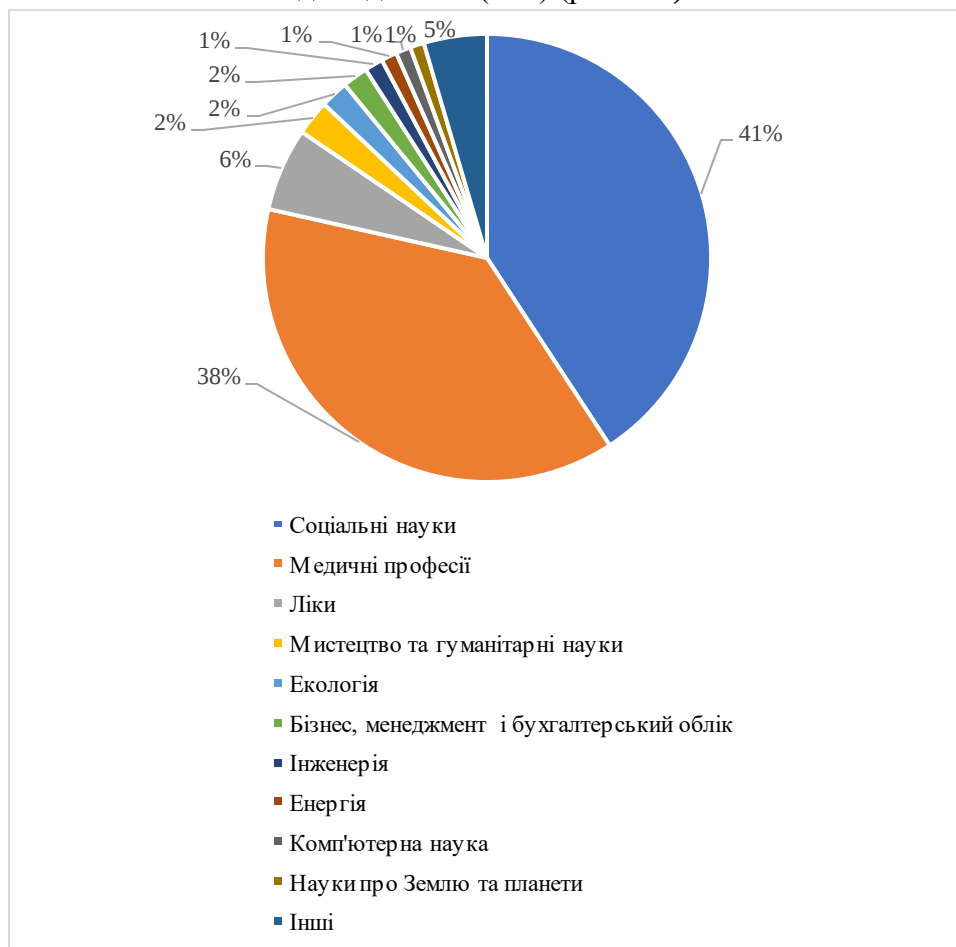

Рис. 3.5. Кількість публікацій за пошуковим запитом «physical culture and sports» протягом 1951–2024 рр. в базі даних Scopus за предметною областю

Результати аналізу бази даних Scopus показують, що журнали існує велика кількість журналів, що публікують статті з питань фізичної культури та спорту.

За даними бази Scopus (рис. 3.6), найбільшу кількість публікацій з питань фінансової безпеки мають наступні журнали:

- «Теорія і практика фізичної культури» – 496 публікацій;
- «Журнал фізичного виховання і спорту» – 29 публікацій;

- «Слобожанський науково-спортивний вісник» – 22 публікацій;
- «Веб-конференції ЕЗs» – 15 публікацій;
- «Журнал Сибірського федерального університету Гуманітарні та соціальні науки» – 11 публікацій;
- «Retos» – 9 публікацій.

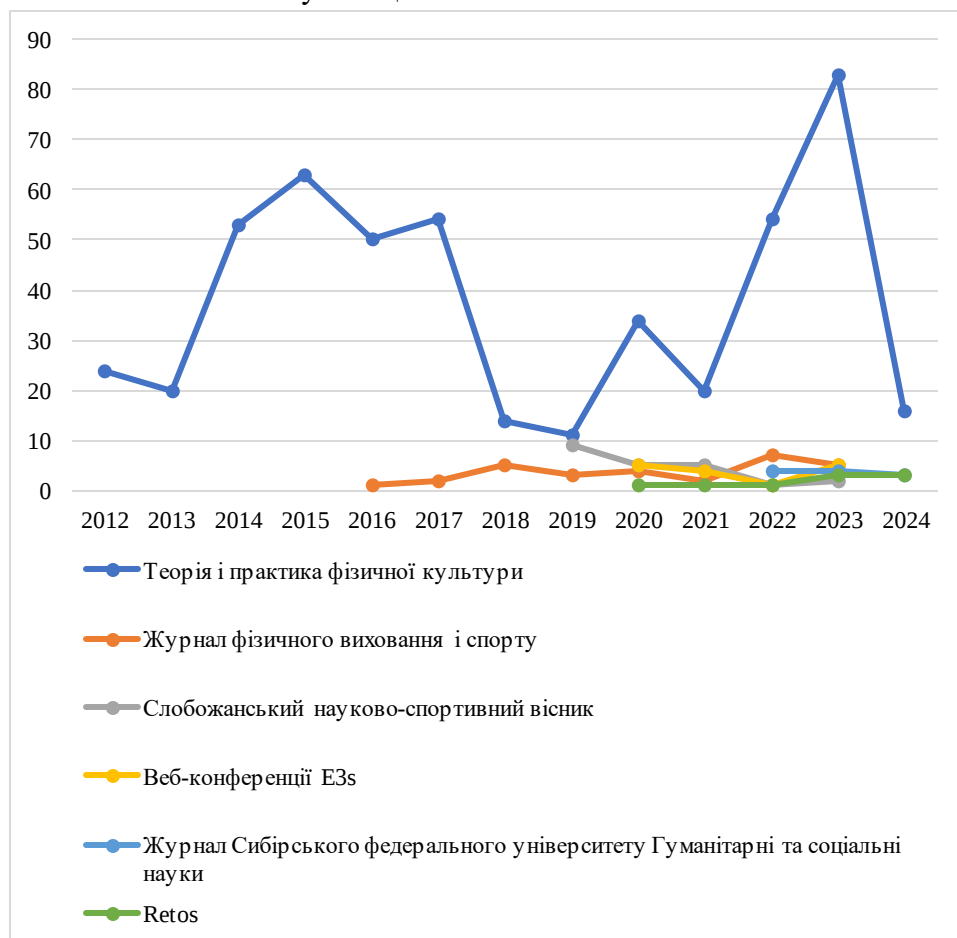

Рис. 3.6. Динаміка кількості публікації за пошуковим запитом «physical culture and sports» протягом 1951–2024 рр. в базі даних Scopus за джерелами публікування

Журнал «Слобожанський науково-спортивний вісник» має на меті поширення матеріалів сучасних наукових досліджень у галузі фізичної культури та спорту та належить до наукових видань Харківської державної академії фізичної культури. Це свідчить про те,

що українські вчені сприяють розвитку наукових досліджень та популяризації знань у сфері фізичної культури та спорту.

Так вітчизняні науковці А. Бондар, І. Петренко, О. Томенко в своєму дослідженні пишуть про те, що в контексті європейської інтеграції нашої країни необхідно дотримуватися норм і стандартів, запроваджених Європейським Союзом щодо фізичної активності та спорту, а також розробити дорожню карту розвитку спорту на державному рівні. Автори наголошують, що існує потреба у розмежуванні сфери спорту на законодавчому та організаційному рівні, тому в науковому обігу та в правовому полі, відповідно до європейського законодавства, доцільно ввести поняття «спорт» для опису діяльності спорту, поняття «фізична культура» необхідно включити в наукові та суспільні кола для окреслення діяльності людей, пов'язаної із застосуванням фізичних вправ. Науковці вважають, що ці питання необхідно врегулювати на законодавчому рівні та внести відповідні зміни до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та підзаконних актів, що регулюють сферу спорту [23].

Варто звернути увагу на роботу наших співвітчизників, яка присвячена пошуку шляхів оптимізації підготовки гравців з дитячим церебральним паралічем (ДЦП). Визначено, що тестування та розробка критеріїв оцінки рівня фізичної підготовленості футболістів з ДЦП може бути використано як засіб оцінки спортивної майстерності футболістів даної нозології в тренувальній та змагальній діяльності. За мету дослідження науковці поставили визначити рівень фізичної та функціональної підготовленості футболістів з ДЦП та розробити критерії їх оцінки в період інтенсивної підготовки з урахуванням функціональних класів спортсменів. Досліджувалися біохімічні показники до та після тренувальних робіт різної спрямованості. Під час дослідження здійснювався моніторинг фізичного стану та рівня фізичної підготовленості футболістів. Дослідження проводили на базі науково-дослідної лабораторії Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту та на базі комунального закладу «Дніпропетровський лікувально-фізкультурний диспансер» Дніпропетровської обласної ради. Дослідники встановили, що спортсмени з ДЦП здатні адекватно переносити великі фізичні навантаження. У футболістів з обмеженими можливостями біохімічні показники забору крові та реєстрація відновних процесів серцево-судинної системи після тренувальних занять різної спрямованості були

в межах допустимої норми для обох здорових спортсменів. Отримання таких даних стало основою для інтенсифікації тренувального процесу, що сприяло розвитку рухових якостей футболістів [290].

Таблиця 3.1.

Типи документів, в яких досліджують питання фізичної культури та спорту за базою даних Scopus

№	Тип документа	Кількість документів	% від загальної кількості документів
1.	Стаття	741	88,1
2.	Доповідь на конференції	38	4,5
3.	Огляд	33	3,9
4.	Примітка	10	1,2
5.	Розділ книги	8	1
6.	Книга	3	0,4
7.	Огляд конференції	2	0,2
8.	Редакція	2	0,1
9.	Інше	4	0,4

Пріоритетність статей було визначено залежно від типу документів, у яких згадувалися питання фінансових гарантій. У науковій базі Scopus налічується 741 стаття, що становить 88,1 % від загальної кількості публікацій. Доповіді з конференцій посіли друге місце серед типів публікацій із загальною часткою 4,5 %. Кількість публікацій оглядових статей, приміток, розділів книг, книг, огляд конференцій, редакції та іншої літератури порівняно невелика.

У цьому дослідженні ми проаналізували важливість фізичної культури та спорту у сучасному суспільстві через призму наукових публікацій та активності дослідників у цій області. Наш аналіз показав, що інтерес до цих тем виявляється на міжнародному рівні, як це підтверджує публікаційна активність у різних країнах. Ключові слова, що зустрічаються разом, вказують на тісний зв'язок між різними аспектами фізичної культури та спорту, що відображається у наукових дослідженнях. Країни, такі як Україна, показують високий рівень публікаційної активності, що свідчить про важливість цих тем для наукової спільноти.

Проведений бібліометричний аналіз проблем фізичної культури і спорту в наукометричній базі Scopus підтверджує актуальність даного напрямку науки. Кластеризація попередньо відібраних ключових слів із найпопулярніших статей дає змогу умовно згрупувати слова за конкретними напрямками дослідження.

Дослідження та аналіз наукових публікацій є важливим етапом у розумінні розвитку конкретної галузі. Встановлено досить велику кількість робіт, присвячених фізичній культурі і спорту – 841 публікацій. Найбільша кількість робіт належать до таких областей досліджень: Соціальні науки (41 %), Медичні професії (38 %), Ліки (6 %) та ін. Більшість авторів представляють такі країни як росія, Україна, Казахстан, Польща, США та Китай.

Бібліометричний аналіз публікацій за ключовими словами показав, що поняття «фізична культура та спорт» має широку мережу зв'язків з іншими термінами. Це свідчить про те, що ця дефініція часто перетинається з питаннями освіти, здоров'я та людського розвитку та іншими категоріями. Загалом, наш аналіз підкреслює значення фізичної культури та спорту як ключових компонентів здорового способу життя, а також важливий предмет наукових досліджень для розуміння їхнього впливу на суспільство та індивіда.

3.2. Публікаційна активність щодо фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти

Освіта в сфері фізичної культури і спорту відіграє важливу роль у формуванні здорового способу життя та розвитку спортивної культури суспільства. Програми освіти в цій галузі зазвичай включають в себе теоретичні знання з фізіології, анатомії, теорії тренування, методики викладання фізичної активності, а також практичні навички у проведенні спортивних занять та організації спортивних подій.

Освіченість у сфері фізичної культури і спорту дозволяє вчителю, тренеру чи іншим фахівцям в цій галузі надавати належні поради та вести роботу з популяризації фізичної активності серед населення, що сприяє здоров'ю та підвищує якість життя. Також, зростаючий інтерес до спорту та фізичної активності у світі сьогодні відкриває нові можливості для розвитку спортивної індустрії та спортивного туризму, що робить освіту в цій сфері ще більш актуальною і важливою.

За допомогою бібліометричного аналізу ми можемо прослідкувати за основними тенденціями досліджуваного питання і зосередитися на ключових питаннях, що потребують уточнення та

детального вивчення. Наукометричні бази даних Scopus і Web of Science стануть основою для проведення нашого дослідження.

Web of Science є однією з найвідоміших та впливових наукометричних баз даних у світі, що включає різноманітні наукові видання, такі як журнали, матеріали конференцій, книги та інші публікації з різних наукових галузей. Пошуковий запит для наукометричної бази ми сформулювали наступним чином «education in the field of physical culture and sports». Загалом, у даному ресурсі міститься 209 публікацій з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту. Динаміка представлена на рис. 3.7. Ці дані свідчать про активний науковий інтерес до проблем освіти в контексті фізичної культури та спорту, що вказує на важливість цієї теми і необхідність подальшого дослідження та розвитку в цьому напрямку.

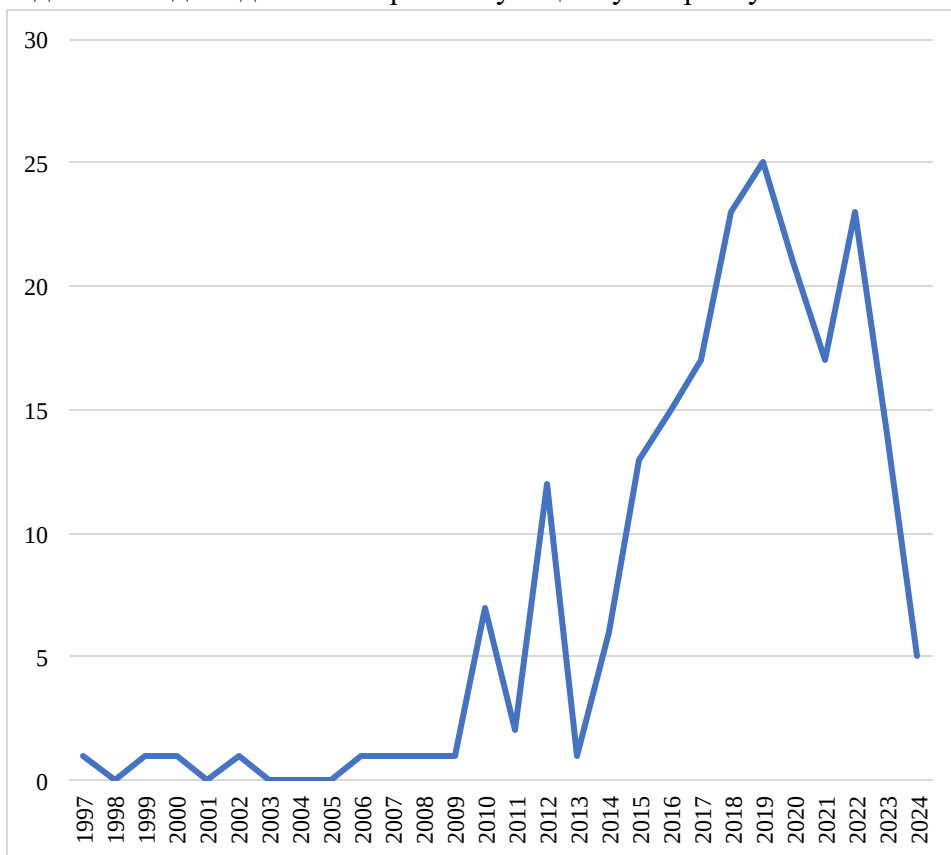

Рис. 3.7. Динаміка кількості публікацій за пошуковим запитом «education in the field of physical culture and sports» у базі даних Web of Science

Згідно даних рис. 3.7 можемо побачити, що перші статті присвячені вивченню питання освіти в сфері фізичної культури і спорту були опубліковані в 1997 році. Однак, стрімке зростання публікаційної активності спостерігається з 2014 року, що свідчить про зростаючий інтерес наукової спільноти до цієї проблематики. Останні 10 років припали на основну частину досліджень у цій галузі. Піком став 2019 рік, коли було опубліковано 25 робіт, присвячених дослідженню освіти в сфері фізичної культури і спорту.

Важливим показником та загальною оцінкою роботи для науковця є індекс цитування, який відображає кількість цитувань статті в інших наукових публікаціях. Чим вище індекс цитування, тим більш впливовою вважається робота. Оцінка індексу цитування може допомогти науковцям та академічним установам розуміти вплив їх досліджень на розвиток науки та суспільства в цілому. Динаміка цитувань побудовано за допомогою вбудованого інструментарію WoS представлено на рис. 3.8.

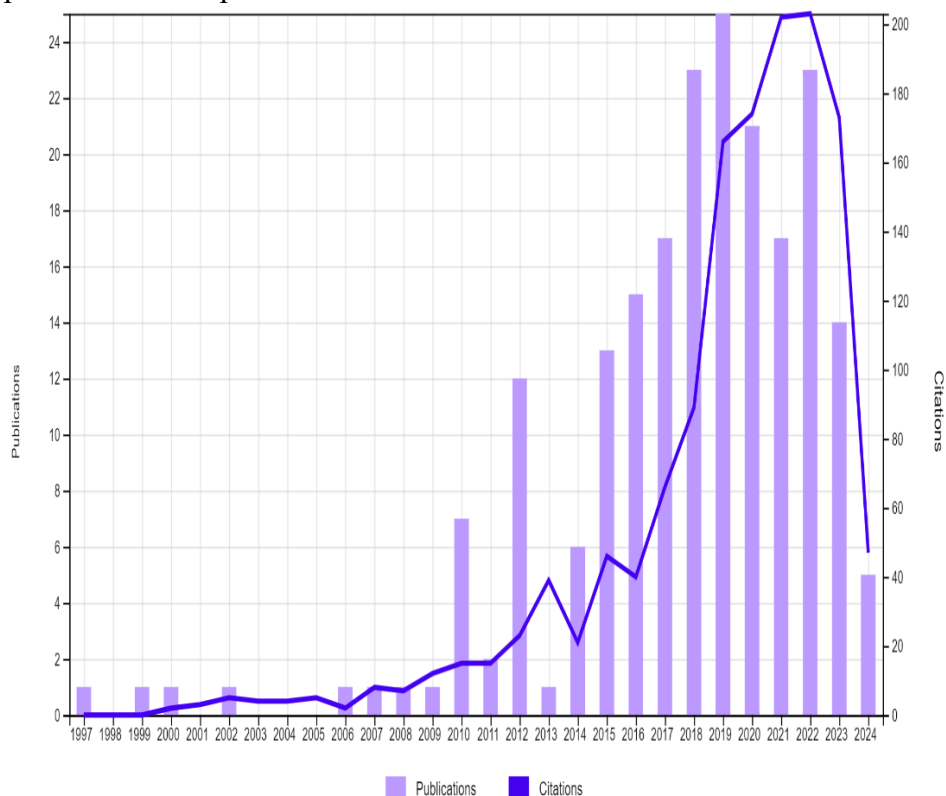

Рис. 3.8. Динаміка кількості публікацій та цитувань за пошуковим запитом «education in the field of physical culture and sports» у базі даних Web of Science

Згідно рис. 3.8, можемо прослідкувати позитивну тенденцію до збільшення кількості цитувань. Підвищення кількості цитувань може свідчити про ширше визнання результатів досліджень та їхню актуальність для наукової спільноти. Пік кількості цитувань припадає на 2021 та 2022 роки. Така тенденція сприяє подальшому розвитку цієї галузі та підвищенню її наукового статусу.

Наступним кроком ми проведемо аналіз публікацій за географічним розподілом (рис. 3.9).

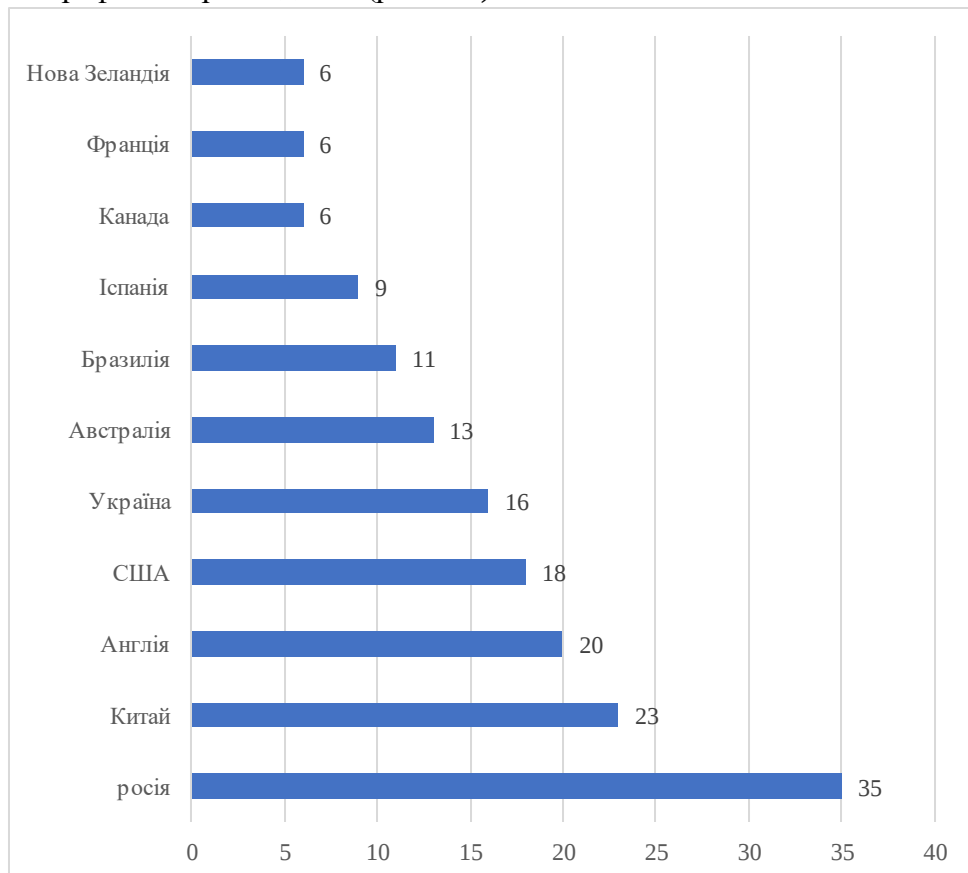

Рис. 3.9. Динаміка кількості публікацій за пошуковим запитом «education in the field of physical culture and sports» у базі даних Web of Science за географічним розподілом

Згідно рис. 3.9 лідируючі позиції у даному рейтингу мають росія (35 публікацій), Китай (23 публікацій), Англія (20 публікацій), США (18 публікацій), Україна (16 публікацій), Австралія

(13 публікацій), Бразилія (11 публікацій), Іспанія (9 публікацій), Канада (6 публікацій), Франція (6 публікацій) та Нова Зеландія (6 публікацій). Варто відмітити, що українські науковці та педагоги активно досліджують питання фізичної культури та спорту для розвитку нових методик навчання та тренувань, вдосконалення спортивного обладнання та технологій, а також для вивчення впливу фізичної активності на здоров'я та психоемоційний стан людини.

Таблиця 3.2

Структура досліджень освіти у сфері фізичної культури та спорту за предметною областю у базі даних Web of Science

№	Галузь дослідження	Кількість документів	% від загальної кількості документів
1.	Освіта та освітні дослідження	93	44,498 %
2.	Соціальні науки	76	36,364 %
3.	Спортивні науки	59	28,230 %
4.	Наука, технологія	15	7,177 %
5.	Економіка підприємства	10	4,785 %
6.	Комп'ютерна наука	10	4,785 %
7.	Психологія	10	4,785 %
8.	Інженерія	6	2,871 %
9.	Історія	6	2,871 %
10.	Реабілітація	5	2,392 %
11.	Сільське господарство	4	1,914 %
12.	Науки про навколишнє середовище, Екологія	4	1,914 %
13.	Поведінкові науки	3	1,435 %
14.	Громадська екологічна гігієна праці	3	1,435 %
15.	Соціологія	3	1,435 %
16.	Інші	25	11,96 %

Структура досліджень за предметною галуззю відображає широкий спектр інтересів та проблем, які вивчаються у контексті фізичної культури та спорту. Найбільшу частку займає саме освіта (44,498 % від загальної кількості документів), на другому місці з часткою 36,364 % знаходяться соціальні науки, що ж стосується спортивних наук, то їх частка становить 28,23 %. На інші предметні області припадає менше ніж по 10 %. Хоч категорія спортивних наук безпосередньо пов'язана з фізичною культурою та спортом, але менш представлена в порівнянні з іншими галузями. Загалом аналіз показує широкий спектр наукових досліджень, які проводяться в області освіти в сфері фізичної культури та спорту, та вказує на важливість міждисциплінарного підходу у вивченні цієї проблематики.

За даними бази даних Web of Science, існує значний інтерес до цієї тематики серед наукової спільноти. Варто відмітити, що лідерами за приналежністю дослідників, що вивчають питання освіти в сфері фізичного виховання та спорту є такі українські установи як Міністерство освіти та науки, Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Полтавський державний медичний університет, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського та Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. Це свідчить про активну наукову діяльність та значний внесок у розвиток науки в цій сфері з боку українських наукових установ.

Рис. 3.10. Кількість публікацій за пошуковим запитом «education in the field of physical culture and sports» у базі даних Web of Science за приналежністю

За типом роботи (рис. 3.11), кількість публікацій за пошуковим запитом «education in the field of physical culture and sports» у базі даних

Web of Science розподіляється наступним чином: Статті – 159; Роботи – 40; Огляди – 9; Розділи на книги – 4; Інше – 6.

Цей розподіл вказує на те, що більшість досліджень в цій області представлені у формі наукових статей, що свідчить про активність науковців в цьому напрямку.

Варто також провести аналіз наукових робіт проіндексованих наукометричною базою Scopus, в якій зберігаються публікації з різних наукових галузей, включаючи природничі, технічні, медичні, соціальні науки та гуманітарні дисципліни.

Якщо використовувати запит «education in the field of physical culture and sports», то всього 12 документів ми можемо знайти в даній базі. Для більш ґрунтовного дослідження ми використаємо пошуковий запит «physical culture and sports», але обмежимо його за такими ключовими словами як освіта, навчання, студентська молодь, спортивна підготовка, навчання персоналу, навчальний процес, навчальні програми, академічні досягнення, освітня програма, дистанційне навчання, освітні технології, освітні заклади, освітнє середовище, навчальна програма, коледжі та університети, змішане навчання, що дозволить звузити кількість робіт та проводити подальший аналіз публікацій з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту. Загалом у базі Scopus міститься 531 публікація з досліджуваної тематики. Це вдвічі більше, якщо порівнювати з Web of Science. Це свідчить про те, що база Scopus може бути більш інформативним джерелом для досліджень у цій галузі.

У 60-ті роки минулого століття науковці почали активно досліджувати питання освіти у сфері фізичної культури та спорту. Наукова спільнота виявила зацікавленість у вивченні педагогічних методик, програм навчання та їх впливу на фізичний розвиток, здоров'я та загальний розвиток особистості. Проте до 2012 року активність у публікаціях була низькою, а основна частина досліджень з'явилася лише протягом останнього десятиліття.

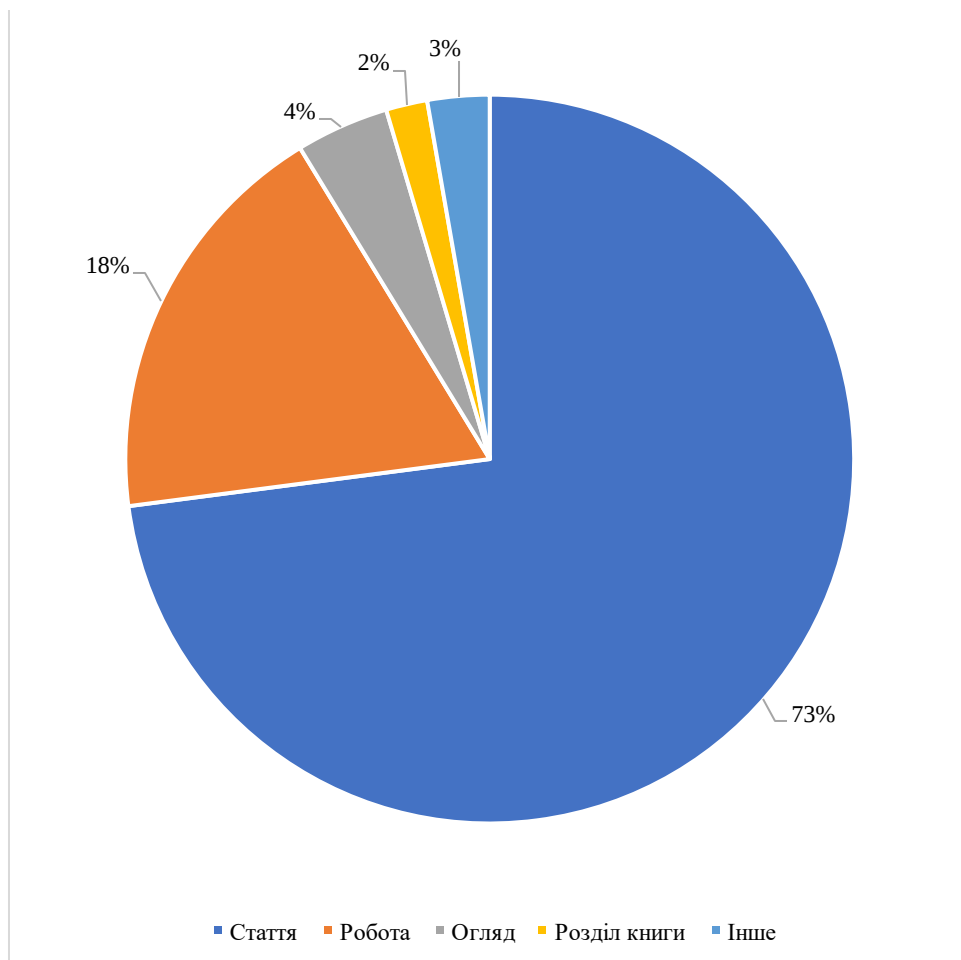

Рис. 3.11. Кількість публікацій за пошуковим запитом «education in the field of physical culture and sports» у базі даних Web of Science за типом роботи

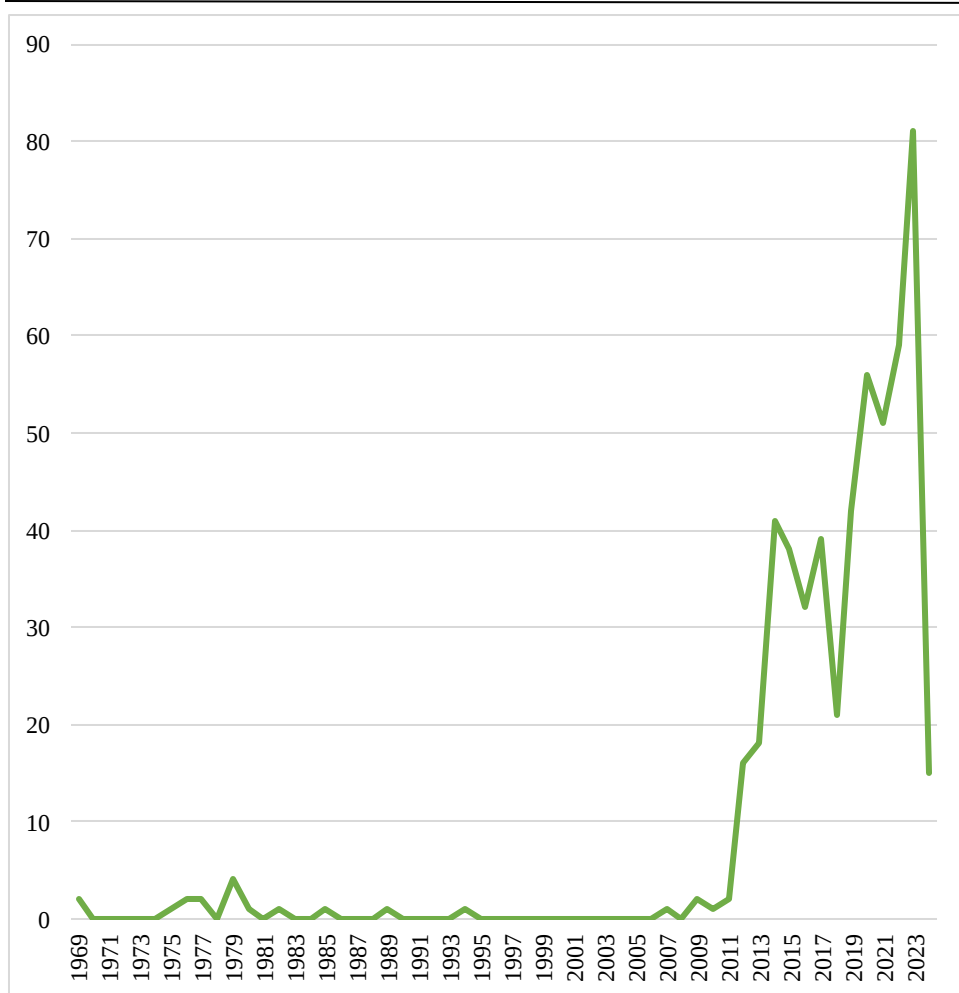

Рис. 3.12. Динаміка кількості публікацій з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту у базі даних Scopus

Піковим моментом публікаційної активності став 2023 рік, а вже за перший квартал 2024 року опубліковано 15 наукових праць. Зростання обсягу досліджень у цій галузі свідчить про бажання вивчати і вдосконалювати систему фізичного виховання та спортивної підготовки, а також забезпечити якісну освіту в цих сферах.

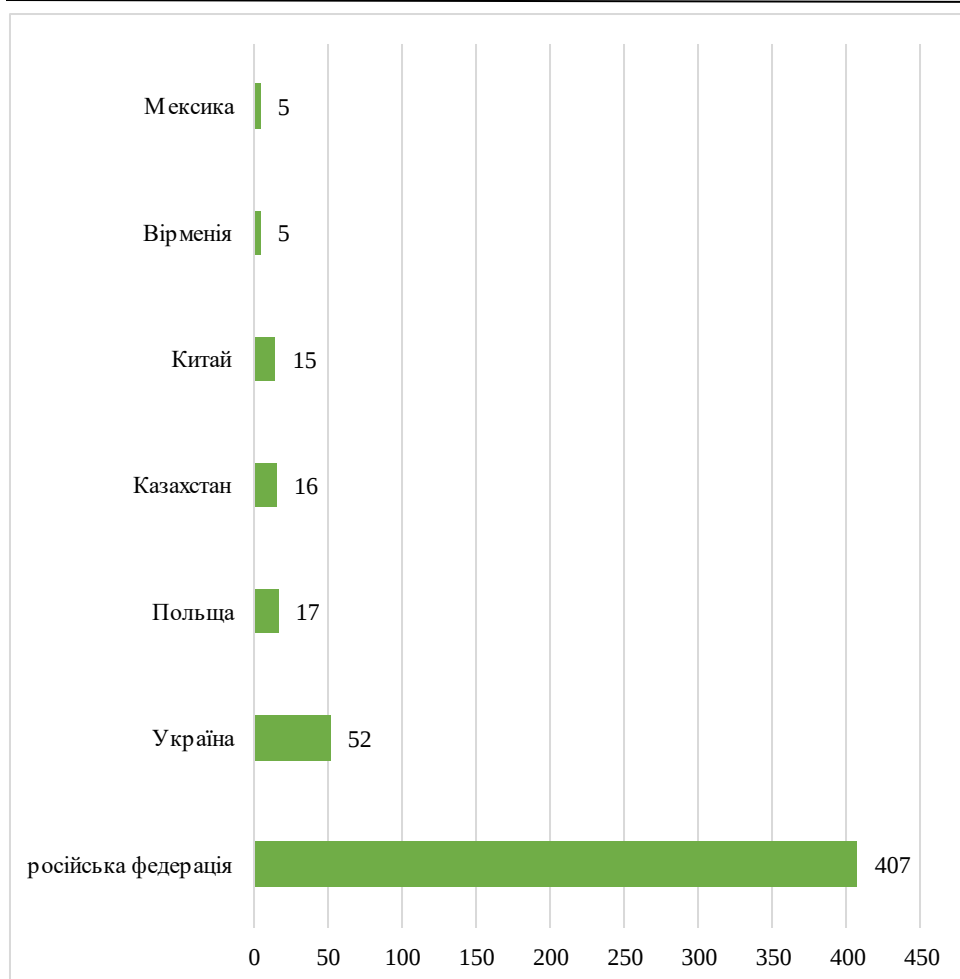

Рис. 3.13. Кількість публікацій з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту у базі даних Scopus за географічним розподілом

Наукові публікації з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту в базі даних Scopus розподілені за географічними категоріями наступним чином: Україна – 52 публікацій; Польща – 17 публікацій; Казахстан – 16 публікацій; Китай – 15 публікацій; Вірменія – 6 публікацій; Мексика – 6 публікацій;

Україна займає одне з провідних місць у цьому списку, що свідчить про значний інтерес та активність українських науковців у вивченні цієї проблематики.

Таблиця 3.3

ТОП-5 найбільш цитованих статей з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту в наукометричній базі даних Scopus

№	Назва документу	Автори	Журнал	Рік публікації	Кількість цитувань
1.	Використання методів математичної статистики у спортивно-педагогічних дослідженнях магістрів фізичного виховання і спорту	Byshevets N., Denysova L., Shynkaruk O., Serhiyenko K., Usychenko V., Stepanenko O., Syvash I. [277]	Журнал фізичного виховання і спорту. 2019, 19. С. 1030–1034	2019	33
2.	Управління кадрами розвитку освіти у сфері фізичної культури і спорту в Україні: порівняльний аналіз (1992-2016 рр.)	Mozolev O., Halus O., Bloschchynskyi I., Kovalchuk R. [286]	Журнал фізичного виховання і спорту. 2019, 28. С. 185–192	2019	20
3.	Хмарні технології в дистанційному навчанні фахівців фізичної культури і спорту	Denisova L., Shynkaruk O., Usychenko V. [280]	Журнал фізичного виховання і спорту. 2018, Т. 18. С. 469–472	2018	18
4.	Психологічна безпека освітнього простору в структурі мотиваційної спрямованості спортсменок: порівняльний аналіз.	Blynova O., Popovych I., Hulas I., Radul S., Borozentseva T., Strilets-Babenko O., Minenko O. [276]	Journal of Physical Education and Sport. 2022, Vol. 22(11). Pp. 2723–2732	2022	16
5.	Результати моніторингу фізичного здоров'я студенток під час пандемії COVID-19	Mozolev O., Polishchuk O., Kravchuk L., Tatarin O., Zharovska O., Kazymir V. [287]	Journal of Physical Education and Sport. 2020, pp. 3280–3287	2020	15

Крім найбільш цитованих статей варто звернути увагу і на роботи інших науковців у цій галузі. Так вітчизняні науковці С. Лазоренко, Т. Лоза, І. Самохвалова, Є. Хоменко та Н. Олійник підготували доповідь «Підготовка майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до використання цифрових технологій охорони здоров'я у професійній діяльності» для виступу на міжнародній конференції. У своєму

досліджені автори зазначають, що розвиток інформаційних технологій призвів до появи спеціалізованого програмного забезпечення в різних галузях знань, зокрема здоров'я та спорту. Знання про них і вміння ними користуватися стають провідними в роботі спортсменів та їх тренерів, тому оволодіння ними має відбуватися в рамках професійної підготовки. У статті описано спецкурс «Цифрові оздоровчі технології», який вивчають майбутні фахівці *фізичної культури і спорту*: зміст, форми, методи та засоби навчання. Автори наводять результати статистичного аналізу та підтверджують ефективність спецкурсу: студенти підтверджують уміння використовувати спеціалізоване програмне забезпечення для розробки оздоровчих програм та програм реабілітації спортсменів [292].

Скімов С., Фірсова Н., Тинний В., Машкова І., Іщенко Т., Кузьменко Д., Белякова О. у своїй роботі «Використання цифрових технологій на заняттях з фізичного виховання учнів з ослабленим станом здоров'я» відзначають, що найважливішим завданням уроків фізичної культури є виховання інтелектуально і фізично розвиненої молоді. Науковці зауважують, що спорт і фізичне виховання сприяють формуванню загальної та професійної культури студентів. Фізична культура відображається на способі життя людини, а також на ставленні до свого здоров'я. Важливу роль у формуванні прагнення до здорового способу життя у студентів з ослабленим здоров'ям відіграє самостійна робота зі зміцнення здоров'я. На уроках фізичної культури для учнів з ослабленим здоров'ям важливо правильно дозувати рівень фізичного навантаження та контролювати стан здоров'я учнів під час цих занять. Для цього дослідження автори використовували Smart Watch, що дозволило їм швидко виміряти пульс, рівень артеріального тиску та частоту дихання піддослідних. Це дозволило аналізувати ці показники в реальному часі. Науковці відзначають, що стан здоров'я і навчання учнів тісно взаємопов'язані. Як висновок, дослідники пишуть, що для того, щоб студенти активно збільшували свій інтелектуальний багаж, необхідні регулярні заняття спортом та здоровий спосіб життя. Процес цифровізації фізичної культури і спорту потребує підготовки спеціалістів, які володіють навичками роботи з цифровим середовищем [297].

Наступним кроком проведемо аналіз кількості публікацій з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту у базі даних Scopus за предметними областями (рис. 3.14).

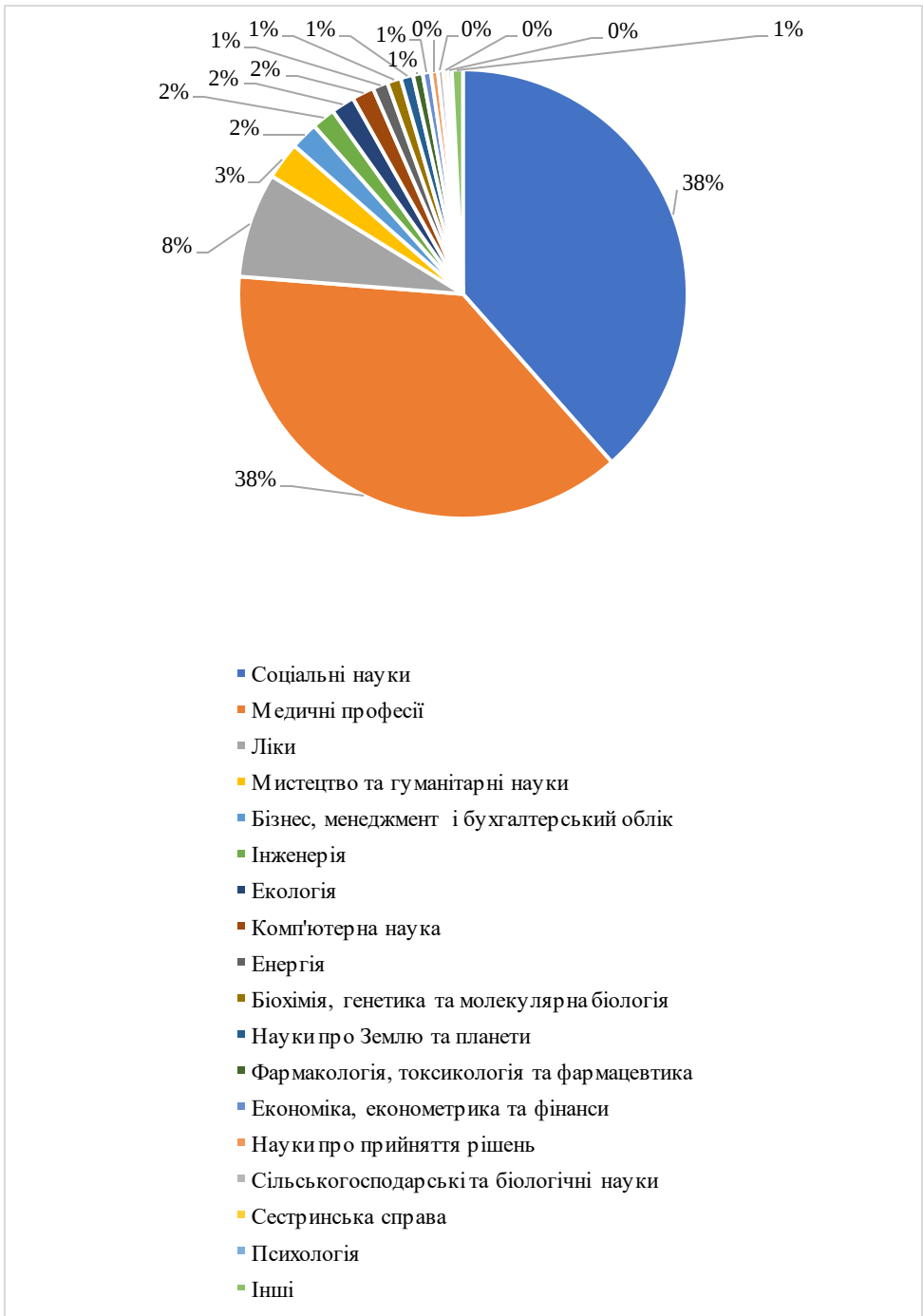

Рис. 3.14. Кількість публікацій з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту у базі даних Scopus за предметними областями

У базі даних Scopus кількість публікацій з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту розподілена за наступними предметними областями:

- Соціальні науки – 38 %;
- Медичні професії – 38 %;
- Ліки – 8 %;
- Мистецтво та гуманітарні науки – 3 %;
- Бізнес, менеджмент та бухгалтерський облік – 2 %;
- Інженерія – 2 %.

Такі галузі як комп'ютерна наука, енергія, біохімія, генетика та молекулярна біологія, науки про Землю та планети, фармакологія, токсикологія та фармацевтика, економіка, економетрика та фінанси, науки про прийняття рішень, сільськогосподарські та біологічні науки, сестринська справа, психологія та інші мають не більше як по 1% від загальної кількості публікацій.

Ці дані вказують на широкий спектр зацікавленості та досліджень у галузі освіти в сфері фізичної культури та спорту, а також на різноманітність аспектів, які вивчаються у цій області.

Освіта у сфері фізичної культури та спорту виконує ключову роль у формуванні здорового способу життя та розвитку суспільства. Вивчення цієї області в рамках наукових досліджень є надзвичайно актуальним і важливим для розуміння її значення та впливу на людське здоров'я, фізичний та психологічний розвиток, а також соціокультурний контекст.

Загалом наукова спільнота виявляє значний інтерес до освіти в сфері фізичної культури та спорту, який відображається у великій кількості публікацій у базі даних Web of Science. Переважна більшість досліджень представлена у формі наукових статей, що свідчить про активність та інтенсивність наукової діяльності у цій області. Лідерами за приналежністю дослідників, що вивчають питання освіти в цій сфері, є українські наукові установи, що свідчить про важливість та актуальність цієї тематики для української науки.

У наукометричній базі даних Scopus кількість публікацій з питань освіти в сфері фізичної культури та спорту вдвічі менша ніж у Web of Science. Варто відмітити, що значний вклад у розвиток досліджень зробили українські науковці.

Аналіз наукових досліджень підтверджує, що освіта в сфері фізичної культури та спорту має великий вплив на всі аспекти людського життя. Отримані результати вказують на можливості подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

ГЛАВА 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

РОЗДІЛ 4

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

4.1. Вища освіта в сфері фізичної культури та спорту як об'єкт державного управління

Сучасний стан розвитку суспільства визначає фізичну культуру та спорт як особливу сферу суспільних відносин та забезпечення здоров'я населення країни. «фізичне виховання в Україні, що має тисячолітню історію, розвивалося нерівномірно й залежало від багатьох політичних, економічних і географічних умов. Творче використання цієї народної скарбниці в сучасних умовах має велике виховне, освітнє та оздоровче значення» [74]. Фізична культура спорт є не новою сферою соціально-економічних відносин, що переріс в професійну діяльність, а вже багато тисячоліть характеризується як особливий об'єкт державного управління та політики. Професіоналізація фізичної культури та спорту відбувалася поступово, а значні культурні, іміджеві, соціальні та економічні фактори, зумовили появу інструментів та інституцій підготовки професійних спортсменів з закладах освіти в цілому та закладах вищої освіти зокрема. «Спорт пронизує всі рівні сучасного суспільства, надаючи широкий вплив на основні сфери його життєдіяльності. Він впливає на національні відносини, ділове життя, суспільне становище, формує моду, етичні цінності, спосіб життя людей. Дійсно, спорт володіє потужною соціалізуючою силою. Політики давно розглядають спорт як національне захоплення, здатне згуртувати суспільство єдиною національною ідеєю, наповнити своєрідною ідеологією, прагненням людей до успіху, до перемоги» [98].

Сьогодення розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту характеризується специфічними умовами для України з 2019 р.,

зокрема: пандемія КОВІД-19, що зумовила сукупність карантинних заходів, які вплинули на фінансову стабільність спортивних організацій і як наслідок конкуренцію на ринку освітніх послуг; повномасштабне російське вторгнення, що зумовило відтік молоді та внутрішню міграцію, а також руйнування спортивної інфраструктури спортивних організацій та закладів вищої освіти.

За таких умов, є необхідність трансформації державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту, зважаючи на багатогранність, багатофункціональність зазначеної сфери суспільних відносин та її наслідків для країни. «Галузь фізичної культури й спорту характеризується розгалуженими суспільними відносинами, що виконують суспільно корисні функції, які обумовлюють необхідність державного управління у цій сфері. При цьому необхідно враховувати, що фізична культура і спорт сприяють інтелектуальному, фізичному і духовному розвитку молоді, забезпечують повноцінний та гармонійний розвиток особистості, сприяють підвищенню якості та рівня життя, характеризують сформованість сталих традицій здорового способу життя та авторитет країни на міжнародній арені» [56]. Так, сьогодні індикаторами розвитку обраного об'єкту дослідження є забезпечення якості вищої освіти в досліджуваній сфері, розвиток змістовної підготовки та формування інструментів державної підтримки вищої освіти сфері фізичної культури та спорту.

«Фізична культура та спорт є невід'ємною часткою духовного, інтелектуального, фізичного буття людини, яка забезпечує повноцінний та гармонійний розвиток особистості, сприяє підвищенню якості та рівня життя. Феномен фізичної культури та спорту як соціального, правового, економічного, культурного явища досліджується багатьма науковцями, які у своїх визначеннях його понятійної сутності виходять із концептуальних позицій, які притаманні відповідній науковій галузі» [123]. Питання розвитку фізичної культури та спорту як об'єкту державного управління стали об'єктом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, В. Б. Антонюк, О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. П. Гетманець, В. Л. Грохольський, С. М. Гусаров, С. М. Домбровська, М. М. Долгополова, І. К. Залюбовська, О. В. Іванова, В. В. Карпенко, Л. В. Козлова, Т. О. Коломоець, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк,

О. В. Кузьменко, Я. І. Кулик, В. І. Курило, К. Б. Левченко, С. В. Ліщук, Р. С. Мельник, О. І. Миколенко, О. А. Моргунов, О. М. Музичук, Н. Р. Нижник, А. Ю. Олійник, Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко, І. Д. Пастух, І. М. Пахомов, С. П. Погребняк, В. Ф. Погорілко, А. І. Рибак, О. Ю. Салманова, О. Ю. Синявська, В. В. Сокурено, С. Г. Стеценко, М. С. Студенікіна, В. В. Чумак, Р. В. Шаповал та інші. Високо оцінюючи вагомий внесок в розвиток науки державного управління зазначених вчених, зазначимо, що державне управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту має підвищити свою ефективність в контексті забезпечення якості освітнього процесу та управління закладами вищої освіти; удосконалення змістовною підготовки професійних спортсменів та інші. Проте в контексті розвитку теоретичних положень є необхідність обґрунтування властивостей та предметно-об'єктного поля розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту як об'єкту державного управління.

Фізична культура та спорт будучи багатогранною, багатофункціональною та різносторонньою сферою суспільних відносин характеризується як складних об'єкт державного управління. «У всьому світі роль фізичної культури і спорту люди бачать по-різному. Одні дуже байдужно ставляться до фізичної культури і спорту і деякі навіть вважають його марною тратою часу. Інші люди бачать значення спорту і їх, на щастя, більше, ніж перших. Причому кожен з них може мати різне ставлення до фізичної культури і спорту: хтось воліє дивитися їх по телевізору, хтось воліє просто займатися яким-небудь видом спорту або загальнофізичною підготовкою, ну а для когось спорт – це засіб існування. Серед останніх можуть бути діючі спортсмени, тренери, лікарі, директори різних спортивних товариств та ін. І кожен з них вносить свій внесок у розвиток спорту на нашій планеті» [98].

«Фізична культура є однією із складових частин загальної культури, вона виникає та розвивається одночасно й разом з матеріальною та духовною культурою суспільства. Фізична культура має чотири основних форми: 1) фізичне виховання і підготовку до конкретної діяльності (професійно-прикладна фізична підготовка); 2) відновлення здоров'я або втрачених сил засобами фізичної культури – реабілітація; 3) заняття фізичними вправами в цілях відпочинку, рекреація; 4) вище досягнення в області спорту. Отже, молодь повинна регулярно займатися фізичною культурою,

туризмом і спортом. Це ставить перед усіма важливе зав'дання – цілеспрямовано формувати в молодого покоління здорові інтереси, наполегливо боротися зі шкідливими звичками та схильностями, послідовно прищеплювати потребу фізичного й морального вдосконалення, виховувати високі волевільні якості, а також мужність і витривалість» [28].

Особливим елементом розвитку фізичної культури та спорту є вища освіта в досліджуваній сфері, що займає ключове місце в формуванні кадрового потенціалу фізичної культури та спорту та його професіоналізації. Для визначення напрямів розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту є необхідність окреслення властивостей даного виду суспільних відносин, до яких варто віднести наступні:

– *культурна складова*. Фізична культура спорт є невід'ємною складовою забезпечення розвитку культури певного суспільства, а в окремих випадках є основою історичної пам'яті та гордості. «Фізична культура стимулює розвиток духовної і матеріальної діяльності, оскільки створює суспільні потреби і спонукає до пошуків, відкриттів в галузі науки, новим методикам, новим технічним засобам. Вона збільшує потреби суспільства в будівництві матеріально-технічних споруд, спонукає до створення приладів, конструювання, вдосконалення інвентарю та обладнання» [98]. Козловська С. наголошує, що «фізична культура – складова частина загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, моральноволевих та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості» [109]. Варто зазначити, що значну частинну історичних пам'яток, щодо культури стародавнього світу складають саме об'єкти спортивної інфраструктури. Вітчизняний дослідник проблем державного регулювання фізичної культури та спорту О. Р. Шевчук наголошує на наступному: «фізична культура й спорт – органічна частина загальнолюдської культури, його особлива самостійна область. Разом з тим це специфічний процес і результат людської діяльності, засіб і спосіб фізичного вдосконалення особистості ... фізичну культуру можна розглядати як особливий рід культурної діяльності, результати якої корисні для суспільства й особистості в соціальному житті, у системі освіти й виховання, у сфері організації праці, повсякденного побуту, здорового відпочинку. Фізична культура проявляє свій виховний, освітній, оздоровчий, екологічний вплив. Сказане означає,

що фізична культура здійснює вплив не тільки на біологічну основу особистості, але й на її біосоціальну цілісність. Тому неможливо судити про фізичну культуру особистості, лише опираючись на розвиток її фізичних можливостей, без обліку думок, почуттів, ціннісних орієнтацій, спрямованості й ступеня розвиненості інтересів, потреб, переконань. Використанням фізичних вправ як засобів лікування захворювань і відновлення функцій організму, порушених або втрачених внаслідок захворювань, травм, перевтоми й інших причин займається оздоровчо-реабілітаційна фізична культура. Її різновидом є лікувальна фізична культура, яка має широкий комплекс засобів і методів (лікувальна гімнастика, дозована ходьба, біг і інші вправи), пов'язаних з характером захворювань, травм або інших порушень функцій організму. Існують так звані фонові види фізичної культури. До них відносять гігієнічну фізичну культуру, включену в рамки повсякденного побуту (ранкова гімнастика, прогулянки, інші фізичні вправи в режимі дня, не зв'язані зі значними навантаженнями) і рекреативну фізичну культуру, засоби якої використовуються в режимі активного відпочинку (туризм, фізкультурно-оздоровчі розваги)» [263]. Саме від характеристики фізичної культури та спорту як культурної діяльності суспільства визначаються усі наступні її специфічні властивості. Культурні характеристики фізичної культури та спорту визначають особливості розвитку вищої освіти і як наслідок системи державного управління нею. Адже, саме культурні властивості відображаються як на системі вищої освіти в цілому так і на змістовних складових освітнього процесу та забезпечення його якості та ефективності діяльності закладів вищої освіти. Крім того, зазначенні властивості знаходяться в предметно-об'єктному полі державної культурної політики;

– *соціальна складова*. Соціальні властивості характерні усім без винятку суспільним відносинам, одні з яких позитивно відображаються на розвитку суспільства, а інші навпаки. Фізична культура та спорт відносить до перших, адже направлені підвищення рівня громадського здоров'я населення, якості трудового потенціалу, соціалізації та соціальної активності людей. «Фізична культура, вирішуючи проблему відтворення фізичних здібностей людини, є важливою частиною культури суспільства в цілому. З одного боку, від духовної культури суспільства вона отримує і переробляє ідейно-теоретичну і науково-філософську інформацію, з іншого – вона сама

збагачує культуру, науку, мистецтво, літературу спеціальними цінностями у вигляді теорії, наукових знань, методик фізичного розвитку і спортивного тренування. У соціальному житті, системі освіти, виховання, у сфері організації праці, повсякденного побуту, здорового відпочинку фізична культура проявляє свої виховні, освітні, оздоровчі, економічні та загальнокультурні функції, сприяє виникненню такої соціальної течії, як фізкультурний рух, тобто спільна діяльність людей по використанню, поширенню та примноженню цінностей фізичної культури» [99]. «У сучасних умовах підвищується роль фізичної культури як невід'ємної частини загальної культури суспільства і все більшого значення набувають її соціальні функції. Фізична культура функціонально пристосовується до різномірних диференційованих потреб суспільства, до його структури, яка розвивається і змінюється. Єдність функціонального, ціннісного і діяльнісного, що складають зміст фізичної культури, поглиблює розуміння її інтеграційної, людиноутворюючої, духовно-фізичної сутності. Фізична культура містить суттєвий потенціал відтворення особистості в її тілеснодуховній єдності» [130]. «Фізична культура є засобом не лише фізичного оздоровлення, але й виховання соціальної, трудової і творчої активності молоді, що істотно впливає на розвиток соціальної структури суспільства. Зокрема, від фізичної підготовленості, стану здоров'я, рівня працездатності майбутніх фахівців народного господарства багато в чому залежить виконання ними соціально-професійних функцій. Постійно зростаючий обсяг інформації, ускладнення навчальних програм, різні громадські доручення роблять навчальну працю студентської молоді все більш напруженою й інтенсивною. Останнє призводить до зменшення рухової активності (гіподинамії), а одночасне збільшення навантаження на психіку, негативно впливає на організм, ускладнює навчання і фізичну підготовку до майбутньої виробничої діяльності. Мало' рухомий спосіб життя є однією з головних причин важких хронічних захворювань внутрішніх органів. При цьому погіршується розумова працездатність, відбуваються негативні зміни в центральній нервовій системі, знижуються функції уваги, мислення, пам'яті, ослабляється емоційна стійкість» [26]. Важливу роль в розвитку зазначених властивостей фізичної культури та спорту відіграє система вищої освіти як з позиції професіоналізації зазначених відносин так і з позиції пропагування спорту серед здобувачів вищої освіти. Державна

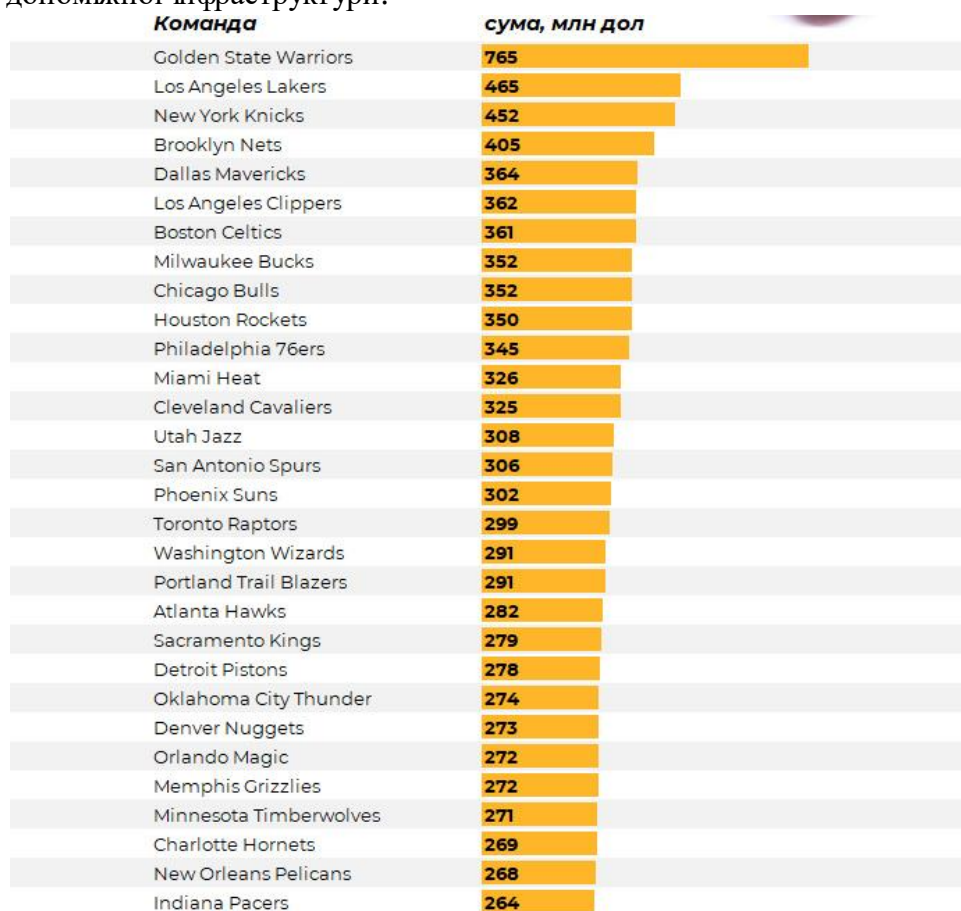
політика має ставити сукупність завдань перед інституціями реалізації освітніх послуг з одного боку та формувати сукупність інструментів для підтримки вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту. Вища освіта як позиції професіоналізації фізичної культури та спорту так і за позиції пропагування здорового способу життя є взаємопов'язаними та взаємобумовлюючими складовими реалізації соціальних функцій фізичної культури та спорту. В цілому це дозволяє сформувати ефективну систему розвитку людського капіталу держави через підвищення соціальної та трудової активності населення. «Фізична культура є важливим засобом підвищення соціальної і трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних та творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвитку дружніх стосунків між народами і зміцнення миру» [109]. Відповідно фізична культура та спорт забезпечуючи високий рівень громадського здоров'я, соціальної стабільності та якості трудових ресурсів, виконує сукупність соціальних завдань;

– *іміджева складова* є однією із найважливіших в формуванні іміджу держави, а спорт уже сьогодні не може виступати поза політикою, що можна спостерігати при реалізації спортивних міжнародних санкцій. Вітчизняні вчені неодноразово наголошували на важливому політичному ракурсі вітчизняного спорту та його значення в становленні держави на міжнародній арені. «Спортивна сфера має чималий політичний потенціал, тому динаміка його реалізації, політизація спорту у світі та країнах пострадянського простору збільшується. В політичну сферу активно інкорпорується успішні спортсмени, тренери, спортивні організації задля легітимації існуючої влади. Політики і чиновники залучаються до процесу спортивного адміністрування й управління. Спортивні успіхи країни сприяють формуванню у частини електорату уявлення про правильність владного курсу, справедливості існуючої системи цінностей. Проведення в країні значного міжнародного спортивного форуму дозволяє відволікти увагу населення від внутрішніх політичних, економічних, соціальних та інших проблем. Спорт використовуються як складова передвиборчої кампанії політичних партій та лідерів» [170]. Відповідно імідж України в контексті спорту багато чому залежить як розвитку спортивної інфраструктури так і від організації спортивних заходів та участі вітчизняних спортивних організацій в міжнародних конкурсах. «Зростання авторитету України як у світі, так і всередині країни,

залежить від того, наскільки вдалим буде створення позитивного іміджу держави, заснованого на її реальних успіхах у головних сферах життєдіяльності, культурної й історичної спадщини нації, наукового, спортивного, туристичного потенціалу. Значною мірою зовнішньополітичний імідж держави формує спорт. Спортивні й організаційні досягнення України дозволяють їй сформувати імідж держави, що приділяє значну увагу розвитку спорту. Спортивний імідж України відіграє важливу роль не лише в формуванні зовнішнього іміджу держави, але й внутрішнього. Гордість за спортивні досягнення українських спортсменів поєднує громадян країни. Гарною новиною для них стало те, що українські футбольні команди піднялися в рейтингу найкращих футбольних клубів світу» [223]. Спортивні досягнення відповідно визначають імідж країни в світі як з політичної так і культурної, економічної та соціальної точок зору. Будь-які досягнення в сфері фізичної культури та спорту пов'язані із якістю освіти в досліджуваній сфері, що потребує перегляду сучасних підходів до діяльності закладів вищої освіти та підготовки спортсменів;

– *економічна складова* фізичної культури та спорту проявляється в двох особливостях: по-перше, державна підтримка та фінансування фізичної культури та спорту; по-друге, спортивні клуби є фінансово-стабільними та прибутковими організаціями. В багатьох країнах світу спортивні клуби є бюджетотворюючими організаціями. У 2022 р. футбольні клуби в країнах світу отримали наступні доходи: Тоттенхем Хотсперс (Великобританія) – 483 млн. дол.; Ювентус (Італія) – 515 млн. дол.; Челсі (Великобританія) – 586 млн. дол.; Ліверпуль (Великобританія) – 654 млн. дол.; Парі Сен-Жермен (Франція) – 661 млн. дол.; Манчестер Юнайтед (Великобританія) – 663 млн. дол.; Барселона (Іспанія) – 692 млн. дол.; Баварія Мюнхен (Німеччина) – 726 млн. дол.; Реал Мадрид (Іспанія) – 761 млн. дол.; Манчестер Сіті (Великобританія) – 766 млн. дол. В той же час зазначенні футбольні клуби є одними із найдорожчих спортивних організацій, а інколи їх вартість може бути більшою за транснаціональні корпорації, зокрема вартість найдорожчих футбольних клубів [152] становить: Реал Мадрид (Іспанія) – 6 млрд. дол.; Манчестер Юнайтед (Великобританія) – 6 млрд. дол.; Барселона (Іспанія) – 5,5 млрд. дол.; Ліверпуль (Великобританія) – 5,3 млрд. дол.; Манчестер Сіті (Великобританія) – 5 млрд. дол.; Баварія Мюнхен (Німеччина) – 4,9 млрд. дол.; Парі Сен-Жермен (Франція) – 4,2 млрд. дол.; Челсі

(Великобританія) – 3,1 млрд. дол.; Тоттенгем Готспур (Великобританія) – 2,8 млрд. дол.; Арсенал (Великобританія) – 2,3 млрд. дол. Важливо також відмітити, що в Сполучених Штатах Америки найбільш прибутковими є баскетбольні клуби, доходи, яких представленні на рис. 4.1. Безумовно, що зазначена статистика вказує на важливість розвитку спорту з позиції економічної складової, адже це: по-перше, активність ринків трансферів, спортивних послуг та спортивних товарів; по-друге, активність ринку праці (статки відомих гравців оцінюються в мільйони доларів); по-третє, податкові платежі до державних та місцевих бюджетів; по-четверте підвищення ділової активності; по-п'яте, розвиток спортивної та допоміжної інфраструктури.

Джерело: statista

Рис. 4.1. Доходи баскетбольних клубів NBA у сезоні 2021-2022 рр.
(Джерело: знімок екрана [161]).

Відповідно система вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту виконує сукупність завдань щодо підготовки спортсменів, а також щодо популяризації фізичної культури серед населення. Вища освіта за організаційними та змістовним складовими має врахувати соціальні, культурні, іміджеві та економічні складові фізичної культури та спорту. Для врахування усього зазначеного варто ідентифікувати функції фізичної культури та спорту, реалізація яких належатиме від системи вищої освіти та механізмів державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту.

Іваненко О. І. вказує на наступні функціональні особливості фізичної культури та спорту: «у соціальному житті, системі освіти, виховання, у сфері організації праці, повсякденного побуту, здорового відпочинку фізична культура проявляє свої виховні, освітні, оздоровчі, економічні та загальнокультурні функції, сприяє виникненню такої соціального течії, як фізкультурний рух, тобто спільна діяльність людей по використанню, поширенню та примноженню цінностей фізичної культури» [98]. Зазначенні функції характеризують складові прояву фізичної культури, що представленні вище, проте автор не зупиняється на конкретизації кожної функції та її практичної реалізації.

Годзь О. В характеризує функції фізичної культури та спорту через їх завдання в розвитку суспільства, зазначаючи наступне: «Розвиток фізичної культури і спорту є важливим компонентом соціальної політики держави. Він забезпечує втілення в життя гуманістичних ідеалів, цінностей та норм, активізацію людського фактора, визначає поведінку людини, сприяє вирішенню соціально-економічних, виховних і оздоровчих завдань. У процесі фізичного удосконалення розвиваються особистісні якості, формуються моральні і психологічні основи особистості» [46]. Автор не виділяє конкретних функцій, проте можна виділити такі напрями як: виховна, гуманістична, оздоровча.

Досить широкий спектр функцій охарактеризований в праці Л. І. Татарченко: «Сучасний спорт займає важливе місце як у фізичній, так і духовній культурі суспільства. Як суспільному явищу йому притаманні різноманітні соціальні функції. Визначальною функцією спорту є змагальна функція. Змагальній діяльності у спорті властиве гостре (але не антагоністичне) суперництво, чітка регламентація взаємодії учасників змагань, уніфікація змагальних дій, умов їх виконання і способів оцінки досягнень. Все це обумовлено відповідними (локальними, національними, міжнародними) спортивними

класифікаціями та правилами змагань. Безпосередня мета змагальної діяльності в спорті – досягнення найвищого результату, вираженого в умовних показниках перемоги над суперником або в інших показниках, прийнятих умовно за критерій досягнень. Змагальна діяльність допомагає виявляти резервні можливості людини. Виховна функція передбачає, з одного боку, підвищення ефективності змагальної діяльності, з другого – сприяє всебічному вихованню соціально активної особистості. Функція підвищення фізичної активності передбачає підготовку до різних видів суспільної діяльності і покликана сприяти всебічному розвитку людини, удосконалювати її фізичні і духовні здібності, розширювати арсенал її життєво важливих рухових умінь, підвищувати їх надійність у складних умовах. Оздоровча і рекреаційно-культурна функції спрямовані на зміцнення здоров'я людей, забезпечення активного відпочинку, формування естетичних смаків. Виробнича функція дозволяє сприяти підвищенню продуктивності праці через згуртування виробничих колективів, встановлення сприятливого психологічного мікроклімату, впровадження норм і правил здорового способу життя. Пізнавальна функція передбачає використання спортивної діяльності як моделі для вивчення фізичних і психічних можливостей людського організму в екстремальних умовах. Видовищна функція, з одного боку, задовольняє прагнення великої кількості людей одержати емоційний заряд як учасників змагань у ролі вболівальників, з іншого – створює прекрасні умови для просвітницької роботи з метою залучення широкої аудиторії глядачів до регулярних занять фізичними вправами. Економічна функція полягає у самозабезпеченні фінансовими засобами розвитку спорту. Джерелом фінансування можуть бути спортивні лотереї, виробнича і видавнича діяльність, реклама і атрибутика, комерційні спортивні заходи тощо. Функція поліпшення взаєморозуміння між народами і державами. Престижна функція полягає в тому, що успіхи в розвитку спорту та перемоги спортсменів піднімають престиж окремих людей і колективів, регіонів держави в цілому» [234]. Такий підхід в повній мірі характеризує складові прояву фізичної культури та спорту, що визначенні вище, виділяючи такі функції як:

1) виховна, підвищення фізичної активності, оздоровча, рекреаційно-культурна – характеризують соціальну складову фізичної культури та спорту;

2) пізнавальна та видовищна – характеризують культурну складову фізичної культури та спорту;

3) виробнича та економічна направленні на реалізацію економічної положень фізичної культури та спорту;

4) престижна функція та функція поліпшення взаємопорозуміння – визначає іміджеву складову.

Варто зазначити, що конкретних функцій фізичної культури та спорту зазвичай в літературі не представлено. В окремій навчальній літературі зазвичай характеризують специфічні та загальні функції, проте чіткого переліку не вказано. На нашу думку доцільним є функції прив'язувати до складових та сфер прояву фізичної культури та спорту, що дає можливість сформувати наступну інформаційну модель функціонального прояву фізичної культури та спорту (рис. 4.2).

Представлена інформаційна модель функціонального прояву фізичної культури та спорту характеризується сукупністю функцій, окремі з яких можливо прямо віднести до певної складової прояву досліджуваної сфери суспільних відносин. Інші в свою чергу можуть мати дихотомічний характер, тобто характеризують різні сфери прояву. Відповідно досліджуючи зазначену сферу з позиції державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту можливо визначати наступні ключові положення:

- соціальна складова характеризується як виконання сукупності соціальних функцій щодо розвитку особистості та трансформації соціальних відносин та забезпечення відповідного рівня соціальної активності та здоров'я населення. До соціальних функцій пропонуємо відносити: оздоровча; виховна; психологічна; освітня; інтеграційна;

- економічна складова характеризується через розвиток економічних відносин через активізацію ділової активності суб'єктів спорту та спортивної індустрії, що проявляється на динамічності розвитку відповідних ринків. До даної групи відносимо наступні функції: рекламна; комерційна; виробнича;

- іміджева складова вказує, що фізична культура та спорт направлені на забезпечення іміджу держави на міжнародній арені через посилення політичного потенціалу та можливість впливу на рішення в системі міжнародних відносин. До даного напрямку відносять наступні функції: рекламна; престижна, комунікативна; інтеграційна;

- культурна складова визначає, що Фізична культура спорт є невід'ємною складовою забезпечення розвитку культури певного суспільства, а в окремих випадках є основою історичної пам'яті та гордості. Це реалізується в контексті наступних функцій: змагальна; психологічна; виховна; інтеграційна.

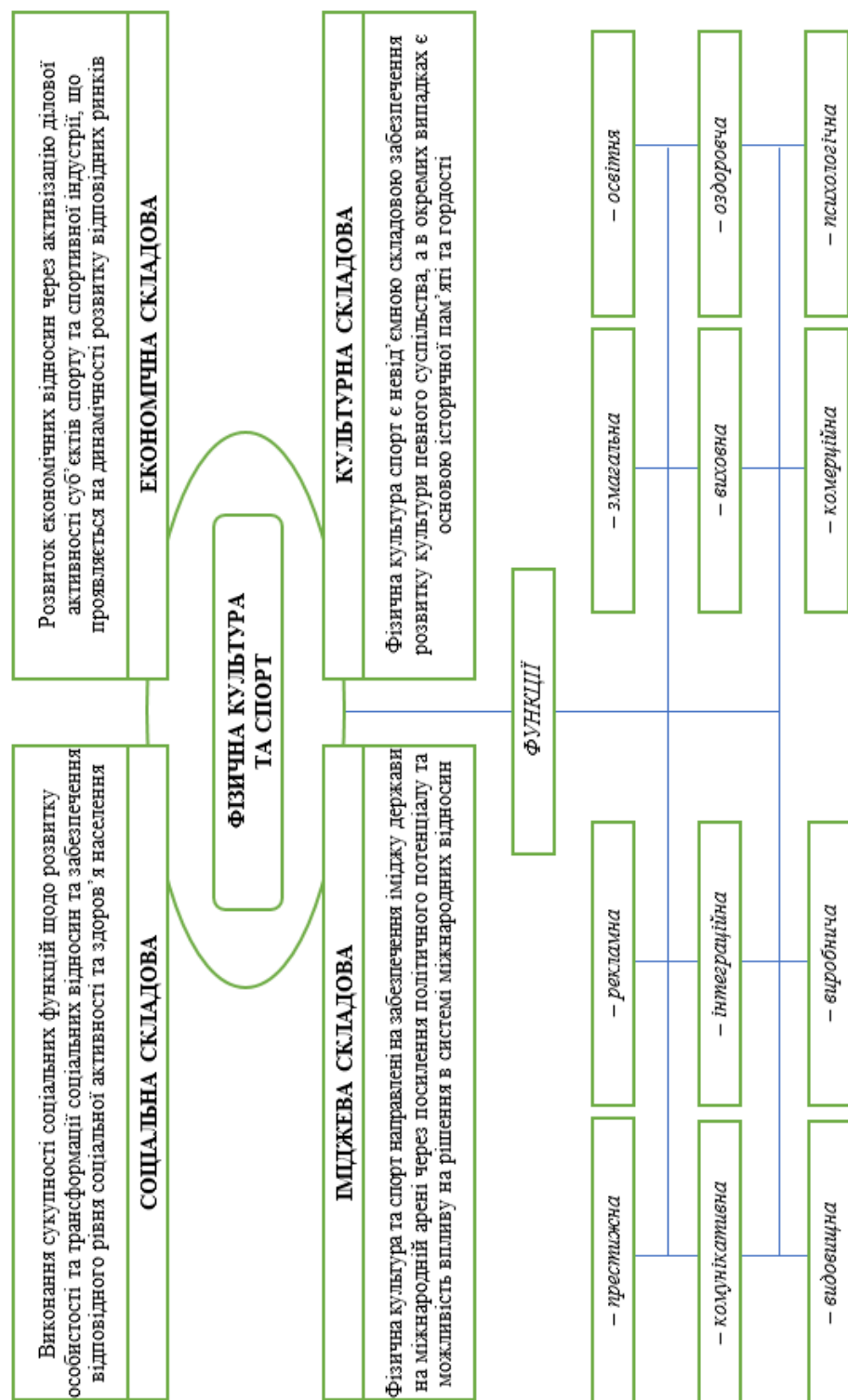

Рис. 4.2. Інформаційна модель функціонального прояву фізичної культури та спорту

Характеристика визначених функцій фізичної культури та спорту представлена в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Характеристика функцій фізичної культури та спорту як об'єкту державного управління

Функція	Характеристика
Престижна	– формування престижу професійної діяльності в сфері фізичної культури та спорту серед населення та престижу національного спорту на міжнародній арені
Рекламна	– через систему фізичної культури та спорту є можливість реалізації двох напрямів реклами, зокрема: по-перше, соціальної реклами з позиції популяризації здорового способу життя; по-друге, реклами професійної діяльності з позиції формування кадрового потенціалу системи фізичної культури та спорту; по-третє, реклами суміжних послуг та товарів при організації масових спортивних заходів
Комунікативна	– забезпечує різномірний та багатопрофільний процес комунікації між різними учасниками суспільних відносин під час організації та проведення спортивних заходів, крім того, в сучасному глобалізованому світі спорт стає майданчиком для міжнародних політичних акторів
Видовищна	– фізична культура та спорт формує систему заходів видовищного характеру, що забезпечує сукупність суспільних потреб населення
Виробнича	– проявляється в наступних напрямках: по-перше, виробництво / реалізація спортивних послуг; по-друге, стимулювання виробництва суміжних послуг та товарів спортивного призначення
Виховна	– фізична культура та спорт забезпечує виховний процес для різних груп та категорій населення в частині самоповаги та поваги до інших членів суспільства, ставлення до власного здоров'я та ведення здорового способу життя
Оздоровча	– забезпечує високий рівень громадського здоров'я через фізичну підготовку населення та ставлення до власного тіла через здоровий спосіб життя
Комерційна	– фізична культура та спорт в умовах ринкових відносин стає прибутковим видом бізнесу

Зміст та склад зазначених функцій може варіюватися з позиції вивчення даного соціального явища. Крім того, на різних етапах розвитку суспільства зміст та склад функцій фізичної культури та спорту змінювався. В свою чергу на державне управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту покладається сукупність завдань як з позиції розвитку власне освіти та підготовки кадрів так і професіоналізації фізичної культури та спорту та забезпечення реалізації їх функцій.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження встановлено змістовні характеристики фізичної культури та спорту та ідентифіковані положення їх прояву в системі соціальних відносин. Визначено, що складовими прояву фізичної культури та спорту є:

іміджева, соціальна, економічна та культурна. На основі цього обґрунтовано склад та зміст функцій фізичної культури та спорту й відповідно визначено значення вищої освіти в їх реалізації. Так, до функцій фізичної культури та спорту віднесено наступні: престижна, рекламна, комунікативна, інтеграційна, видовищна, виробнича, змагальна, освітня, виховна, оздоровча, комерційна, психологічна.

4.2. Діяльність суб'єктів державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту

Важливе значення в формуванні державно-управлінських рішень мають суб'єкти державного управління. «Державне управління як вид соціального управління відображає науково обґрунтований безпосередній організуючий вплив на соціальні інститути щодо повсякденного здійснення управлінської діяльності, спрямованої на виконання законів для реалізації цілей розвитку держави. Уявлення про підсистему, що управляє, диференціюють широкий і вузький підхід до системи державного управління. У межах вузького підходу до суб'єктів державного управління належать виконавчі органи державної влади, у межах широкого – всі органи влади та уповноважені організації» [24].

Від ефективності діяльності суб'єктів державного управління залежить реалізації як стратегічних так і тактичних та оперативних рішень та розвиток певного виду суспільних відносин. В класичному розумінні «суб'єкт державного управління – це носій (володар) прав і обов'язків у сфері публічного права, передбачених адміністративно-правовими нормами, який здатний надати права реалізовувати, а покладені обов'язки виконувати» [7, с. 218]. Такі обов'язки можуть мати як загальне так і спеціальне значення та реалізовувати як комплексні державні програми так і спеціальні, зокрема щодо державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту. Фізична культура та спорт є важливою сферою державного управління, а вища освіта є основою професіоналізації в сфері фізичної культури та спорту, що є основою ідентифікації даної сфери як особливої галузі економіки, адже ринки спортивних послуг в цілому та ринку трансферу спортсменів, зокрема. Необхідно зазначити, що важливість державного управління вищою освітою в сфері фізичної

культури та спорту визначається також необхідністю розвитку людського потенціалу як в частинні досліджуваної галузі так і в частинні популяризації фізичної культури та спорту для забезпечення здорового способу життя. При формуванні державно-управлінських рішень щодо вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту важливе значення надається суб'єктам державної влади, що реалізують державну політику як в сфері спорту так і в сфері вищої освіти, громадського здоров'я, культури. Вивчення їх діяльності та формування напрямів розвитку в контексті сучасних реалій є важливим завданням наукових досліджень в сфері державного управління.

Діяльність суб'єктів державного управління в досліджуваній сфері розвивалися в працях вітчизняних вчених, зокрема: М. А. Ажажа, С. К. Андрейчук, Н. О. Базиляк, Н. Г. Батечко, О. С. Боднар, М. В. Болдуєв, С. А. Вавренюк, Н. П. Гедікова, Л. М. Головій, Л. М. Грень, С. В. Григанська, Н. Л. Губернська, С. М. Домбровська, Ю. І. Кондратенко, Т. О. Костюк, В. В. Крижко, С. Г. Немченко, В. В. Радул, М. О. Русин, І. А. Семенець-Орлова, Н. А. Серкова, О. М. Старокожко, О. Л. Тоцька, О. В. Шаповал, Р. Г. Щокін, Я. Т. Яровой та інші.

«Структура системи управління має свої особливості. Відповідна структура зумовлена суспільно-політичною природою, соціально функціональною роллю, метою та змістом державного управління у суспільстві. Структура системи державного управління, як системи соціального управління, складається з керованої та управляючої підсистем. Для з'ясування місця окремих елементів у кожній підсистемі доцільно використовувати підстави диференціації владних і невідладних суб'єктів: статусну, залежно від адміністративної правоздатності, за якої владні суб'єкти мають можливість встановлювати правила поведінки, а невідладні мають діяти відповідно до встановлених правил; функціональну, залежно від компетенції як сукупності повноважень, оскільки компетенція різних елементів структури в одній підсистемі може відрізнятися; організаційно-структурну, залежно від особливостей внутрішньої структури побудови – відсутність чи наявність територіальних підрозділів, єдиноначальність чи колегіальний характер діяльності; процесуальну, залежно від обсягу прав на різних етапах адміністративної процедури» [24].

Безперечно, що для реалізації цілей державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту є необхідність трансформації суб'єктів державного управління. Адже від їх діяльності залежить ефективність реалізації державно-управлінських рішень та функцій держави. Важливо зазначити, що суб'єкти державного управління діють в контексті певної сфери, проте їх діяльність обмежується як сферою їх компетенції так і сферами діяльності інших суб'єктів державного управління, які чинять власний вплив на сукупність сфер суспільних відносин. Це особливо важливо в контексті вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту, адже для ефективності підготовки кадрів та забезпечення якості освіти є потреба врахування різних видів державної політики, що реалізуються відповідними суб'єктами державного управління.

«Теоретично суб'єкти управління залежно від специфіки діяльності, від організаційної структури об'єднуються у різні підсистеми. Такі класифікації корисні для з'ясування правового становища органів. З урахуванням різних підстав диференціації можна розрізняти види суб'єктів управління. Організаційно-структурна диференціація залежить від складу суб'єкта управління. Виділяють індивідуальні суб'єкти та колективні. Перші виражені окремою посадовою особою (службовцем, керівником), другі – колективним утворенням (органом, структурним підрозділом). Найбільш поширені є колективні суб'єкти управління» [24].

«Суб'єктами державного управління є не лише органи державної влади, а й їх керівний склад. Головною рисою суб'єкта державного управління є наявність у нього певної компетенції і владних повноважень, які дають змогу втілювати свою волю у формі управлінських рішень, керівних команд, обов'язкових до виконання. Владний вплив, що виходить від суб'єкта до об'єкта управління, дає можливість підпорядковувати волі першого волю і діяльність останнього, що є необхідною умовою досягнення цілей і вирішення завдань, визначених суб'єктом управління. Відповідно об'єкт державного управління зобов'язаний підкорятися владній волі суб'єкта і в обов'язковому порядку виконувати його рішення» [71]. У випадку із системою вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту владна воля реалізується суб'єктами, що реалізують державну політику в сфері вищої освіти, фізичної культури та спорту, культури, економіки та інше.

Досить часту суб'єкти державного управління асоціюють із надання адміністративних послуг, проте у випадку із системою вищої освіти, медицини, державних підприємств такий підхід є вузьким, адже суб'єкти державного управління регулюються діяльність організацій та підприємств. «Державне управління – це, по-перше, владна діяльність системоутворюючого характеру, яка пов'язана з процесом формування управлінських структур, визначенням основ їх взаємодії і механізму управлінської вертикалі реалізації виконавчої влади, по-друге, владна діяльність внутрішньо-апаратного характеру. Саме тому до суб'єктів державного управління слід відносити не тільки органи державної виконавчої влади, а й адміністрації державних підприємств, організацій, установ» [155]. В контексті даного дослідження суб'єктами державного управління виступатимуть суб'єкти державної влади, що реалізують державну політику в сфері вищої освіти, фізичної культури та спорту, культури, економіки, міжнародних відносин та суб'єкти, які реалізують освітні послуги. В то же час варто розділяти суб'єктів реалізації освітніх послуг, які мають державну або комунальну форми власності та приватну. Адже, перші певним чином є суб'єктами реалізації державних функцій, адже їх керівники призначаються центральними органами виконавчої влади, а приватні свою чергу не виступатимуть, проте їх діяльність має знаходитися в межах дії правового поля, що формується державною політикою, яка реалізується відповідними органами державної влади.

Проаналізувавши наукову літературу [24; 131; 134; 155; 159; 216] та діюче законодавство можна виділити наступні теоретико-методологічні положення діяльності суб'єктів державного управління та їх ролі в системі державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Характерні риси функціонування суб'єктів державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту

ОЗНАКИ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	
1	2
– процес створення суб'єкту державно-управління має державно-розпорядчі ознаки	– має відповідний організаційно-правовий статус, що характеризується ознакою відокремлення
– управлінська діяльність направлення на реалізацію функцій, які визначені адміністративно-правовим статусом	– управління діяльність здійснюється від імені держави та для реалізації державних функцій

Продовження табл. 4.2

1	2
– має певну компетенцію, що визначається покладеними завданнями з реалізації певного виду державної політики	– діяльність характеризується незалежністю від інших суб'єктів державного управління
– мають регулюючий, владний та організуючий вплив на пені види суспільних відносини	– зв'язки між різними суб'єктами державного управління можуть мати вертикальний та горизонтальний характер
КЛАСИФІКАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ <i>визначаються ознаками суб'єктів державного управління</i>	
<i>1. За функціональною диференціацією</i>	
– суб'єкти загального управління	– суб'єкти галузевого управління
<i>2. За рівнями державного управління</i>	
– суб'єкти управління на державному рівні	– суб'єкти управління на місцевому рівні
ФУНКЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ <i>залежать від виду суб'єктів державного управління</i>	
– інформаційна	– прогностична
– регулююча	– керівна
– стимулююча	– контрольна
	– організаційна
	– координаційна
	– планування
ЗАВДАННЯ СУБ'ЄКТІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ <i>направленні на реалізацію функцій</i>	
– загальні	– спеціальні
	– суміжні

Зважаючи на вище зазначенні ознаки та класифікаційні ознаки варто надати характеристики суб'єктам державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту:

– суб'єкти державного управління в досліджуваній сфері створенні зазвичай Кабінетом міністрів України, або ж Верховною Радою України. В окремих випадках суб'єктами створення можуть вступати органи місцевого самоврядування. Їх створення відбувається на основі прийняття відповідного закону, якщо мова йде про новостворені суб'єкти державного управління державного значення або ж постановою Кабінету Міністрів України;

– організаційно-правовий статус визначається установчими документами, що затвердженні центральним органом виконавчої влади (статут), або ж положеннями про діяльність відомчого органу державної влади. Наприклад, Кабінетом Міністрів України затверджено Статут Національного Агентства із забезпечення якості вищої освіти України [233]; Положення про Міністерство освіти і науки України [185]; Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України [184]. Зазначеними нормативними документами визначається організаційно-правовий статус та завдання, які покладаються на відповідний орган державної влади в сфері освіти;

– адміністративно-правовий статус органів державної влади визначає сукупність завдань направлений на реалізацію функцій щодо розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту, що й визначає значення та роль таких органів як суб'єктів державного управління в досліджуваній сфері;

– управлінська діяльність суб'єктів державного управління в досліджуваній сфері направлення на реалізацію сукупності функцій держави щодо розвитку вищої освіти та здійснюється від імені держави в частинні реалізації свої компетенції, зокрема в контексті реалізації державної політики в таких сферах як: освіта і наука; фізична культура та спорт; охорони здоров'я та громадського здоров'я; культури та інформації;

– усі суб'єкти державного управління, які прямо та опосередковано пов'язані із формуванням та реалізацією державно-управлінських рішень щодо вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту є незалежними та реалізують свою діяльність самостійно. Проте, в той же час при реалізації будь-якої політики є необхідність врахування інтересів усіх учасників державно-управлінського процесу та суспільних відносин. В той же час варто наголосити, що зв'язки між різними суб'єктами державного управління можуть мати вертикальний та горизонтальний характер;

– основою діяльності суб'єктів державного управління є забезпечення розвитку та функціонування системи вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту в певних параметрах через регулюючий, організуючий та владний вплив на суб'єктів реалізації освітніх послуг.

Класифікацію суб'єктів державного управління пропонуємо визначати за двома ознаками: по-перше, за функціональною диференціацією, що передбачає поділ на суб'єктів загального управління та суб'єктів галузевого управління; по-третє, за рівнями державного управління, що передбачає поділ на суб'єктів управління на державному рівні та суб'єктів управління на місцевому рівні.

В залежності від особливостей діяльності суб'єктів державного управління виділяються їх наступні функції: інформаційна; прогностична; організаційна; регулююча; керівна; координаційна; стимулююча; контрольна; планування. Для їх реалізації завдання суб'єктів державного управління групуються на загальні, спеціальні та суміжні.

Відповідно до зазначеного пропонуємо ідентифікувати зазначенні положення за суб'єктами державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту. В першу чергу варто визначитися із суб'єктами загального та галузевого управління. Так, аналізуючи сучасну структуру та склад центральних органів виконавчої влади, які тим чи іншим чином залученні до державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту, до суб'єктів загального управління варто віднести:

1. Кабінет Міністрів України, що є вищим органом державного управління в системі виконавчої влади України. Діяльність КМУ регулюється Законом України [192], відповідно до якого завданнями кабінету міністрів є наступні: «1) забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України; 2) вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості; 3) забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; 4) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм; 5) забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави; 6) забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону; 7) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; 8) організація і забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; 9) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю» [192].

Характеризуючи зазначенні завдання в контексті державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту зазначимо наступне: по-перше, в частині першого завдання, для забезпечення суверенітету та економічної самостійності України, важливою складовою є забезпечення високого рівня людського потенціалу через систему вищої освіти; по-друге, щодо другого завдання, система вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту є основою забезпечення вільного та всебічного розвитку особистості; по-третє, третє завдання визначає значення Кабінету Міністрів України як суб'єкту, що забезпечує проведення політики в сферах освіти і науки та культури; по-четверте, відповідно до четвертого завдання Кабінет Міністрів України має розробляти та реалізовувати державні цільові програми в тому числі в сфері вищої освіти та фізичної культури та спорту; по-п'яте, вища освіта в сфері фізичної культури та спорту, є складовою формування кадрового потенціалу для забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; по-шосте, Кабінет Міністрів має забезпечити координацію роботи Міністрів та налагодження співпраці між усіма суб'єктами реалізації державної політики в сфері вищої освіти та фізичної культури і спорту,

Зазначеним законом [192] визначенні основні повноваження Кабінету Міністрів України в різних сферах суспільного розвитку, зокрема: економіки, фінансів, трудових відносин, зайнятості населення, трудової міграції, оплати та охорони праці; соціальної політики, охорони здоров'я, освіти, науки, культури, спорту, туризму, охорони навколишнього природного середовища та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; правової політики, законності, забезпечення прав і свобод людини та громадянина; зовнішньої політики; національної безпеки та обороноздатності; вдосконалення державного управління та державної служби. Щодо вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту загальними повноваження Кабінету міністрів України є наступні (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Загальні повноваження Кабінету Міністрів України щодо державного управління в сфері фізичної культури та спорту

Повноваження	Характеристика
забезпечує проведення державної політики у сферах охорони здоров'я, санітарно-епідемічного благополуччя, охорони материнства та дитинства, освіти, фізичної культури і доступність для громадян послуг медичних, освітніх та фізкультурно-оздоровчих закладів	Реалізує наступні завдання державного управління в сфері фізичної культури та спорту: – розробка та реалізація сукупності механізмів (організаційний, інформаційний, комунікаційний, правовий, економічний та інші) державної політики щодо розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту; – забезпечення доступу громадян до системи вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту; – забезпечення доступності громадян до освітньої, наукової та спортивної інфраструктури
забезпечує розроблення і здійснення заходів щодо створення матеріально-технічної бази та інших умов, необхідних для розвитку охорони здоров'я, освіти, культури і спорту, туристичного та рекреаційного господарства	Для реалізації завдань вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту є необхідність формування матеріально-технічного забезпечення за такими складовими: – інфраструктура забезпечення науково-дослідної роботи в сфері освіти фізичної культури та спорту; – інфраструктура забезпечення реалізації освітніх послуг в сфері фізичної культури та спорту; – інфраструктура забезпечення реалізації послуг в сфері фізичної культури та спорту; – інфраструктура забезпечення масових спортивних заходів
забезпечує проведення науково-технічної політики, розвиток і зміцнення науково-технічного потенціалу України, розроблення і виконання загальнодержавних науково-технічних програм	Важливе значення в розвитку системи вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту надається науковим дослідженням направлених на розвиток теоретичних, методологічних та інноваційних підходів до розвитку: освітніх технологій щодо підготовки фахівців в досліджуваний сфері; фізичної культури як професійної діяльності; видів спорту та методів спортивного розвитку особи
засновує премії та стипендії Кабінету Міністрів України за особливі досягнення в різних сферах суспільного життя, визначає їх розмір та порядок призначення	Реалізація даних повноважень направленні на підвищення мотивації та популяризації фізичної культури та спорту як професійної діяльності, що в свою визначає значення та роль вищої освіти як інструменту підготовки фахівців

Законодавством передбачено сукупність положень, що регулюють діяльність Кабінету Міністрів з сукупністю суб'єктів реалізації державних функцій, зокрема з органами центральної виконавчої влади, що реалізують державну політику в сфері вищої освіти, фізичної культури та спорту, та інших суміжних і забезпечуючих сфер суспільних відносин. «Кабінет Міністрів України спрямовує і координує роботу міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної

політики у відповідних сферах суспільного і державного життя, виконання Конституції та законів України, актів Президента України, додержання прав і свобод людини та громадянина» [192]. Це визначає особливу роль та значення кабінету міністрів в формуванні та реалізації механізмів державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту. Варто зазначити, що на Кабінет міністрів України покладаються завдання стратегічного рівня. Так, 23 лютого 2022 року Постановою КМУ № 286-р «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» затверджено стратегію розвитку вищої освіти, основними положеннями, якої є наступні (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

Ключові положення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [201]

ПОЛОЖЕННЯ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВИМОГАМ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ		
реформування та модернізації системи вищої освіти	покращення якості та підвищення важливості вищої освіти	поглиблення співробітництва між закладами вищої освіти
сприяння зближенню у сфері вищої освіти в рамках Болонського процесу	розширення можливостей закладів вищої освіти	активізації мобільності студентів, наукових, НПП та педагогічних працівників
ПРОБЛЕМИ, ЩО ОБУМОВИЛИ ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЇ		
Недостатній рівень фінансування системи вищої освіти, неефективне управління та використання ресурсів, недостатній прояв соціальної відповідальності, незабезпечення рівноправності та автономності закладів вищої освіти повною мірою	Євроінтеграційні прагнення, які не завжди підкріплюються готовністю до гармонізації структур, наукової кооперації та запозичення кращої практики, створення умов для іноземців та підготовки українських студентів до відкритого світу	Низький рівень доступності вищої освіти через недотримання стандартів якості, стану інфраструктури та освітнього простору, базування освітнього процесу на наукових дослідженнях, забезпечення умов для вразливих категорій здобувачів
Поширена імітація студентоцентризму, неконкурентні заробітна плата та умови праці працівників, брак управлінської підготовки у керівного складу закладів вищої освіти, неусвідомлення місії лідерства у формуванні людського капіталу та згуртуванні суспільства, в освіті дорослих, що призводить до зниження привабливості закладів вищої освіти	Брак відкритості закладів вищої освіти, спроможності продукувати корисну інтелектуальну продукцію, принципової протидії проявам корупції та академічної недоброчесності, безумовної підтримки чесного вступу та об'єктивного оцінювання результатів навчання	

КЛЮЧОВІ ЗМІСТОВНІ ПОЛОЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ		
Мета		Бачення
Метою (місією) вищої освіти в Україні є інтелектуальний, культурний і професійний розвиток особистості, формування якісного людського капіталу та згуртування суспільства для утвердження України як рівноправного члена європейської спільноти, розбудова ефективної інноваційної конкурентоспроможної економіки та забезпечення високих стандартів якості життя		Бачення вищої освіти України - конкурентоспроможна та соціально відповідальна вища освіта України, яка має високу довіру у суспільстві; формує фаховий та науково-освітній потенціал країни шляхом реалізації якісних освітніх програм, досліджень і соціальних проєктів; інтегрована у європейський освітній та дослідницький простори; демонструє динамічний розвиток інституцій та академічних спільнот на принципах академічної свободи, університетської автономії, доброчесності та інклюзивності
СТРАТЕГІЧНІ ТА ОПЕРАТИВНІ ЦІЛІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ		
Стратегічна ціль 1. Ефективність управління в системі вищої освіти, що є соціально відповідальною		
сприяння соціальній відповідальності закладів вищої освіти з метою розв'язання соціальних та екологічних проблем	підвищення ефективності системи вищої освіти та виконання державою своїх зобов'язань	підготовка затребуваних фахівців для задоволення потреб економіки у кваліфікованих фахівцях
забезпечення цілеспрямованого бюджетного фінансування, що дає змогу здобути якісну вищу освіту на конкурсній основі		автономія закладів вищої освіти (забезпечення рівних прав та широкі інституційної автономії, зокрема фінансової)
Стратегічна ціль 2. Довіра громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової, інноваційної діяльності закладів вищої освіти		
довіра бізнесу до результатів дослідницьких та консалтингових робіт закладів вищої освіти	створення умов для розвитку інновацій, ефективне впровадження нових знань і технологій за участю закладів вищої освіти	нетерпимість учасників освітнього процесу до корупції, дискримінації за різними ознаками та академічної недоброчесності
забезпечення чесного та прозорого вступу до закладів вищої освіти, надання вступникам можливості обрати навчання усвідомлено та поінформовано		залучення представників громадянського суспільства до формування освітньої політики та управління закладами вищої освіти
Стратегічна ціль 3. Забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності, конкурентоспроможної вищої освіти, яка є доступною для різних верств населення		
модернізація інфраструктури, освітнього простору та навчально-наукового обладнання, зокрема з урахуванням вимог інклюзивності	постійне підвищення якості освіти відповідно до стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти	врахування наукових досліджень та інновацій під час визначення змісту та розвитку освітніх програм
надання вступникам з видатними досягненнями широкого вибору місць навчання, а вразливим незахищеним групам населення, мешканцям тимчасово окупованих територій - особливої підтримки в доступі до вищої освіти		забезпечення державного регулювання освітньої діяльності (ліцензування, стандарти, пріоритети підготовки тощо), що є добросовісним, системним, прозорим, раціональним та випереджальним

Продовження табл. 4.4

Стратегічна ціль 4. Інтернаціоналізація вищої освіти України		
впровадження кращого іноземного освітнього досвіду в Україні	динамічне зростання кількості іноземних студентів в Україні	забезпечення порівняно-сті та визнання українських освітніх кваліфікацій в Європі та світі
адаптація випускників закладів вищої освіти до життя та роботи в мультикультурному середовищі	збільшення кількості міжнародної освітньо-наукової співпраці, інтеграція наукових та педагогічних працівників до світового наукового простору	проєктів науково-педагогічних працівників до світового наукового простору
Стратегічна ціль 5. Привабливість закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри.		
забезпечення професійності, авторитетності та добросовісності лідерів вищої освіти, співпраці з іншими лідерами та їх навчання	створення умов для безперервного навчання (освіта дорослих), що є важливим фактором особистого та професійного зростання	підвищення соціального статусу професора в суспільстві та перспектив професійного розвитку працівників закладів вищої освіти
реалізація принципів студентоцентрованого навчання, що є основою для організації освітнього процесу разом з використанням інноваційних технологій та різних форм здобуття освіти	формування закладами вищої освіти людського капіталу, створення (надання) ними інтелектуальних та інноваційних продуктів (послуг) та просування етичних принципів	
ЕТАПИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ		
перший (2022-2024 роки)	другий (2025-2028 роки)	третій (2029-2032 роки)
запровадження фінансової автономії закладів вищої освіти, вдосконалення системи управління ними, завершення гармонізації структури вищої освіти України відповідно до зобов'язань країн - членів Європейського простору вищої освіти, забезпечення обладнання для сучасних навчальних і передових науково-дослідних лабораторій	завершення модернізації мережі закладів вищої освіти, включаючи розбудову доступної інфраструктури закладів вищої освіти, та вдосконалення системи бюджетного фінансування вищої освіти, розширення діяльності із забезпечення освіти дорослих та інноваційної діяльності закладів вищої освіти, проведення оцінки ефективності прийнятих нормативно-правових актів, їх актуалізацію	розширення зв'язків освіти з наукою та бізнесом, інтеграцію до світового освітньо-наукового простору, створення підґрунтя для подальшого розвитку вищої освіти, розроблення у 2032 році Стратегії розвитку вищої освіти на наступний період, узгодженої із стратегіями соціально-економічного, науково-технічного та інноваційного розвитку України, створення інтегрованої стратегії розвитку освіти, науки та інновацій

Аналізуючи зазначений документ, що визначає стратегічні напрями розвитку вищої освіти варто наголосити на наступних критичних положеннях:

– забезпечення автономії закладів вищої освіти, не можливо досягти лише шляхом передбаченим зазначеною стратегією. Виконання зазначеної стратегічної цілі потребує узгодження державних політики як в сфері освіти так і в сфері економіки, фінансів, державного бюджету та

інших. Зокрема, є необхідність переглянути функціонування державних закладів освіти як бюджетних організацій. Зокрема, розширити автономію не через освітнє законодавство, а шляхом зміни бюджетного законодавства, зокрема через: розширення спектру платних освітніх послуг; надання можливості здійснювати фінансові та інвестиційні операції; розширити варіативність оплати праці педагогічним, науково-педагогічним та науковим працівникам. Важливого значення в зазначеному напрямку є необхідність в можливості функціонування державних закладів вищої освіти не лише у формі бюджетної установи, але й в інших організаційно-правових формах, зокрема: державних підприємств, державно-приватного партнерства та інших;

– запропоновані напрями забезпечення якості вищої освіти мають бути доповнені наступними: передбачати напрями впровадження стандартів забезпечення якості системи управління закладами вищої освіти; удосконалити критерії якості освітніх програм, шляхом врахування галузевої специфіки; передбачити моніторинг виконання закладами вищої освіти ключових показників ефективності;

– запровадження модернізації мережі закладів вищої освіти, не в повній мірі може бути досягнутою ціллю, адже дії визначенні в контексті виконання даної стратегічної цілі, через: відсутність критеріїв модернізації, які в враховували результативність діяльності закладу вищої освіти та потреба в кадрах, які готуються закладів для регіону та / або країни; фрагментарність реформ, що реалізовувалися в сфері вищої освіти та фізичної культури та спорту;

– гармонізація освітньої та наукової складової діяльності закладів освіти можливо досягти через розширення співпраці та налагодження тісних зв'язків з системою Національної Академії Наук України.

Відповідно до зазначеного пропонуємо до завдань та повноважень Кабінету міністрів України внести наступні:

– в частинні завдань Кабінету Міністрів України:

Х) верифікувати та затверджувати Стратегії розвитку різних сфер суспільної діяльності;

– в частинні повноважень у відносинах з міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади:

У) моніторинг виконання Міністерствами та іншими органами виконавчими влади операційного плану Стратегій розвитку в різних сферах суспільних відносин, що затвердженні КМУ.

Суб'єктів галузевого управління для цілей зазначеного дослідження пропонуємо визначати в контексті суб'єктів державного управління в сферах вищої освіти; фізичної культури та спорту; громадського здоров'я та інших суміжних та забезпечуючи сфер державного управління.

До суб'єктів державного управління вищою освітою відносяться:

1. Міністерство освіти і науки України. Відповідно до Положення Про Міністерство освіти і науки України [185], затвердженої постановою Кабінету Міністрів України, визначено сукупність завдань, які можна ідентифікувати за наступними функціональним напрямками (табл. 4.5).

Таблиця 4.5

Функціональні напрями завдань діяльності Міністерства освіти і науки України

Напрямок	Порядковий номер завдання відповідно до постанови [185]	Вплив на вищу освіту в сфері фізичної культури і спорту
1	2	3
Нормотворчий	(1); (2); (3); (4)	Визначає роль та значення Міністерства освіти і науки України в формуванні законодавства, що регулює функціонування системи вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту
Регуляторний	(5); (12); (12-1); (13); (14); (15); (16-1); (17-1); (19); (20); (49-3); (57); (58); (70); (86)	Міністерство виступає інституцією, що формує систему нормативно-правового регулювання вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту в цілому та окремих його складових
Інтеграційний	(6)	Визнає роль та значення Міністерства в сфері інтеграції освіти і науки з іншими сферами суспільного розвитку, зокрема фізичною культурою та спортом
Стратегічний	(7); (8); (18); (21); (27); (87)	Міністерство формує та реалізовує Стратегії розвитку системи вищої освіти в цілому та приймає участі в реалізації Стратегії розвитку фізичної культури та спорту
Координаційний	(16); (26); (26-1); (33); (48); (49-1); (69-5); (72)	Здійснює сукупність заходів із координації діяльності суб'єктів реалізації державної політики в сфері вищої освіти на різних рівнях державного управління та місцевого самоврядування, а також суб'єктів реалізації освітніх та наукових послуг
Кадровий	(20-2); (47); (47-1); (49); (49-2); (50); (52); (53); (66); (69-3)	Здійснює кадрову політику в сфері вищої освіти за наступними напрямками: формування кадрових вимог та проведення конкурсу на заміщення вакантних посад керівних закладів вищої освіти; встановлення вимог до кадрового складу закладів вищої освіти; здійснення атестації кадрів вищої кваліфікації

Продовження табл. 4.5

1	2	3
Аналітичний	(9); (25); (44-3); (61)	На основі аналітичних досліджень визначає пріоритетні напрями розвитку освітніх програм, наукових досліджень. Крім того, здійснює процедури х ведення реєстрів суб'єктів освітньої та наукової діяльності
Науковий	(22); (23); (24); (29); (34); (37)	Реалізує заходи з підтримки, розробки організації та координації наукових досліджень
Міжнародний	(28); (30); (34-2); (34-3); (60); (79); (80); (90); (90-1); (90-2)	Забезпечує інтернаціоналізацію національної науки, здійснює заходи з трансферу технологій, забезпечує міжнародне співробітництво в сфері наукових досліджень та забезпечує спільні дослідження
Інформаційний	(31); (32); (78); (88); (90-7); (90-8)	Формує інформаційний простір управління освітою та науковою в державі та формує інформаційне забезпечення для прийняття державно-управлінських рішень при реалізації реформ в сфері вищої освіти
Фінансовий	(35); (36); (62); (65); (75); (75-1); (77); (81)	Формує систему фінансового забезпечення реалізації державних функцій в сфері освіти і науки
Безпековий	(38); (39); (40); (41); (42)	Формує вимоги для забезпечення безпеки учасників освітнього процесу та наукових досліджень
Якість освіти	(43); (44-2); (51); (67); (68); (73); (76)	Формує сукупність інструментів забезпечення якості вищої освіти в цілому та вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту зокрема
Дозвільний	(44); (44-1); (44-4); (44-5); (54); (55); (56); (69-1); (82)	Виконує сукупність завдань з ліцензування освітньої діяльності та моніторингу виконання ліцензійних вимог суб'єктами реалізації освітніх послуг
Контрольний	(90-4)	Здійснює перевірки діяльності закладів вищої освіти з позиції дотримання законодавства, ліцензійних вимог, та положень забезпечення якості освітнього процесу

В контексті дослідження проблем розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту Міністерство освіти і науки України здійснює наступні завдання:

- «– бере участь у реалізації державної політики з національно-патріотичного виховання, фізичного виховання і спорту в закладах освіти;
- забезпечує розвиток фізичного виховання та спорту в закладах освіти;

- забезпечує організацію освітнього процесу і проведення серед учнівської і студентської молоді спортивних заходів та спортивних змагань, пов'язаних з підготовкою спортивного резерву для національних збірних команд;

- забезпечує комплектацію національних збірних команд студентів і учнів з видів спорту для забезпечення їх участі у міжнародних та всеукраїнських спортивних заходах та спортивних змаганнях, організацію і проведення міжнародних і всеукраїнських фізкультурно-оздоровчих, спортивних заходів та спортивних змагань серед учнівської та студентської молоді» [185].

Сучасний стан діяльності Міністерства освіти і науки України потребує перегляду та трансформації його завдань, особливо в контексті розвитку вищої освіти галузевого спрямування, зокрема в сфері фізичної культури та спорту. Так, сьогодні до завдань міністерств варто включити, наступні:

- розробляє інструменти сприяння в налагодженні суб'єктами реалізації освітніх послуг налагодження співпраці із ключовими стейкхолдерами;

- приймає участь в формуванні, верифікації та перегляд стратегії розвитку вищої освіти в Україні;

- забезпечує здійснення процедур залучення громадянського суспільства до прийняття державно-управлінських рішень в сфері вищої освіти.

Окремі положення забезпечення якості, трансформації механізму фінансування вищої освіти, що мають бути виконання Міністерством освіти і науки України представленні в наступних дослідженнях.

Варто зазначити, що в частині розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту основними напрямками діяльності міністерства освіти і науки України є прийняття наступних державно-управлінських рішень:

- затвердження ліцензійних вимог, здійснення ліцензійних процедур щодо ліцензування освітньої діяльності за нерегульованими спеціальностями зокрема, спеціальністю 017 – фізична культура і

спорт та спеціальністю 014 Середня освіта (фізичне виховання), а також здійснення перевірок виконання ліцензійних вимог;

- формування державного замовлення за спеціальностями 017 – фізична культура і спорт та 014 – середня освіта (фізичне виховання);

- здійснення атестації наукових кадрів в сфері фізичної культури та спорту та педагогіки;

- формування, затвердження та перегляду стандартів вищої освіти за спеціальностями 017 – фізична культура і спорт та 014 – середня освіта (фізичне виховання).

2. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти є сучасним, заснованим на передових світових положеннях забезпечення якості вищої освіти, суб'єктом публічного права, що виконує сукупність завдань, які передбаченні статутом [233]. Основною метою діяльності даного суб'єкту публічного права є забезпечення якості вищої освіти через сукупність інструментів.

Суб'єктами державного управління фізичною культурою та спорту є:

1. Міністерство молоді та спорту України – виступає основним стейкхолдером системи вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту. В сучасних умовах є необхідність трансформації ролі та значення зазначеного суб'єкту державного управління, зокрема в наступних аспектах:

- міністерство має стати основним замовником освітніх послуг з підготовки кадрів для фізичної культури та спорту на основі конкурсного відбору виконавців – закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку за бакалаврським, магістерським рівнями та рівнем доктора філософії за спеціальностями 017 – фізична культура і спорт та 014 – середня освіта (фізичне виховання);

- міністерство має бути залученим до підготовки, затвердження та перегляду стандартів вищої освіти за усіма освітніми та освітньо-науковими рівнями вищої освіти за спеціальностями 017 – фізична культура і спорт та 014 – середня освіта (фізичне виховання);

- міністерство має бути представлене в складі Галузових експертних рад Національного агентства із забезпечення якості вищої

освіти через інструменти: по-перше, постійно діючого члена GER в якості представника роботодавців; по-друге, в якості залученого представника по акредитації освітніх програм за спеціальностями 017 – фізична культура і спорт та 014 – середня освіта (фізичне виховання);

– міністерство має бути залучене до розробки критеріїв оцінювання якості освітніх програм за спеціальностями 017 – фізична культура і спорт та 014 – середня освіта (фізичне виховання) та положення про пост акредитаційну експертизу.

2. Міністерство внутрішніх справ України, здійснює сукупність завдань в частинні розвитку фізичної культури та спорту, які стосуються підготовки та перепідготовки працівників органів внутрішніх справ в частинні їх спортивної підготовки;

3. Міністерство культури та інформаційної політики залучається до реалізації державних функцій щодо вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту в контексті пропагування та реалізації політики з популяризації здорового способу життя та спорту;

4. Державне агентство розвитку туризму України, має на меті забезпечити розвиток туризму в різних сферах зокрема в сфері оздоровлення та спорту.

Суб'єктами державного управління в суміжних та забезпечуючи сферах є наступні:

1. Міністерство цифрової трансформації України забезпечує наступні напрями розвитку системи вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту: по-перше, цифровізація освітніх процесів; по-друге, цифровізацію адміністративних послуг; по-третє, впровадження інформаційних технологій при організації спортивних заходів;

2. Міністерство закордонних справ України реалізовує міжнародну політику в сфері вищої освіти та фізичної культури та спорту, особливо в частинні налагодженні дипломатичних відносин, інформаційної, консультативної та інших видів підтримки громадян;

3. Міністерство охорони здоров'я України є суб'єктом державного управління, що реалізує державну підтримку в сфері охорони здоров'я, громадського здоров'я, фармацевтичної справи в цілому. В контексті специфіки даного дослідження Міністерство охорони здоров'я України

визначає роль та значення фізичної культури та спорту як складової здорового способу життя та забезпечення високого рівня громадського здоров'я населення держави;

4. Міністерство соціальної політики України направлена на соціальну підтримку спортсменів та ветеранів спорту, а також особливості фізичної культури та спорту для осіб з особливими потребами;

5. Міністерство фінансів України є суб'єктом державного управління, що визначає особливості формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення системи вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту та державної підтримки спортивної галузі.

Зазначене вказує, що прийняття та реалізації державно-управлінських рішень щодо розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту є багатовекторними та пов'язано із діяльністю багатьох суб'єктів державного управління, як загального та і спеціального характеру. Від налагодження вертикальної та горизонтальної взаємодії між суб'єктами державного управління залежить ефективності рішень та результативність розвитку системи вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження суб'єктної складової системи державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту встановлено наступне: 1) характерні риси функціонування суб'єктів державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту, що передбачають ідентифікацію ознак, класифікацію, функції та завдання суб'єктів державного управління; 2) напрями розширення повноважень Кабінету Міністрів України в частинні реформування вищої освіти в сфері фізичної культури спорту; 3) розширення структури завдань Міністерства освіти і науки України в частинні підготовки фахівців в сфері фізичної культури та спорту. Крім того, окреслено роль та значення суб'єктів державного управління, які реалізують державну політику в сфері фізичної культури та спорту та інших забезпечуючих сферах в розвитку системи вищої освіти.

РОЗДІЛ 5

МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СТРАТЕГІЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

5.1. Сучасний стан стратегічних положень загальної державної політики в сфері фізичної культури та спорту в контексті системи вищої освіти

Державна політика в будь-якій сфері, трактують не тільки як сукупність «ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) і системи державного управління розвитком країни» [67, с. 8], а також як «систему дій, регулятивних заходів, законів, і фінансових пріоритетів з того чи іншого напрямку, проголошену органом державної влади або його представниками»; державна (публічна) політика зазвичай втілюється в «конституціях, законодавчих актах і судових рішеннях» [63].

В контексті принципів належного врядування та їх запровадження на всіх рівнях системи державного управління України в умовах євроінтеграційних процесів важливого значення набуває державна стратегія, як засіб реалізації державної політики, що «визначає курс держави на розподіл обмежених ресурсів для досягнення визначених довгострокових цілей (5 та більше років)» [12, с. 49; 220, с. 298, 314; 221].

До опрацювання проблематики стратегічного державного управління у різні часи долучались такі вітчизняними та закордонними вчені: В. Акулов, О. Віханський, Д. Грицишен, П. Дракер, В. Євдокимов, В. Єфремов, В. Кнорринг, Ю. Красовский, П. Мілгром, Р. Моклер, А. Наумов, Д. Робертс, М. Рудаков, Т. Сааті, С. Свірко, Л. Сергієнко, С. Слейтер, Р. Фатхутдінов, Дж. Чайлд, Л. Шеховцева, В. Якунін та інші. Попри отримані фундаментальні результати жоден з них не торкався піднятої нами проблематики.

Нагадаємо, що формування механізмів стратегічного управління та реалізація останніх на практиці відбулися в третій частині минулого сторіччя. При цьому, «наприкінці ХХ ст. підходи стратегічного

управління стали запроваджуватись у процес державного управління, що викликало потребу у розбудові його науково-обґрунтованого підґрунтя з урахуванням особливості державної сфери» [220].

Питання державної політики в сфері фізичної культури та спорту тим чи іншим чином досліджували такі науковці як: С. Балабан, В. Барановський, Ж. Беленюк, Б. Бондаренко, В. Бондаренко, С. Вавренюк, І. Гасюк, Г. Грибан, С. Домбровська, Л. Дудорова, О. Жданова, О. Журавель, М. Калина, В. Кононенко, К. Кудлата, О. Кузьменко, В. Лікащук, О. Моргунов, С. Ніконенко, В. Палюх, Д. Петришин, І. Рибчич, В. Савченко, А. Сергеев, Р. Сіренко, А. Фальковський, А. Ціпов'яз, О. Чокля, О. Шевчук [13; 15; 17; 43; 56; 77; 78; 92; 93; 100; 111; 123; 124; 126; 139; 140; 148; 164; 213; 218; 226; 256; 262; 264]. Втім, попри їх дослідження жодний з останніх не торкалось питань державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти.

Слід зауважити, що розуміння вітчизняними владними структурами необхідності стратегічного спрямування розвитку фізичної активності в країні загалом реалізувалось в 2016 році Указом Президента України, яким було затверджено Національну стратегію з оздоровчої активності в Україні на період до 2025 році «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» [194].

При розробці вказаної Національної стратегії було прийнято до уваги рекомендації авторитетних міжнародних органів (Всесвітньої організації охорони здоров'я, Ради Європи, Європейського Союзу) та країн, які мають значний досвід у реалізації політичних положень щодо укорінення фізичної активності та здорового способу життя. На підтвердження цього, власне в одному з розділів Національної стратегії зазначено, що «за останні 40-60 років у Фінляндії, Японії, Канаді Австралії та інших високорозвинутих країнах завдяки державній політиці, спрямованій на створення умов для широкого впровадження у повсякденне життя різних форм рухової активності в органічному поєднанні з раціональним харчуванням, боротьбою проти шкідливих звичок та покращення екологічного середовища, смертність людей молодого та середнього віку скоротилась у кілька разів, середня тривалість життя збільшилася на 15-20 років, різко зросла життєздатність населення, що безумовно забезпечило економічне зростання у зазначених країнах. Протягом останніх п'яти років у деяких державах – членах Європейського Союзу, США, Канаді,

Австралії, Японії було прийнято національні стратегії та рекомендації з упровадження оздоровчої рухової активності різних груп населення» [194]. Не менш цінним при розробці Національної стратегії виявився досвід Всесвітньої організації охорони здоров'я, яка після багаторічної праці за цим напрямом в 2020 році видала комплексний збірник рекомендацій щодо фізичної активності та малорухливого способу життя, згідно якому [291]: «фізична активність має значні переваги для здоров'я серця, тіла та розуму; фізична активність сприяє профілактиці та лікуванню неінфекційних захворювань, таких як серцево-судинні захворювання, рак і діабет; фізична активність зменшує симптоми депресії та тривоги; фізична активність покращує навички мислення, навчання та судження; фізична активність забезпечує здоровий ріст і розвиток молоді; фізична активність покращує загальне самопочуття; у всьому світі 1 з 4 дорослих не відповідає глобальним рекомендованим рівням фізичної активності; люди, які недостатньо активні, мають на 20-30 % більший ризик смерті порівняно з людьми, які достатньо активні; понад 80 % підлітків у світі є недостатньо фізично активними».

Національну стратегію з оздоровчої активності в Україні на період до 2025 році «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» містить такі кластерні положення [194]:

1) Загальні положення, в яких зазначено який досвід було використано при її формуванні та наголошено на тому, що держава має здійснювати «формування та реалізацію багатовекторної, комплексної політики заохочення громадян до оздоровчої рухової активності»;

2) Аналіз світового досвіду та сучасного стану вітчизняної системи оздоровчої рухової активності, згідно якому детермінантами оздоровчої рухової активності в другій половині XX століття стали:

– передчасна смертність через хронічні неінфекційні захворювання та відповідна необхідність створення ефективних механізмів профілактики останніх;

– подальше зростання: автоматизації праці, обсягу розумової праці по відношенню до фізичної, використання: для пересування автомобільного транспорту зі зростаючими комфортними умовами, побутової техніки, комунальних послуг;

– низький рівень залучення населення до спорту;

– проведені наукові дослідження, результати яких підтверджують залежність рівня захворюваності людей від їх рухової активності;

3) Мета та основні завдання Національної стратегії, за яким:

– метою виступило «формування у суспільстві умов до оздоровчої рухової активності та здорового способу життя для формування здоров'я громадян як найвищої соціальної цінності в державі»;

– завданнями на виконання мети визначено:

▪ «забезпечення координації дій усіх заінтересованих суб'єктів, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування шляхом утворення Координаційної ради на чолі з Віце-прем'єр-міністром України та відповідних рад при місцевих державних адміністраціях;

▪ розроблення та затвердження рекомендацій з оздоровчої рухової активності як документа, що міститиме конкретні вказівки стосовно обсягів, інтенсивності, форм і видів рухової активності для зміцнення здоров'я осіб різної статі та віку: від народження до 5 років; від 6 до 11 років; від 12 до 18 років; від 19 до 64 років; 65 років і старших;

▪ розроблення комплексу показників для оцінки рівня фізичного здоров'я різних груп населення;

▪ сприяння створенню всеукраїнського фонду розвитку рухової активності та здорового способу життя «Активна Україна – здорова нація» з метою залучення позабюджетних коштів для розвитку матеріально-технічної бази масового спорту та заохочення осіб, які мають достатній рівень оздоровчої рухової активності, ведуть здоровий спосіб життя і характеризуються низьким ризиком неінфекційних захворювань, належним чином дбають про збереження здоров'я своїх дітей;

▪ формування інфраструктури сучасних і привабливих спортивних споруд за місцем проживання, у місцях масового відпочинку громадян, на базі загальноосвітніх навчальних закладів, що мають бути легко доступні для різних верств населення, насамперед малозабезпечених;

▪ формування ціннісного ставлення юнацтва та молоді до власного здоров'я, покращення фізичного розвитку та фізичної підготовленості з урахуванням вимог майбутньої професійної діяльності;

▪ упорядкування мережі центрів фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» та удосконалення нормативно-правової бази діяльності таких центрів;

- збільшення кількості загальнодоступних спортивних заходів для активного сімейного відпочинку в місцях масового відпочинку громадян; облаштування безпечних маршрутів для пішохідного, велосипедного, водного туризму; створення мережі літніх шкіл плавання на відкритих водоймах;

- удосконалення законодавства щодо підтримки та стимулювання суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, діяльність яких спрямована на заохочення людей до оздоровчої рухової активності;

- залучення інститутів громадянського суспільства, у тому числі молодіжних та дитячих громадських організацій, до проведення заходів з підвищення оздоровчої рухової активності населення;

- модернізація в навчальних закладах системи фізичного виховання, яке має бути органічно поєднано з іншими компонентами здорового способу життя; посилення відповідальності керівників навчальних закладів за забезпечення, розвиток і модернізацію фізичного виховання та належний рівень рухової активності; забезпечення медико-педагогічного контролю за фізичним вихованням дітей у загальноосвітніх навчальних закладах;

- врегулювання питання щодо віднесення до педагогічного навантаження вчителів фізичної культури та відповідних науково-педагогічних працівників навчальних закладів функцій з надання ними учням та студентам консультацій з питань здорового способу життя;

- сприяння впровадженню всеукраїнськими спортивними федераціями в навчальний процес та позакласну роботу з фізичного виховання у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах популярних серед дітей та молоді видів спорту (розроблення методичних рекомендацій, покращення матеріально-технічного забезпечення тощо);

- впровадження рухової активності для первинної профілактики хронічних неінфекційних захворювань та фізичної реабілітації; запровадження практики призначення лікарями, у тому числі сімейними, рухової активності як дієвого засобу зниження ризику неінфекційних захворювань; надання консультацій з питань використання оздоровчої рухової активності; удосконалення в цій частині підготовки та підвищення кваліфікації медичних працівників;

- удосконалення міського планування в частині створення місць для активного відпочинку (зокрема, парків для рухової активності та спорту на свіжому повітрі) та використання їди на велосипеді як

безпечного засобу пересування і ходьби; облаштування безпечних велосипедних та пішохідних доріжок; внесення необхідних змін до відповідних будівельних норм і стандартів;

- розроблення проєктів повторного використання для будівництва комунальних спортивних комплексів, плавальних басейнів; організація виробництва модульних спортивних споруд із застосуванням сучасних технологій для задоволення потреб населення в оздоровчій руховій активності та забезпечення їх будівництва за рахунок коштів місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством;

- створення роботодавцями, профспілками, громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості (зокрема фізкультурно-спортивними товариствами) на робочих місцях сприятливих умов для оздоровчої рухової активності;

- запровадження системи оцінки якості послуг з оздоровчої рухової активності, що надаються відповідними суб'єктами господарської діяльності;

- обґрунтування комплексу показників для оцінки рівня фізичного здоров'я різних верств населення та порядку їх оцінки;

- впровадження у засобах масової інформації, насамперед на телебаченні, соціальної реклами стосовно переваг оздоровчої рухової активності для зниження ризику неінфекційних захворювань, а також пізнавальних програм для осіб різного віку з питань використання рухової активності в процесі життєдіяльності та подолання стану суспільної байдужості до особистого здоров'я та здоров'я нації;

- запровадження системи моніторингу основних показників рухової активності різних вікових та соціальних верств населення, стимулюючих та стримуючих чинників».

4) Очікувані результати, до яких віднесено досягнення:

- зміни поведінки людей в країні на користь здорового способу як результат злагоджених синергійних зусиль суб'єктів секторів соціально-економічної сфери державної політики;

- різновекторне стимулювання оздоровчої рухливої активності людей через формування необхідного інформаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення;

- щорічне підвищення на 1 % від загальної кількості населення України кількості людей, що ведуть здоровий спосіб життя, а отже мають більш низькі показники неінфекційних захворювань;

5) Нормативно-правове, організаційне та фінансове забезпечення реалізації Національної стратегії, за яким перші два види забезпечення визначено як сукупність нормативно-правових актів, планів та заходів, що підлягають розробці, затвердженню та реалізації, а останнє ідентифікується в межах державного та місцевих бюджетів, а також не заборонених законодавством джерел.

Формальний аналіз вказаного документу свідчить про певні його змістовні, структурні та методологічні прогалини, як то:

- дублювання закордонного досвіду як прикладу та орієнтиру для Національної стратегії в частині 1 та 2;

- певне перекошування, до якого слід віднести: констатацію низького рівня долучення у першій половині XX століття до зайняття спортом жінок (які, до речі, вже з 1900 року приймали участь у Олімпійських іграх) [281], пенсіонерів, соціально-незахищених громадян; низький рівень охоплення фізичною культурою та спортом населення України до XXI сторіччя [62; 259];

- відсутність цілей, напрямів реалізації Національної стратегії, шляхів та інструментів реалізації, етапів реалізації, реальних прогнозних результативних показників за кожним з напрямів щодо кожного року, складу виконавців реалізації, ризиків реалізації, ;

- нечіткість очікуваних результатів та завдань;

- відсутність механізму контролю за виконанням Національної стратегії, моніторингу та оцінювання її результатів;

Тобто, фактично слід констатувати загальну невідповідність Національної стратегії методології основного нормативно-правового акту з питань стратегічного планування – Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [176].

Тому досить зрозумілою стала відміна вказаної Національної стратегії вже у 2021 році Указом Президента України від 21.07.2021 р. № 300 [174]. Втім, натомість не було прийнято жодного аналогічного документу; хоча необхідність такої стратегії, зважаючи на рівень захворюваності та старіння української нації, є очевидною.

Важливим кроком на шляху формування здорової, рухливо активної нації стало прийняття у 2020 році Стратегії розвитку фізичної культури та спорту на період до 2028 року [191].

Значним підґрунтям Стратегії розвитку фізичної культури та спорту стала євроінтеграційна базова основа, що закріплена в

Конституції України, унаслідок підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Так, статтею 441 глави 25 вказаної Угоди закріплено співпрацю нашої країни та Європейського Союзу в системі фізичної культури в частині [243]: «популяризація фізичної культури і спорту через освітню систему у взаємодії з державними установами та недержавними організаціями; заняття спортом та фізична культура як спосіб сприяння здоровому способу життя та загальному процвітанню; підвищення рівня національної компетенції та вдосконалення системи кваліфікацій у галузі спорту; інтеграція людей з розумовими та фізичними вадами через заняття спортом; боротьба з допінгом; боротьба з договірними матчами; безпека під час великих міжнародних спортивних подій».

Стратегія розвитку фізичної культури та спорту містить положення, представлені в таблиці 5.1.

Таблиця 5.1

Характеристика положень Стратегії розвитку фізичної культури та спорту на період до 2028 року*

Структурний розділ	Характеристика
1	2
Загальна частина	Визначено пріоритети державної політики розвитку фізичної культури та спорту, а саме: створення умов для максимальної реалізації здібностей талановитих спортсменів, забезпечення рівних прав і можливостей до занять фізичною культурою і спортом усіх категорій населення України, стимулювання створення спортивної інфраструктури, сприяння участі українських спортсменів у міжнародних змаганнях, підвищення авторитету держави в світовому спортивному русі, удосконалення державної політики у сфері фізичної культури і спорту, а також сприяння популяризації та поширенню здорового способу життя, організації змістовного дозвілля Зазначено місце України за рівнем здоров'я (93 із 163 країн світу) Ідентифіковано проблеми за напрямками: – фізично активна нація (недосконала система взаємовідносин між державою та іншими суб'єктами сфери, що перешкоджає популяризації фізичної культури і спорту); – спортивна інфраструктура (відсутність привабливої і доступної інфраструктури для регулярних занять населення фізичною активністю і спортом, застаріла матеріально-технічна база комунальних та державних інфраструктурних об'єктів);

Продовження табл. 5.1

1	2
	– цифрова трансформація сфери фізичної культури і спорту (невідповідність стану цифровізації сфери вітчизняного спорту і фізичної культури сучасним тенденціям розвитку спорту в світі та неможливість виконання актуальних завдань існуючими методами без використання інформаційних технологій); – кадрове забезпечення сфери фізичної культури і спорту (відсутність умов для визначення потреб, ведення обліку, стандартизованих вимог до професій, підготовки та професійного зростання фахівців, які здійснюють заходи з фізичної культури і спорту); Описано наслідки ідентифікованих проблем: – нездоровий спосіб життя більшості громадян України на тлі певної інфраструктурної сегрегації інвалідів; – одне з найвищих місць у світі за вживанням допінгу, що обіймає наша країна; – недієвість механізмів саморозвитку спорту; – відсутність преференцій територіальним громадам та державі через фізичну культуру та спорт; Встановлено етапи реалізації: – перший етап (2021-2022 роки) – визначення власних шляхів та затвердження відповідного плану дій, визначення можливих ризиків, затвердження системи показників, проведення моніторингу та оцінювання; – другий етап (2023-2024 роки) – продовження виконання відповідного плану дій та впровадження інновацій у сфері фізичної культури і спорту, а також проведення проміжного оцінювання реалізації Стратегії; – третій етап (2025-2028 роки) – підвищення конкурентоспроможності сфери фізичної культури і спорту України у світі, а також проведення завершального оцінювання реалізації Стратегії;
<i>Мета реалізації Стратегії</i>	Визначено мету, що полягає у формуванні у населення культури здорового способу життя, створення умов для розвитку сучасної і доступної спортивно-оздоровчої інфраструктури, збільшення кількості населення, яке регулярно займається руховою активністю, забезпечення підготовки, участі національної збірної команди в іміджевих змаганнях, сприяння входженню України до числа кращих спортивних держав світу. Намічено напрями державної політики, за яким передбачено реалізацію Стратегії: – фізично активна нація; – спорт вищих досягнень; – спортивна інфраструктура; – цифрова трансформація сфери фізичної культури і спорту; – кадрове забезпечення сфери фізичної культури і спорту;

Продовження табл. 5.1

1	2
	Визначено стратегічні цілі реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту, як то: – регулярне та свідоме зайняття громадянами України фізичною культурою і спортом; – досягнення Україною, як дійсно спортивною державою, рівня країн-лідерів, в яких наявні умови та можливості для ефективної підготовки спортсменів світового рівня, визначено важливість орієнтації на олімпійські, неолімпійські види спорту та види спорту осіб з інвалідністю; – спортивна інклюзивність для кожної людини, зокрема осіб з інвалідністю, в межах розгалуженої мережі спортивної інфраструктури світового рівня; – широке запровадження інформаційних технологій у сфері фізичної культури і спорту в умовах необхідності подолання наявних викликів в цій сфері; – розбудова ефективної системи забезпечення сфери фізичної культури і спорту фахівцями відповідної кваліфікації з мотивацією до результативної роботи.
<i>Основні цілі Стратегії</i>	За напрямом «фізично активна нація» ідентифіковано раніше визначену відповідну ціль та 4 головних завдання: – забезпечення ефективної міжсекторальної взаємодії всіх заінтересованих суб'єктів сфери фізичної культури і спорту; – створення сприятливих умов для інвестиційної діяльності в сфері фізичної культури і спорту дасть змогу безперешкодно та масово долучатися до рухової активності та спорту всім категоріям населення; – створення для здобувачів освіти належних умов для заняття руховою активністю та формування ставлення до занять фізичною культурою і спортом як до важливої складової здорового способу життя; – забезпечення рухової активності населення як запобіжного засобу розвитку неінфекційних хвороб та фізкультурно-спортивної реабілітації для відновлення власної дієздатності; та в їх межах 23 підзавдання; За напрямом «спорт вищих досягнень» ідентифіковано раніше визначену відповідну ціль та 6 головних завдань: – створення умов для ефективної підготовки спортсменів до участі в Олімпійських, Паралімпійських, Дефлімпійських, Всесвітніх іграх, чемпіонатах світу та Європи; – використання наукових досягнень в галузі спортивної науки та спортивної медицини, лікувальної фізкультури для забезпечення належного супроводу дитячо-юнацького, резервного спорту та спорту вищих досягнень; – використання наукових досягнень в галузі спортивної науки та спортивної медицини, лікувальної фізкультури для забезпечення належного супроводу дитячо-юнацького, резервного спорту та спорту вищих досягнень; – активна участь України у глобальній системі боротьби із вживанням допінгу в спорті; – сприяння регулярному проведенню в Україні офіційних міжнародних спортивних змагань; – виховання спортивно орієнтованої молоді на олімпійських ідеалах та принципах соціальної інклюзивності; та в їх межах 24 підзавдання;

Продовження табл. 5.1

1	2
	За напрямом «спортивна інфраструктура» ідентифіковано раніше визначену відповідну ціль та 2 головних завдання: – інвентаризація та оцифрування всіх об’єктів спортивної інфраструктури, утримання їх у належному стані та ефективне використання; – будівництво нових об’єктів спортивної інфраструктури в Україні з урахуванням вимог до проведення офіційних спортивних змагань різного рівня та потреб відповідної територіальної громади; та в їх межах 13 підзавдань; За напрямом «цифрова трансформація сфери фізичної культури і спорту» ідентифіковано раніше визначену відповідну ціль та 6 головних завдань: – прийняття ефективних рішень з використанням статистичних даних, результатів аналізу та моніторингу застосування новітніх технологій в сфері фізичної культури і спорту; – впровадження прогресивних інструментів розвитку сфери фізичної культури і спорту; – удосконалення планування, розподілу та використання коштів у сфері фізичної культури і спорту; – запровадження нового пілотного проекту “Гроші ходять за послугою” з метою налення населенню доступних та високоякісних фізкультурно-оздоровчих послуг; – забезпечення для населення можливості користуватися впровадженими державою цифровими інформаційними рішеннями у сфері фізичної культури і спорту; – створення стимулів для розвитку вітчизняних ініціатив у розробленні та впровадженні спортивних цифрових технологій; та в їх межах 32 підзавдання; За напрямом «кадрове забезпечення сфери фізичної культури і спорту» ідентифіковано раніше визначену відповідну ціль та 6 головних завдань: – здійснення Мінмолодьспортом координації кадрового забезпечення фізичної культури і спорту з урахуванням потреб різних груп населення. Для цього необхідне утворення координаційної ради з питань кадрового забезпечення фізичної культури і спорту при відповідному центральному органі виконавчої влади; – забезпечення адміністративно-територіальними органами та Мінмолодьспортом своєчасного отримання достовірної інформації про рівень забезпеченості кадрами у сфері фізичної культури і спорту; – підвищення рівня компетенції та вдосконалення рівня кваліфікації фахівців у сфері фізичної культури і спорту; – забезпечення підготовки та професійного розвитку фахівців фізичної культури і спорту із застосуванням різних видів освіти (формальної, неформальної та інформальної); – підготовка фахівців, зокрема із числа провідних спортсменів відповідного регіону, та забезпечення підвищення кваліфікації фахівців сфери фізичної культури і спорту; – успішне виконання фахівцями у сфері фізичної культури і спорту своїх посадових обов’язків; та в їх межах 9 підзавдань;

Продовження табл. 5.1

1	2
<i>Очікувані результати</i>	Визначено очікувані результати реалізації Стратегії, а саме: – регулярне та свідоме зайняття фізичною активністю або спортом не менш 30 відсотками населення; – досягнення не нижче 21-го загальнокомандного місця на Іграх XXXIV Олімпіади 2028 року, м. Лос-Анджелес (США); – досягнення не нижче 20-го загальнокомандного місця на зимових Олімпійських іграх, м. Мілан і м. Кортіна-д'Ампеццо (Італійська Республіка); – досягнення не нижче 10-го загальнокомандного місця за результатами участі у XXV літніх Дефлімпійських іграх, XIV зимових Паралімпійських іграх, м. Мілан (Італійська Республіка), XXI зимових Дефлімпійських іграх, XVIII літніх Паралімпійських іграх, м. Лос-Анджелес (США); – досягнення не нижче 10-го загальнокомандного місця на XI та XII Всесвітніх іграх, м. Бірмінгем (США) та м. Ченду (КНР); – проведення в Україні не менш як 80 міжнародних змагань; – створення п'яти сучасних центрів підготовки спортсменів (Центр-Схід-Захід-Південь-Північ); – впровадження вітчизняних цифрових інформаційних рішень у сферу фізичної культури і спорту, спрощення механізму взаємодії всіх суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, створення умов для прийняття ефективних управлінських рішень; – функціонування в Україні сучасної системи зайнятості у сфері фізичної культури і спорту, що орієнтована на передові моделі у державах – членах ЄС.
<i>Нормативно-правове забезпечення, організаційне та фінансове забезпечення реалізації Стратегії</i>	Закріплено, що: – нормативно-правове та організаційне забезпечення окреслюється сукупністю розроблених та прийнятих нормативно-правових актів, планів та заходів; – фінансове забезпечення окреслюється коштами державного та місцевих бюджетів, а також коштів, не заборонених законодавством;
<i>Здійснення моніторингу, оцінювання та звітування за результатами реалізації Стратегії</i>	Ідентифіковано мету моніторингу, що полягає у перманентному послідовному визначенні та вирішенні проблемних позицій в процесі реалізації Стратегії.
	Закріплено в якості інструменту моніторингу аналіз щодо: – досягнення ключових показників кінцевої мети, операційних та стратегічних цілей, їх відхилення від планових значень та з'ясування причин відхилення; – виконання завдань та заходів Стратегії шляхом визначення частки виконаних/невиконаних завдань та заходів у плановому періоді, пошуку причин відхилення;
	Визначено, що проміжний збір інформації має здійснюватися кожні 2 роки. В якості суб'єкта такого моніторингу закріплено Мінмолодьспорту, яке готує та подає звіт Кабінету Міністрів України у визначені планом заходів щодо реалізації Стратегії термін.

Продовження табл. 5.1

1	2
	Закріплено структуру звіту, до структурних частин якої віднесено: – інформацію про поточний стан реалізації Стратегії та основні досягнення та недоліки державної політики за визначених період; – причини відхилень у досягненні ключових показників та виконанні завдань та заходів (за наявності відхилень); – пропозиції щодо усунення наслідків таких відхилень;
	Закріплено регламент щодо оцінювання, за яким останнє має проводитись 1 раз на 4 роки (проміжне та завершальне).
	Інструментом оцінки визначено аналіз щодо: – впливу реалізації Стратегії на заінтересованих сторін (бенефіціарів); – досягнення ключових показників до кінцевої мети Стратегії, їх відхилення від планових значень, пошуку причин відхилення; – логічності та обґрунтованості обраних інструментів і підходів до реалізації Стратегії, необхідності її перегляду, припинення чи продовження реалізації Стратегії на наступний період;
	В якості суб'єкта такого оцінювання закріплено головного розробника.
	Закріплено пакет документів щодо проведеного оцінювання, який головний розробник готує та подає КМУ як то: – звіт про оцінювання результатів реалізації Стратегії, що містить висновки та рекомендації щодо необхідності перегляду, припинення чи продовження її реалізації, або розроблення Стратегії на наступний період; – основні досягнення та недоліки державної політики за визначений період;

*складено на підставі [191].

Слід зауважити, що питання розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти розкриті серед завдань та підзавдань цілі 1 «фізично активна нація», які, в контексті заявленої тематики, можна інтерпретувати наступним чином (рис. 5.1) [191].

Як бачимо, Стратегія розвитку фізичної культури містить важливі положення щодо розвитку останніх в системі вищої освіти та спорту, які в той же час, вирізняються певною загальністю та не зовсім відповідають реаліям нашого суспільного життя та викликам нашої державності. В умовах військової агресії, коли кожен член суспільства має бути готовий до захисту вітчизни, особливу увагу слід приділяти саме розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, де готуються найкращі інтелектуальні кадри країни, які, як в межах гармонійного розвитку людини загалом, так і в конкретних політичних умовах функціонування нашої країни, мають демонструвати високий рівень фізичної підготовки.

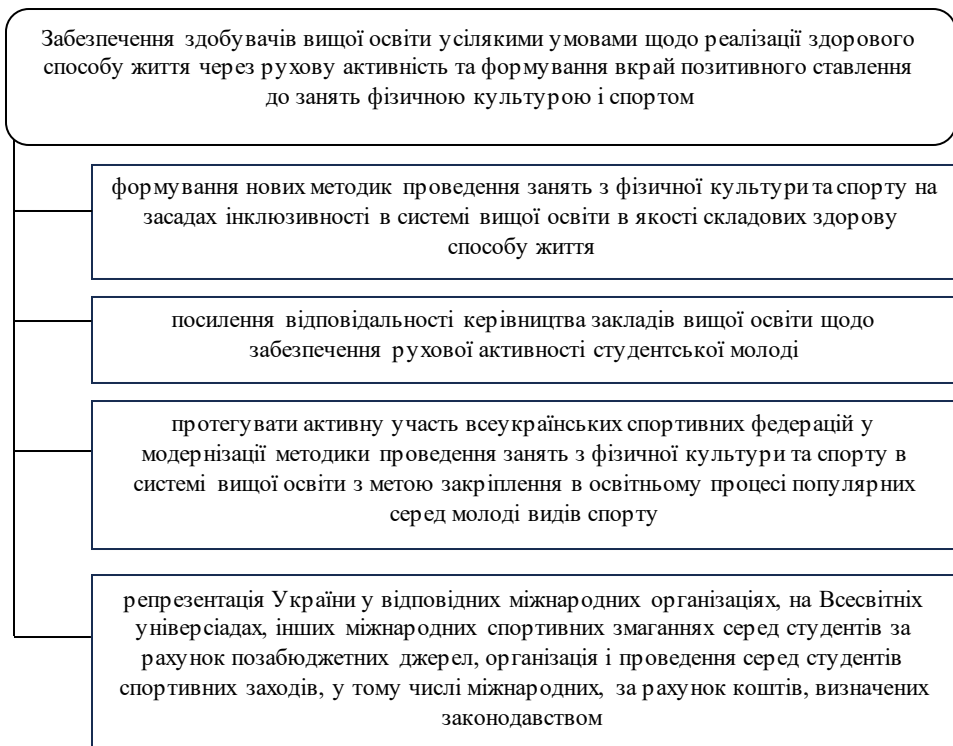

Рис. 5.1. Завдання та підзавдання Стратегії розвитку фізичної культури та спорту, що торкаються системи вищої освіти

Вочевидь, формування нового стратегічного документу в сфері розвитку фізичної культури та спорту в межах системи вищої освіти, яке планується, має врахувати та розширити вказані підзавдання, що торкаються сфери вищої освіти зокрема, та загальні цілі в цілому.

5.2. Аналіз стратегічних положень загальної державної політики в сфері вищої освіти щодо розвитку фізичної культури та спорту

Вітчизняна вища школа знаходиться сьогодні на етапі активного реформування та модернізації. Багатоаспектні зміни спричинили фундаментальні зрушення, кінцевою метою яких є остаточна інтеграція освітньої системи України у Європейський світовий простір. В цьому процесі визначальну роль відіграю державна політика в сфері вищої освіти.

Проблематику державної політики в сфері вищої освіти загалом у різні часи опрацьовувала ціла когорта вітчизняних вчених, а саме:

М. Ажажа, О. Акімов, П. Алієва, С. Андрейчук, Н. Базиляк, Н. Батечко, С. Боднар, М. Болдуєв, С. Вавренюк, О. Воробйова, Н. Гедікова, Л. Головій, Л. Грень, С. Григанська, Т. Губанова, Н. Губернська, С. Домбровська, Ю. Журавель, Г. Коваль, І. Кондратенко, Т. Костюк, Т. Кравцова, О. Кравцов, В. Крижко, С. Крисюк, О. Лащенко, В. Луговий, Ю. Молчанова, С. Мороз, С. Немченко, В. Огаренко, Ю. Попіль, Н. Протасова, В. Радул, М. Русин, І. Семенець-Орлова, Н. Серкова, І. Сікорська, Р. Сіренко, М. Старокожко, О. Тоцька, В. Уложенко, І. Хомишин, Г. Чирва, О. Шаповал, О. Шеломовська, Р. Щокін, Т. Яровой [2; 3; 4; 6; 8; 10; 16; 22; 27; 28; 29; 30; 38; 44; 47; 54; 58; 59; 60; 75; 76; 94; 106; 114; 116; 120; 141; 150; 212; 217; 222; 224; 225; 227; 240; 245; 246; 252; 260; 265; 271; 275]. Втім, попри їх дослідження жодний з останніх не торкалось питань державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти.

Стратегічні положення державної політики в сфері вищої освіти досить недавно набули унормування та імплементації. Результатом потужної праці в цьому напрямку стало затвердження Розпорядженням Кабінету Міністрів України Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки.

Стратегія розвитку вищої освіти побудована з урахуванням сукупності внутрішніх вітчизняних нормативно-правових актів, як то: Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [243], Закон України «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні» [197], Закон України «Про вищу освіту» [175], Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку на період до 2030 року» [204], Указ Президента України «Про Стратегію людського розвитку» [198], Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження національної економічної стратегії на період до 2030 року» [181], Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження програми діяльності Кабінету Міністрів України» [187], Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про стратегію розвитку медичної освіти в Україні» [199], Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання цифрової трансформації» [73], Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава»» [200]; важливим є врахування

євроінтеграційних процесів нашої країни, що закріплені Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (а пізніше і Конституцією України), статтею 431 глави 23 якої було прописано співпрацю нашої країни та Європейського Союзу в системі вищої освіти, в частині [243]: «реформування та модернізації системи вищої освіти; сприяння зближенню у сфері вищої освіти в рамках Болонського процесу; покращення якості та підвищення важливості вищої освіти; поглиблення співробітництва між закладами вищої освіти; розширення можливостей закладів вищої освіти; активзації мобільності студентів, наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників; спрощення доступу до отримання вищої освіти».

Структура Стратегії дозволяє запропонувати послідовну ідентифікацію: базових позицій (мети, головних орієнтирів та пріоритети розвитку), аналітичних позицій (аналіз поточних стану справ та тенденцій), цільових позицій (визначення проблем, їх опис, обґрунтування необхідності розв'язання виявлених проблем, формування стратегічних цілей), забезпечувальних позицій (організаційні механізми реалізації, фінансове забезпечення, моніторинг та оцінка реалізації Стратегії).

В межах базових позицій Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 метою останньої обрано «інтелектуальний, культурний і професійний розвиток особистості, формування якісного людського капіталу та згуртування суспільства для утвердження України як рівноправного члена європейської спільноти, розбудова ефективної інноваційної конкурентоспроможної економіки та забезпечення високих стандартів якості життя» [201].

Головні орієнтири майбутньої вищої освіти в Україні презентовані у вигляді таких потенційних її характеристик [201]: конкурентоспроможна та соціально відповідальна вища освіта України, яка має високу довіру у суспільстві; повноцінно формотворча щодо фахового та науково-освітнього потенціалу країни шляхом реалізації якісних освітніх програм, досліджень і соціальних проєктів; інтегрована у європейський освітній та дослідницький простори; динамічна у розвитку інституцій та академічних спільнот на принципах академічної свободи, університетської автономії, доброчесності та інклюзивності.

За пріоритети розвитку вищої освіти в Україні в межах її концептуальної моделі обрано [201]: «автономію та інституційну спроможність закладів вищої освіти; прозорість і відкритість управління; колегіальність і залученість учасників освітнього процесу до процесів реформування системи вищої освіти; відповідальність; прагматичність у виборі моделей розвитку; партнерство; несприйняття корупції; академічну доброчесність; академічну свободу; професіоналізм; тісний зв'язок освіти з наукою, економікою; орієнтацію на найвищі наукові досягнення; орієнтацію на досягнення найвищої якості освіти; орієнтацію на поточні та перспективні пріоритети суспільства і національної економіки; збереження кращих надбань вітчизняної освіти; збереження інтелектуального людського потенціалу в регіонах; доступність і рівність, неупередженість; орієнтацію на всебічний розвиток особистості протягом життя; інклюзивність; зовнішню відкритість на паритетних засадах; адаптивність; різноманітність; самоорганізацію; стійкість».

В межах кластеру аналітичних позицій у наслідок аналізу поточного стану проблем зазначено, що [201]:

- інституційне середовище системи вищої освіти визначається пакетом нормативно-правових актів найвищого рівня регламентації: Конституцією України, Кодексами, Законами;

- реформування вищої освіти має здійснюватися в контексті імплементації міжнародних договорів України щодо європейської інтеграції;

- проголошено: запровадження базових принципів Європейського простору вищої освіти; перехід до трирівневої системи вищої освіти, нової системи забезпечення якості вищої освіти на основі стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти; інтегрування освітнього та наукового простору; упровадження зовнішнього незалежного оцінювання; впровадження дуальної форми здобуття вищої освіти; оновлення порядку державного замовлення; запровадження показника індикативної собівартості як економічно обґрунтованого показника розміру плати за навчання; розширення автономності закладів вищої освіти; розширення студентського самоврядування.

На продовження аналітичного кластеру Серед тенденцій розвитку вищої освіти зазначено виокремлено [201]: старіння населення і, як наслідок, пошук нових можливостей для освіти і зайнятості; подальша автоматизація виробництва; невідповідність компетентнісної пропозиції

закладів вищої освіти, наукових установ, а отже і потенційних до набуття здобувачами вищої освіти компетентностей, вимогам роботодавців; прискорена урбанізація і, як наслідок, переміщення робочої сили в міста; посилення імміграційної політики на користь збільшення, бар'єрів для мобільності до країн з високим рівнем доходів; глобальні ринкові економічні зрушення, що сприяє зростанню попиту на розширення доступу до освіти, включаючи навчання за кордоном; дисбаланс освітньої спроможності різних економік, що виявляється у значних: попиту на вищу освіту молоді із країн, що розвиваються, та освітній пропозиції в економічно розвинутих районах, і, як наслідок, можливості для транснаціональної освіти; скорочення обсягу фінансованого забезпечення вищої освіти із зведених бюджетів; цифровізацію, як основу майбутність цифрових навичок та компетентностей здобувачів вищої освіти; розбудову інклюзивного, інноваційного та взаємопов'язаного освітнього простору на підтримку стійкої, згуртованої та мирної Європи; прогнозування та превентивний розвиток компетентностей та професій майбутнього.

В межах цільового кластеру виокремлено та розгорнуто умотивовано 5 ключових проблем, проведено їх деталізацію, ідентифіковано відповідні їм 5 стратегічних цілей (в їх межах сукупність операційних цілей, очікувані результати та показники досягнення цілей) та завдання до вирішення на реалізацію вказаних стратегічних цілей.

Так, щодо стратегічної цілі 1 Стратегія дає таку розгорнуту характеристику загального плану досягнення місії Стратегії [201] (табл. 5.2).

Таблиця 5.2.

Характеристика положень Стратегії розвитку вищої освіти на 2022-2032 роки щодо стратегічної цілі 1*

Структурний розділ	Характеристика
1	2
<i>Опис проблеми, яка обумовила прийняття Стратегії</i>	Низький рівень фінансового забезпечення системи вищої освіти. низько ефективне управління та використання ресурсів. слабкий прояв соціальної відповідальності. порушення принципів рівноправності та автономності закладів вищої освіти: – низький на світовому рівня рівень валового внутрішнього продукту та недиверсифікована система фінансованого забезпечення вищої освіти з бюджету, а тому відсутність мотивації щодо високих досягнень; – непослідовність як в реалізації державної політики, так і в управлінні системою вищої освіти, невідповідність мережі закладів вищої освіти потребам держави; – розрив між системою вищої освіти та ринком праці, дисбаланс попиту і пропонування інноваційних спеціальностей, відсутність механізмів зворотного зв'язку між роботодавцями і закладами вищої освіти;

Продовження табл. 5.2.

1	2
	– ігнорування принципів соціальної та екологічної відповідальності в закладах вищої освіти; – незбалансованість прав і відповідальності, непослідовна автономність закладів вищої освіти, що не гідні реалізовувати нові можливості; – недостатня довіра суспільства до закладів вищої освіти.
<i>Стратегічна ціль та показники її досягнення</i>	<u>Стратегічна ціль 1. Ефективність та соціальна відповідальність управління в системі вищої освіти як суб'єкта соціальної відповідальності</u> <u>Операційні цілі в її межах:</u> – забезпечення цілеспрямованого бюджетного фінансового забезпечення за для отримання на конкурсній основі якісної вищої освіти; – підвищення ефективності системи вищої освіти та виконання державою своїх зобов'язань; – підготовка конкурентноздатних фахівців для задоволення потреб економіки у кваліфікованих фахівцях; – сприяння соціальній відповідальності закладів вищої освіти в сфері соціальних та екологічних проблем; – автономія закладів вищої освіти, у тому числі і фінансова; <u>Очікувані результати:</u> – створення ефективної системи управління шляхом поєднання автономії закладів вищої освіти та відповідальної державної освітньої політики; – забезпечення бюджетного та позабюджетного фінансування для формування затребуваних компетентностей; – забезпечення корпоративної соціальної відповідальності закладів освіти відповідно до європейських зразків. <u>Показники досягнення цілей:</u> – рівень автономізації університетів (за критеріями Європейської асоціації університетів) у 2032 році – академічної – не менше 70 відсотків; організаційної – не менше 80 відсотків; кадрової – не менше 87 відсотків; фінансової – не менше 70 відсотків; – фінансове забезпечення закладів вищої освіти за рахунок державного бюджету на покриття витрат щодо підготовки одного студента в межах навчального року у 2032 році – 130 тис. гривень; – доступність закладів вищої освіти для маломобільних груп населення у 2032 році – збільшення щороку на 3% порівняно з 2022 роком закладів, доступних для маломобільних груп (середній показник за закладами вищої освіти та здобувачами освіти).
<i>Завдання, спрямоване на досягнення поставленої цілі, механізми та етапи реалізації</i>	<u>На реалізацію стратегічної цілі 1 та відповідних операційних цілей спрямовано такі завдання:</u> – збільшення бюджетного фінансового забезпечення та вдосконалення формули розподілу коштів між закладами освіти за результатами діяльності закладів вищої освіти різної форми власності; – впровадження спільного бюджетного фінансового забезпечення вищої освіти; – розширення бюджетного кредитування здобуття вищої освіти та безперервної освіти; – модернізація мережі закладів вищої освіти через їх укрупнення, підтримка дослідницьких університетів; – надання наглядовим радам повноважень щодо нагляду за економічною діяльністю, антикризового менеджменту та управління змінами; – розвиток статистики вищої освіти та інформаційних систем для формування і реалізації освітньої політики;

Продовження табл. 5.2.

1	2
	– створення системи моніторингу попиту і пропозиції фахівців з вищою освітою на ринку праці; – розбудова пріоритетів підготовки фахівців з вищою освітою, зокрема ІТ-спеціальностей, на основі моніторингу ринку праці; – забезпечення випускників, що навчальних за рахунок бюджетних асигнувань, перші робочим місцем; – створення інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та забезпечення розумного пристосування; – ефективне та раціональне природокористування; – посилення розвитку соціальної спроможності закладів вищої освіти; – закріплення фінансової автономії та майнових прав неприбуткових закладів вищої освіти; – розбудова сталих фондів (ендаументів); – посилення академічної, організаційної та кадрової автономії закладів вищої освіти, зокрема з урахуванням досягнень, прозорості та результатів моніторингу.

*складено на підставі [201].

Аналіз представленої характеристики стратегічної цілі 1 вказує на ігнорування позицій щодо розвитку фізичної культури та спорту в межах системи вищої освіти, що є цілком зрозумілим з огляду на зміст вказаної цілі.

Відносно стратегічної цілі 2 Стратегія надає таку розгорнуту характеристику загального плану досягнення місії Стратегії через досягнення вищевказаної стратегічної цілі (таблиця 5.3) [201].

Таблиця 5.3

Характеристика положень Стратегії розвитку вищої освіти на 2022-2032 роки щодо стратегічної цілі 2*

Структурний розділ	Характеристика
1	2
<i>Опис проблеми, яка обумовила прийняття Стратегії</i>	Певна закритість закладів вищої освіти, неспроможність створювати затребувану на сьогодні інтелектуальну продукцію, слабкий рівень боротьби з проявами корупції та академічної доброчесності. а також безумовної підтримки чесного вступу та об'єктивного оцінювання результатів навчання: – періодична дискримінація процедури чесного вступу та слабка державна підтримка професійної орієнтації вступників; – брак довіри до інноваційної діяльності закладів вищої освіти, недостатні практика та досвід впровадження цифрових технологій; – слабка готовність закладів вищої освіти до проведення прикладних досліджень на реальний запит практичної економічної сфери, а отже створення для неї інноваційних інтелектуальних продуктів; – ігнорування закладами вищої освіти в процесі свого розвитку переваг громадянського суспільства; – брак академічної доброчесності, певна толерантність академічної спільноти до корупції та хабарництва у системі вищої освіти; – певна фальсифікація якості освітніх послуг.

Продовження табл. 5.3

1	2
<i>Стратегічна ціль та показники її досягнення</i>	<u>Стратегічна ціль 2. Довіра до освітньої, наукової, інноваційної діяльності закладів вищої освіти з боку різних стейкхолдерів</u> <u>Операційні цілі:</u> – забезпечення незаангажованого вступу до закладів вищої освіти за європейськими стандартами, а також максимальної поінформованості для забезпечення усвідомлення майбутнього здобувача вищої освіти; – створення умов для розвитку інновацій, ефективне впровадження нових знань і технологій за участю закладів вищої освіти; – довіра бізнесу до результатів дослідницьких та консалтингових робіт закладів вищої освіти; – залучення представників громадянського суспільства до формування освітньої політики та управління закладами вищої освіти; – нетерпимість учасників освітнього процесу до корупції, дискримінації та академічної недоброчесності; <u>Очікувані результати:</u> – створення закладами вищої освіти інтелектуально-інноваційних продуктів різнопрофільної діяльності, що користуватимуться попитом реального сектору економіки; – розвиток вищої освіти як провайдера сучасних демократичних цінностей; – забезпечення чесного вступу, об'єктивного оцінювання знань, а також нетерпимість до корупції, дискримінації та академічної недоброчесності; <u>Показники досягнення цілей:</u> – обсяг надходжень до спеціального фонду на одного науково-педагогічного працівника за основним місцем роботи за результатами наукових і науково-технічних робіт за господарськими договорами та за результатами надання наукових послуг у 2032 році – 15 тис. гривень (у постійних цінах 2021 року); – відсоток громадян вікової групи 18-65 років за результатами опитувань, що позитивно оцінюють якість вищої освіти в Україні, у 2032 році – збільшення на кожному етапі реалізації Стратегії на 3 % порівняно з першим дослідженням; – питома вага різних категорій учасників освітнього процесу, які не спостерігали проявів корупції, дискримінації та академічної недоброчесності, у 2032 році – збільшення на кожному етапі реалізації Стратегії на 3 % порівняно з першим дослідженням.

Продовження табл. 5.3

1	2
<i>Завдання, спрямоване на досягнення поставленої цілі, механізми та етапи реалізації</i>	<u>На реалізацію стратегічної цілі 2 та відповідних операційних цілей спрямовано такі завдання:</u> – подальше застосування у всіх сферах системи вищої освіти зовнішнього незалежного оцінювання, адресного розміщення та проведення конкурсу; – адаптація зовнішнього незалежного оцінювання щодо особливих категорій вступників; – запровадження системи професійної діагностики під час вступу та навчання, остаточне укорінення гендерної рівності; – розвиток на базі закладів вищої освіти інноваційної інфраструктури з подальшою їх інтеграцією до регіональних інноваційних екосистем та кластерів Індустрії 4.0 з урахуванням SMART-спеціалізації регіонів; – підготовка та реалізація проекту “Президентський університет”; – цифрова трансформація процесів управління, регулювання та моніторингу в закладах вищої освіти та ефективне використання цифрових (дистанційних) технологій в освітньому процесі; – сприяння проведенню закладами вищої освіти досліджень та професійного консультування в межах всіх сфер суспільного життя; – створення умов для розвитку державно-приватного партнерства в системі вищої освіти; – визначення режиму оподаткування діяльності неприбуткових закладів вищої освіти в галузі наукових досліджень та розробок; – формування у здобувачів вищої освіти поваги до прав людини, правових норм і суспільного договору; – сприяння розвитку асоціацій випускників закладів вищої освіти як особливого виду громадських об’єднань; – сприяння волонтерству, реалізації соціальних проєктів, студентському самоврядуванню; – реагування на факти корупції, дискримінації та академічної доброчесності; – розроблення стандартизованих цифрових інструментів для вимірювань результатів навчання та перевірки на академічну доброчесність; – запровадження ефективних механізмів виявлення порушень академічної доброчесності та процедур притягнення до академічної відповідальності;

*складено на підставі [201].

Аналіз представлених позицій щодо стратегічної цілі 2 свідчить про відсутність будь-яких згадок про розвиток фізичної культури та спорту, але таке положення є логічним в контексті власне змісту цієї стратегічної цілі.

За стратегічною ціллю 3 Стратегія презентує наступну розгорнуту характеристику загального плану досягнення місії Стратегії (таблиця 5.4) [201].

Таблиця 5.4

Характеристика положень Стратегії розвитку вищої освіти на до 2022-2032 роки щодо стратегічної цілі 3*

Структурний розділ	Характеристика
1	2
Опис проблеми, яка обумовила прийняття Стратегії	Слабка доступність вищої освіти на тлі недотримання європейських стандартів якості, низький стан інфраструктури та освітнього простору, слабе базування освітнього процесу на наукових дослідженнях, низьке забезпечення умов функціонування в освітньому просторі вразливих категорій здобувачів: – припущення дискримінації під час вступної компанії, що призводить до антимотивації здобувачів освіти з видатними досягненнями та відсутності додаткової підтримки окремих категорій вступників; – дисбаланс між запитом суспільства щодо доступної у ціновому полі та якісної вищої освіти, ресурсним забезпеченням останньої на тлі недосконалості нормативно-правового регулювання; – застарілість та зношеність матеріально-технічної бази, зокрема навчальних корпусів та корпусів гуртожитків, нестача та відсутність сучасних засобів наукової праці; – відсутність системності у розуміння інституційних механізмів забезпечення якості вищої освіти; – дисбаланс між науковими дослідженнями та змістом освіти, який часто ґрунтується на застарілій інформації; – слабка реалізація потенціалу інтернаціоналізації у вищій освіті
Стратегічна ціль та показники її досягнення	<u>Стратегічна ціль 3. Забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності, конкурентоспроможної та доступної для різних верств населення вищої освіти</u> <u>Операційні цілі:</u> – надання вступникам з видатними досягненнями широкого вибору місць навчання, а вразливим незахищеним групам населення, мешканцям тимчасово окупованих територій – особливої підтримки в доступі до вищої освіти; – забезпечення добросовісного, системного, прозорого, раціонального та випереджального державного регулювання освітньої діяльності; – модернізація матеріально-технічного забезпечення та освітнього простору, у тому числі на засадах інклюзивності; – безперервне підвищення якості освіти відповідно до стандартів і рекомендацій із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти; – врахування наукових досліджень та інновацій в поєднанні розвитку змістовного наповнення освітніх програм; <u>Очікувані результати:</u> – підвищення якості вищої освіти задля розширення що перспективи професійного майбутнього в будь-якій країні світу; – включення до освітнього процесу напрацювань та результатів провідних вчених світу, розбудова сучасного високотехнологічного освітнього простору;

Продовження табл. 5.4

1	2
	– реалізація державної освітньої політики, сфокусованій виключно на якійсній освіті для широкого кола здобувачів з підтримкою вразливих груп населення; <u>Показники досягнення цілей:</u> – питома вага випускників закладів вищої освіти, потенційних вітчизняних суб'єктів оподаткування через два роки після завершення навчання (крім осіб, які продовжують навчання, проходять службу в силових структурах або перебувають в соціальній відпустці), у 2032 році – збільшення на кожному етапі реалізації Стратегії на 2 % порівняно з першим дослідженням; – кількість нових та переоснащених дослідницьких та навчальних лабораторій у 2032 році – 500 лабораторій; – рівень задоволеності студентів, випускників та стейкхолдерів реформуванням якості вищої освіти у 2032 році – збільшення на кожному етапі реалізації Стратегії на 2 % порівняно з першим дослідженням
<i>Завдання, спрямоване на досягнення поставленої цілі, механізми та етапи реалізації</i>	<u>На реалізацію стратегічної цілі 3 та відповідних операційних цілей спрямовано такі завдання:</u> – протекціонізм національної та міжнародної академічної мобільності студентів; – окрема адресна допомога мешканцям тимчасово окупованих територій, незахищеним та вразливим групам населення; – сприяння особливим умовам для вступників з видатними досягненнями; – гармонізація освітніх та професійних стандартів, залучення до їх розроблення різних стейкхолдерів практичної, громадської та наукової сфери за профілем; – забезпечення вірогідного та релевантного ліцензування, а також ефективного контролю за дотриманням його умов; – закріплення посиленних вимог до “регульованих” спеціальностей, запровадження єдиних державних кваліфікаційних іспитів; – озброєння сучасного лабораторного фонду закладів вищої освіти цифровою інфраструктурою; – формування інвестиційно привабливого клімату для потенційних приватних партнерів, залучення економічних суб'єктів до розвитку матеріально-технічної бази та освітнього простору закладів вищої освіти; – будівництво будівель та споруд освітнього та житлового фондів закладів вищої освіти, проведення в них ремонтних і відновних робіт; – розвиток систем внутрішнього забезпечення якості як основи якісної вищої освіти; – залучення незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти до акредитації та моніторингу діяльності закладів вищої освіти; – створення умов для акредитації іноземними акредитаційними агентствами та агентствами забезпечення якості вищої освіти; – впровадження результатів наукових досліджень в освітні програми; – закріплення механізмів участі здобувачів вищої освіти у наукових дослідженнях, мотивація ініціювання та реалізації інноваційних проєктів; – сприяння використанню інноваційних технологій та новітніх засобів навчання в освітньому процесі, розвиток дослідницьких інфраструктур

*складено на підставі [201].

Проведений аналіз представлених змістовних позицій щодо стратегічної цілі 3 дає підстави про висновки про не включення позицій щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти в сукупність оперативних цілей, що вбачається помилковим, оскільки якість навчання за напрямом фізичної культури та спорту в системі вищої школи зараз, в умовах збройної агресії проти України, як ніколи є важливою, ва власне така проблема вкрай болючою.

Змістовна характеристика стратегічної цілі 4 в межах Стратегії виглядає наступним чином (таблиця 5.5) [201].

Таблиця 5.5

Характеристика положень Стратегії розвитку вищої освіти на до 2022-2032 роки щодо стратегічної цілі 4*

Структурний розділ	Характеристика
1	2
<i>Опис проблем, які обумовили прийняття Стратегії</i>	Слабка практична підтримка євроінтеграційних прагнень, що проявляється у ігноруванні необхідності гармонізації структур, наукової кооперації та запозичення кращої практики, створення умов для іноземців та підготовки українських студентів до відкритого світу: – брак визнання українських освітніх кваліфікацій через їх невідомість, а також застосування складних процедур визнання документів про вищу освіту за кордоном; – певне ігнорування кращого іноземного досвіду інвестицій у вищу освіту та фахівців з цього напрямку, відсутність механізму залучення іноземних інвестицій у розвиток закладів вищої освіти; – не виразна позиція закладів вищої освіти на ринку надання освітніх послуг для іноземних студентів і слабе забезпечення необхідних умов для навчання останніх; – відсутність у більшості здобувачів вищої освіти достатніх знань про розмаїття культур, навичок робочої комунікації в міжнародному контексті; – брак застосування закладами вищої освіти можливостей міжнародної мобільності, спільних освітніх програм, досліджень з іноземними університетами; – брак презентабельності системи вищої освіти.
<i>Стратегічні цілі та показники їх досягнення</i>	<u>Стратегічна ціль 4. Інтернаціоналізація вищої освіти України</u> <u>Операційні цілі:</u> – забезпечення зіставності та підтвердження на світовому рівні українських освітніх кваліфікацій; – впровадження кращого іноземного освітнього досвіду в Україні; – непинне зростання кількості іноземних студентів в Україні; – адаптація випускників закладів вищої освіти до життя та роботи в мультикультурному середовищі; – збільшення кількості проєктів міжнародної освітньо-наукової співпраці, інтеграція наукових та науково-педагогічних працівників до світового наукового простору.

1	2
	<u>Очікувані результати:</u> – забезпечення відкритості системи вищої освіти України та впровадження кращого світового досвіду; – формування закладами вищої освіти навичок життя та роботи в мультикультурному середовищі задля заохочення іноземних здобувачів якості освіти та умовами навчання; – проведення спільних досліджень найвищого наукового гатунку вітчизняними та закордонними вченими; <u>Показники досягнення цілей:</u> – середня кількість країн Європейського простору вищої освіти, які мають більш високі показники реалізації принципів Болонського процесу (за індикаторами (Scorecard indicators) Звітів про імплементацію Болонського процесу), у 2030 році – 15; – кількість іноземців та осіб без громадянства серед студентів, які здобувають вищу освіту в Україні, у 2032 році – 120 тис. осіб; – питома вага штатних науково-педагогічних та наукових працівників, які мають не менше п'яти наукових публікацій у фахових наукових виданнях категорії “А”, у 2032 році – 25 відсотків.
<i>Завдання, спрямоване на досягнення поставленої цілі, механізми та етапи реалізації</i>	<u>На реалізацію цілі 4 та відповідних операційних цілей спрямовано такі завдання:</u> – забезпечення гармонізації структури вищої освіти України відповідно до зобов'язань країн – членів Європейського простору вищої освіти; – розвиток національної системи кваліфікацій, спрощення процедур визнання іноземних освітніх кваліфікацій; – трансформація освіти у секторі безпеки та оборони відповідно до доктринальних підходів та принципів НАТО; – підтримка спільних (подвійних) освітніх програм з університетами, що належать до ТОП-1000 світових рейтингів; – залучення іноземних викладачів до українських університетів; – відкриття вітчизняного ринку для кращих іноземних університетів; – цифрова трансформація процесу вступу іноземних громадян до закладів вищої освіти України; – створення умов для збалансованої мобільності студентів між Україною та країнами – членами ОЕСР; – працевлаштування в Україні іноземних студентів та учасників програм академічної мобільності; – закріплення механізмів формування міжкультурної свідомості та компетентностей; – набуття здобувачами вищої освіти навичок роботи в багатонаціональних колективах; – стимулювання вивчення іноземних мов з одночасним підвищенням вимог щодо володіння ними; – підтримка співпраці між закладами вищої освіти та науково-дослідними установами, участі в реалізації міжнародних наукових проєктів і програм, насамперед Європейського Союзу; – підтримка національної та міжнародної академічної мобільності викладачів; – мотивування викладачів до отримання наукових результатів та наукових публікацій високого рівня, участі в патентно-ліцензійній діяльності.

*складено на підставі [201].

Аналіз представлених позицій щодо стратегічної цілі 4 знов таки вказує на відсутність будь-яких згадок про розвиток фізичної культури та спорту в системі і вищої освіти, хоча в контексті європейської освітньо-наукової інтеграції, саме врахування досвіду більше розвинутих освітніх систем вищого рівня може надати поштовх в розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти України.

І нарешті, щодо останньої стратегічної цілі 5 Стратегія дає таку розгорнуту характеристику загального плану досягнення місії Стратегії (таблиця 5.6) [201].

Таблиця 5.6

Характеристика положень Стратегії розвитку вищої освіти на до 2022-2032 роки щодо стратегічної цілі 5*

Структурний розділ	Характеристика
1	2
<i>Опис проблем, які обумовили прийняття Стратегії</i>	Фальсифікація студентоцентризму, низькі заробітна плата та умови праці працівників, слабкі управлінські компетентності управлінського персоналу закладів вищої освіти, зневага ідеєю місії лідерства у формуванні людського капіталу, згуртуванні суспільства, в освіті дорослих, а отже втрата привабливості закладами вищої освіти: – надання в освітньому процесі переваги традиційній уніфікації над індивідуалізацію освітніх траєкторій, пошуком власної моделі самореалізації здобувачів вищої освіти; – недостатній рівень управлінських компетентностей адміністративно-управлінського персоналу та культури врядування в системі вищої освіти, бюрократизм консерватизм щодо організації освітньої, науково-технічної та інноваційної діяльності; – брак уваги держави та закладів вищої освіти до освіти дорослих, формалізм у ставленні до безперервного навчання; – виключне акцентування закладів вищої освіти на освітній та науковій діяльності, що уповільнює всебічний розвитку особистості та реалізації її талантів; – втрата престижності викладацької діяльності не тлі низького рівня умов та оплати праці, а також високого рівня бюрократизації професійної діяльності;
<i>Стратегічна ціль та показники її досягнення</i>	<u>Стратегічна ціль 5. Привабливість закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри</u> <u>Операційні цілі:</u> – кінцева реалізація студентоцентризму на тлі використання інноваційних технологій та застосування різних форм здобуття вищої освіти; – забезпечення професійності, авторитетності та доброчесності лідерів вищої освіти, співпраці з іншими лідерами та їх навчання; – створення умов для безперервного навчання, задля особистого та професійного зростання здобувачів останнього; – формування закладами вищої освіти людського капіталу, створення ними інтелектуально-інноваційних продуктів та вкорінення етичних принципів; – підвищення соціального статусу професора в суспільстві та перспектив професійного розвитку працівників закладів вищої освіти; <u>Очікувані результати:</u> – забезпечення студентоцентрованого навчання, що дає змогу сформувати власні набори компетентностей здобувачам вищої освіти, освіти дорослих, що є усвідомленою необхідністю розвитку;

1	2
	– створення умов для праці, можливостей особистісного та професійного розвитку, включення до суспільних процесів, що забезпечують високу привабливість академічної кар'єри; – забезпечення керівниками закладів вищої освіти зразкового управління їх закладами та досягнення задекларованих цілей. <u>Показники досягнення цілей:</u> – відсоток випускників закладів вищої освіти, які скористалися перехресним вступом, навчалися на спільних, подвійних, міждисциплінарних програмах або за дуальною формою здобуття вищої освіти (збільшення щороку до 2027 року на 1,5 відсотка та починаючи з 2028 року на 2 % порівняно з першим дослідженням; – середня заробітна плата в освіті у 2032 році – 21 500 гривень у постійних цінах 2021 року; – кількість закладів вищої освіти, порядковий номер яких в одному з міжнародних рейтингів (QS World University Rankings, The Times Higher Education World University Rankings або Academic Ranking of World Universities – World Top 500 Universities не перевищує 1000 (без поділу на факультети, спеціальності тощо), у 2032 році – 12.
<i>Завдання, спрямоване на досягнення поставленої цілі, механізми та етапи реалізації</i>	<u>На реалізацію стратегічної цілі 5 та відповідних операційних спрямовано такі завдання:</u> – організація освітнього процесу на засадах студентоцентрованого навчання; – розширення перехресного вступу, спільних, міждисциплінарних та подвійних програм, дуальної, інших форм здобуття освіти; – розвиток загальних компетентностей, правової культури, рухової активності, спорту, різних студентських змагань; – розвиток програм управлінської підготовки керівного складу та перспективних лідерів закладів вищої освіти, тренінгів на підтримку реформ; – дотримання гендерної рівності в межах керівного складу закладів вищої освіти; – проведення комунікаційних кампаній щодо реформ у системі вищої освіти; – нормативно-правове забезпечення та формування нової системи освіти дорослих; – визнання результатів навчання неформальної та інформальної освіти в системі формальної освіти, підтвердження професійних кваліфікацій; – утворення центрів безоплатного вивчення та поглиблення знань державної мови; – сприяння проведенню наукової та науково-технічної експертизи в закладах вищої освіти; – підтримка інтелектуальних та творчих дискурсів, суспільних ініціатив та проєктів; – розвиток аналітичних центрів з публічно важливої тематики на базі закладів вищої освіти; – зменшення максимального річного навчального навантаження на одну ставку науково-педагогічного працівника без розширення штату закладів вищої освіти; – надання пільгових кредитів для будівництва житла науково-педагогічним та науковим працівникам; – забезпечення умов для професійного розвитку наукових і науково-педагогічних працівників, як то в межах програм постдокторальних досліджень та програм розвитку цифрових компетентностей

*складено на підставі [201].

Аналіз репрезентованих позицій Стратегії в межах стратегічної цілі 5 дозволив виявити першу безпосередню згадку про розвиток фізичної культури та спорту в вищій школі, яка проявилась у завданні щодо розвитку «духової активності, спорту, різних студентських змагань» [201]. Втім, воно є досить загальним, нечітким та неконкретним.

Узагальнюючі розгляд Стратегії, зазначимо, останньою визначено основний очікуваний результатом реалізації Стратегії, який заявлено як створення сучасної гідної конкурентоспроможної ефективної системи вищої освіти на задоволення потреб різних стейкхолдерів внутрішнього та світового ринку освітніх послуг [201].

Кластер забезпечувальних позицій вважається не доцільним до детального розгляду, втім, його опрацювання, свідчить про вичерпність заявлених позицій з точки зору управлінської науки загалом, так і функцій управління зокрема.

Підводячи підсумки щодо розгляду Стратегії розвитку вищої освіти в Україні, зауважимо, що закріплені позиції щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти не відповідають вимогам сьогодення, а тому потребують доопрацювання. Отож, формування нового стратегічного документу з розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти має врахувати загальні стратегічні цілі розвитку вищої освіти екстраполюючи їх на сферу розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої школи.

5.3. Удосконалення стратегічних положень державної галузевої політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти

Як відомо, державна політика формується на різних рівнях, як то: національному, регіональному та місцевому [66, с. 5]. Втім, в межах національного рівня слід виокремлювати загальнодержавний та галузевий вектор державної політики, при цьому за реалізацію останнього відповідає центральний орган виконавчої влади, до повноважень якого і віднесено формування та реалізацію державної політики за відповідним профільним спрямування. При цьому не важливо про який рівень державної політики йдеться – стратегічний чи

оперативний – оскільки на обох з них відбувається взаємопов'язана послідовна реалізація останньої.

Прикладом формування та реалізації стратегічних положень державної галузевої політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти виступає Наказ Міністерства освіти і науки України № 193 від 15.02.2021 року «Про затвердження Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року» [188]. На виконання завдань даного дослідження проведемо його змістовну декомпозицію.

Власне цей наказ базується на сукупності нормативних документів, зокрема:

–Поставові Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України» [185];

–Указі Президента України, «Про Національну стратегію з оздоровчої активності в Україні на період до 2025 році «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» [194];

–Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури та спорту на період до 2028 року» [191];

–Постанові Верховної Ради України «Про забезпечення сталого розвитку фізичної культури і спорту в Україні в умовах децентралізації влади» [177];

–Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2024 року» [178];

–Наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура та спорт» для першого (бакалаврського) рівня» [189];

–Наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура та спорт» для другого (магістерського) рівня» [190].

З точки зору емпіричного аспекту рекомендації базуються на практичному досвіді Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти на науки України, виступах вітчизняних студентів на Всесвітніх універсиадах, Європейських студентських іграх, чемпіонатах світу та Європи серед студентів, Європейських іграх єдиноборств, співпраці з Спортивною студентською спільнотою України (визнана Міжнародною федерацією університетського спорту),

Європейською асоціацією університетського спорту, закладами вищої освіти та спортивною громадськістю тощо.

Загальна структура рекомендацій передбачає виокремлення загальних положень, аналізу сучасного стану фізичного виховання та спорту у закладах освіти в Україні та за кордоном, мети та основаних завдань рекомендацій, очікуваних результатів, організаційного та фінансового забезпечення реалізації рекомендацій.

Загальні положення фіксують не тільки базис власне рекомендацій, а й досить цікаве положення щодо створення в закладах освіти двох автономних, рівних за пріоритетністю та взаємодоповнюючих систем – фізичної культури та спорту, які, в свою чергу виступають відповідно [188]:

–інструментом збереження і зміцнення здоров'я, популяризації здорового способу життя, всебічного (у тому числі фізичного) гармонійного розвитку, забезпечення змістовного дозвілля студентської молоді, збільшення їх рухової активності, у тому числі в процесі участі у спортивно-масових заходах різного рівня та спрямування (реалізація цього інструменту «фізичне виховання» відбувається через кафедри фізичного виховання);

–засобом виховання фізичних, морально-вольових, інтелектуальних здібностей студентів, вдосконалення спортивної майстерності студентів на тлі поєднання навчання зі спортивною підготовкою задля участі у студентських спортивних змаганнях різного рівня (функціонування засобу «спорт» відбувається в межах діяльності центрів студентського спорту).

Проведений в процесі підготовки рекомендацій зі стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту культури серед студентської молоді аналіз сучасного стану останнього виявив певні важливі світові тенденції, як то [188]:

–сучасним світовим трендом людства, що підтримується країнами всього світу на офіційному рівні, визнано рухову активність як основу сучасного світового суспільства;

–провідні світові заклади вищої освіти використовують різновекторні інструменти та заходи для забезпечення рухової активності студентської молоді, у тому числі через спортивні клуби, рекреаційні центри, спеціальні курси різного рівня підготовленості;

–провідними світовими закладами вищої освіти запроваджено дослідження з моніторингу стану здоров'я студентів, а також тестування щодо прикладних навичок фізично-культурного характеру;

–через розвинену систему міжнародних громадських студентських спортивних організацій студенти світових закладів вищої освіти мають можливість: регулярно займатися різними видами спорту, приймати участь у широкому спектрі студентських змагань різного рівня (Всесвітній універсіаді, Європейських університетських іграх, чемпіонатах Європи та світу, змагання спортивних студентських ліг у їх складі, а також у складі національних збірних з олімпійських та неолімпійських видів спорту);

–задня підтримки спортивних досягнень студентської молоді в світових закладах вищої освіти запроваджено програми із зниження вартості навчання та надання стипендій за спортивні досягнення видатних студентів-спортсменів.

Також цей аналіз дозволив зробити висновки про кризовий стан вітчизняної сфери фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, який підтверджується результатами проведеного, згідно Постанови Кабінету Міністрів України № 1045 від 09.12.2015 р. «Про затвердження Порядку проведення щорічного оцінювання фізичної підготовки населення України» [186], у 2018/2019 навчальних роках оцінюванням студентів 1260 закладів вищих освіти, які свідчать про те, що 77,4 % з них мали недостатній рівень фізичної підготовки [188]; а також поглибився через поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, що призвело до різкого зниження рухливої активності студентів під час пандемії.

Ідентифіковані мета та завдання Рекомендацій представлені в таблиці 5.7.

Таблиця 5.7

Мета та завдання Рекомендацій зі стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року

Змістовна частина рекомендацій	Характеристика
<i>1</i>	<i>2</i>
<i>Мета</i>	Визначення пріоритетних напрямів діяльності та розроблення механізмів задля: – забезпечення реалізації права та бажання студентської молоді на рухову активність, фізичну культуру та спорт в контексті досягнення гармонійного розвитку здоров'я останньої як найвищої національно-соціальної цінності; – закріплення у студентської молоді гуманістичних цінностей та патріотичних почуттів; – укорінення серед студентської молоді ціннісного ставлення до власного здоров'я, духовного та фізично-спортивного вдосконалення; – створення позитивного іміджу нашої країни в світі

1	2
<i>Завдання щодо фізичного виховання</i>	- здійснення щорічного оцінювання фізичної підготовки студентської молоді; - організація та проведення спортивно-масових заходів із залученням студентської молоді на засадах сучасних спортивних трендів та інформаційних технологій і форматів; - мотивування працівників системи вищої освіти до занять фізичною культурою та спортом; - посилення інклюзивності вищої освіти, у тому числі через формування спеціальних медичних груп; - доповнення освітньої та позаосвітньої складової життя студентської молоді сучасними, популярними серед неї видами спорту; - забезпечення в закладах вищої освіти розвитку спортивного туризму, як форми реалізації набутих під час фізичного виховання навичок та умінь, а також продуктивного напрямку рухової активності
<i>Завдання щодо спорту</i>	- формування та забезпечення роботи центрів студентської молоді, спортивних клубів та інших спортивних структурних підрозділів в закладах вищої освіти; - забезпечення підготовки та участі студентської молоді у регіональних, національних та міжнародних спортивних змаганнях серед студентів
<i>Завдання щодо інформаційного забезпечення</i>	- формування та імплементація інноваційної моделі мотивації студентської молоді до занять фізичною культурою та спортом, ведення здорового образу життя; - пропагування олімпійських цінностей (досконалість, дружба, солідарність); - інформаційний супровід боротьби з речовинами, забороненим згідно вимог Всесвітнього антидопінгового агентства; - надання публічності та розголосу заходам на виконання рекомендацій через засоби масової інформації, забезпечення широкої соціальної реклами пререференціям рухової активності зокрема та здорового способу життя в цілому
<i>Завдання щодо організаційно-структурного забезпечення</i>	забезпечення координації дій та співробітництва суб'єктів реалізації Рекомендацій: Міністерства освіти і науки України, Комітету з фізичної культури та спорту при Міністерстві освіти і науки України, Спортивною студентською спільнотою України, Національним антидопінговим комітетом України, науковими та науково-дослідними установами, місцевими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, всеукраїнськими спортивними федераціями, спортивними клубами, громадським об'єднаннями, представниками бізнесу та іншими суб'єктами фізичної культури та спорту
<i>Завдання щодо матеріально-технічного та фінансового забезпечення</i>	- модернізація об'єктів спортивної інфраструктури закладів вищої освіти за останніми сучасними світовими вимогами до таких об'єктів та запитами користувачів; - посилення матеріально-технічної бази фізичної культури та спорту у закладах вищої освіти; - формування програм фізичного виховання студентської молоді в закладах вищої освіти із залученням до їх фінансового забезпечення бюджетів різного рівня
<i>Завдання щодо науково-методичного забезпечення</i>	- здійснення подальшої навчально-методичної роботи; - розширення цифрових компетентностей та навичок навчально-педагогічного персоналу з фізичного виховання в закладах вищої освіти; - модернізація навчальних планів, програми та матеріалів згідно оновленим стандартам вищої освіти; - розробка інтернет-інструментів на розвиток діяльності в сфері фізичної культури та спорту; - розробка методичних рекомендацій щодо проведення дистанційних занять з фізичного виховання в домашніх умовах

1	2
<i>Завдання щодо медичного забезпечення</i>	1. розвиток медично-педагогічного контролю за студентами під час проведення заходів з фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти; 2. відновлення щорічних медичних оглядів для студентської молоді; 3. введення медичних оглядів для студентської молоді, що приймає участь у спортивних змаганнях
<i>Завдання щодо нормативно-правового забезпечення</i>	1. розробка Положення про центри студентського спорту в закладах вищої освіти; 2. удосконалення організаційного, нормативно-правового, кадрового, матеріально-технічного, фінансового, науково-методичного, медичного, інформаційного забезпечення фізичного виховання та спорту в закладах вищої освіти; 3. забезпечення організації, підготовки та проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості студентської молоді, результати якого мають бути презентовані в щорічному звіті керівника закладу вищої освіти

*складено на підставі [188].

За основні результати реалізації вказаних рекомендацій запропоновано [188]:

– повна модернізація інфраструктури фізичного виховання та спорту студентської молоді в закладах вищої освіти;

– формування креативної моделі стимулювання студентської молоді до занять фізичною культурою та спортом, ведення здорового способу життя як запоруки не тільки набуття фізичного здоров'я, а й успішної соціалізації та професійного зростання;

– розбудова комплексної системи ранньої діагностики спортивних здібностей представників студентської молоді, забезпечення подальшого розвитку таких здібностей з послідовним спортивним зростанням їх носіїв та представленням нашої країни на міжнародних змаганнях;

– розширення контингенту учасників заходів з фізичної культури та спорту з числа студентської молоді;

– покращення показників стану фізичної підготовки студентської молоді.

Організаційне та фінансове забезпечення реалізації рекомендацій заявлено відповідно у формі [188]:

– розробки та затвердження плану заходів, їх проведенні, здійснення моніторингу стану виконання Рекомендацій, трансформації завдань у конкретні заходи та врахування їх у державних та місцевих Програмах розвитку;

–здійснення покриття видатків на реалізацію рекомендацій з державного та місцевих бюджетів, за рахунок грантів та інших джерел не заборонених законодавством.

Ретельне опрацювання репрезентованих положень Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року свідчить про певні позитивні моменти, які полягають у відносній кореляції з іншими основоположними документами – Стратегією розвитку фізичної культури та спорту та Стратегією розвитку вищої освіти. В той же час, на тлі поведеного опрацювання вищеназваних фундаментальних документів стратегічного рівня державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту з одного боку та вищої освіти з іншого, очевидно вбачається вкрай невідпрацьована структура Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року, які, по суті, мала б переважним чином корелювати з структурою Стратегією розвитку вищої освіти. Значною прогалиною слід вбачати відсутність таких змістовних розділів як «опис проблем в сфері фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, що викликали потребу у формуванні Рекомендацій, та обґрунтування необхідності їх розв’язання», «аналіз поточного стану справ у вітчизняній сфері та тенденцій в сфері фізичної культури та спорту в світовій системі вищої освіти», «стратегічні цілі, ризики, очікувані результати та показники їх досягнення», «забезпечення реалізації Рекомендацій», «моніторинг, оцінка та звітування моніторинг реалізації положень Рекомендацій».

Критичний аналіз змістовних позицій Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 р. дозволив виявити такі вкрай проблемні їх позиції [188]:

–аналіз сучасного стану фізичного виховання та спорту у закладах освіти містить декілька показників, один з яких – кількість закладів вищої освіти, в яких було проведено оцінювання фізичної підготовки студентської молоді – 1260 одиниць – викликає значні сумніви, оскільки офіційна статистика стверджує, що станом на 2018/2019 рр. в країні функціонувало 652 заклади вищої освіти [96];

–метою рекомендацій заявлено «визначення пріоритетних напрямів діяльності та розроблення механізмів» [188], що загалом є інструментом досягнення мети, а не метою;

–у складових мети визначено напрям з «формування патріотичних почуттів» [188], який ніде надалі не тільки не реалізується через так звані визначені механізми, але й не згадується більше в Рекомендаціях загалом;

–у завданнях щодо фізичного виховання завдання 1 пов'язане з «забезпеченням проведенням щорічного оцінювання фізичної підготовки студентської молоді України» [188], що є тавтологічним до Постанови Кабінету Міністрів України № 1045 від 09.12.2015 р. «Про затвердження Порядку проведення щорічного оцінювання фізичної підготовки населення України» [186], згідно якій Міністерство освіти та науки України з 2016 року зобов'язано щорічно проводити таке оцінювання та подавати його результати Міністерству молоді та спорту України; окрім того, це просте проведення оцінювання навряд чи призведе до розвитку фізичного виховання;

–також серед завдань щодо фізичного виховання заявлено завдання 3 «заохочення до занять фізичною культурою та спортом викладачів та працівників освітньої галузі» [188], без пояснень, яким чином цей напрям сприяє розвитку фізичної культури та спорту серед студентської молоді;

–важливим вбачається напрям «сприяння розвитку туризму в закладах освіти, як форми залучення молоді до формування потреби здорового способу життя, активного відпочинку і престижу занять фізичною культурою» [188]; втім, вочевидь, під туризмом розуміється не туризм загалом, який являє собою згідно Закону України «Про туризм» «тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [202], а спортивний туризм, який є як видом туризму, так і видом спорту; отже цей напрям має бути заведений серед завдань щодо спорту;

–завдання щодо різних видів забезпечення загалом не мають нічого спільного з стратегічними завданнями, вони мають бути представлені серед забезпечувального блоку, в якому тавтологічно прописано організаційне та фінансове забезпечення;

–в частині завдань науково-методичного забезпечення прописано завдання 4 «створення інтернет-інструментів для забезпечення потреб розвитку галузі фізичного виховання та спорту (спрощення реєстрації в змаганнях, доступу до навчально-тренувальних методичних рекомендацій, формування звітності тощо)» [188], які неумотивовано

віднесено до науково-методичного забезпечення розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді, оскільки за змістом цей напрям відносить до розвитку фізичної культури та спорту загалом;)

–в частині завдань щодо нормативно-правового забезпечення завдання 1 містить положення щодо «впровадження Положення про центри студентського спорту», яке, згідно ст. 14 Закону України «Про фізичну культуру та спорт», мало бути розроблене Кабінетом Міністрів України ще у 2012 році, але до сих пір так і отримало життя [203];

–в частині завдань щодо нормативно-правового забезпечення завдання 2 містить положення щодо «внесення змін до організаційно, нормативно-правового, кадрового, матеріально-технічного, фінансового, науково-методичного, медичного, інформаційного забезпечення фізичного виховання та спорту в закладах освіти» [188]; при цьому очевидно, що перераховані види забезпечення, крім тавтологічно заявленого нормативно-правового забезпечення, не відносяться до останнього виду регламентаційного забезпечення;

–в частині завдань щодо нормативно-правового забезпечення завдання 3 містить положення щодо «забезпечення організації, підготовки та проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості студентської молоді» [188], яке, фактично, вже було заявлено у якості завдання 1 серед завдань щодо фізичного виховання;

–очікувані результати знов таки, як і мета, порушують причинно-наслідковий зв'язок, оскільки результатом реалізації положень Рекомендацій має стати не створення цілісної моделі мотивації студентської молоді до занять фізичною культурою та спортом» [188] (це засіб, а не мета), а саме досягнення високого ступеня мотивованої до занять фізичною культурою та спортом студентської молоді.

Не зрозумілим також вбачається абсолютне ігнорування положень Рекомендацій позиціями Стратегії розвитку вищої освіти, яку було прийнято через рік після Рекомендацій.

Отже, таким чином маємо всі підстави для твердження про необхідність формування оновленого стратегічного документу, а саме: Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України.

На підставі раніше проведеного опрацювання структурних компонентів стратегічних документів щодо реалізації державної політики в сфері фізичної культури та спорту, а також вищої освіти

пропонується така архітектоніка проекту Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України:

- базовий кластер:
 - мета та місія Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України;
 - головні орієнтири розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України;
 - пріоритети та детермінанти розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України;
- аналітичний кластер:
 - аналіз трендів сучасного розвитку фізичної культури та спорту в світових закладах вищої освіти;
 - аналіз стану фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України;
- проблемний кластер:
 - ідентифікація та опис проблем фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України;
 - визначення наслідків проблем фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України в поточній та стратегічній перспективі;
 - обґрунтування необхідності розв'язання проблем фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України;
- цільовий кластер:
 - формування стратегічних цілей та в межах кожної з них оперативних цілей Стратегії;
 - ідентифікація ризиків в процесі досягнення цілей Стратегії;
 - формування завдань на досягнення оперативних, а отже і стратегічних цілей Стратегії;
 - визначення очікуваних результатів;
 - визначення очікуваних результативних показників досягнення цілей;
- забезпечувальний кластер:
 - опис організаційного механізму забезпечення реалізації Стратегії;
 - опис фінансового механізму забезпечення реалізації Стратегії;
 - опис контрольного механізму забезпечення реалізації Стратегії;
 - опис інформаційного механізму забезпечення реалізації Стратегії.

При цьому за стратегічні цілі, що ляжуть в змістовну основу моделі Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах

вищої освіти України з урахуванням вищеописаних трендів світової сучасності та реалій сьогодення функціонування нашої країни пропонується обрати:

Стратегічна ціль 1. Виховання фізично міцної, рухово активної, гармонійно фізично та духовно розвиненої здорової студентської молоді, що усвідомлює важливість своєї ролі в забезпеченні безпеки та обороноздатності країни;

Стратегічна ціль 2. Висока якість освітньої компоненти в сфері фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти через застосування найсучасніших науково-практичних підходів, стандартів, методик, технологій на засадах цифрової трансформації соціальної відповідальності та інклюзивності;

Стратегічна мета 3. Посилення медичного супроводу в процесі розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти у різних їх формах та видах для різних соціальних та профільних груп студентської молоді в часі та просторі;

Стратегічна ціль 4. Модернізації об'єктів спортивної інфраструктури та посилення матеріально-технічної бази фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти за останніми сучасними світовими вимогами до таких об'єктів та запитами користувачів;

Стратегічна ціль 5. Максимальне долучення студентської молоді до міжнародного, національного та регіонального спортивного руху в умовах інтернаціоналізації фізичної культури, спорту, вищої освіти;

Стратегічна ціль 6. Оновлення кадрового складу та його перепідготовка в умовах трансформації місії фізичної культури та спорту в країні та компетентнісних характеристик за спеціальністю 017 «фізична культура і спорт»;

Стратегічна ціль 7. Розбудова державно-громадського управління та громадського самоврядування в межах розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти на забезпечення синергійного управлінського ефекту у їх поєднанні з державним управлінням сферами фізичної культури та спорту, вищою освітою;

Реалізація запропонованої архітекτονіки проекту Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти з розробленим цільовим змістовним її наповнення дозволить досягти реальних вагомих результатів у розвитку фізичної культури та спорту в освітньому просторі вітчизняної вищої школи, а отже сприятиме посиленню державності та стійкості нашої країни.

РОЗДІЛ 6

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

6.1. Стандартизація фізичної культури та спорту в освітньому просторі вищої школи України як запорука підготовки профільних кадрів нової генерації

Основою формування якісного кадрового складу в будь-якій сфері виступають компетентності працівників, під якими розуміють загалом «знання, навички, уміння, досвід діяльності, цінності, ставлення» [14, с. 48; 255]. Компетентності працівників формуються первісно в закладах освіти в цілому та вищої освіти зокрема. Таким чином, реалізація будь-яких виробничих цілей та завдань в межах професійної діяльності працівника залежить від отримання первісних компетенцій останнім під час навчання в закладах освіти.

За сучасного компетентнісного підходу в вищій освіті, власне компетентність в межах останньої являє собою «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [175]. Наказ Міністерства освіти і науки України № 600 від 01.06.2017 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти» закріплює таке визначення поняттю «компетентності» – це динамічна комбінація знань, вмінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, яка визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність», при цьому вказаний нормативний документ виокремлює такі її види [180]:

«– інтегральна компетентність – узагальнений опис кваліфікаційного рівня, який виражає основні компетентнісні характеристики рівня щодо навчання та/або професійної діяльності;

– загальні компетентності – універсальні компетентності, що не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача в різних галузях та для його особистісного розвитку;

– спеціальні (фахові, предметні) компетентності – компетентності, що залежать від предметної області, та є важливими для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю»;

Нагадаймо, що вчені трактують компетентнісний підхід як «спрямованість освітнього процесу на досягнення інтегральних результатів у навчанні, якими є загальні (базові, ключові) та спеціальні (предметні) компетентності тих, хто навчається» [214].

Компетентності закріплюються стандартами вищої освіти, які, в свою чергу, являють собою «сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності» [175].

Питання стандартизації вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту розглядалися вкрай обмежено поодинокими вченими.

Так, науковець М. Єрмоленко в своїй праці, присвяченій актуальним питанням стандартизації професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту, сформував сукупність мети розробки нових стандартів, до яких відніс [91]:

«← поглиблення методологічної та методичної взаємодії усіх складових частин системи педагогічної освіти;

– підготовка науково-методичних основ для розробки та впровадження системи управління якістю підготовки фахівців;

– розвиток інформаційних технологій у сфері фізичного виховання та спорту;

– розширення академічних свобод у диверсифікації змісту та способів реалізації освітніх програм;

– забезпечення послідовності змісту циклів дисциплін, які повинні входити до освітнього стандарту професійної освіти на етапі підготовки за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем;

– розробка комплексу навчально-методичного супроводження;

– діагностика якостей педагогічних технологій;

– створення спеціальних профільних асоціацій з проведення кваліфікаційних екзаменів;

– розширення професійного профілю та застосування прогресивних систем навчання;

– упорядкування права і відповідальності усіх суб'єктів системи вищої освіти;

– забезпечення конкурентоспроможності фахівців з фізичного виховання та спорту всередині держави та за її межами».

Вчений А. Цось, розглядаючи вплив стандартизації освіти на якість надаваних фізично-спортивних послуг в регіональних

спортивних об'єктах територіальних громад, зазначає, що стандартизація освіти в сфері фізичної культури та спорту враховує «внутрішньорегіональні стандарти, представлені матеріальною базою та кадровими потребами для надання якісних фізично-спортивних послуг в конкретній громаді» [257].

Вчені Ж. Гращенко, В. Шутєєв, О. Ленська безпосередньо опрацьовували проблематику професійних компетентностей магістрів спеціальності «фізична культура і спорт», але їх пропозиції торкалися складу навчальних компонентів, а не компетентностей [52].

Нагадаймо, що за Законом України «Про вищу освіту» стандарти вищої освіти розробляються для кожного з рівнів в межах кожної з спеціальностей. На сьогодні сформовано 2 Стандарти вищої освіти за спеціальністю «фізична культура і спорт» для першого (бакалаврського) рівня та другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Згідно Стандарту вищої освіти за спеціальністю «фізична культура і спорт» для першого (бакалаврського) рівня перелік компетентностей є таким (табл. 6.1).

Опрацювання представлених характеристик свідчить про високий різновекторний рівень їх підготовки, опрацювання та аргументації, відповідність нормативно-правовому забезпеченню в сфері освіти загалом та вищої освіти зокрема [180]. Втім, реалії сьогодення України, що потребують окремого акцентування на ст. 65 Конституції України в частині захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України як обов'язку громадян України, положення якої пропонується імплементувати до компетентностей випускника-бакалавра наступним чином:

- інтегральна складова – «здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у сфері фізичної культури і спорту або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів наук з фізичного виховання і спорту, та характеризується комплексністю та невизначеністю умов, у тому числі в сфері державної безпеки та її обороноздатності»;

- загальні компетентності – 12 «здатність реалізовувати свої обов'язки як члена суспільства в частині захисту країни, незалежності та територіальної цілісності»;

- спеціальні компетентності – 15 «здатність забезпечувати патріотичне виховання у сфері фізичної культури і спорту в контексті захисту країни, її незалежності та територіальної цінності».

Таблиця 6.1

Перелік компетентностей випускника-бакалавра згідно Стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт»*

Вид компетентності	Зміст
<i>Інтегральна компетентність</i>	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у сфері фізичної культури і спорту або у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів наук з фізичного виховання і спорту, та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.
<i>Загальні компетентності</i>	1. Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями. 2. Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. 3. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій. 4. Здатність працювати в команді. 5. Здатність планувати та управляти часом. 6. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово. 7. Здатність спілкуватися іноземною мовою. 8. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій. 9. Навички міжособистісної взаємодії. 10. Здатність бути критичним і самокритичним. 11. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів). 12. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
<i>Спеціальні (фахові, предметні) компетентності</i>	1. Здатність забезпечувати формування фізичної культури особистості. 2. Здатність проводити тренування та супроводження участі спортсменів у змаганнях. 3. Здатність до організації оздоровчо-рекреаційної рухової активності різних груп населення. 4. Здатність визначати заходи з фізкультурно-спортивної реабілітації та форми адаптивного спорту для осіб, що їх потребують. 5. Здатність зміцнювати здоров'я людини шляхом використання рухової активності, раціонального харчування та інших чинників здорового способу життя. 6. Здатність до розуміння ретроспективи формування сфери фізичної культури і спорту. 7. Здатність застосовувати знання про будову та функціонування організму людини. 8. Здатність проводити біомеханічний аналіз рухових дій людини. 9. Здатність надавати долікарську допомогу під час виникнення невідкладних станів. 10. Здатність здійснювати навчання, виховання та соціалізацію людини у сфері фізичної культури і спорту, застосовуючи різні педагогічні методи та прийоми. 11. Здатність аналізувати прояви психіки людини під час занять фізичною культурою і спортом. 12. Здатність використовувати спортивні споруди, спеціальне обладнання та інвентар. 13. Здатність застосовувати сучасні технології управління суб'єктами сфери фізичної культури і спорту. 14. Здатність до безперервного професійного розвитку

*складено на підставі [189].

На забезпечення кореляції наведених компетенцій, згідно Методичним рекомендаціям щодо розробки стандартів вищої освіти [180] пропонується наявний склад нормативного змісту підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, сформульований у термінах результатів навчання у кількості 21 позицій доповнити ще однією, а саме:

- Здійснювати аналіз суспільних процесів у сфері фізичної культури і спорту, демонструвати власне бачення шляхів розв'язання існуючих проблем.

- Спілкуватися українською та іноземною мовами у професійному середовищі, володіти фаховою термінологією та професійним дискурсом, дотримуватися етики ділового спілкування.

- Уміти обробляти дані з використанням сучасних інформаційних та комунікаційних технологій.

- Показувати навички самостійної роботи, демонструвати критичне та самокритичне мислення.

- Засвоювати нову фахову інформацію, оцінювати й представляти власний досвід, аналізувати й застосовувати досвід колег.

- Мати базові знання з проведення досліджень проблем фізичної культури і спорту, підготовки та оформлення наукової праці.

- Здійснювати навчання руховим діям та розвиток рухових якостей людини в умовах різних форм організації занять фізичними вправами.

- Здійснювати заходи з підготовки спортсменів, організації й проведення спортивних змагань.

- Демонструвати готовність до зміцнення особистого та громадського здоров'я шляхом використання рухової активності людини та інших чинників здорового способу життя, проведення роз'яснювальної роботи серед різних груп населення.

- Оцінювати рухову активність людини та її фізичний стан, складати та реалізовувати програми кондиційного тренування, організовувати та проводити фізкультурно-оздоровчі заходи.

- Обґрунтовувати вибір заходів з фізкультурно-спортивної реабілітації та адаптивного спорту.

- Аналізувати процеси становлення та розвитку різних напрямів спорту, олімпійського руху та олімпійської освіти на міжнародному та національному рівнях.

- Використовувати засвоєнні уміння і навички занять популярними видами рухової активності оздоровчої спрямованості.

– Застосовувати у професійній діяльності знання анатомічних, фізіологічних, біохімічних, біомеханічних та гігієнічних аспектів занять фізичною культурою і спортом.

– Визначати функціональний стан організму людини та обґрунтовувати вибір засобів профілактики перенапруження систем організму осіб, які займаються фізичною культурою і спортом.

– Надавати долікарську медичну допомогу при невідкладних станах та патологічних процесах в організмі людини.

– Знати та розуміти сутність, принципи, методи, форми та організацію процесу навчання і виховання людини.

– Аналізувати психічні процеси, стани та властивості людини під час занять фізичною культурою і спортом.

– Аргументувати управлінські рішення для вирішення проблем, які виникають в роботі суб'єктів фізичної культури і спорту; мати навички лідерства.

– Використовувати нормативні та правові акти, що регламентують професійну діяльність.

– Застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати.

– Демонструвати особисту готовність до захисту країни, її незалежності та територіальної цілісності, а також здійснювати в межах освітнього процесу виховання студентської молоді в дусі патріотизму, особистої відповідальності за безпеку країни та її незалежність.

Відповідно до Стандарту вищої освіти за спеціальністю «фізичне культура і спорт» для другого (магістерського) рівня перелік компетентностей є наступним (табл. 6.2).

Таблиця 6.2

Перелік компетентностей випускника-магістра згідно Стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт»*

Вид компетентності	Зміст
1	2
<i>Інтегральна компетентність</i>	Здатність розв'язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері фізичної культури і спорту
<i>Загальні компетентності</i>	ЗК1. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо. ЗК2. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел. ЗК3. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації. ЗК4. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми. ЗК5. Здатність генерувати нові ідеї (креативність). ЗК6. Здатність розробляти проекти та управляти ними. ЗК7. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети. ЗК8. Здатність працювати в міжнародному контексті.

Продовження табл. 6.2

1	2
<i>Спеціальні (фахові, предметні) компетентності</i>	СК1. Здатність до критичного осмислення проблем у сфері фізичної культури і спорту, оригінального мислення та проведення досліджень. СК2. Здатність розробляти та реалізовувати інноваційні проекти у сфері фізичної культури і спорту. СК3. Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у закладах вищої освіти. СК4. Здатність управляти робочими або навчальними процесами у сфері фізичної культури та спорту, які є складними, непередбачуваними та потребують нових стратегічних підходів. СК5. Здатність розв'язувати проблеми у сфері фізичної культури та спорту у нових або незнайомих середовищах за наявності неповної або обмеженої інформації з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності. СК6. Здатність до самоосвіти, самовдосконалення та саморефлексії для успішної професіоналізації у сфері фізичної культури і спорту. СК7. Здатність планувати, організовувати та здійснювати самостійні наукові дослідження з проблем фізичної культури і спорту. СК8. Здатність впроваджувати у практичну діяльність результати наукових досліджень, спрямованих на вирішення прикладних завдань у сфері фізичної культури і спорту. СК9. Усвідомлювати принципи професійної та академічної етики і необхідність їх дотримання. Додатково для освітньо-наукової програми СК10. Здатність здійснювати захист прав інтелектуальної власності та комерціалізувати результати досліджень та інноваційної діяльності у сфері фізичної культури і спорту.

*складено на підставі [190].

Критичний аналіз репрезентованих характеристик свідчить про певні відходи у якості стандарту для магістрів в порівнянні з стандартом щодо бакалаврів. Так, при формулюванні інтегральної компетентності було припущено деяке порушення рекомендацій з формування стандартів вищої освіти, за яким інтегральна компетентність має таке базове формулювання [190]: «здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог». Порівняння компетентностей вказаних стандартів загалом свідчить про спрощення наукового підходу при формування стандарту для магістерського рівня порівняно з стандартом бакалаврського рівня. Зважаючи на вже обґрунтовану військовими подіями останніх 10 років в Україні та заявлену необхідність акцентування на ст. 65 Конституції України в частині

захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України як обов'язку громадян України, пропонується на основі дотриманням методичних рекомендацій імплементувати до компетентностей випускника-магістра наступні позиції:

– інтегральна складова – «здатність розв'язувати складні задачі і проблеми та практичні проблеми у сфері фізичної культури і спорту або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень і здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов та підвищенням ризиків в сфері державної безпеки та обороноздатності країни»;

– загальні компетентності – 8 «здатність працювати в міжнародному контексті та спілкуватись іноземною мовою», 9 «здатність діяти громадянськи відповідально та свідомо у разі збільшення ризиків в сфері державної безпеки та її обороноздатності країни»;

– спеціальні компетентності – 11 «здатність організовувати методичне та інформаційно-аналітичне забезпечення управлінських та освітніх процесів із застосуванням інформаційних ресурсів та технологій» та 12 «здатність здійснювати освітню діяльність на засадах патріотичного виховання у сфері фізичної культури і спорту в контексті захисту країни, її незалежності та територіальної цінності».

З метою забезпечення кореляції запропонованих всіх трьох видів компетенцій в контексті Методичних рекомендацій щодо розробки стандартів вищої освіти [180] пропонується наявний склад нормативного змісту підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання у кількості 10 позицій доповнити ще трьома, а саме:

1. Аналізувати особливості, протиріччя та перспективи розвитку сучасної сфери фізичної культури і спорту, критично осмислювати проблеми у галузі та на межі галузей знань.

2. Приймати ефективні рішення щодо вирішення проблем у сфері фізичної культури та спорту, генерувати та порівнювати альтернативи, оцінювати ризики та ресурсні потреби.

3. Вільно обговорювати результати професійної діяльності, досліджень та інноваційних проєктів у сфері фізичної культури та спорту державною та іноземною мовами усно і письмово.

4. Зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з питань фізичної культури та спорту до фахівців і нефхівців, зокрема до осіб, які навчаються.

5. Розробляти і викладати спеціалізовані навчальні дисципліни у закладах вищої освіти.

6. Відшукувати необхідну інформацію у науковій літературі, базах даних, інших джерелах, аналізувати та оцінювати цю інформацію.

7. Застосовувати сучасні цифрові технології та спеціалізоване програмне забезпечення, методи статистичного аналізу даних для розв'язання складних задач фізичної культури та спорту.

8. Організовувати ефективну роботу колективу, спрямовану на досягнення визначених цілей з урахуванням економічних, правових та етичних аспектів.

9. Розробляти та реалізовувати наукові і прикладні проєкти, спрямовані на розв'язання проблем інноваційного характеру у сфері фізичної культури і спорту, а також дотичні до неї міждисциплінарні проєкти.

Додатково для освітньо-наукової програми

10. Планувати і виконувати наукові дослідження у сфері фізичної культури і спорту, висувати і перевіряти гіпотези, обирати методи та інструменти, обґрунтовувати висновки, презентувати результати.

11. Організовувати методичне та інформаційно-аналітичне забезпечення управлінських та освітніх процесів із застосуванням інформаційних ресурсів та технологій.

12. Здійснювати освітню діяльність на засадах патріотичного виховання у сфері фізичної культури і спорту в контексті захисту країни, її незалежності та територіальної цінності.

13. Спілкуватися іноземною мовою на професійну тематику, обговорювати проблематику фізичної культури і спорту та результати досліджень.

Запровадження запропонованих компетентностних новацій та удосконалень в стандарти вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю

017 «Фізична культура і спорт» дозволить посилити увагу до заявлених проблемних позицій (перед усім щодо національної безпеки країни), сприятиме їх розв'язанню не тільки на рівня фахівців з фізичної культури та спорту – випускників закладів вищої освіти, а й на рівня студентської молоді, з якою ці фахівці в недалекому майбутньому будуть співпрацювати в межах освітньо-виховного процесу системи закладів вищої освіти.

6.2. Розширення змісту освітніх програм в контексті забезпечення розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти

Система вищої освіти в Україні постійно піддається реформуванню, удосконаленню певній регламентації освітнього процесу, про що свідчить введення стандартів вищої освіти. Введення, реалізація та провадження стандартів вищої освіти з метою надання освітніх послуг надає можливість усім функціонуючим закладам вищої освіти здійснювати цей процес за єдиними правилами з метою формування єдиного праобразу фахівця за окремою спеціальністю з базовим набором загальних та спеціальних (фахових) компетентностей.

Введення стандарту вищої освіти – це складний процес, який передбачає:

- призначення робочої групи, яка відповідальна за розробку даного стандарту;
- проходження експертизи від фахових представників;
- проходження експертизи від фахівців, які відповідають за методичну складову;
- процедуру проходження обговорення та затвердження стандарту Науково-методичною радою Міністерства освіти і науки України.

Проведення стандартів вищої освіти в Україні пройшло не великий шлях, а саме від жовтня 2018 року, коли були запроваджені перші стандарти вищої освіти і вони зазнають постійних змін.

Відтак, за останні 6 років були переглянуті та перезатверджені наступні стандарти:

- 073 «Менеджмент» (першого (бакалаврського) рівня вищої освіти);
- 081 «Право» (першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти);
- 201 «Агрономія» (першого (бакалаврського) рівня вищої освіти);
- 212 «Ветеринарна гігієна, санітарія та експертиза» (другого (магістерського) рівня вищої освіти);
- 262 «Правоохоронна діяльність» (першого (бакалаврського) рівня вищої освіти).

Реалізація стандарту вищої освіти є процесом безперервним, як і його удосконалення, що викликано багатьма факторами, серед яких:

- вимоги часу, в який функціонує система вищої освіти;
- динамічний розвиток ринку праці, до якого адаптовують не лише окремі освітні програми, але і стандарти вищої освіти загалом;
- позиція України на світовій арені та її взаємодія із зовнішніми суб'єктами.

Все це актуалізує постійний розвиток вищої освіти в Україні саме з огляду на формування, реалізацію та постійний розвиток стандартів вищої освіти в Україні.

Відповідно до Постанови Кабінету міністрів України № 266 від 29 квітня 2015 року «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [182] заклади вищої освіти мають право проваджувати освітню діяльність за 121 спеціальністю в межах 29 галузей знань.

На сьогоднішній день гостро постає питання розвитку фізичної культури у населення та пропагування підтримки здорового способу життя.

В Громадській організації «Інститут молоді» зазначають, що «Нові виклики вплинули на фізичне і ментальне здоров'я підростаючого покоління, звузили доступ дітей та молоді до закладів освіти, закладів фізичної культури й спорту та обмежили будь-які форми руху взагалі. Тому дуже актуальним у сучасних умовах є пошук

спільних шляхів підвищення рівня залученості населення, а особливо дітей і молоді, до рухової активності та занять спортом, який буде мати довгостроковий ефект» [210].

Окрім того, з початком повномасштабного вторгнення загальний фізичний стан населення погіршився, особливо це стосується школярів та молоді. Також фіксуються недостатньо розвинені умови для занять фізичною культурою і спортом та недостатній рівень популяризації фізичної культури в житті молодого покоління.

Зважаючи на вищесказане, з'являється необхідність дослідження реальної ситуації щодо залучення молоді здорового способу життя та місця спорту в їхньому житті.

Керуючись даними порталу Osvita.ua [103], можемо стверджувати, що кількість здобувачів вищої освіти стрімко зростає, а отже саме ця категорія осіб найближчими роками формуватиме зайняте населення.

Для формування фізично активного, здорового населення необхідно долучати заклади вищої освіти як основний дієвий механізм надання комплексної освітньої послуги.

Формування культури здорового способу життя та фізичної активності можливе через нормативне закріплення відповідної освітньої компоненти до освітніх програм. Оскільки, заклади вищої освіти працюють, керуючись стандартами вищої освіти, та питання забезпечення розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти, необхідно визначити саме цим документом.

У дослідженні було проведено аналіз стандартів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти на предмет наявності компетентностей та програмних результатів навчання, які забезпечують розвиток фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти.

Перш за все, варто зазначити, що зі 121 спеціальності, які містяться в Переліку [182], заклади вищої освіти провадять освітню діяльність за 110 спеціальностями відповідно до стандартів вищої освіти, що становить 90,9 %.

Окрім того, проведений аналіз дав можливість виокремити деякі проблемні моменти, а саме:

– є ряд стандартів, в яких взагалі не йдеться про фізичну культуру та спорт, серед яких: 025 «Музичне мистецтво», 026 «Сценічне мистецтво», 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство», 032 «Історія та археологія», 161 «Хімічні технології та інженерія», 194 «Гідротехнічне будівництво, водна інженерія та водні технології», 207 «Водні біоресурси та аквакультура», 208 «Агроінженерія», 223 «Медсестринство», 224 «Технології медичної діагностики та лікування», 231 «Соціальна робота», 232 «Соціальне забезпечення», 241 «Готельно-ресторанна справа», 242 «Туризм», 251 «Державна безпека», 254 «Забезпечення військ (сил)», 255 «Озброєння та військова техніка», 261 «Пожежна безпека», 262 «Правоохоронна діяльність», 263 «Цивільна безпека», 271 «Річковий та морський транспорт», 272 «Авіаційний транспорт», 273 «Залізничний транспорт», 281 «Публічне управління та адміністрування», 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», 292 «Міжнародні економічні відносини». Це призводить до того, що закладами вищої освіти нівелюється необхідність внесення до освітньої програми освітньої компоненти, яка б забезпечувала розвиток фізичної культури;

– більшість стандартів вищої освіти уніфіковані частині визначення загальної компетентності, яка передбачає використання різних видів та форм рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя та формулюється наступним чином: «здатність зберігати і примножувати культурно-мистецькі, екологічні, моральні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя»;

– виділення загальної компетентності, яка стосується будь-якої дисципліни, в тому числі і фізичного виховання, тягне за собою внесення до освітньо-професійної програми обов'язкової компоненти, яка забезпечуватиме набуття цієї компетентності. В свою чергу, вивчення окремої освітньої компоненти передбачає отримання результату навчання, що має бути регламентовано стандартом вищої

освіти та перенесено до освітньо-професійної програми. В більшості стандартів вищої освіти відсутній взаємозв'язок між компетентностями та програмними результатами навчання, що на нашу думку, є неприпустимим.

Тому, вважаємо за необхідність загальну компетентність «здатність зберігати і примножувати культурно-мистецькі, екологічні, моральні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя» те, що стосується використання різних видів та форм рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя використовувати у наступній редакції: *Здатність зміцнювати здоров'я особистості шляхом використання рухової активності та розвитку рухових якостей.*

Дана компетентність має реалізовуватись через досягнення наступного програмного результату навчання: *Реалізовувати на практиці форми та методи зміцнення здоров'я особистості шляхом використання рухової активності та розвитку рухових якостей через залучення до фізичної активності та спортивної діяльності.*

Проаналізуємо діючі стандарти вищої освіти (табл. 6.3-6.7).

Використання запропонованої загальної компетентності та програмного результату навчання в освітніх програмах, зазначених у табл. 6.3, дає можливість актуалізувати роль фізичної культури і спорту не лише на профільних спеціальностях.

Визначимо роль та структуру в розрізі окремих спеціальностей.

Таблиця 6.3
Загальні та спеціальні компетентності, а також програмні результати за спеціальностями в стандартах вищої освіти, які не потребують набуття спеціальних компетентностей, пов'язаних з фізичною культурою

№ з/п	Спеціальність та дата прийняття	Загальні компетентності	Спеціальні компетентності	Програмні результати навчання	
				4	5
1.	021 Аудіовізуальне мистецтво та виробництво	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (включити) та додати компетентність запропонованій редакції	-	Додати ПРН у запропонованій редакції	Відтворювати моральні, культурні, наукові цінності, примножувати досягнення суспільства в соціально-економічній сфері, пропагувати ведення здорового способу життя – включити та додати ПРН у запропонованій редакції
2.	022 Дизайн				
3.	023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація				
4.	024 Хореографія				
5.	028 Менеджмент соціокультурної діяльності				
6.	029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа				
7.	031 Релігієзнавство				
8.	033 Філософія				
9.	034 Культурологія				
10.	035 Філологія				
11.	041 Богослов'я				
12.	051 Економіка				

Продовження табл. 6.3

1	2	3	4	5
				Додати ПРН у запропонованій редакції
13.	052 Політологія	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції		Зберігати та примножувати досягнення і цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області у загальній системі знань, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
14.	053 Психологія			
15.	054 Соціологія			
16.	061 Журналістика			
17.	071 Облік і оподаткування			
18.	072 Фінанси, банківська справа та страхування	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції	-	Визначати досягнення і ідентифікувати цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області у загальній системі знань, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя. – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
19.	073 Менеджмент			
20.	075 Маркетинг			
21.	076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність			
				Додати ПРН у запропонованій редакції

Продовження табл. 6.3

1	2	3	4	5
22.	081 Право	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в суспільстві про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції		Зберігати та примножувати досягнення і цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області у загальній системі знань, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
23.	091 Біологія			
24.	101 Екологія			
25.	102 Хімія			
26.	103 Науки про Землю	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в суспільстві про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції	-	Додати ПРН у запропонованій редакції
27.	104 Фізика та астрономія від			
28.	105 Прикладна фізика та наноматеріали			
29.	106 Географія			
30.	111 Математика	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в суспільстві про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції	-	Додати ПРН у запропонованій редакції
31.	112 Статистика			
32.	113 Прикладна математика			
33.	121 Інженерія програмного забезпечення			
34.	122 Комп'ютерні науки	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в суспільстві про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції		Додати ПРН у запропонованій редакції
35.	123 Комп'ютерна інженерія			

Продовження табл. 6.3

1	2	3	4	5
36.	124 Системний аналіз	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність запропонованій редакції у	-	Зберігати та примножувати досягнення і цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області у загальній системі знань, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
37.	125 Кібербезпека			Додати ПРН у запропонованій редакції
38.	126 Інформаційні системи та технології			
39.	131 Прикладна механіка			
40.	132 Матеріалознавство			
41.	133 Галузеве машинобудування			
42.	134 Авіаційна та ракетно-космічна техніка			
43.	135 Суднобудування			
44.	136 Металургія			
45.	141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка			
46.	142 Енергетичне машинобудування			
47.	143 Атомна енергетика			
48.	144 Теплоенергетика			
49.	145 Гідроенергетика			
50.	151 Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології			

Продовження табл. 6.3

1	2	3	4	5
51.	152 Метрологія та інформаційно-вимірвальна техніка			Вміти використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
52.	153 Микро- та наносистемна техніка	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій.	–	Додати ПРН у запропонованій редакції
53.	162 Біотехнології та біоінженерія	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій.		Вміти використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
54.	163 Біомедична інженерія			Додати ПРН у запропонованій редакції
55.	171 Електроніка	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій.		Вміти використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
56.	172 Телекомунікації та радіотехніка	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій.		Вміти використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
57.	173 Авіоніка	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій.		Вміти використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
58.	181 Харчові технології	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій.		Вміти використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
59.	182 Технології легкої промисловості	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій.		Вміти використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції
60.	183 Технології захисту навколишнього середовища	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій.		Вміти використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя – виключити та додати ПРН у запропонованій редакції

Продовження табл. 6.3

1	2	3	4	5
61.	184 Гірництво			
62.	185 Нафтогазова інженерія та технології			
63.	186 Видвниство та поліграфія	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній про мистецтво і суспільство та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність запропонованій редакції	-	Додати ПРН у запропонованій редакції
64.	187 Деревообробні та меблеві технології			
65.	191 Архітектура та містобудування			
66.	192 Будівництво та цивільна інженерія			
67.	193 Геологія та землеустрій			
68.	201 Агрономія			
69.	202 Захист і карантин рослин			
70.	203 Садівництво та виноградарство			
71.	204 Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва			
72.	205 Лісове господарство			
73.	025 Музичне мистецтво			
74.	026 Співнічне мистецтво			
75.	027 Музезнаство, пам'яткознаство			
76.	032 Історія та археологія			
77.	161 Хімічні техноло-гії та інженерія			
78.	194 Гідротехнічне будівництво, водна інженерія та водні технології			
79.	206 Садово-паркове господарство			

Продовження табл. 6.3

1	2	3	4	5
80.	207 Водні біоресурси та аквакультура	Додати компетентність у запропонованій редакції	-	Додати ПРН у запропонованій редакції
81.	208 Агроінженерія			
82.	223 Медсестринство			
83.	231 Соціальна робота			
84.	232 Соціальне забезпечення			
85.	241 Готельно-ресторанна справа			
86.	281 Публічне управління та адміністрування			
87.	291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії			
88.	292 Міжнародні економічні відносини			
89.	271 Річковий та морський транспорт			
90.	272 Авіаційний транспорт	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні та наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності розвитку предметної області, її місця в загальній промисловості і суспільстві та у розвитку суспільства, техніки та технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції		
91.	273 Залізничний транспорт			
92.	274 Автомобільний транспорт			
93.	275 Транспортні технології (за видами)			

Таблиця 6.4
Загальні та спеціальні компетентності, а також програмні результати
в галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка»

№ з/п	Спеціальність та дата прийняття	Загальні компетентності	Спеціальні компетентності	Програмні результати навчання
1	2	3	4	5
1.	012 Дошкільна освіта	Використовувати запропонованій редакції	у КС-12. Здатність до фізичного розвитку дітей раннього і дошкільного віку, корекції і зміцнення їхнього здоров'я засобами фізичних вправ і рухової активності.	Використовувати запропонованій редакції у
2.	013 Початкова освіта	Використовувати запропонованій редакції	у Здатність до моделювання змісту відповідно до очікуваних результатів навчання, добору оптимальних форм, методів, технологій та засобів формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у процесі вивчення освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: мовно-літературної, математичної, природничої, інформаційної, соціальної і здоров'я-збережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної.	Інтегрувати та використовувати академічні предметні знання як основу змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти (мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформаційної, соціальної і здоров'я-збережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної – виключити) та трансформувати їх у різні форми. Додати програмний результат у запропонованій редакції

Продовження табл. 6.4

1	2	3	4	5
3.	015 Професійна освіта від 21.11.2019 р.	К 02. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (виключити) та додати компетентність у запропонованій редакції	-	-
4.	016 Спеціальна освіта від 16.06.2020 р.			

Спеціальності 012 «Дошкільна освіта» та 013 «Початкова освіта» передбачають набуття саме тих компетентностей, які необхідні майбутнім фахівцям для роботи з дітьми. Проте, вважаємо за необхідне введення загальної компетентності, яка сприяє розвитку здорового способу життя особистості та постійній підтримці фізичної форми

Окрім того, до спеціальності 012 «Дошкільна освіта» вважаємо за необхідне введення програмного результату навчання в наступній редакції: *Інтегрувати та реалізовувати на практиці отримані знання щодо фізичного розвитку дітей раннього і дошкільного віку, корекції і зміцнення їхнього здоров'я засобами фізичних вправ і рухової активності.*

Зважаючи на специфіку спеціальності 016 «Спеціальна освіта», вважаємо за необхідне введення фахової (спеціальної) компетентності та відповідного програмного результату навчання в наступні редакції:

– фахової (спеціальної) компетентності: *Здійснювати навчання руховим діям та розвиток рухових якостей особистості урахуванням структури та особливостей порушення (інтелекту, мовлення, слуху, зору, опорно-рухових функцій тощо), актуального стану та потенційних можливостей осіб із особливими освітніми потребами*

– програмного результату навчання: *Реалізовувати на практиці знання щодо навчання руховим діям та розвиток рухових якостей особистості урахуванням структури та особливостей порушення (інтелекту, мовлення, слуху, зору, опорно-рухових функцій тощо), актуального стану та потенційних можливостей осіб із особливими освітніми потребами.*

Галузь охорони здоров'я для нашого дослідження є особливою, оскільки фізична культура та спорт є елементом здорового способу життя

Досліджуючи стандарт вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія та ерготерапія» та сутність такого виду реабілітації як фізична реабілітація та ерготерапія, ми вважаємо задекларований програмний результат, дотичний до фізичної культури та спорту, в стандарті вищої освіти вузькоспрямованим і таким, що не розкриває сутності даного процесу.

Спеціальність 224 «Технології медичної діагностики та лікування» тісно взаємопов'язана зі спеціальністю 227 «Фізична терапія та ерготерапія», тому ми вважаємо, спеціальні компетентності

та програмні результати навчання, спрямовані на підтримку фізичної культури та спорту, можуть бути аналогічними.

У зв'язку з цим, пропонуємо доповнити перелік спеціальних компетентностей та програмних результатів наступними:

– спеціальна компетентність: *Здатність формувати та реалізовувати комплекс фізичного навантаження безпечними для пацієнта методами та відповідно до його фізичних можливостей.*

– програмний результат навчання: *Знати та застосовувати на практиці методи та елементи формування комплексу фізичного навантаження безпечними для пацієнта методами та відповідно до його фізичних можливостей.*

Роль фізичної культури та спорту в системі громадського здоров'я полягає в популяризації здорового способу життя. Зважаючи на це, вважаємо за необхідне, додати до переліку спеціальних компетентностей та програмних результатів наступні:

– спеціальна компетентність: *Здатність до розробки програм та методів популяризації здорового способу життя та спортивних активностей;*

– програмний результат навчання: *знати та застосовувати на практиці етапи та методи розробки програм та методів популяризації здорового способу життя та спортивних активностей.*

Галузь 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» є специфічною з огляду на необхідність посиленої підготовки, тому вважаємо запровадити до стандартів вищої освіти в межах зазначеної галузі, а також дещо уніфікувати визначені програмні результати у наступній редакції:

– спеціальна компетентність: *Здатність до розробки, формування та впровадження системи фізичних навантажень, необхідних для реалізації особистої безпеки, виконання службових обов'язків та спеціальних операцій.*

– програмний результат навчання: *Застосовувати на практиці прийоми з особистої безпеки та фізичної підготовки, розробляти систему фізичних навантажень, необхідних для виконання службових обов'язків та спеціальних операцій.*

Таблиця 6.5
Загальні та спеціальні компетентності, а також програмні результати
в галузі знань 22 «Охорона здоров'я»

№ з/п	Спеціальність та дата прийняття	Загальні компетентності	Спеціальні компетентності	Програмні результати навчання
1.	224 Технології медичної діагностики та лікування	Використовувати запропонованій редакції	Використовувати у редакції	Використовувати запропонованій редакції у
2.	227 Фізична терапія, ерготерапія			
3.	229 Громадське здоров'я		Використовувати у запропонованій редакції	Знати та застосовувати основні методи підтримки здорового способу життя та рухової активності – включити використовувати ПРН у запропонованій редакції

Таблиця 6.6

Загальні та спеціальні компетентності, а також програмні результати в галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»

№ з/п	Спеціальність та дата прийняття	Загальні компетентності	Спеціальні компетентності	Програмні результати навчання
1	251 Державна безпека	Використовувати у запропонованій редакції	Використовувати у запропонованій редакції	Використовувати у запропонованій редакції
2	252 Безпека державного кордону			
3	253 Військове управління			
4	254 Забезпечення військ (сил)			
5	255 Озброєння та військова техніка			

Таблиця 6.7

Загальні та спеціальні компетентності, а також програмні результати в галузі знань 26 «Цивільна безпека»

№ з/п	Спеціальність та дата прийняття	Загальні компетентності	Спеціальні компетентності	Програмні результати навчання
1	261 Пожежна безпека	Використовувати у запропонованій редакції	Використовувати у запропонованій редакції	Використовувати у запропонованій редакції
2	262 Правоохоронна діяльність			
3	263 Цивільна безпека			

Спеціальності галузі 26 «Дивільна безпека» аналогічно до галузі 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» вимагає посиленої фізичної підготовки. Оскільки в стандартах вищої освіти за галуззю 26 «Дивільна безпека» визначено загальних та фахових компетентностей, а також програмних результатів навчання, вважаємо викласти їх у такій редакції:

- спеціальна компетентність: здатність до формування стійкості щодо фізичних навантажень через розробку та реалізацію програми фізичної підготовки;

- програмний результат навчання: Розробляти та реалізовувати програму фізичної підготовки фахівців з метою формування стійкості щодо фізичних навантажень.

Отже, вивчаючи можливості розширення змісту освітніх програм в контексті забезпечення розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти, визначено:

- необхідність введення стандартів задля регламентації освітньої діяльності та створення єдиної системи розробки освітніх програм;

- проблемні моменти у побудові стандартів вищої освіти.

У зв'язку з необхідністю усунення даних неточностей, уточнено ряд спеціальних компетентностей та програмних результатів навчання, зважаючи на вимоги часу та специфіку спеціальності.

ГЛАВА 3

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

РОЗДІЛ 7 ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

7.1. Рівні забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту

Розвиток освітньої діяльності передбачає врахування інтересів всіх зацікавлених сторін для того, щоб удосконалення було ефективним та мало не лише кількісний характер, але й якісний характер. Тому управління якістю вищої освіти має бути на рівні органів державної влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сферах освіти, і в закладах вищої освіти одним із основних елементів системи вищої освіти.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (ст. 1, ч. 1, п. 23), «якість вищої освіти – відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості» [175].

Управління якістю вищої освіти є актуальною та відносно новою темою. У 2000 році в Європі була заснована ENQA (Європейська мережа забезпечення якості вищої освіти), її назва була змінена в 2004 році на Європейську асоціацію забезпечення якості вищої освіти, хоча аббревіатура залишилася незмінною. Натомість в Україні зміни почали відбуватися тільки з 2014 року, коли в Законі України «Про вищу освіту» було сформовано концепцію створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. 11 липня 2019 року затверджено Положення про акредитацію освітніх програм, за якими

здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, а 4 листопада 2019 року експертна група Національного агентства розпочала першу дистанційну акредитацію.

Законодавчою основою сучасної вищої освіти в Україні є закони України: «Про освіту» [196], «Про вищу освіту» [175], «Про наукову і науково-технічну діяльність» [193], постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, а також державні стандарти щодо системи управління якістю тощо.

Структурними складовими системи забезпечення якості вищої освіти відповідно до законодавства України є:

- система забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості);

- система зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти;

- система забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти [175].

Система забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) передбачає здійснення таких процедур і заходів:

- 1) визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;

- 2) здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;

- 3) щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладу вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;

- 4) забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;

- 5) забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;

- 6) забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;

7) забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;

8) забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти, у тому числі створення і забезпечення функціонування ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату;

9) інших процедур і заходів [175].

Управління якістю у закладах вищої освіти повинно відповідати вимогам міжнародного стандарту ISO 9001:2015, який надає загальні вимоги та принципи для організацій усіх типів та розмірів, що прагнуть покращити свої процеси та забезпечити високу якість продукції чи послуг. Основою ISO 9001:2015 є процесний підхід, який включає в себе цикл Демінга або PDCA (Plan-Do-Check-Act). Стандарти ISO застосовуються в однаковій формі в усіх країнах, комітети стандартизації яких є членами Міжнародної організації стандартизації. У 2016 році його членами були 162 країни, тож можна сказати, що стандарти ISO застосовуються майже в усьому світі. Стандарти ISO містять пункт про «постійне вдосконалення». Організація, яка розробила процеси вдосконалення в теорії управління, називається «організацією, що навчається». Це поняття означає «організацію, яка використовує людську участь і можливості навчання на всіх рівнях» [293].

«Будь-яка діяльність, яка впливає на якість, повинна планувати, систематизувати, аналізувати, організовувати та надавати висновки відповідно до вимог, представлених у стандартах. Функціонально система управління якістю освіти визначає умови та методи навчання, встановлює, доводить значимість запропонованих освітніх послуг, робить можливим проведення порівнянь освітніх установ у Європі. Отже, стандарт ISO 9001:2008 створює основу для впровадження, подальшого застосування та сертифікації систем якісного управління. Стандарт має загальну та універсальну якість. В основі системи управління якістю відповідно до стандарту ISO лежить підхід, орієнтований на процес. Заклади вищої освіти, які впровадили систему управління якістю відповідно до стандарту ISO 9001, є надійними, престижними та добре організованими. Сертифікація систем управління якістю в закладах вищої освіти стала однією з найважливіших вимог під час укладання різних контрактів» [49].

Проблемами якості вищої освіти та визначенням її ефективності розглядалися вченими різних країн: В. Андрущенко, Г. Білецька,

М. Валдес, А. Величко, Л. Гомес, Д. Дзвінчук, С. Домбровська, Б. Жебровський, Т. Ключкович, Г. Красильникова, Т. Лопухова, Р. Мадані, С. Майборода, І. Мусієнко, Л. Отрощенко, Й. Парусінський, Г. Поберезська, І. Семенець-Орлова, М. Скиба, А. Тайжнман, В. Терещук, Т. Фініков, А. Чміль, Ю. Ямполь та ін.

Так, у своїх дослідженнях Т. Фініков та В. Терещук звертають увагу на вивчення локальних систем управління та забезпечення якості, світових та українських тенденцій їх розвитку [250]. Ключкович Т. аналізує чеський досвід модернізації системи забезпечення якості вищої освіти [105]. Отрощенко Л. представляє досвід менеджменту освіти на прикладі Німеччини [160]. Скиба М., Красильникова Г., Білецька Г. обґрунтовують характеристики основних підходів та принципів управління якістю вищої освіти в Україні [229]. Ямполь Ю. аналізує становлення менеджменту якості освіти України з точки зору економічних передумов, за яких підвищення надійності функціонування окремих складових бізнес-процесів сприяє підвищенню надійності бізнес-моделі організації в цілому [274]. Мадані Р. [285] та Гомес Л., Валдес М. [283] розкривають проблематику визначення освітніх показників якості освіти у різних країнах світу.

Квіг С. акцентує увагу на процесах реформування вищої освіти України у післявоєнний період та пропонує такі кроки: повну фінансову автономію та самоврядність ЗВО; створення репутаційного капіталу, який у подальшому буде визначати конкурентоспроможність окремого університету; забезпечення якості має існувати на рівні інституційної політики; перегляд та впровадження змін в рамках процесів акредитації. Оскільки процеси акредитації в стані, в якому вони знаходяться наразі не можуть в повній мірі забезпечити виконання усіх необхідних вимог; має бути розглянутий процес інтеграції вищої освіти і наукових досліджень третього освітньо-наукового рівня; розширення розуміння типів закладів вищої освіти; інтернаціоналізацію як один з критеріїв вдосконалення та покращення міжнародної академічної співпраці; запровадження фінансової автономії ЗВО задля післявоєнного відновлення; вдосконалення законодавчої бази, зокрема, фінансування з боку держави задля розвитку академічних установ та реалізації принципів згаданої вище фінансової автономії [102].

Враховуючи результати здійснених досліджень, звертаємо увагу на те, що в сфері фізичної культури та спорту відсутні наукові праці, які обґрунтовують формування та реалізацію механізмів забезпечення якості вищої освіти та якості освітньої діяльності.

Тому метою дослідження є ідентифікація рівнів забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту задля підвищення ефективності управління освітнім процесом.

Опитування в межах проєкту «Університети в облозі: виклики для української системи вищої освіти після повномасштабного вторгнення росії в Україну», що реалізується Школою політичної аналітики НаУКМА у партнерстві з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти за підтримки Фонду Фрідріха Науманна за Свободу [158], дає відповідь на питання, чи змінилася якість надання освітніх послуг в межах освітньої програми після початку повномасштабної війни. Більшість респондентів, 47,45 %, вважають, що вона не змінилася; 38,27 % оцінили її як таку, що трохи погіршилася, 10,39 % – суттєво погіршилася, 3 % – як таку, що трохи покращилася, а на думку 0,8 % опитаних вона покращилася суттєво. Тобто, 48,5 % вважають, що якість освіти тією чи іншою мірою погіршилась, що фактично дорівнює відсотку респондентів, які не бачать змін у рівні якості освіти (47,45 %).

Відповідно до цього в дослідженні визначено такі завдання:

- ідентифікувати проблеми забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту;
- проаналізувати ефективність забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту на всіх рівнях системи вищої освіти для досягнення високих показників якості та визначити основні завдання суб'єктів всіх рівнів, що дасть змогу сформувати систему показників оцінки якості освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту.

В Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 рр. визначено проблеми в системі вищої освіти та запропоновано шляхи їх подолання через визначені головні цілі на наступні 10 років. Зокрема, до таких проблем належать:

- недостатній рівень фінансування системи вищої освіти, неефективне управління та використання ресурсів, недостатній прояв

соціальної відповідальності, незабезпечення рівноправності та автономності закладів вищої освіти повною мірою;

– брак відкритості закладів вищої освіти, спроможності продукувати корисну інтелектуальну продукцію, принципової протидії проявам корупції та академічної недоброчесності, безумовної підтримки чесного вступу та об'єктивного оцінювання результатів навчання;

– низький рівень доступності вищої освіти через недотримання європейських стандартів якості, стану інфраструктури та освітнього простору, базування освітнього процесу на наукових дослідженнях, забезпечення умов для вразливих категорій здобувачів;

– євроінтеграційні прагнення, які не завжди підкріплюються готовністю до гармонізації структур, наукової кооперації та запозичення кращої практики, створення умов для іноземців та підготовки українських студентів до відкритого світу;

– поширена імітація студентоцентризму, неконкурентні заробітна плата та умови праці працівників, брак управлінської підготовки керівного складу закладів вищої освіти, неусвідомлення місії лідерства у формуванні людського капіталу та згуртуванні суспільства, в освіті дорослих, що призводить до зниження привабливості закладів вищої освіти [201].

Відповідно до Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року «проблемами, що потребують розв'язання у сфері фізичної культури і спорту, є:

– за напрямом «Фізично активна нація» – недосконала система взаємовідносин між державою та іншими суб'єктами сфери, що перешкоджає популяризації фізичної культури і спорту;

– за напрямом «Спорт вищих досягнень» – відсутність належних умов для розвитку спорту вищих досягнень;

– за напрямом «Спортивна інфраструктура» – відсутність привабливої і доступної інфраструктури для регулярних занять населення фізичною активністю і спортом, застаріла матеріально-технічна база комунальних та державних інфраструктурних об'єктів;

– за напрямом «Цифрова трансформація сфери фізичної культури і спорту» – невідповідність стану цифровізації сфери вітчизняного спорту і фізичної культури сучасним тенденціям розвитку спорту у світі та неможливість виконання актуальних завдань існуючими методами без використання інформаційних технологій;

– за напрямом «Кадрове забезпечення сфери фізичної культури і спорту» – відсутність умов для визначення потреб, ведення обліку, стандартизованих вимог до професій, підготовки та професійного зростання фахівців, які здійснюють заходи з фізичної культури і спорту» [191].

В ході дослідження проаналізовано зміст освітніх програм, які реалізуються в Україні за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт», і визначено наступний перелік найпоширеніших з них:

1) за освітнім ступенем «бакалавр»:

- Спорт;
- Спорт та фізична культура;
- Тренер з видів спорту;
- Фізична культура і спорт;
- Фізична культура і спорт (фітнес);
- Фізична культура і спорт: тренер з виду спорту;
- Фізична культура і спорт: тренерсько-викладацька діяльність;
- Фізична реабілітація;
- Фізичне виховання і спорт;
- Фітнес та рекреація;

2) за освітнім ступенем «магістр»:

- Викладач фізичного виховання;
- Олімпійський та професійний спорт;
- Спорт;
- Тренер з видів спорту;
- Тренерська діяльність в обраному виді спорту;
- Фізична культура і спорт;
- Фізична реабілітація;
- Фізичне виховання;
- Фізичне виховання і психологія спорту;
- Фізичне виховання і спорт у Збройних Силах;
- Фізкультурно-спортивна реабілітація;
- Фітнес та рекреація;

3) За освітнім ступенем «доктор філософії»:

- Фізична культура і спорт.

Самокиш І. І. в своїх дослідженнях зазначає, що «одним із першочергових заходів щодо підвищення ролі фізичної культури і спорту у формуванні здорового способу життя студентів є створення

повноцінної державної системи контролю рівня їх здоров'я і функціональних можливостей. У нашій країні відсутні нормативно-правові документи в напрямі моніторингу стану фізичного здоров'я і функціональних можливостей студентської молоді. Моніторинг процесу фізичного виховання на державному рівні життєво необхідний і, в першу чергу, повинен забезпечувати: визначення впливу соціальних, педагогічних, природно-середовищних факторів на якість життя студентів; виявлення причинно-наслідкових зв'язків між рівнем функціональних можливостей і провідними параметрами процесу навчання у закладах вищої освіти; сприяння прийняттю обґрунтованих управлінських рішень у ЗВО у напрямі зміцнення здоров'я студентської молоді» [219].

Гончар Г., Безверхня Г. вказують, що «найчастіше зазначається, що причина цього – недостатній рівень мотивації студентів до навчання й подальшої професійної діяльності. Для подолання цієї проблеми потрібно впроваджувати в освітню систему новітні методи підготовки фахівців, спрямовані на розвиток мотиваційної сфери особистості майбутнього фахівця» [48]. Такої ж думки притримуються О. М. Шуст, В. О. Вербицький, О. В. Конопляник та вказують на «наявність у суспільстві проблеми фізичного становлення студентів, які знаходяться на стадії соціалізації у доросле життя. Тому, наразі актуальним завданням є науковий пошук механізмів активізації інтересу в студентів до самостійних занять фізичними вправами й ведення здорового способу життя» [270].

Одним з викликів науковці називають те, що «навчальна програма з фізичного виховання передбачає широке коло організації занять, що спроможні значним чином компенсувати малорухливість студентів. Підвищення рухової активності студентів, а значить і рівня їхнього здоров'я, можливе тільки за умови систематичних, цілеспрямованих занять фізичними вправами, які мають відповідні тренувальні режими і носять розвиваючий характер» [269].

Белікова Н. О. [18] визначає сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту:

– гуманізації та гуманітаризації. «Гуманітаризація фізкультурної освіти актуалізує проблему вдосконалення фізичної культури майбутніх фахівців на основі розробки особистісно орієнтованих технологій, забезпечує умови особистісного розвитку студента, його самореалізації у фізичній культурі і спорті, сприяє підвищенню

фізичного і розумового потенціалів, формування світогляду, духовних зразків поведінки» [18];

– фундаменталізації. «Фундаменталізація професійної освіти передбачає перерозподіл пріоритетів змісту професійної підготовки із вузькоспеціальних, спеціалізованих компонентів знань на загальнокультурні та загальнонаукові системні знання, які пов'язані з людською особистістю у всій сукупності її проявів та є основою професіоналізму майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту» [18];

– забезпечення неперервності. «Забезпечення неперервності професійної освіти докорінно змінює роль вищої школи, мету її діяльності і функції, парадигму освіти «на все життя» на освіту «через все життя» [18];

– інтелектуалізації. «Під інтелектуалізацією професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту ми розуміємо те, що майбутній фахівець з фізичного виховання та спорту повинен володіти не тільки сумою знань, умінь і навичок, але й системою інтелектуально значимих якостей, необхідних йому для здійснення професійної діяльності» [18];

– динамізації. «Динамізація передбачає необхідність перманентного реагування системи професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту на всі зміни соціально-професійної практики, а також на прогресивні зміни внутрішніх сторін діяльності вищої школи» [18].

Однією з проблем в сучасних умовах воєнного стану в Україні є дистанційна форма навчання студентів. Науковці [115] аналізують закордонний досвід США та зазначають, що в «Академії спорту США дистанційне навчання організовано на студентському порталі. Також розроблена система управління навчанням. Академія пропонує дистанційні курси за трьома категоріями:

1. Для рівня бакалавру спортивних наук: анатомія та фізіологія, статистичні виміри у спорті, філософія, соціологія спорту, технологія спорту, історія спорту, етика спорту, сучасні проблеми у спорті, спортивна медицина, спортивний маркетинг, фізіологія вправ.

2. Для рівня майстрів спортивних наук: психологічні аспекти медицини, психологічні аспекти здоров'я та фітнесу, сучасні проблеми у спорті, проблеми харчування та охорони здоров'я, менеджмент у спортивній медицині, спортивний маркетинг.

3. Для рівня докторів педагогічних наук у Sports Management: структура та функції Олімпійських ігор, проблеми олімпійського руху, фінансові аспекти у спорті, стратегічне планування спортивних організацій, розширений спортивний маркетинг» [300].

«Повне виконання навчального плану дистанційно, без проведення традиційних очних занять, є проблемою, оскільки потребує спеціально підготовленого контингенту студентів з високим рівнем спортивної підготовленості» [300].

Гончар Г., Безверхня Г. надають рекомендації щодо вирішення окремих проблем: «Активізація практичної діяльності з підвищення спортивної майстерності передбачає: а) урахування спортивних досягнень не тільки при вступі до ВНЗ, а й під час навчання на кожному курсі; б) обов'язкову участь студентів у спортивних змаганнях усіх рангів залежно від рівня кваліфікації; в) обов'язкове отримання звання «Суддя зі спорту»; г) участь у суддівстві змагань; г) ведення щоденників самоконтролю свого фізичного стану та фізичної підготовленості; д) виставлення оцінок за загальну й спеціальну фізичну підготовленість на практичних заняттях з обраного виду спорту; е) обов'язкову організацію та проведення змагань із видів спорту серед школярів під час педагогічної практики в школі» [48].

Пігин М. аналізує перспективи інформатизації галузі фізичного виховання та спорту та зазначає, що «важлива інформаційно-освітня складова фізичного виховання та спорту матиме можливість ефективного доступу до суб'єкту її сприйняття. Це надалі буде передумовою залучення значного контингенту осіб до безпосередньої оздоровчо-спортивної діяльності та формування в них сучасних гуманістичних цінностей суспільства суміжними засобами. У цих умовах інформатизація галузі фізичного виховання та спорту дозволяє отримати новий освітній продукт, який водночас зробить доступнішим процес отримання знань, умінь та навичок з урахуванням індивідуальних особливостей сприймання людини та водночас зробить його незалежним від впливу носіїв інформації тощо. Це свідчитиме про удосконалення якості освітньої діяльності у галузі фізичної культури і спорту та здатності задовольняти потреби окремої особистості та суспільства» [167].

Шкірта М., Степчук Н., Шанта І. також відзначають, що «на сучасному етапі одним із найбільш пріоритетних напрямів удосконалення педагогічних систем є її інформатизація, розробка і

використання у навчальному процесі здобутків вищої школи дидактичних засобів на основі сучасних ІКТ. Проте аналіз стану проблеми демонструє, що, незважаючи на значні потенційні можливості, сучасні ІКТ у системі вищої фізкультурної освіти ще не отримали належного застосування. Основною причиною такого стану є відсутність у сучасній педагогіці узагальнених підходів до реалізації можливостей ІКТ у конкретних предметних галузях, що потребує проведення випереджальних експериментальних досліджень та розробки науково-методичних засад створення та застосування засобів ІКТ з різних спеціальностей та дисциплін» [266].

«Застосування засобів ІКТ у навчальному процесі майбутніх фахівців фізичної культури і спорту може вирішити найрізноманітніші завдання: повідомлення знань, контроль за ходом їх засвоєння, демонстрація ілюстративного матеріалу як в статистиці, так і динаміці; зіставлення біомеханічних характеристик еталонної рухової дії, що виконується спортсменом, учнем або здобувачем вищої освіти; створення навчальних контролюючих програм, курсових і дипломних робіт, моделювання педагогічного і навчально-тренувального процесу тощо» [266].

Для цілей подальшого дослідження систематизовано проблеми забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту (табл. 7.1).

Таблиця 7.1

Актуальні проблеми забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту

<i>Проблеми забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту</i>
<i>– які стосуються системи управління:</i>
недостатній рівень фінансування системи вищої освіти
прояви корупції та академічної доброчесності
відсутність повноцінної державної системи контролю в напрямку моніторингу стану фізичного здоров'я і функціональних можливостей студентської молоді
<i>– які стосуються теорії та методики викладання:</i>
недостатньо розвинена система об'єктивного оцінювання результатів навчання
низький рівень базування освітнього процесу на наукових дослідженнях
низький рівень застосування інформаційних технологій у формуванні професійних компетентностей майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту
дистанційна форма навчання здобувачів освіти, що перешкоджає формуванню спеціально підготовленого контингенту студентів з високим рівнем спортивної підготовленості
<i>– які стосуються особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців:</i>
відсутність сформованого інтересу та недостатня мотивація до майбутньої професії
відсутність інноваційних підходів до підвищення рівня здоров'я і формування здорового способу життя
низький рівень фізичного здоров'я, функціональної підготовленості майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту

Виокремивши проблеми забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту, варто звернути увагу на рівні, на яких можна досягти високих показників (рис. 7.1).

В літературі науковці зазначають різні підходи до оцінки якості вищої освіти та освітньої діяльності, представляючи різні підходи до формування системи показників. Так, наприклад, І. П. Анненкова [9] пропонує критеріальний комплекс якості освітнього процесу у закладах вищої освіти, який містить три групи показників:

1. Критерії якості умов організації і здійснення освітнього процесу: кадровий потенціал; якість викладання; потенціал абітурієнтів; навчально-методичне забезпечення освітніх програм; інформаційний і бібліотечний ресурси; матеріально-технічне забезпечення; науковий та інноваційний потенціал; задоволеність здобувачів вищої освіти і співробітників соціальними умовами.

2. Критерії якості реалізації освітнього процесу: лідируюча роль керівництва щодо забезпечення якості й постійного покращення діяльності ЗВО, відповідність місії і стратегії закладу вищої освіти поставленим цілям; реалізація внутрішньої гарантії якості професійної підготовки фахівців; реалізація освітніх програм; забезпечення академічної мобільності студентів і викладачів; здійснення загального менеджменту у ЗВО, включаючи управління інфраструктурою, персоналом, матеріальними та інформаційними ресурсами, технологіями тощо.

3. Критерії якості результатів освітнього процесу: успішність здобувачів вищої освіти; рівень сформованості професійних якостей і компетенцій; готовність студентів до подальшого здобуття освіти; результативність набору студентів; рівень задоволеності роботодавців; результати ЗВО відносно запланованих цілей забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців [9].

Клімова Г. П. виділяє три складові:

1. Якість потенціалу вищої освіти визначається такими показниками, як: якість освітнього стандарту, якість освітніх програм, якість науково-педагогічних кадрів, якість матеріально-технічного й інформаційно-методичного забезпечення, якість викладання (якість навчального процесу і педагогічної діяльності), якість наукових досліджень, якість підготовки абітурієнтів і студентів, якість виховання тощо.

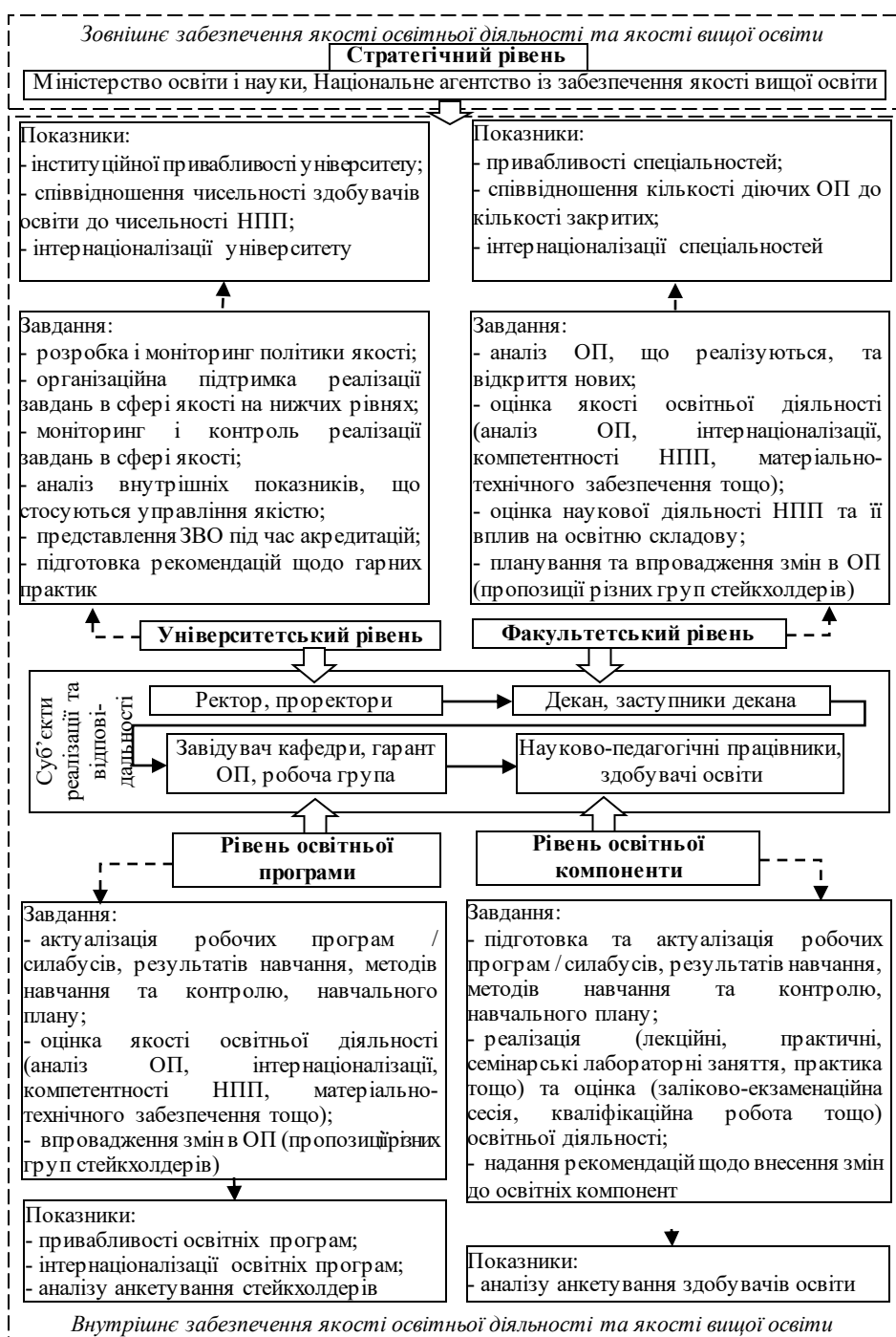

Рис. 7.1. Рівні досягнення високих показників щодо забезпечення якості вищої освіти та якості освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту

Джерело: розроблено автором

2. Якість процесу вищої освіти характеризується сукупністю таких показників, як: якість освітньої діяльності і контролю освітнього процесу, високий рівень мотивації викладацького складу, позитивне ставлення студентів до навчання, інтенсивність освітнього процесу та ін.

3. Якість результату вищої освіти визначається такими показниками: задоволення вимог споживачів освітніх послуг, реалізація індивідуальних здібностей учасників освітнього процесу, працевлаштування, усвідомлення професіоналізму, оволодіння здатністю до самоосвіти тощо [104].

Белова Л. О., Бульба В. Г., Поступна О. В. [19] та Біляковська О. О. [21] звертають увагу на такі показники якості, як: якість розроблення і функціонування державних механізмів регулювання освітніх процесів (якість освітніх стандартів, якість нормативної бази, якість освітніх програм), якість управління вищою освітою, якість змісту освіти, якість умов і ресурсного забезпечення вищої освіти (кадрове, навчально-методичне, матеріально-технічне, фінансове, інформаційне, наукове), якість професорсько-викладацького складу, якість освітнього процесу, якість освітніх технологій, якість результатів вищої освіти, якість взаємодії з усіма зацікавленими сторонами.

Ілійчук Л. В. вказує на «відсутність єдиної науково обґрунтованої системи критеріїв та показників оцінювання якості професійної підготовки студентів у сучасному університеті. Відтак, можна виокремити такі основні підходи до оцінювання якості вищої освіти, як: виконання вимог освітніх і професійних стандартів; досягнення наперед визначених цілей освіти на різних етапах навчання; забезпечення необхідних умов для організації освітнього процесу у закладі вищої освіти; задоволення очікувань споживачів освітніх послуг та потреб ринку праці у висококваліфікованих фахівцях. При цьому оцінювання якості вищої освіти у ЗВО є комплексною системною процедурою, яка визначає діяльність закладу вищої освіти у сукупності всіх його складових» [99].

В дослідженні визначено рівні внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності від університетського до рівня освітньої компоненти. Вони передбачають виконання суб'єктами реалізації та відповідальності відповідних завдань, що узгоджені з показниками, які розраховуються для оцінки якості вищої освіти та освітньої діяльності. Так, наприклад, ректор та проректори в закладі

вищої освіти відповідають за розробку і моніторинг політики якості; надають організаційну підтримку реалізації завдань в сфері якості на нижчих рівнях; здійснюють моніторинг і контроль реалізації завдань в сфері якості; аналізують внутрішні показники, що стосуються управління якістю; презентують ЗВО під час акредитацій та готують рекомендації щодо впровадження гарних практик в освітню діяльність. З метою моніторингу реалізації вищенаведених завдань розраховуються наступні показники:

1) інституційної привабливості університету, що враховує:

– *процеси, які пов'язані з організацією освітнього процесу* (навантаження НПП; рівень професіоналізму та залученості НПП – наявність спортивних звань, розрядів, досвід практичної роботи тощо, застосування новаторських методик; педагогічні навички та компетентність – *digital skills*, наявність навчально-методичних праць, підвищення кваліфікації, методи навчання та методи контролю; якість процедур конкурсного відбору НПП – критерії, процес; наукові публікації; сутність, структура та еластичність організації освітніх компонент; відносини з середовищем – стажування та здобуття практичного здобувачами освіти);

– *процеси, які пов'язані з реалізацією освітнього процесу* (мотивація здобувачів освіти – відсоток відвідуваних занять; відсотки оцінок та балів ECTS, отриманих здобувачами освіти в межах формальної та неформальної освіти; відсоток здобувачів, які отримали спортивні розряди, кваліфікаційні категорії спортивних суддів, членство в спортивних федераціях тощо; фактичне навчальне навантаження здобувача освіти – зведений показник, який враховує: кількість годин занять і кількість освітніх компонент; рівень задоволеності здобувачів освіти навчанням через проведення анкетування; рівень оцінки якості освітнього процесу різними групами стейкхолдерів через проведення анкетування; випускники – частка випускників, які протягом визначеного періоду часу після закінчення навчання (наприклад, 6 або 12 місяців) є працевлаштованими за спеціальністю; частка випускників, які протягом визначеного періоду часу після закінчення навчання (наприклад, 6 або 12 місяців) залишаються безробітними; частка занять, проведених професіоналами-практиками);

– *середовище* (бібліотечні ресурси; інфраструктура – кількість та якість спортивних зал, спортивного обладнання; фінансові ресурси –

частка витрат університету на освіту; частка витрат університету на науку здобувачів; частка витрат університету на проживання, пільги, стипендії; частка витрат університету, спрямованих на організацію та проведення спортивних змагань);

2) співвідношення чисельності здобувачів освіти до чисельності НПП;

3) інтернаціоналізації університету (співвідношення чисельності іноземних здобувачів освіти до загальної чисельності; кількість укладених міжнародних договорів освітніх та наукових проєктів; кількість реалізованих міжнародних проєктів в сфері фізичної культури та спорту).

На рівні факультету основними завданнями декана (заступників декана) є:

- аналіз ОП, що реалізуються, та відкриття нових;
- оцінка якості освітньої діяльності (аналіз ОП, інтернаціоналізації, компетентності НПП, матеріально-технічного забезпечення тощо);
- оцінка наукової діяльності НПП та її вплив на освітню складову;
- планування та впровадження змін в ОП (пропозиції різних груп стейкхолдерів).

Показники, які показують рівень внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності:

- 1) привабливість спеціальностей;
- 2) співвідношення кількості діючих ОП до кількості закритих;
- 3) інтернаціоналізація спеціальностей.

Нижчим рівнем є рівень освітньої програми, на якому завідувач кафедри, гарант освітньої програми та робоча група: актуалізують робочі програми / силабуси, результати навчання, методи навчання та контролю, навчальний плану; здійснюють оцінку якості освітньої діяльності (аналіз ОП, інтернаціоналізації, компетентності НПП, матеріально-технічного забезпечення тощо); впроваджують зміни в освітню програму, враховуючи пропозиції різних груп стейкхолдерів. Показниками, що забезпечують здійснення моніторинг реалізації даних завдань та надають оцінку якості освітньої діяльності є показники:

- 1) привабливості освітніх програм;
- 2) інтернаціоналізації освітніх програм;
- 3) аналізу анкетування стейкхолдерів.

Рівень освітньої компоненти, реалізацію якого забезпечують науково-педагогічні працівники, здобувачі освіти та інші групи стейкхолдерів освітньої програми, передбачає здійснення аналізу анкетування здобувачів освіти. Основними завданнями суб'єктів реалізації та відповідальності рівня є: підготовка та актуалізація робочих програм / силабусів, результатів навчання, методів навчання та контролю, навчального плану; реалізація (лекційні, практичні, семінарські лабораторні заняття, практика тощо) та оцінка (заліково-екзаменаційна сесія, кваліфікаційна робота тощо) освітньої діяльності; надання рекомендацій щодо внесення змін до освітніх компонент.

Отже, в ході дослідження задля досягнення поставленої мети ідентифіковано проблеми забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту та виокремлено наступні групи питань, що потребують вирішення як на рівні зовнішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності, так і на рівні внутрішнього. Зокрема, до групи проблем, які стосуються системи управління якістю віднесено наступні:

- недостатній рівень фінансування системи вищої освіти;
- прояви корупції та академічної недобросовісності;
- відсутність повноцінної державної системи контролю в напрямку моніторингу стану фізичного здоров'я і функціональних можливостей студентської молоді.

Наступна група питань стосується теорії та методики викладання дисциплін в сфері фізичної культури та спорту:

- недостатньо розвинена система об'єктивного оцінювання результатів навчання;
- низький рівень базування освітнього процесу на наукових дослідженнях;
- низький рівень застосування інформаційних технологій у формуванні професійних компетентностей майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту;
- дистанційна форма навчання здобувачів освіти, що перешкоджає формуванню спеціально підготовленого контингенту студентів з високим рівнем спортивної підготовленості.

Також виділено проблеми, що стосуються особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців:

- відсутність сформованого інтересу та недостатня мотивація до майбутньої професії;

- відсутність інноваційних підходів до підвищення рівня здоров'я і формування здорового способу життя;
- низький рівень фізичного здоров'я, функціональної підготовленості майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту.

Актуальні проблеми забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту потребують вирішення на різних рівнях. Тому в роботі розроблено підхід до виокремлення рівнів досягнення високих показників щодо забезпечення якості вищої освіти та якості освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту, який включає опис завдань суб'єктів реалізації та відповідальності на кожному з рівнів, а також перелік показників, що характеризують ефективність реалізації освітньої діяльності в закладах вищої освіти. Зокрема, до рівнів забезпечення якості вищої освіти та якості освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту відносяться: стратегічний рівень, університетський рівень, факультетський рівень, рівень освітньої програми, рівень освітньої компоненти.

Наведені пропозиції сприяють удосконаленню процесу забезпечення якості вищої освіти та якості освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту та дозволяють здійснювати об'єктивну та достовірну оцінку якості здійснюваного освітнього процесу суб'єктами освітньої діяльності.

7.2. Порядок внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту

Внутрішнє забезпечення якості освіти є однією зі складових системи забезпечення якості освіти та реалізується у вигляді політики (стратегії) через процедури забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в закладах вищої освіти та передбачає здійснення заходів моніторингу, забезпечення, перевірки, планування, удосконалення освітнього процесу на всіх рівнях структури університету.

Фізична культура та спорт є однією з актуальних спеціальностей, у якій переплігаються різні соціальні процеси, а особливість її полягає в тому, що вона характеризується реалізацією майбутнього фахівця в руховій, ігровій, соціально-психологічній, трудовій, науковій та інших видах людської діяльності. Тому забезпечення якості вищої освіти та

освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту має бути ключовим аспектом в частині якісної реалізації освітніх послуг.

Метою дослідження є удосконалити порядок внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту.

Відповідно до цього в дослідженні визначено такі завдання:

–вивчити зарубіжний досвід (зокрема, країн Європейського Союзу) в сфері забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти задля реалізації євроінтеграційних прагнень України;

–змодельовати удосконалення процесу формування та реалізації механізмів забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту із застосування процесного підходу.

Питання управління якістю освіти в зарубіжних країнах є одним з напрямів дослідження в працях: М. Гавран, Г. Шайнер [40], О. Качур, Г. Загричук, Н. Гарліцька, І. Мілян [101], Г. Клімова [104], І. Соколова [230] та інші. Наукові праці в сфері розвитку системи внутрішнього забезпечення якості закладу вищої освіти присвятили: С. М. Домбровська [75], Ю. В. Дутчак, Л. П. Сущенко, Л. В. Денисова [81], А. В. Куруч [125], С. А. Мороз [142], Н. І. Ногас [149] та інші.

Вивчення зарубіжного досвіду впровадження систем внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності є важливим з тієї сторони, що це дозволить проаналізувати сильні та слабкі сторони даних освітніх структур та визначити можливі напрями удосконалення національних систем. Це сприятиме підвищенню якості освітньої діяльності та формуванню інтелектуального капіталу всередині країни, що є одним з першочергових завдань для відбудови та повоєнного відновлення України.

У світі відомі три моделі якості вищої освіти, а саме:

1. «Англійська» модель, що базується на внутрішній самооцінці академічної спільноти. Формування такого механізму оцінки якості освіти пов'язано зі значною автономією навчальних закладів у Великій Британії і децентралізацією управління освітою. У цій країні існує багаторівнева система акредитації університетів і освітніх програм. В Австралії також панує дана модель оцінки якості освіти, запроваджено новий підхід до акредитації освітніх програм. Процедура акредитації включає, поряд із внутрішніми оцінками й гарантіями якості, зовнішні критерії та рекомендації з боку промислових підприємств.

2. «Французька» модель передбачає проведення зовнішнього оцінювання ЗВО на предмет визначення його відповідальності перед суспільством.

3. «Американська» модель, яка сьогодні фактично упроваджується в Україні, являє собою органічне поєднання зазначених двох, що дає їй значні переваги та широкі можливості при застосуванні, оскільки передбачено як суспільну, так і державну форми контролю досягнутих результатів [273, с. 109-110].

Качур О., Загричук Г., Гарліцька Н., Мілян І. [101] в своєму дослідженні визначили сутність моніторингу якості освіти в контексті інтернаціоналізації; охарактеризували зміст діяльності міжнародних організацій і агентств на національному й міжнародному рівнях; проаналізували досвід провідних країн Європи щодо моніторингу якості освіти в європейського освітнього простору.

Клімова Г. зазначає, що «в останні роки значно зросло міжнародне співробітництво між європейськими агентствами із забезпечення якості вищої освіти. Воно включає такі форми, як залучення іноземних фахівців з окремих дисциплін у процес оцінювання якості вищої освіти або включення їх до складу комісій з акредитації; включення іноземних колег або експертів в орган управління або керівний комітет агентства тієї чи іншої країни; використання чинних міжнародних стандартів і критеріїв при оцінюванні й акредитації та використання розроблених на міжнародному рівні показників рівня навченості для ступенів бакалавра та магістра» [104].

Соколова І. аналізує європейські підходи і практики забезпечення якості вищої освіти у країнах Південної Європи та робить висновок, що «спільними для національних агенцій є цінності у реалізації основних напрямів діяльності, зокрема у забезпеченні якості академічного персоналу, соціального виміру і справедливого фінансування вищої освіти: професіоналізм, довіра, доказовість, неупередженість, прозорість, доброчесність, партнерство» [230].

В Національному плані дій зовнішнього забезпечення якості вищої освіти України на період 2022-2023 рр. зазначається, що «стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти ESG-2015 враховані при розробці правового забезпечення функціонування національної системи забезпечення

якості вищої освіти, лежать в основі основних нормативних документів і методології акредитаційного процесу» [145].

«ESG – це набір стандартів і рекомендацій для внутрішніх і зовнішніх систем забезпечення якості у вищій освіті. ESG не є стандартами якості, чи приписами щодо того, як необхідно втілювати процеси забезпечення якості, але вони надають орієнтири, охоплюючи аспекти, які є вирішальними для успішного забезпечення якості та навчальних середовищ у вищій освіті. ESG слід розглядати у ширшому контексті, що також включає рамки кваліфікацій, ECTS та додатки до дипломів (DS), які також сприяють побудові прозорості та взаємної довіри у вищій освіті у EHEA» [295].

«ESG ґрунтуються на таких чотирьох принципах забезпечення якості у EHEA:

- заклади вищої освіти несуть первинну відповідальність за якість вищої освіти, що надається;
- забезпечення якості відповідає різноманітності систем вищої освіти, закладів вищої освіти, програм і студентів;
- забезпечення якості сприяє розвитку культури якості;
- забезпечення якості враховує потреби та очікування студентів, усіх інших стейкхолдерів та суспільства» [295].

Криворучко О.М. та Шинкаренко В.Г. до таких принципів зараховують наступні:

- автономності – забезпечення якості здійснюється шляхом самостійного, незалежного і відповідального прийняття рішень стосовно добору процедур, методів, засобів, інструментів для визначення стану та поліпшення якості;
- адекватності – забезпечення якості враховує потреби та очікування студентів, інших стейкхолдерів та суспільства;
- академічної доброчесності – забезпечення якості ґрунтується на засадах чесності, справедливості, відповідальності та взаємоповаги усіх учасників освітнього процесу;
- академічної культури – забезпечення якості сприяє розвитку культури якості у суб'єктів освітнього процесу;
- вимірюваності – забезпечення якості ґрунтується на кваліметричній основі, здійсненні моніторингових процедур;
- відкритості – забезпечення якості супроводжується висвітленням інформації щодо процесів та результатів, залученням зацікавлених осіб;

– відповідальності – університет несе первинну відповідальність за якість вищої освіти, що ним надається;

– відповідності – забезпечення якості спрямовано на відповідність європейським та національним стандартам освітньої діяльності та якості вищої освіти [118].

В ESG передбачено три частини:

1. Стандарти та рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості, які включають набір таких питань: політика щодо забезпечення якості; розроблення і затвердження програм; студентоцентроване навчання, викладання та оцінювання; зарахування, досягнення, визнання та атестація студентів; викладацький персонал; навчальні ресурси і підтримка студентів; інформаційний менеджмент; публічна інформація; поточний моніторинг і періодичний перегляд програм; циклічне зовнішнє забезпечення якості.

2. Стандарти та рекомендації щодо зовнішнього забезпечення якості, які регулюють наступні питання: урахування внутрішнього забезпечення якості; розроблення методологій, що відповідають меті; процеси запровадження; незалежні (зовнішні) експерти; критерії для результатів; звітування; скарги та апеляції.

3. Стандарти і рекомендації щодо агентств забезпечення якості, які визначають такі питання, як: діяльність, політика і процеси щодо забезпечення якості; офіційний статус; незалежність; тематичний аналіз; ресурси; внутрішнє забезпечення якості і професійна поведінка; циклічна зовнішня перевірка агентств.

Враховуючи те, що національна система забезпечення якості вищої освіти України базується на європейських стандартах, вважаємо доцільним вивчити зарубіжний досвід (зокрема, країн Європейського Союзу) в сфері забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти задля реалізації євроінтеграційних прагнень України.

В ході дослідження проаналізовано внутрішні нормативні документи та підходи і методи до системи забезпечення якості вищої освіти в таких країнах, як:

1. Франція [85]. В оцінюванні вищої освіти беруть участь такі органи:

– Вища рада з оцінки досліджень і вищої освіти (Hcéres) є незалежним адміністративним органом, відповідальним за оцінку всіх вищих навчальних закладів і дослідницьких структур або перевірку процедур оцінювання, що здійснюються іншими органами;

– Генеральна інспекція освіти, спорту та досліджень (IGÉSR). Президенти вищих навчальних закладів регулярно звертаються до IGÉSR з проханням виконувати місії підтримки, спрямовані на те, щоб допомогти цим закладам подолати фінансові труднощі або провести серйозну внутрішню реорганізацію;

– The Commission des Titres d'Ingénieur (CTI) є незалежним органом, відповідальним за французьким законодавством з 1934 року за акредитацію всіх інженерних курсів, за підвищення якості курсів і за просування звання та професії інженера у Франції та за кордоном.

Органи, відповідальні за зовнішнє оцінювання вищої освіти (Hcéres, IGÉSR, CTI), мають свою методику роботи. Так, наприклад, оцінка закладу компанією Hcéres відбувається в три основні етапи: підготовка оцінювання, відвідування закладу, підготовка звіту про оцінку. Процес відбувається таким чином:

- презентація методів оцінки Hcéres на місці;
- публікація рамок оцінки та довідкових документів, з якими повинні ознайомитися та зберігати організації, що підлягають оцінці;
- подання звіту про самооцінку;
- положення експертної комісії;
- зустріч із закладом та консультація з керівником закладу щодо складу експертної комісії;
- візит експертної комісії;
- надсилання попереднього звіту;
- надсилання остаточного звіту до установи та запит листа з коментарями;
- публікація на веб-сайті Hcéres остаточного звіту про оцінку разом із листом-коментарем від оцінюваної установи.

Процедури самооцінки (або внутрішньої оцінки) впроваджуються в установах під керівництвом і моніторингом Hcéres і CTI.

Внутрішнє оцінювання може проводитися на постійній або разовій основі. Для управління установою самооцінка дозволяє аналізувати її функціонування та розвиток у зв'язку з її цілями.

2. Швейцарія [86]. Усі заклади вищої освіти зобов'язані пройти інституційну акредитацію. Швейцарська рада з акредитації як нова спільна організація Конфедерації та кантонів для акредитації та забезпечення якості у швейцарському ландшафті вищої освіти у своїх рішеннях він спирається на експертизу Швейцарського агентства з акредитації та забезпечення якості (AAQ).

Акредитація для всіх закладів вищої освіти вперше була врегульована на єдиній основі в 2015 році. Правовою основою є Федеральний закон про фінансування та координацію сектору вищої освіти (HEdA). Інституційна акредитація та добровільна акредитація програм – це два формальні процеси, які перевіряють, використовуючи визначені стандарти (Керівні принципи Ради вищої освіти щодо акредитації в секторі вищої освіти), чи відповідають навчальні заклади та/або програми отримання ступеня вимогам якості викладання та досліджень. Процедура акредитації проводиться в три етапи. Спочатку заклад вищої освіти проводить самооцінювання. Потім проводиться зовнішнє оцінювання незалежною групою експертів Швейцарського агентства з акредитації та забезпечення якості (AAQ). На основі результатів Швейцарська рада з акредитації приймає рішення про акредитацію. Інституційна акредитація повинна оновлюватися кожні сім років.

Внутрішнє оцінювання є складовою забезпечення та розвитку якості в усіх типах вищих навчальних закладів. Таким чином, наявність внутрішньої системи забезпечення якості є необхідною умовою для допуску до інституційної акредитації. Цінність цієї внутрішньої системи забезпечення якості перевіряється в рамках інституційної акредитації AAQ.

3. Фінляндія [84; 282]. Заклади вищої освіти самі несуть основну відповідальність за якість освіти, що передбачено Законом про університети та Законом про університети прикладних наук. Вони повинні регулярно брати участь у зовнішньому оцінюванні, яке проводить Фінський центр оцінювання освіти (FINEEC) як орган, відповідальний за зовнішнє забезпечення якості вищої освіти з 2015 року. Він діє в структурі уряду Міністерства освіти та культури як окремий підрозділ у Фінському національному агентстві з освіти (EDUFI).

Зовнішнє оцінювання має консультативне спрямування та спрямоване на залучення персоналу, студентів та зацікавлених сторін вищого навчального закладу до визнання сильних сторін, передового досвіду та сфер розвитку. Метою також є підтримка закладів вищої освіти у досягненні їхніх власних цілей і таким чином підтримка безперервного розвитку вищої освіти.

FINEEC проводить три основні типи зовнішнього оцінювання вищої освіти:

– аудити систем забезпечення якості ЗВО. Сфери оцінювання: I ЗВО створює компетентність; II ЗВО сприяє впливу та оновленню; III ЗВО підвищує якість і добробут; IV ЗВО як навчальна організація

(ЗВО самостійно обирає тему цього напрямку). Сфери оцінювання I-III оцінюються за шкалою відмінно – добре – недостатньо. ЗВО пройде аудит, якщо всі напрямки оцінювання I-III досягнуть принаймні рівня добре. Рівень навчальної галузі IV не визначений і не має значення при прийнятті рішення щодо проходження ЗВО аудиту. Аудити FINEEC приділяють особливу увагу студентоцентричному підходу в освіті та суспільному впливу діяльності ЗВО. Бенчльорнінг (збалансоване управління) використовується як метод аудиту. Метою порівняльного навчання є отримання відгуків про діяльність власної організації та вивчення передового досвіду іншої організації. Результати кожного аудиту ухвалює Комітет з оцінювання вищої освіти, членами якого є представники університетів та університетів прикладних наук, студентів і професійного життя;

- тематичне та системне оцінювання. Тематичні оцінювання зосереджені на певній темі. У системному оцінюванні метою є система освіти в цілому або її частина. Також можна оцінити освітню політику або розвиток системи освіти;

- акредитації інженерних програм. Метою акредитації інженерних програм є підтримка розвитку якості в інженерних програмах. Вони також спрямовані на підвищення міжнародного визнання та порівняльності фінських інженерних ступенів. Акредитація є добровільною.

4. Німеччина [82]. Для акредитації програм бакалавра та магістра Постійна конференція міністрів освіти та культури у Федеративній Республіці Німеччина заснувала Foundation Accreditation Council.

Правовий контроль охоплює всю діяльність закладу вищої освіти. Здійснюється перевірка, чи не порушив заклад вищої освіти своїми діями чи бездіяльністю закони чи інші нормативні акти. Більш широкий нагляд здійснюється в тих сферах, за які відповідає держава, на відміну від академічної діяльності. Це включає адміністрування персоналу та економічне, бюджетне та фінансове управління, тобто участь у підготовці бюджету відповідального міністра та в його виконанні, управління бюджетними коштами тощо.

Внутрішнє оцінювання складається з систематичної інвентаризації та аналізу викладання та навчання, враховуючи дослідження, що виконується окремим відділом або факультетом, і завершується письмовим звітом. На цій основі проводиться оцінка зовнішніми експертами, які викладають свої висновки та рекомендації в письмовому остаточному звіті.

Забезпечення та розвиток якості в навчанні та викладанні є, перш за все, завданням закладів вищої освіти, які виконують це завдання через внутрішні заходи забезпечення якості та розвитку якості. Процедури стосуються або забезпечення ефективності внутрішніх систем управління якістю за зовнішньої участі (системна акредитація), або забезпечення якості та розробки якості індивідуальних навчальних програм із зовнішньою участю (програмна акредитація).

Предметно-змістові критерії включають:

- кваліфікаційні цілі програми отримання ступеня, що відповідають бажаному рівню кваліфікації, які стосуються, серед іншого, сфери наукових або мистецьких здібностей, а також здатності до кваліфікованої роботи та особистого розвитку;
- відповідність кваліфікаційних цілей остаточній концепції навчальної програми та її реалізації через відповідне оснащення ресурсами, відповідну кваліфікацію викладачів та відповідні компетентнісно-орієнтовані іспити;
- технічні стандарти та стандарти, пов'язані зі змістом, які є найсучаснішими в науці та дослідженнях;
- заходи щодо гендерної рівності та компенсації недоліків;
- концепція системи управління якістю та заходи щодо реалізації концепції.

5. Польща [83]. Органами, відповідальними за зовнішнє забезпечення якості, є: Міністр науки та вищої освіти, Польський комітет з акредитації (РАС), Міністр охорони здоров'я та Національна рада з акредитації шкіл медсестер та акушерок. Законодавство Польщі передбачає шість процесів зовнішнього забезпечення якості:

- Початкове інституційне оцінювання: оцінка заявок та внесення нових недержавних закладів до Реєстру недержавних закладів вищої освіти;
- Інституційна повторна оцінка: оцінка заявок на поновлення реєстрації та поновлення реєстрації для недержавних установ;
- Початкова оцінка програми;
- Періодична оцінка програми;
- Комплексна оцінка, зосереджена на ефективності внутрішнього контролю якості.
- Оцінка якості навчання в докторантурі.

Критерії оцінювання програми:

- Дизайн програми: концепція, цілі навчання та результати навчання;
- Реалізація програми: зміст навчального плану; графік; види та організація занять; методи викладання та навчання; практичні практики / стажування; організація процесу викладання та навчання;
- Прийом студентів; перевірка досягнутих учнями результатів навчання; завершення / визнання окремих семестрів і років навчання;
- Компетентність, досвід та чисельність педагогічного персоналу та його розвиток;
- Інфраструктура та освітні ресурси, що використовуються для реалізації програми, та їх удосконалення;
- Співпраця з соціально-економічним середовищем у розробці, виконанні та вдосконаленні програми та її вплив на вдосконалення програми;
- Умови та методи підвищення інтернаціоналізації процесів викладання та навчання в рамках програми;
- Підтримка студентів у навчанні, соціальному, академічному чи професійному розвитку та виході на ринок праці; розробка та вдосконалення заходів підтримки;
- Громадський доступ до інформації про програму, умови її виконання та досягнуті результати;
- Політика якості: розробка, затвердження, моніторинг, перегляд та вдосконалення.

Законодавство не регламентує детально підходи до внутрішнього забезпечення якості. Він лише встановлює загальні принципи для навчальних програм, атестації викладачів та оцінювання курсу студентів. ЗВО детально встановлюють порядок у своїх внутрішніх положеннях. РАС переглядає внутрішні механізми забезпечення якості як частину зовнішнього оцінювання.

Основною процедурою зовнішнього забезпечення якості вищої освіти є акредитація освітніх програм. Як бачимо, незалежно від того, що всі країни Європи (в тому числі, і Україна) керуються Стандартами та рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти ESG-2015, кожна з них має певні особливості в частині процедур забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності. Проаналізувавши підходи, що використовуються в Франції, Швейцарії, Німеччині, Польщі, Фінляндії, можна зробити висновок, що: окремі з них

мають більш ліберальні критерії оцінювання, інші більш консервативні; обов'язковий чи добровільний характер акредитації; більшість приділяють особливу увагу студентоцентричному підходу в освіті, соціальній відповідальності закладів вищої освіти під час здійснення оцінки якості вищої освіти та освітньої діяльності; важлива роль відводиться самооцінюванню та системі внутрішнього забезпечення якості вищої освіти; одним з критеріїв є реалізація закладами вищої освіти заходів щодо гендерної рівності тощо. Метою систем забезпечення якості вищої освіти в європейських країнах є організаційно-консультативна підтримка закладів вищої освіти у реалізації їх стратегічних прагнень і, як наслідок, підтримка безперервного розвитку вищої освіти.

Наступним етапом дослідження є аналіз систем внутрішнього забезпечення якості освіти в закордонних закладах вищої освіти. Наприклад, «внутрішня система забезпечення якості освіти в Познанському економічному університеті (Польща) – це набір інструментів і процедур, пов'язаних з розробкою, впровадженням, моніторингом, оцінкою та підвищенням якості освіти на першому та другому ступенях навчання, в докторантурі та післядипломному навчанні» [301].

«Головною метою внутрішньої системи забезпечення якості освіти в Познанському економічному університеті є забезпечення та підвищення якості освіти, зокрема через:

- проектування та вдосконалення освітніх програм та робочих програм;
- забезпечення досягнення основних і конкретних освітніх цілей, визначених для першої та другої ступені навчання та докторської школи;
- постійний контроль за якістю занять;
- підвищення компетентностей педагогічних працівників;
- популяризацію передового досвіду та зразків у розвитку культури якісної освіти;
- прагнення отримати підтвердження високої якості освіти в університеті у вигляді національних та міжнародних сертифікатів якості» [301].

Система якості освіти в Ягелонському університеті в м. Краків (Польща) – «це сукупність процесів, завдань, заходів і зв'язків між ними, які сприяють підвищенню якості викладання та якості навчання» [298].

Концепція системи якості освіти в Ягелонському університеті [298] передбачає: поєднує дві точки зору: здобувачів

освіти (якість навчання) та викладачів (якість викладання); має два виміри: формальний (сфера норм, положень і процедур) і неформальний (наприклад, ставлення до роботи, надійність, повага, авторитет, відданість); складається з чотирьох взаємопроникних рівнів: університет, факультет, програма, предмет.

З 2004 року в Гданському політехнічному університеті [296] діє Університетська система забезпечення та підвищення якості освіти. Факультети та навчально-методичні центри мають внутрішні системи забезпечення якості освіти, що дозволяють здійснювати систематичний моніторинг, оцінювання та вдосконалення освітнього процесу в усіх галузях і рівнях вищої освіти з точки зору досягнення запланованих результатів навчання та оновлення навчальних програм. Діяльність на підтримку якості також стосується кадрової політики та загальної інфраструктури університету.

Цілями система забезпечення та підвищення якості освіти Гданського політехнічного університету є: формування ставлення до якості в академічній спільноті Гданського технологічного університету та побудова культури якості; забезпечення узгодженості освіти та дослідження; досягнення здобувачами освіти очікуваних результатів навчання; підвищення якості науково-педагогічного, технічного та адміністративного персоналу; використання потенціалу широкого розуміння соціально-економічного середовища для оцінки та покращення якості освіти; надання інформації внутрішнім і зовнішнім зацікавленим сторонам про заходи, які здійснюються для покращення якості та досягнутих результатів освіти; підвищення привабливості та конкурентоспроможності Гданського технологічного університету та створення міцних основ для зміцнення високої позиції Гданського технологічного університету серед польських та іноземних університетів; покращення якості та розвиток інфраструктури та збільшення кількості лабораторій та спеціалізованих майстерень, які можуть використовуватися студентами у звичайному навчальному процесі та поза ним [296].

На цій підставі можна стверджувати, що для системи вищої освіти України є доцільним застосування збалансованого підходу до здійснення аналізу освітньої діяльності, який може стати одним зі складових удосконалення системи забезпечення якості вищої освіти. Збалансований підхід до управління системою вищої освіти та освітньою діяльністю можна охарактеризувати як процес, що передбачає оцінку внутрішніх процесів в закладі вищої освіти, так і їх зовнішніх наслідків.

Крім того, важливим є врахування аспектів громадянського суспільства під час формування внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти. Зокрема, йде мова про врахування суспільного інтересу через громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості, які функціонують задля розвитку різних видів спорту.

В табл. 7.2 представлено критерії оцінювання якості освітньої програми, які є загальними для всіх освітніх програм, та виділено специфічні особливості здійснення оцінки якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту.

Таблиця 7.2

Критерії оцінювання якості освітньої програми в сфері фізичної культури та спорту

Критерії оцінювання якості освітньої програми [171]	Особливості оцінки в сфері фізичної культури та спорту
<i>1</i>	<i>2</i>
Критерій 1. Проектування та цілі освітньої програми	Цілі освітньої програми та програмні результати навчання повинні визначатися з урахуванням не лише тенденцій розвитку спеціальності, ринку праці, галузевого та регіонального контексту, досвіду аналогічних вітчизняних та іноземних освітніх програм, а також вимог різних стейкхолдерів в сфері фізичної культури та спорту (міжнародних організацій, визнаних Міжнародним олімпійським комітетом; національних спортивних федерацій тощо)
Критерій 2. Структура та зміст освітньої програми	Формування індивідуальної освітньої траєкторії з врахуванням мотиваційних та психологічних потреб, стану здоров'я та можливостей фізичного розвитку і фізичної підготовки здобувачів освіти. Це передбачає запровадження програм моніторингу даних складових факторів формування освітньої траєкторії на рівні закладів вищої освіти
Критерій 3. Доступ до освітньої програми та визнання результатів навчання	Результати здобувачів освіти на спортивних змаганнях, отримання спортивних розрядів, присудження категорій спортивних суддів; членство в спортивних федераціях тощо зараховувати до результатів, які отримані в ході неформальної освіти. Під час прийому на навчання за освітньою програмою враховуються фізичні здібності абітурієнтів (в тому числі стан здоров'я; ступінь фізичного розвитку та рівень фізичної підготовленості; спортивні досягнення; участь в спортивних змаганнях високого рівня)
Критерій 4. Навчання і викладання за освітньою програмою	Науково-педагогічні працівники використовують новітні методики, власні наукові результати і сучасні практики в сфері фізичної культури та спорту
Критерій 5. Контрольні заходи, оцінювання здобувачів вищої освіти та академічна доброчесність	Контрольні заходи, оцінювання здобувачів вищої освіти повинні відповідати нормам та вимогам сформованої системи моніторингу факторів формування індивідуальної освітньої траєкторії
Критерій 6. Людські ресурси	Розвиток викладацької майстерності через особисті досягнення науково-педагогічних працівників в сфері фізичної культури та спорту

Продовження табл. 7.2

1	2
Критерій 7. Освітнє середовище та матеріальні ресурси	Заклад вищої освіти створює достатні умови для якісної реалізації освітнього процесу (в тому числі, мотиваційна та психологічна підтримка; система моніторингу факторів формування індивідуальної освітньої траєкторії; розвинена інфраструктура для проведення занять)
Критерій 8. Внутрішнє забезпечення якості освітньої програми	Базується на процесному підході до управління: планування, забезпечення, контроль (перевірка), покращення (удосконалення)
Критерій 9. Прозорість та публічність	–
Критерій 10. Навчання через дослідження	Застосування методів наукового дослідження в сфері фізичної культури та спорту (педагогічні, медико-біологічні, психофізіологічні, оцінювання фізичного розвитку та соматичного здоров'я людини, методи вивчення рухових якостей, статистичної обробки експериментальних даних тощо)

Отже, акцентовано увагу на особливостях здійснення оцінювання якості освітніх програм в сфері фізичної культури та спорту на основі врахування критеріїв, що містяться в Положенні про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти [171].

На рис. 7.2 наведено модель внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту.

В ході дослідження змодельована реалізація освітнього процесу та визначено місце внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту із застосування процесного підходу, який використовується в міжнародних стандартах якості.

Хомічак Л., Тавлуй І. вважають, що «запровадження процесного підходу до управління ВНЗ дає змогу раціонально використовувати ресурси для забезпечення життєдіяльності ВНЗ та гарантує прозорість щодо відповідальності, прийняття рішень тощо» [253]. Цикл Демінга PDCA: планування (Plan), забезпечування (Do), контролювання (Check), покращення (Act) «являє собою найпростіший алгоритм дій керівника щодо управління процесом і досягнення його цілей, застосовний до усіх визначених вище процесів системи управління якістю ВНЗ» [253].

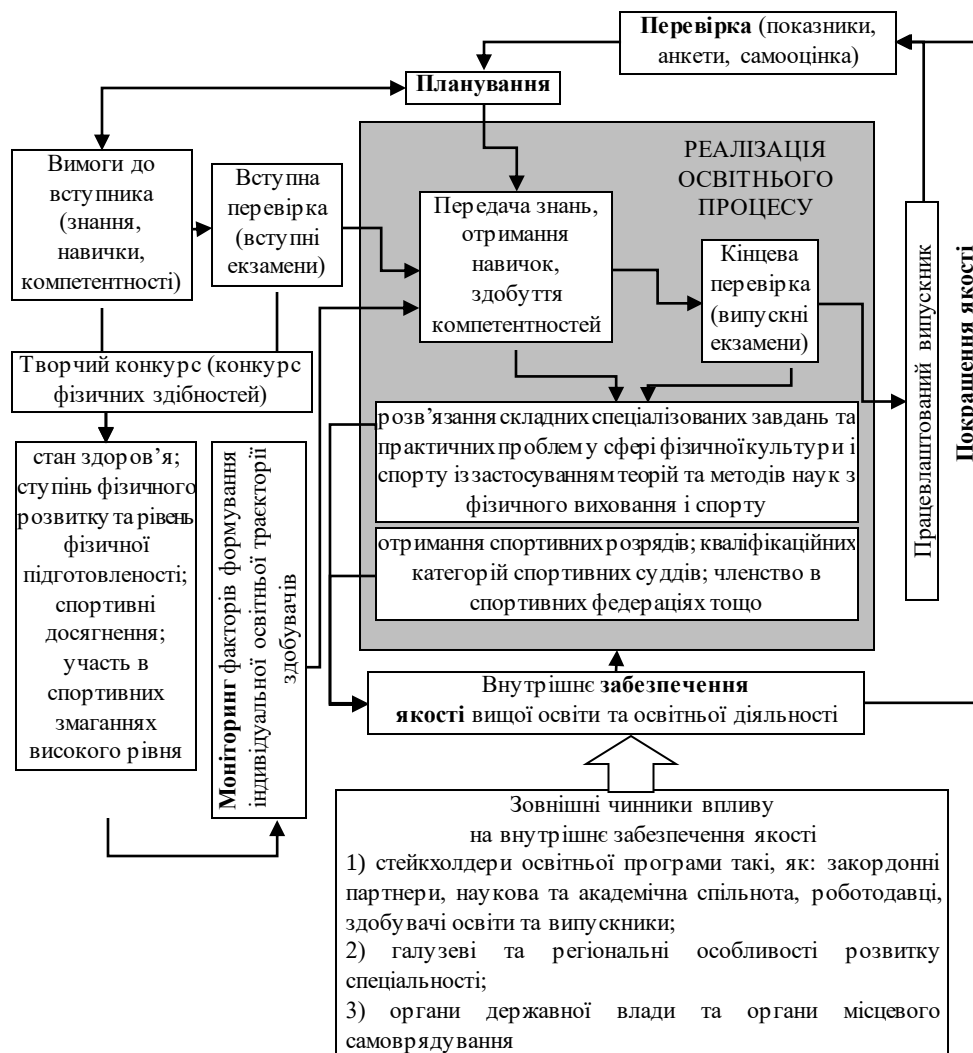

Рис. 7.2. Модель внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту

Джерело: розроблено автором

В дослідженні використано процесний підхід, який «розглядає управління підприємством як безперервну серію взаємозв'язаних функцій» [108].

«Застосування процесного підходу до управління підприємством дає можливість вдосконалити організаційну структуру управління підприємством, оптимізувати систему функціональних зв'язків, зробити її прозорою для керівництва та здатною швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища та створити конкурентні переваги підприємству для функціонування в умовах ринкової економіки» [108].

Управління підприємством на засадах процесного управління передбачає:

- планування діяльності підприємства;
- визначення взаємодію між процесами підприємства;
- відповідальність і повноваження власників процесів;
- порядок роботи кожного окремого процесу та системи процесів в цілому;
- оцінку результативність та ефективність діяльності підприємства за показниками ефективності процесів;
- оцінку результатів діяльності та прийняття управлінських рішень щодо досягнення планових показників [108].

«Перевагою процесного підходу є таке: представляючи процес виробництва продукції або послуги у вигляді послідовності операцій, ми краще розуміємо структуру формування цінності для споживача. Представляючи структуру формування цінності, ми представляємо також і структуру виникнення втрат якості. Знаючи «хворі місця», ми можемо запобігати втраті якості, замість того, щоб витратити сили та кошти на відновлення вже втраченої цінності» [242].

Отже, в ході дослідження запропоновано модель внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту має наступні характерні ознаки, які впливають на якість освітнього процесу:

- збалансованість – здійснення оцінки внутрішніх процесів в закладі вищої освіти та врахування результатів їх зовнішніх наслідків в світлі впливу зовнішніх чинників на внутрішнє забезпечення якості; чіпкість та прозорість прийняття рішень в сфері управління освітніми процесами;
- гнучкість – можливість врахування впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на освітній процес та адаптація під зміни, що відбуваються;
- процесний підхід – планування, перевірка, моніторинг, забезпечення та покращення якості освітнього процесу.

Врахування особливостей реалізації освітнього процесу в сфері фізичної культури та спорту в запропонованій моделі внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності сприяє удосконаленню системи якості закладів вищої освіти та забезпечує досягнення не лише програмних результатів навчання за конкретними освітніми програмами, а й дозволяє організовувати освітній процес на високому рівні задля досягнення цілей вищої освіти та закладів, зокрема.

РОЗДІЛ 8

РЕАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДСЬКО-КАДРОВИХ СКЛАДОВИХ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ЩОДО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

8.1. Інституційний механізм державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти

Формування оновленої державна політика щодо фізичної культури та спорту в вищій школі дуже актуальне в умовах військового часу, коли фізична підготовка майбутніх захисників вітчизни призвана забезпечити перемогу нашої країні. Саме вона виступає певним чином запорукою швидкої відбудови нашої країни в повоєнний час, оскільки державна політика щодо фізичної культури та спорту в вищій школі сприяє просуванню та закріпленню серед молоді ідеології активного способу життя, забезпечуючи тим самих розвиток їх працездатності та працьовитості.

Проблематику державної політики в сфері вищої освіти загалом у різні часи опрацьовувала ціла когорта вітчизняних вчених, а саме: М. Ажажа, О. Акімов, П. Алієва, С. Андрейчук, Н. Базиляк, Н. Батечко, С. Боднар, М. Болдуєв, С. Вавренюк, О. Воробйова, Н. Гедікова, Л. Головій, Л. Грень, С. Григанська, Т. Губанова, Н. Губернська, С. Домбровська, Ю. Журавель, Г. Коваль, І. Кондратенко, Т. Костюк, Т. Кравцова, О. Кравцов, В. Крижко, С. Крисюк, О. Лащенко, В. Луговий, Ю. Молчанова, С. Мороз, С. Немченко, В. Огаренко, Ю. Попіль, Н. Протасова, В. Радул, М. Русин, І. Семенець-Орлова, Н. Серкова, І. Сікорська, Р. Сіренко, М. Старокожко, О. Тоцька, В. Уложенко, І. Хомишин, Г. Чирва, О. Шаповал, О. Шеломовська, Р. Щокін, Т. Яровой [2; 3; 4; 6; 8; 10; 16; 22; 27; 28; 29; 30; 38; 44; 47; 54; 58; 59; 60; 75; 76; 94; 106; 114; 116; 120; 141; 150; 212; 217; 222; 224; 225; 226; 240; 245; 246; 252; 260; 265; 271; 275].

Питання державної політики в сфері фізичної культури та спорту тим чи іншим чином досліджували такі науковці як: С. Балабан, В. Барановський, Ж. Беленюк, Б. Бондаренко, В. Бондаренко, С. Вавренюк, І. Гасюк, Г. Грибан, С. Домбровська, Л. Дудорова,

О. Жданова, О. Журавель, М. Калина, В. Кононенко, К. Кудлата, О. Кузьменко, В. Лікашук, О. Моргунов, С. Ніконенко, В. Палюх, Д. Петришин, І. Рибич, В. Савченко, А. Сергєєв, Р. Сіренко, А. Фальковський, А. Ціпов'яз, О. Чокля, О. Шевчук [13; 15; 17; 43; 56; 77; 78; 92; 93; 100; 111; 123; 124; 126; 139; 140; 148; 164; 213; 218; 227; 256; 262; 264].

Слід зауважити, що жодна з наукових праць не присвячена розкриттю питань та проблематики державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти. Водночас близько 100 закладів вищої освіти України I-IV рівня акредитації готують на сьогодні фахівців з фізичної культури та спорту, в близько 10 закладів вищої освіти України I-IV рівня акредитації готують фахівців з фізичної культури та спорту профільно [39].

Як свідчить практика розвинутих країни світу не останню роль у формуванні науково-обґрунтованої всебічної державної політики в цілому відіграє активізація долучення до таких процесів громадськості через державно-громадське управління. Як стверджують вчені В. Кононенко, С. Лапшин, Т. Пилипенко «державне управління як специфічна діяльність державних органів не лише зберігається, а й набуває вагомішого значення в умовах загальної трансформації ролі громадянського суспільства у державі» [112].

Загалом, реформування державного управління на засадах громадської участі набуло за останнє десятиріччя активізації на всіма напрямками останнього. Не минули ці процеси і вищу освіту в цілому та вищу освіту в сфері фізичної культури та спорту зокрема. Втім, ці процеси не були однозначними і не завжди демонстрували позитивну динаміку. Так, вчені Л. Л. Прокопенко та І. О. Дегтярьова зазначають [205]: «Одна з відмінних рис сучасної системи освіти – перехід від державного до державно-громадського управління освітою, сутність якого становить об'єднання зусиль держави і суспільства у вирішенні проблем освіти. Практика свідчить про непослідовність у реалізації ідеї державно-громадської системи управління освітою. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), декларуючи необхідність демократизації системи освіти, проголосила необхідність переходу до неї, але пізніше в Законі України «Про освіту» був зроблений крок назад. Національна доктрина розвитку освіти знову наголосила на необхідності її запровадження.»

Слід зауважити, що вже новий Закон «Про освіту» (2017 р.) ст. 6 «Засади державної політики в сфері освіти та принципами освітньої діяльності» чітко закріплює серед таких засад державно-громадське управління [196]. Він, зокрема, трактує державно-громадське управління в сфері освіти «взаємодію органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськими об'єднаннями, іншими інститутами громадянського суспільства з метою прийняття ефективних управлінських рішень та задоволення суспільних інтересів у сфері освіти», а також ст. 70 закріплює такі положення щодо [196]:

- інституційного забезпечення державно-громадського управління у сфері освіти через утворення інститутів громадянського суспільства;

- складу представництва таких інститутів державно-громадського управління у сфері освіти (педагогічні, науково-педагогічні, наукові працівники; здобувачі освіти; батьки; заклади освіти; роботодавці; об'єднання зазначених категорій осіб);

- власне порядку утворення інститутів державно-громадського управління у сфері освіти за рішенням центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування у формі робочих груп, дорадчих, громадських, експертних та інших органів;

- повноважень інститутів державно-громадського управління у сфері освіти, що закріплюються актами про їх утворення.

В той же час Закон України «Про вищу освіту» в ст. 12 серед органів управління вищою освітою вказує [175]: Кабінет Міністрів України; центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки; галузеві державні органи, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти; органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти; Національну академію наук України та національні галузеві академії наук; засновників закладів вищої освіти; органами громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки. Таким чином органи державно-громадського управління відсутні серед законодавчо закріплених органів управління вищою освітою України.

Важливим також є й те, що Закон України «Про фізичну культуру та спорт» також не передбачає інститутів державно-громадського управління [203]. Звернення до Стратегії розвитку фізичної культури та спорту до 2028 року свідчить про відсутність будь-яких згадок по

подальший розвиток державно-громадського управління в сфері фізичної культури та спорту [191].

Поза вищевказаними протиріччями, роботу у напрямку розбудови державно-громадського управління в сфері вищої освіти триває. Так, Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 рр. передбачає серед інших цілей стратегічну ціль 2 «Довіра громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової, інноваційної діяльності закладів вищої освіти» в межах якої визначено операційну ціль «залучення представників громадянського суспільства до формування освітньої політики та управління закладами вищої освіти» [201].

Як зазначає Д. Юськов «...система державно-громадського управління пройшла довгий та складний шлях становлення. Реалізація нової управлінської моделі у системі освіти України, зокрема й в системі вищої освіти, неодноразово зазнавала коректив та в різні періоди залежала від особистого бачення керівників органів вищої та центральної влади щодо місця інститутів громадянського суспільства в публічному управлінні та їх ролі у виробленні публічної політики. Сучасна вітчизняна нормативно-правова база чітко декларує запровадження демократизації управління в системі вищої освіти та впровадження принципів державно-громадського управління» [272].

Вочевидь, проблемні позиції щодо запровадження державно-громадського управління розвитком фізичною культурою та спортом в закладах вищої освіти є наріжними і можливими до вирішення з урахуванням досвіду розвинених країни, що вже пройшли шлях від генезису до потужного розвитку цієї форми державного управління вищою освітою. В умовах подальшої демократизації державного управління в Україні на шляху євроінтеграції цікавим вбачається досвід найближчого нашого європейського сусіда та партнера, члена ЄС з 2004 року – Польщі, яка добилась значних успіхів в реалізації механізмів державно-громадського управління [206].

Польща «стала на рейки» державно-громадського управління ще у 1990 році з прийняттям Закону про вищу освіту, посиливши рух за ними з прийняттям Закону про вищу школу у 2004 [55]. Згідно останньому було створено Головну раду науки і вищої школи, що обирається на 4 роки, до складу якої входять: 14 представників вищих навчальних закладів, 5 представників Польської академії наук, 4 представники науково-дослідних інститутів, 4 студенти, 3 роботодавця [205]. Важливим вбачається участь Ради в формуванні державної політики в

сфері вищої освіти, яка проявляється у такій формі [205]: «Рада співпрацює з міністром, відповідальним за справи вищої школи, а також з іншими органами влади і публічної адміністрації щодо визначення державної освітньої політики у сфері вищої школи, зокрема: подає пропозиції назв напрямів навчання та стандартів навчання; висловлює з власної ініціативи думку і подає висновки щодо всіх справ, які стосуються вищої школи, науки і культури, а також може звертатися у тих справах до органів публічної влади та вищих навчальних закладів для надання пояснень та інформації; висловлює думку у справах, поданих міністром, відповідальним за справи вищої школи, або іншими органами влади і публічної адміністрації; висловлює думку щодо проектів нормативних актів з питань вищої школи і науки, в тому числі щодо актів з питань створення, ліквідації, зміни назви вищих навчальних закладів, а також міжнародних угод Польщі, які стосуються вищої школи і науки, просування польської науки за кордоном; висловлює думку щодо проекту закону про державний бюджет у частині, розпорядником якої є міністр, відповідальний за справи вищої школи, а також у справах, пов'язаних з визначенням вищим навчальним закладам дотацій з державного бюджету)». Запроваджені механізми польської громадськості в управлінні вищою освітою – конференція ректорів польських вищих навчальних закладів, конференція ректорів польських професійних навчальних закладів, Рада молодих вчених та Національне представництво докторантів, згідно вітчизняного законодавства, слід ідентифікувати як форми громадського самоврядування.

Задля формування дієвих механізмів державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти необхідним вбачається опрацювання понятійного апарату державно-громадського управління вищою освітою загалом.

Зауважимо, що на сьогодні законодавчо визнаним є тільки поняття «державно-громадського управління освітою» загалом, а дослідження наукових праць в контексті проблематики «державно-громадське управління освітою» державно-громадського управління вищою освітою свідчать про відсутність спроб сформулювати таке поняття за дискутування щодо його сутності.

Отже, зупинимось на понятті державно-громадського управління освітою та на основі опрацювання підходів до його формулювання, особливостей вищої освіти, визначимо поняття «державно-громадське управління вищою освітою».

Таблиця 8.1

**Підходи до визначення поняття
«державно-громадське управління освітою»**

Джерело	Зміст поняття
1	2
Закон України «Про освіту» (2017 р.) [196]	взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськими об'єднаннями, іншими інститутами громадянського суспільства з метою прийняття ефективних управлінських рішень та задоволення суспільних інтересів у сфері освіти
Михайленко О. [135]	процес поєднання різноспрямованої діяльності державних і суспільних суб'єктів управління, що пов'язані з функціонуванням і розвитком освітньої установи, в інтересах суб'єктів навчально-виховного процесу, соціуму, влади
Королюк С. [113]	управлінська діяльність, що здійснюється структурами громадянського суспільства – добровільно утвореними об'єднаннями, асоціаціями й організаціями громадян, які здійснюють громадську освітню політику на основі демократичних процедур самоуправління та співуправління
Грабовський В. [50]	спільної діяльності державних та суспільних суб'єктів управління в інтересах кожної людини, соціуму та влади
Крисюк С. [119]	суспільне управління через максимальну участь громадян у розроблені стратегічних напрямів розвитку освітньої галузі задля задоволення потреб членів суспільства
Тодосова Г. [238]	процес поєднання різноспрямованої діяльності державних та суспільних суб'єктів управління в інтересах людини, соціуму, влади, а головною перевагою цього типу управління вважається оптимальне задоволення потреб та інтересів учасників освітнього процесу в процесі зваженої взаємодії громадськості і владних структур
Тодосова Г. [237]	видом соціального управління на основі взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства через систему взаємоузгоджених політичних, економічних, соціальних, організаційних і правових процесів, засобів, методів, зв'язків
Бех В., Крохмаль Н. [138]	система взаємодії органів державної влади і громадських організацій, що являє собою багаторівневою системою з широким спектром розподілу організаційних сил між суб'єктами управління, що дає змогу виявляти й уточнювати їх цілі, а також сукупність формальних і неформальних зв'язків і відносин між ними
Ніколаско С. [148]	особливий тип управління, який передбачає участь і взаємодію як державних структур, так і організацій, що виражають інтереси громадянського суспільства, всього населення
Зайченко О. [95]	управління, у якому поєднуються діяльність суб'єктів державних і громадських інституцій, що ґрунтується на добровільному встановленні державою та громадянами певних обов'язків в управлінні освітою в інтересах особистості, соціуму, влади. Воно передбачає тісний взаємозв'язок, співпрацю, постійний діалог і взаємодію державного (адміністративного) і громадського суб'єктів управління

Продовження табл. 8.1

1	2
Даниленко Л. [61]	процес поєднання різноспрямованої діяльності державних і суспільних суб'єктів управління, що пов'язані з функціонуванням і розвитком освітньої установи, в інтересах суб'єктів навчально-виховного процесу, соціуму, влади
Гречка Я. [55]	управління із залученням громадськості, спрямований на децентралізацію управління, самоврядування освіти, у суспільненні навчальних закладів та надання їм автономії
Шоробура І. [268]	взаємодія між державою й громадою щодо вирішення актуальних питань освіти, що пов'язані з можливістю впливати на освітню політику, прийняття управлінських рішень, створення сучасного освітнього середовища
Пастовенський О. [162]	поєднання діяльності громадських і державних суб'єктів управління, що впроваджують узгоджену освітню політику в інтересах людини, громади й держави на основі демократичних процедур самоуправління та співуправління із забезпеченням пріоритету прав громадськості

Як бачимо з наведених визначень, вчені:

- Михайленко О., Тодосова Г., Даниленко Л. демонструють процесуальний підхід до державно-громадського управління освітою;
- Закон України «Про освіту», С. Королюк, В. Грабовська, В. Бех, Н. Крохмаль, О. Пастовенський, І. Шоробура дотримуються діяльнісного підходу до державно-громадського управління освітою;
- Крисюк С., Ніколаєнко С., Гречка Я., Тодосова Г. демонструють управлінсько-типовий підхід до державно-громадського управління освітою.

На нашу думку, будь-яке управління є діяльністю (з позицій сукупності дій суб'єктів управління) та процесом (з позицією сукупності взаємопов'язаних послідовних етапів, операцій тощо) одночасно, а тому акцентування на якійсь одній з позицій є обмеженням у розумінні державного управління загалом. Отже, найбільш вірне розуміння державно-громадського управління вбачається як певного типу управління, яке, зважаючи на мету державно-громадського управління, носить безумовно соціально-демократичний характер.

На підставі вищевказаного пропонується розуміти під державно-громадським управлінням вищою освітою певний тип суспільного управління, що носить соціально-демократичний характер, за яким інститути державної влади та місцевого самоврядування, а також інститути громадянського суспільства у тісній співпраці формують, приймають та реалізують управлінські рішення в сфері вищої освіти з

метою досягнення стратегічних та оперативних цілей розвитку останньої як важливої складової життя країни. Соціально-демократичний характер таких рішень забезпечується синергічним діями вищевказаних суб'єктів – інститутів державної влади та місцевого самоврядування, а також громадянського суспільства. Наведене формулювання враховує закладену Законом «Про освіту» тісну співпрацю державних та громадських органів, їх спільну рівнозначну участь у всіх етапах управління.

Формування державної політики за будь-яким з напрямів, передбачає створення інституційного механізму державного управління вказаним напрямом.

Слід зазначити, що питання інституалізації, хоча і досить жваво обговорюються в науковому середовищі, але «наука про державне управління тільки опановує питання інституалізації» [220, с. 121]. При цьому опрацювання цих положень вкрай необхідно, оскільки «інституалізація повноважень органів державного управління дозволяє керівникам і спеціалістам у цій галузі: по-перше, знати, до якого конкретно інституту можна звернутись з певною проблемою і вирішити її; по-друге, з'ясувати, хто нестиме персональну відповідальність у випадку невирішення (затягування з вирішенням) відповідної проблеми; по-третє, подати до суду на інституалізований інститут за невиконання ним доручених йому державою повноважень і застосування до нього певних фінансових санкцій [88, с. 203-204; 228, с. 121].

Підвалинами такого механізму щодо вищої освіти в контексті розвитку фізичної культури та спорту виступає мета, принципи та предметно-об'єктна сфера державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти.

Питання принципів державно-громадського управління в цілому розглядалось дуже обмежено. Науковець О. Зайченко стверджує, що до провідних з них слід віднести: науковість, професіоналізм, гуманізація, відкритість [95]. Вочевидь, така сукупність принципів є досить поверхневою, оскільки навіть не характеризує процес управління загалом.

Вчена І. Шоробура доводить в одній своїй праці, що такими принципами є [268]: «пріоритету прав і свобод людини і громадянина; верховенства права; взаємної поваги та партнерства; репрезентативності органів громадського самоврядування, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського

суспільства і правоможності їх представників; обов'язковості розгляду пропозицій сторін; пріоритету узгоджувальних процедур; прозорості, відкритості та гласності; обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей; взаємної відповідальності сторін». В іншій науковій праці І. Шоробура розвиває запропоновані положення та наголошує на наявності декількох груп принципів державно-громадського управління, що поєднують в собі різні рівні (табл. 8.2).

Вчена І. Шоробура довела необхідність виокремлення таких принципів державно-громадського управління в освіті як [268]: «законність прийнятих рішень, демократія, відповідність змісту управлінської діяльності та форм суспільного управління, стимулювання громадської активності, перспективність цілей громадського управління, колективне прийняття рішень та індивідуальна відповідальність, ротація учасників громадського управління, особиста зацікавленість учасників, взаємодія дорослих і дітей; поєднання традицій та інновацій». Їх аналіз вказує на їх специфічність, тобто притаманність саме такому формі державного управління як державно-громадське управління. В свою чергу, вбачається за доречне, наголосити на необхідності збереження також загальносистемних та структурних принципів.

Таблиця 8.2

Сукупність принципів державно-громадського управління освітою за рівнями управління за І. Шоробурою [267]

Загальносистемні
<i>об'єктивності управління; демократизму; правової впорядкованості; законності; розподілу влади; публічності; поєднання централізації та децентралізації</i>
Структурні
Структурно-цільові
<i>узгодженість цілей державного управління між собою; взаємодоповнюваність цілей, коли одна ціль сприяє іншій і підсилює її; підлеглість часткових, локальних цілей загальним (стратегічним); послідовність у досягненні всієї сукупності цілей державного управління</i>
Структурно-функціональні
<i>диференціація та фіксування функцій шляхом видання правових норм; сумісність функцій у межах компетентності одного органу, декількох органів, підсистеми і загалом організаційної структури державного управління; концентрація, що зумовлює надання одному органу сукупності управлінських функцій і відповідних ресурсів для забезпечення потужної управлінської дії на керовані об'єкти</i>
Структурно-організаційні
<i>єдність системи державної влади; територіально-галузевий, який зумовлює залежність організаційних структур від території, галузі виробництва та обслуговування; різноманітності організаційних зв'язків органів державної влади та місцевого самоврядування в системі державного управління; поєднання колегіальності й одноособистості в окремих органах влади та місцевого самоврядування; лінійно-функціональний принцип, який розкриває зміст і обсяг підлеглості та управлінської взаємодії в організаційній структурі державного управління</i>

Структурно-процесуальні
<i>відповідності елементів (методів, форм і стадій) управлінської діяльності органів державного управління їхнім функціям і організації; конкретизації управлінської діяльності й особистої відповідальності за її результати; стимулювання раціональної та ефективної управлінської діяльності</i>
Спеціалізовані
Соціально-політичні
<i>широка участь громадян в управлінні справами держави й суспільства; централізм в управлінні; рівноправність націй; дотримання законності; позапартійність</i>
Розвитку
<i>відкритість, демократичність, взаємодія, узгодженість, участь і спільне управління</i>
Демократизації освіти
<i>рівних можливостей, співробітництва, різноманітності, відкритості, регіоналізації, громадсько-державного чи державно-громадського управління, самоорганізації, прямого спілкування, прямого спілкування, довіри, діалогу, адаптації, компліментарності</i>

Представлена сукупність принципів є чітко систематизованою в частині загальних принципів державно-громадського управління (загально-системних та структурних) та суперечливою в частині спеціалізованих принципів державно-громадського управління (так, автор виокремлює принцип демократичності в блоці принципів розвитку державно-громадського управління, в той же час виділяючи окремо принципи демократизації освіти).

Науковець Л. Гаєвська в своєму дисертаційному дослідженні ретроспективно виділяє такі принципи державно-громадського управління освітою [41]: «незалежності й паритетності органів державного та громадського управління освітою; комплексного використання економічних та інших ресурсів держави й суспільства суб'єктами державно-громадського управління освітою; цільової спрямованості діяльності суб'єктів державно-громадського управління освітою на реалізацію потреб та інтересів учасників освітнього процесу, суспільства, держави; правової обґрунтованості домагань учасників освітньої діяльності на участь у державно-громадському управлінні загальною середньою освітою як на рівні загальноосвітнього закладу, так і на місцевому, регіональному та центральному рівнях; відкритості й гласності, згідно з яким діяльність суб'єктів державно-громадського управління освітою відкрита для всіх учасників освітнього процесу та забезпечується одержанням інформації; свободи й самодіяльності, що означає можливість кожного суб'єкта державно-громадського управління освітою вільно обирати методи й засоби здійснення управлінської діяльності та виявляти при

цьому активність і самодіяльність; узгодженого розподілу повноважень і сфер відповідальності між державними й громадськими органами управління освітою на кожному її рівні й етапі функціонування та розвитку; надання повноважень органам управління освітою в державній вертикалі згори донизу, у громадській – знизу догори; цивілізованого розв’язання конфліктів і суперечностей між державними і громадськими органами управління на кожному рівні управління шляхом застосування загальноприйнятих узгоджувальних механізмів і процедур». Опрацювання вказаних принципів вказує на досить успішну адаптацію певних загальних принципів державного управління до умов державно-громадського управління освітою.

В контексті заявленого завдання формування принципів державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти не можна оминуть увагою нормативно-правове забезпечення, яке наголошує на побудові державно-громадського управління освітою загалом на принципах [196]: «пріоритету прав і свобод людини і громадянина; верховенства права; взаємної поваги та партнерства; репрезентативності органів громадського самоврядування, громадських об’єднань та інших інститутів громадянського суспільства і правоможності їх представників; обов’язковості розгляду пропозицій сторін; пріоритету узгоджувальних процедур; прозорості, відкритості та гласності; обов’язковості дотримання досягнутих домовленостей; взаємної відповідальності сторін». Аналіз даної сукупності виявив певне змішання всіх трьох видів принципів – загальносистемних, структурних та спеціалізованих.

На підставі опрацювання авторських та законодавчих позицій, принципів побудови державної політики в сфері фізичної культури та спорту пропонується всі принципи державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти систематизувати за класичним підходом у межах 3 груп, при цьому загальносистемні та структурні принципи пропонується прийняти за основу, у тій сукупності, що представлена попередньо в таблиці 8.2 [69; 267], а специфічні презентувати у такій комплектації:

- людиноцентризму (пріоритету прав і свобод людини і громадянина);
- толерантності (взаємоповаги сторін);

- партнерства (спільна співпраця за досягнення вигоди обох сторін – держави та громадянського суспільства);
- репрезентативності (представництво найважливіших інститутів громадянського суспільства в сфері вищої освіти, фізичної культури та спорту);
- професіоналізму (високе володіння фаховим спрямуванням «фізична культура та спорт», «вища освіта» інститутами громадянського суспільства в сфері вищої освіти, фізичної культури та спорту);
- правоможності (захищеність законом можливості найважливіших інститутів громадянського суспільства в сфері вищої освіти, фізичної культури та спорту діяти відповідним чином в межах державно-громадського управління);
- узгоджувальності (пріоритет злагодженості процедур);
- обов'язковості (розгляду пропозицій сторін та дотримання досягнутих домовленостей);
- відповідальності (взаємної відповідальності сторін);
- цілепокладання (слідування цілям розвитку вищої освіти, фізичної культури та спорту, державного управління в цих сферах, а також суспільства в цілому);
- доступності (максимальна відкритість суб'єктів державного управління фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти до розбудови державно-громадського управління);
- синергічності (досягнення посиленого ефекту управління через консолідацію зусиль держави та інститутів громадянського суспільства);
- безперервності (діяльність суб'єктів управління має бути безперервною в часі та просторі).

Щодо мети та завдань державно-громадського управління загалом звернімося до точки зору вченої І. Шоробура, яка зазначала [267]: «головним завданням державно-громадського управління є забезпечення діалогу структур державного управління з органами громадського самоврядування, установлення рівноваги між державним регулюванням і процесами самоорганізації, що відбуваються в соціально-педагогічних системах. Крім того, завданнями такого управління є реалізація законодавчо визначених прав педагогів, учнів та їхніх батьків на участь в управлінні навчальним закладом; демократизація державного управління освітою;

задоволення потреб та інтересів учасників освітнього процесу; розвиток узгоджувальних механізмів розв'язання суперечностей і конфліктів між усіма суб'єктами».

На підставі цього можна за мету державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти обрати досягнення максимального синергічного ефективу у розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти на засадах цілепокладання на загальному (світовому, державному) та профільних (щодо вищевказаних сфер) рівнях в процесі тісної перманентної ефективності співпраці структур державного управління та інститутів громадського суспільства. Об'єктом виступає – фізична культура та спорт в сфері вищої освіти, а предметом – взаємоузгодження цілей та дій різних суб'єктів та процесів управління на розвиток фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти.

Відносно форм державно-громадського управління, відомі вчені В. Бех, Н. Крохмаль стверджують, що «... взаємодія органів державної влади і громадських організацій... може проявлятися в різних формах: співробітництво, консенсус, узгодження, гегемонія, контроль, панування, керівництво, ізоляція, нейтралізація, боротьба, суперництво тощо, проте реалізуючись у формі системи державно-громадського управління, передбачає реалізацію у форматі соціального партнерства» [138, с. 66].

Ці ж вчені стверджують, що «взаємодія органів державної влади з громадськими організаціями має бути реалізована щонайменше на трьох рівнях: на першому – оперативному – будь-яка громадська організація має вступити у взаємодію з органами державної влади для вирішення гострих ситуацій, що склалися на місцевому рівні; на другому – тактичному рівні – в контакті мають перебувати громадські організації, що відтворюють думку територіальної або національної громади на районному, міському або обласному рівні з питань експертної оцінки стану проблем соціального розвитку та контролю за виконанням прийнятих рішень; на третьому – стратегічному рівні – громадські організації мають привертати увагу державних органів до розбудови нормативно-правової бази їх діяльності, створення представницької організаційної структури громадських організацій як в країні, так і на міжнародній арені, акредитації міжнародних організацій, представників світового громадянського суспільства в країні, що потребує широкого

використання інструментарію експертизи і прогнозування соціального розвитку» [138, с. 67].

Питання моделей державно-громадського управління загалом якнайкраще опрацювала вчена Г. Єльнікова (табл. 8.3).

Таблиця 8.3

Моделі державно-громадського управління*

<i>Модель</i>	<i>Зміст</i>
Структурно-громадська	передбачає створення на кожному управлінському рівні громадських структур, які б здійснювали незалежну експертизу управлінської діяльності і прийняття рішень та забезпечували діалог між органами управління освітою та громадськістю.
Інформаційно-громадська	організацію зустрічних потоків інформації: органи управління надають доступну і повну інформацію про прийняті нормативні акти й управлінські рішення, а громадськість через зустрічні інформаційні канали висловлює свої позиції
Субординаційно-проміжного партнерства	запровадження на всій вертикалі динамічних субординаційно-партнерських відносин; залучення громадськості до виконання завдань між членами громадських структур в процесі виконання яких стосунки громадських структур тимчасово перетворюються в партнерські

* [72; 90].

При цьому вищевказані моделі мають чітко функціональний характер.

Інституційний механізм державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти потребує чіткої ідентифікації інститутів, що входить до складу суб'єктів такого управління.

Звичайно, першим з таких суб'єктів слід ідентифікувати Міністерство освіти і науки України, що є «головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності в зазначених сферах, трансферу (передачі) технологій, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності» [185].

Міністерство молоді та спорту України як «головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах молодіжної

політики, фізичної культури і спорту, утвердження української національної та громадянської ідентичності» слід визнати другим суб'єктом вищевказаного управління [184].

Вочевидь, суб'єктами управління державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти мають суб'єкти сфери фізичної культури і спорту, які якнайкраще розуміють та володіють проблематикою фізично культури та спорту (табл. 8.4).

Таблиця 8.4

Суб'єкти сфери фізичної культури і спорту*

<i>Вид</i>	<i>Характеристика</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
Спортивні клуби	заклади фізичної культури і спорту, які забезпечують розвиток визначених напрямів фізичної культури і спорту, видів спорту, здійснюють фізкультурно-оздоровчу та/або спортивну діяльність, надають послуги у сфері фізичної культури і спорту.
Дитячо-юнацькі спортивні школи	заклади спеціалізованої позашкільної освіти спортивного профілю – закладами фізичної культури і спорту, які забезпечують розвиток здібностей вихованців в обраному виді спорту, визнаному в Україні, створюють необхідні умови для гармонійного виховання, фізичного розвитку, повноцінного оздоровлення, змістовного відпочинку і дозвілля дітей та молоді, самореалізації, набуття навичок здорового способу життя, підготовки спортсменів для резервного спорту.
Заклади спеціалізованої освіти спортивного профілю із специфічними умовами навчання	заклади загальної середньої освіти, закладами фахової передвищої освіти або закладами вищої освіти – закладами фізичної культури і спорту, які забезпечують відбір та спортивну підготовку найобдарованіших дітей та молоді, створюють умови для розвитку їхніх індивідуальних здібностей з метою досягнення високих спортивних результатів та поповнення національних збірних команд у поєднанні із здобуттям учнями та студентами відповідної освіти.
Школи вищої спортивної майстерності	заклади фізичної культури і спорту, які забезпечують підготовку спортсменів резервного спорту та спорту вищих досягнень шляхом проведення постійно діючих навчально-тренувальних зборів та участь спортсменів у відповідних змаганнях.
Центри олімпійської підготовки	заклади фізичної культури і спорту, які забезпечують підготовку спортсменів національних збірних команд з олімпійських видів спорту шляхом проведення постійно діючих навчально-тренувальних зборів на спортивних спорудах, де створені умови для проживання, харчування спортсменів, належного медичного та наукового забезпечення їх підготовки, та участь спортсменів у відповідних змаганнях.
Центри ступенського спорту закладів вищої освіти	заклади фізичної культури і спорту, які забезпечують створення умов для поєднання навчання у закладі вищої освіти та підготовки студентів, зокрема, до участі у чемпіонатах Європи та світу серед студентів з видів спорту, визнаних в Україні, Всесвітніх універсиадах.

Продовження табл. 8.4

1	2
Фізкультурно-оздоровчі заклади	заклади фізичної культури і спорту, які здійснюють фізкультурно-оздоровчу діяльність.
Центри фізичного здоров'я населення	заклади фізичної культури і спорту, які здійснюють діяльність шляхом залучення різних груп населення, зокрема соціально незахищених, до занять фізичною культурою.
Український центр з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю	забезпечує належні умови для реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю, здійснює заходи з організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності осіб з інвалідністю, у тому числі щодо спорту вищих досягнень, фізкультурно-спортивної реабілітації осіб з інвалідністю.
Колективи фізичної культури	громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості, які створюються та функціонують на підприємствах, в установах, організаціях з метою здійснення фізкультурно-оздоровчої діяльності за місцем роботи громадян.
Фізкультурно-спортивні товариства	громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості, основними завданнями яких є: сприяння реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту; організація фізкультурно-оздоровчої діяльності, зокрема за місцем роботи громадян; забезпечення розвитку визначених напрямів спорту.
Спортивні федерації (асоціації, спілки, об'єднання тощо)	громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості, основними завданнями яких є: забезпечення інтересів членів відповідних спортивних федерацій у сфері спорту, в тому числі сприяння захисту їх соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних та інших інтересів; сприяння розвитку відповідного виду (видів) спорту шляхом участі у розробленні та виконанні відповідних програм; залучення різних груп населення до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності; сприяння підготовці спортсменів національних збірних команд та забезпечення їх участі в офіційних міжнародних спортивних змаганнях; організація та проведення фізкультурно-оздоровчих, спортивних заходів та спортивних змагань; участь у здійсненні кадрового забезпечення розвитку відповідного виду (видів) спорту; сприяння розвитку міжнародного співробітництва у сфері фізичної культури і спорту.
Громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів	громадські органи, основними завданнями яких є: сприяння залученню учнів та студентів у позанавчальний час до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності у закладах загальної середньої, спеціалізованої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти; сприяння організації і проведенню спортивних змагань серед учнів та студентів спільно із всеукраїнськими спортивними федераціями; сприяння вдосконаленню проведення обов'язкових занять з фізичної культури у закладах загальної середньої, спеціалізованої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти.

Продовження табл. 8.4

1	2
Спортивна студентська спілка України	громадське об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості студентів, яке має всеукраїнський статус відповідно до закону та визнане Міжнародною федерацією університетського спорту. Остання, серед іншого: представляє Україну у відповідних міжнародних спортивних організаціях, на Всесвітніх універсіадах, інших міжнародних спортивних змаганнях серед студентів, якщо інше не передбачено вимогами відповідних міжнародних організацій та/або міжнародними договорами України; може організовувати та проводити на території України всеукраїнські та міжнародні спортивні змагання та заходи серед студентів з видів спорту спільно з відповідними спортивними федераціями; співпрацює з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, іншими центральними органами виконавчої влади, відповідними структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій та органами місцевого самоврядування, іншими громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості на підставі договорів, що укладаються відповідно до законодавства.
Українська федерація учнівського спорту	громадське об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості учнів, яке має всеукраїнський статус відповідно до закону та визнане Міжнародною федерацією учнівського спорту. Остання, серед іншого: представляє Україну у відповідних міжнародних спортивних організаціях, на Всесвітніх гімназіадах, інших міжнародних спортивних змаганнях серед учнівської молоді, якщо інше не передбачено вимогами відповідних міжнародних організацій та/або міжнародними договорами України; може організовувати та проводити на території України всеукраїнські та міжнародні спортивні змагання та заходи серед учнівської молоді з видів спорту спільно з відповідними спортивними федераціями; співпрацює з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, іншими центральними органами виконавчої влади, відповідними структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій та органами місцевого самоврядування, іншими громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості на підставі договорів, що укладаються відповідно до законодавства.
Громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості ветеранів фізичної культури і спорту	громадські органи, основними завданнями яких є: забезпечення розвитку спорту ветеранів та сприяння соціальному захисту ветеранів фізичної культури і спорту; залучення ветеранів спорту до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності; організація і проведення спортивних змагань серед ветеранів фізичної культури і спорту; забезпечення участі ветеранів фізичної культури і спорту у відповідних міжнародних спортивних змаганнях.
Національний олімпійський комітет України	громадське об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості, основним завданням якої є забезпечення розвитку олімпійського руху в Україні як складової частини міжнародного олімпійського руху.
Спортивний комітет України	громадське об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості, основним завданням якої є забезпечення розвитку в Україні неолімпійського спорту.

*складено на підставі [203].

Аналіз представлених характеристик вказує, що найбільш широким спектром профільних компетенцій та молодіжним спрямуванням діяльності наділені спортивні федерації та спортивна студентська спілка України, а також громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів та центри студентського спорту закладів вищої освіти. При цьому, перші і другу (спортивні федерації та спілку) варто ідентифікувати на вищому рівні управління – державному, а другі і треті (об'єднання та центри) – на місцевому (територіальному) та в межах управління кожним закладом вищої освіти. Слід також зазначити, що на сьогодні в Україні повноцінно діє більше 40 федерацій з олімпійських видів спорту; залучення до реалізації механізмів державно-громадського управління їх багаторічного досвіду та високого рівня професійно-управлінських компетенцій сприятиме їх ефективності та результативності [232; 248].

На інституційну розбудову державно-громадського управління фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти пропонується створення колегіального міжвідомчо-громадського органу Ради з розвитку фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти, до якої мають увійти представники Міністерства освіти і науки України (у тому числі Комітету з фізичного виховання та спорту МОН [183]), Міністерства молоді та спорту України, всіх спортивних федерацій України та Спортивної студентської спілки України.

До його функцій мають бути включено:

- визначення основних орієнтирів розвитку фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти на основі планів розвитку країни та світових трендів розвитку фізичної культури та спорту;

- участь у формування та реалізації державної політики розвитку фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти через ініціативу та надання пропозицій щодо її формування, моніторинг її реалізації;

- міжнародна співпраця з зарубіжними державно-громадськими інститутами з фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти з метою забезпечення розвитку останніх;

Таким чином, інституційний механізм державно-громадськими управління розвитком фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти набуває вигляду (табл. 8.5).

Таблиця 8.5

Інституційний механізм державно-громадськими управлінням розвитком фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти

Державно-громадське управління розвитком фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти – це суспільного управління, що носить соціально-демократичний характер, за яким інститути державної влади та місцевого самоврядування, а також інститути громадянського суспільства у тісній співпраці формують, приймають та реалізують управлінські рішення щодо розвитку фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти з метою досягнення стратегічних та оперативних цілей розвитку останніх як важливих складових життя країни.			
Мета – досягнення максимального синергічного ефективу у розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти на засадах цілепокладання на загальному (світовому, державному) та профільних (щодо вищевказаних сфер) рівнях в процесі тісної перманентної ефективності співпраці структур державного управління та інститутів громадянського суспільства.			
Об’єкт – фізична культура та спорт в сфері вищої освіти, а предметом			
Предмет – взаємоузгодження цілей та дій різних суб’єктів та процесів управління на розвиток фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти			
Принципи			
загальносистемні	специфічні		структурні
	людиноцентризму, толерантності, партнерства, репрезентативності, професіоналізму, правоможності, узгоджувальності, обов’язковості, відповідальності, цілепокладання, доступності, синергічності, безперервності		
Форми – соціальне партнерство			
Функціональні моделі			
субординаційна		структурна	інформаційна
Рівні реалізації			
оперативний		тактичний	стратегічний
Головний інституційний орган управління			
Рада з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти			
склад – представники:			
Міністерства молоді та спорту України	Міністерства освіти і науки України (у тому числі Комітету з фізичного виховання та спорту)	спортивних федерацій України	Спортивної студентської спілки України
функції Ради:			
визначення основних орієнтирів розвитку фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти на основі планів розвитку країни та світових трендів розвитку фізичної культури та спорту;	участь у формування та реалізації державної політики з розвитку фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти через ініціативу та надання пропозицій щодо її формування, моніторинг її реалізації;	міжнародна співпраця з зарубіжними державно-громадськими інститутами з фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти з метою забезпечення розвитку останніх;	
участь у формуванні та удосконаленні стандартів вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт»			

Запропонований інституційний механізм державно-громадського управління розвитком фізичною культурою та спортом в сфері вищої освіти вирізняється науковою обґрунтованістю, легітимністю, відповідністю вимогам розвитку фізичної культури, спорту та вищої освіти в контексті стратегічних планів розвитку власне України. Його реалізація дозволить посилити участь громадського суспільства у формуванні державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти.

8.2. Розвиток громадського самоврядування в межах державного управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти

Громадське самоврядування в цілому виступає формою самоорганізації громадян за місцем проживання, роботи, навчання тощо [32]. Питання громадського самоврядування загалом та в сфері вищої освіти не набуло активного звучання в спеціалізованій літературі. В той же час, розбудова громадянського суспільства, «як сфери суспільної діяльності громадян, що об'єднуються для прийняття спільних рішень, а також захисту прав та інтересів, досягнення спільного блага, у тому числі у взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, політичними інститутами та бізнесом», є умовою «становлення демократичної, правової та соціальної держави тісно пов'язане», оскільки «партнерство між державою та громадянським суспільством є вагомим чинником реалізації демократичних цінностей»; при цьому за для формування сталого громадянського суспільства необхідним є «функціонування інститутів громадянського суспільства, через які громадяни та суспільні групи забезпечують самоорганізацію, представництво, реалізацію і захист прав та інтересів» [195].

Зазвичай, органи громадського самоврядування в освіті ототожнюють з освітянськими органами державно-громадського самоврядування, хоча це є помилковим підходом. Так, згідно Закону України «Про освіту» громадське самоврядування в сфері освіти – «це право учасників освітнього процесу та громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту

осіб з особливими освітніми потребами, вирішувати питання у сфері освіти як безпосередньо, так і через органи громадського самоврядування, брати участь в управлінні закладом освіти, місцевими і державними справами у сфері освіти з питань, що належать до їх компетенції»; при цьому органами громадського самоврядування в сфері освіти визнано: «органи громадського самоврядування закладу освіти; конференції (форуми, з'їзди) учасників освітнього процесу, закладів освіти, їх об'єднань, що скликаються на території відповідного населеного пункту, об'єднаної територіальної громади, району, області, Автономної Республіки Крим, держави» [196].

Отже, різниця між вказаними поняттями є і вона принципова, перед усім, в суб'єктній базі: в межах державно-громадського управління вона значно широка, в межах громадського управління – це суб'єкти освітнього процесу; різниця також є у формах функціонування та діяльності суб'єктів тощо. Водночас, поєднання цих форм управління дозволить досягнути синергії у Закон «Про освіту» закріплені такі положення щодо громадського самоврядування в закладі освіти в цілому (таблиця 8.6) [196].

Таблиця 8.6

Система громадського самоврядування в закладі освіти згідно Закону України «Про освіту»

<i>Складова</i>	<i>Характеристика</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
Поняття	громадське самоврядування в закладі освіти – це право учасників освітнього процесу як безпосередньо, так і через органи громадського самоврядування колективно вирішувати питання організації та забезпечення освітнього процесу в закладі освіти, захисту їхніх прав та інтересів, організації дозвілля та оздоровлення, брати участь в громадському нагляді (контролі) та в управлінні закладом освіти у межах повноважень, визначених законом та установчими документами закладу освіти (ст. 28);
	громадське самоврядування у сфері освіти – це право учасників освітнього процесу та громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з особливими освітніми потребами, вирішувати питання у сфері освіти як безпосередньо, так і через органи громадського самоврядування, брати участь в управлінні закладом освіти, місцевими і державними справами у сфері освіти з питань, що належать до їх компетенції (ст. 70);

Продовження табл. 8.6.

1	2
Принципи	- пріоритету прав і свобод людини і громадянина; - верховенства права; - взаємної поваги та партнерства; - репрезентативності органів громадського самоврядування, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства і правоможності їх представників; - обов'язковості розгляду пропозицій сторін; - пріоритету узгоджувальних процедур; - прозорості, відкритості та гласності; - обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей; - взаємної відповідальності сторін;
Види	- органи самоврядування працівників закладу освіти; - органи самоврядування здобувачів освіти; - органи батьківського самоврядування; - інші органи громадського самоврядування учасників освітнього процесу;
Форми	- органи громадського самоврядування закладу освіти; - конференції (форуми, з'їзди) учасників освітнього процесу, закладів освіти, їх об'єднань, що скликаються на території відповідного населеного пункту, об'єднаної територіальної громади, району, області, Автономної Республіки Крим, держави;
Рівні реалізації	- заклад освіти; - місцевий (територіальний) рівень; - на національний (всукраїнський) рівень;
Ініціатива створення органів	- на рівні закладу освіти – за ініціативою учасників освітнього процесу; - на місцевому (територіальному) рівні – за ініціативою фізичних осіб та/або громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з особливими освітніми потребами відповідно до законодавства; - на національному (всукраїнському) рівні – за ініціативою громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, установчими документами яких передбачена діяльність у сфері освіти та/або соціального захисту осіб з особливими освітніми потребами відповідно до законодавства

*складено на підставі [196].

В свою чергу Закон «Про вищу освіту» закріплює такі положення щодо громадського самоврядування в вищій освіті (табл. 8.7).

Таблиця 8.7

Види органів громадського самоврядування в закладах вищої освіти згідно Закону України «Про вищу освіту»*

Складова	Характеристика
1	2
Вищий колегіальний орган громадського самоврядування закладів вищої освіти	
Поняття	загальні збори (конференція) трудового колективу, порядок скликання і прийняття рішень яких визначається статутом закладу вищої освіти, а представництво має презентувати всіх учасників освітнього процесу (у складі делегатів має бути не менше: 75% постійно працюючих у закладі вищої освіти наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників та 15% студентів (курсантів), обраних на прямій таємній основі

Продовження табл. 8.7

1	2
Повноваження	1) погоджує за поданням вченої ради закладу вищої освіти статут закладу вищої освіти чи зміни (доповнення) до нього; 2) заслуховує щороку звіт керівника закладу вищої освіти та оцінює його діяльність; 3) обирає комісію з трудових спорів відповідно до законодавства про працю;
	4) розглядає за обґрунтованим поданням наглядової або вченої ради закладу вищої освіти питання про дострокове припинення повноважень керівника закладу вищої освіти; 5) затверджує правила внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти і колективний договір; 6) розглядає інші питання діяльності закладу вищої освіти;
Орган громадського самоврядування навчально-наукового інституту (факультету)	
Поняття	збори (конференція) трудового колективу навчально-наукового інституту (факультету), порядок скликання і прийняття рішень яких визначається статутом закладу вищої освіти, а представництво має презентувати учасників освітнього процесу навчально-наукового інституту (факультету) (у складі делегатів має бути не менше: 75% постійно працюючих у закладі вищої освіти наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників та 15% студентів (курсантів), обраних на прямій таємній основі
Повноваження	1) оцінює діяльність керівника навчально-наукового інституту (факультету); 2) затверджує річний звіт про діяльність навчально-наукового інституту (факультету); 3) подає керівнику закладу вищої освіти пропозиції щодо відкликання з посади керівника навчально-наукового інституту (факультету) з підстав, передбачених законодавством України, статутом закладу вищої освіти, укладеним з ним контрактом; 4) обирає виборних представників до вченої ради навчально-наукового інституту (факультету); 5) обирає делегатів до вищого колегіального органу громадського самоврядування закладу вищої освіти.
Студентське самоврядування	
Поняття	право і можливість студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти;
Інституційна форма	робочі органи студентського самоврядування; дорадчі органи студентського самоврядування; виборні органи студентського самоврядування; інші органи студентського самоврядування
Принципи роботи органів	1) добровільності, колегіальності, відкритості; 2) виборності та звітності органів студентського самоврядування; 3) рівності права студентів (курсантів) на участь у студентському самоврядуванні; 4) незалежності від впливу політичних партій та релігійних організацій (крім закладів вищої духовної освіти);

1	2
Рівні реалізації	група; інститут; факультет; відділення; гуртожиток; заклад вищої освіти;
Форми	парламент; сенат; старостат; студентський ректорат; студентські деканати; студентські ради
Повноваження	1) беруть участь в управлінні закладом вищої освіти у порядку, встановленому цим Законом та статутом закладу вищої освіти; 2) беруть участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, оздоровлення, побуту та харчування; 3) проводять організаційні, просвітницькі, наукові, спортивні, оздоровчі та інші заходи; 4) беруть участь у заходах (процесах) щодо забезпечення якості вищої освіти; 5) захищають права та інтереси студентів (курсантів), які навчаються у закладі вищої освіти; 6) делегують своїх представників до робочих, консультативно-дорадчих органів; 7) приймають акти, що регламентують їх організацію та діяльність; 8) беруть участь у вирішенні питань забезпечення належних побутових умов проживання студентів у гуртожитках та організації харчування студентів; 9) розпоряджаються коштами та іншим майном, що перебувають на балансі та банківських рахунках органів студентського самоврядування; 10) вносять пропозиції щодо змісту навчальних планів і програм; 11) вносять пропозиції щодо розвитку матеріальної бази закладу вищої освіти, у тому числі з питань, що стосуються побуту та відпочинку студентів; 12) мають право оголошувати акції протесту; 13) виконують інші функції, передбачені цим Законом та положенням про студентське самоврядування закладу вищої освіти
Повноваження щодо узгодження	1) відрахування студентів (курсантів) з закладу вищої освіти та їх поновлення на навчання; 2) переведення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти за державним замовленням, на навчання за контрактом за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб; 3) переведення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб, на навчання за державним замовленням; 4) призначення заступника декана факультету, заступника директора інституту, заступника керівника закладу вищої освіти;

Продовження табл. 8.7

1	2
	5) поселення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти, у гуртожиток і виселення їх із гуртожитку; 6) затвердження правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти в частині, що стосується осіб, які навчаються; 7) діяльність студентських містечок та гуртожитків для проживання осіб, які навчаються у закладі вищої освіти
Фінансова основа	1) кошти, визначені вченою радою закладу вищої освіти в розмірі не менш як 0,5 відсотка власних надходжень, отриманих закладом вищої освіти від основної діяльності; 2) членські внески студентів (курсантів), розмір яких встановлюється вищим органом студентського самоврядування закладу вищої освіти (розмір місячного членського внеску однієї особи не може перевищувати 1 відсотка прожиткового мінімуму, встановленого законом)
Вищий орган студентського самоврядування	
Поняття	загальні збори (конференція) студентів (курсантів)
Повноваження	1) ухвалюють положення про студентське самоврядування закладу вищої освіти, визначають структуру, повноваження та порядок проведення прямих таємних виборів представницьких та виконавчих органів студентського самоврядування; 2) заслуховують звіти представницьких, виконавчих і контрольно-ревізійних органів студентського самоврядування, дають їм відповідну оцінку; 3) затверджують процедуру використання майна та коштів органів студентського самоврядування, підтримки студентських ініціатив на конкурсних засадах; 4) затверджують річний кошторис витрат (бюджет) органів студентського самоврядування, вносять до нього зміни та доповнення, заслуховують звіт про його виконання; 5) обирають контрольно-ревізійну комісію з числа студентів (курсантів) для здійснення поточного контролю за станом використання майна та виконання бюджету органів студентського самоврядування

*складено на підставі [175].

Розглядаючи суб'єктну складову Закону України «Про фізичну культуру та спорт» в контексті розбудови громадського самоврядування в сфері вищої освіти за напрямом фізичної культури та спорту, слід зауважити, що органами громадського самоврядування слід визнати (табл. 8.7) на [203]:

– рівні закладу вищої освіти – центри студентського спорту заклади вищої освіти;

– місцевому (територіальному) рівні – громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів;

– національному (всеукраїнському) рівні – спортивна студентська спілка України.

Зважаючи на вищенаведені характеристики громадського самоврядування в освіті в цілому та вищій освіті зокрема, вбачається, що в межах громадського самоврядування як допоміжного елементу державного управління фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти кожен з органів громадського самоврядування має виконувати певні функції, як то:

- центри студентського спорту закладів вищої освіти:
 - сприяти поєднанню навчання у закладах вищої освіти та підготовки студентів до участі у спортивних змаганнях різного рівня (забезпечувальна);
 - організація поза навчання спортивного дозвілля студентів (оздоровчо-виховна);
 - забезпечити високого рівня фізичної підготовки студентів закладами вищої освіти (компетентнісна);
 - приймати участь у обговоренні пропозицій територіальних громадських об'єднань фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів в контексті діяльності Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти (управлінська);
 - доводити до керівництва закладів вищої освіти пропозиції та рішення територіальних громадських об'єднань фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів в контексті діяльності Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти (інформаційна);
- територіальні громадські об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів:
 - сприяти залученню студентів у позанавчальний час до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності у закладах вищої освіти (оздоровчо-виховна);
 - сприяти організації і проведенню спортивних змагань серед студентів спільно із всеукраїнськими спортивними федераціями (забезпечувальна);
 - сприяти вдосконаленню проведення обов'язкових занять з фізичної культури у закладах вищої освіти (компетентнісна);
 - приймати участь у обговоренні пропозицій Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти та опрацюванні пропозицій центрів студентського спорту закладів вищої освіти (управлінська);

– доводити до керівництва територіальної громади пропозиції та рішення Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти (інформаційна);

- Спортивна студентська спілка України:

– представляти Україну у відповідних міжнародних спортивних організаціях, на Всесвітніх універсиадах, інших міжнародних спортивних змаганнях серед студентів, якщо інше не передбачено вимогами відповідних міжнародних організацій та/або міжнародними договорами України (представницька);

– організовувати та проводити на території України всеукраїнські та міжнародні спортивні змагання та заходи серед студентів з видів спорту спільно з відповідними спортивними федераціями (організаційна);

– співпрацювати з центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері освіти і науки, фізичної культури та спорту, спортивними федераціями України – в межах Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти, іншими центральними органами виконавчої влади, відповідними структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій та органами місцевого самоврядування, іншими громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості з метою формування та реалізації державної політики в сфері фізичної культури та спорту в межах вищої освіти (управлінська);

– доводити до територіальних громадських об'єднання фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів пропозиції та рішення Ради з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти (інформаційна).

Завдяки розвинутим функціям всіх вищенаведених органів громадського самоврядування в сфері фізичної культури та спорту вищої школи досягається синергійний ефект від розбудови вертикальних реверсних управлінських зв'язків між Радою з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти та останніми (рис. 8.1).

Саме такі управлінські зв'язки забезпечать широке залученню спортивної громадськості до формування державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти. Реалізація вказаних реверсних управлінських зв'язків на практиці

сприятиме подальшому формування сучасного громадянського суспільства в нашій країні.

Рис. 8.1. Модель управлінсько-функціональні відносин різних суб'єктів державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти

З метою легітимізації запропонованих положень, пропонується здійснити зміни до Закону України «Про фізичну культуру та спорт» в частині статті 26 «Фізична культура у сфері освіти», доповнивши її частиною 9 у такій редакції:

«З метою посилення державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти створити міжвідомчо-громадський колегіальний орган – Раду з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти запровадження, до складу якою включити представників Міністерства освіти і науки України (у тому числі КФВС МОН), Міністерства молоді та спорту України, всіх спортивних федерацій України та Спортивної студентської спілки України. На реалізацію положень державно-громадського управління

та громадського самоврядування в освіті Рада з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти зобов'язана здійснити розбудову управлінсько-функціональних зв'язків на національному, місцевому рівнях та на рівня закладів вищої освіти з відповідними суб'єктами процесу державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, а саме: Спортивною студентською спілкою України, територіальними громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів, центрами студентського спорту закладів вищої освіти».

Унормування вказаних положень дозволить розвинути систему державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, а отже створить підґрунтя для побудови ефективної та результативної державної політики в цій сфері.

8.3. Механізми фінансової підтримки щодо розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту

Фізична культура та спорт є однією зі сфер повноважень державної соціальної політики. Для виконання своїх функцій держава здійснює відповідні видатки державного бюджету, що сприяють розвитку освіти в сфері фізичної культури та спорту. Однак, враховуючи сучасні умови соціально-економічного розвитку, воєнний стан в Україні та проблеми демографічного характеру, питання розвитку фізичної культури та спорту відсунулися на задній план. До існуючих проблем, з якими десятиріччями зіштовхувався спорт в Україні можна віднести: недосконалість нормативно-правового регулювання, неузгодженість системи управління з сучасними умовами розвитку сфери, зміни в організаційній структурі органів державної влади та відсутність чіткого розподілу обов'язків; корупція та неостатнє фінансування даної сфери та відсутність чіткого механізму розподілу бюджетних коштів.

Проць Т. А. зазначає, що «державне сприяння розвитку освіти у сфері фізичної культури проявляється через поліпшення її організаційного, нормативно-правового, кадрового, матеріально-технічного, фінансового, наукового, медичного, інформаційного забезпечення для реалізації суспільної ролі фізичної культури і спорту» [209].

Обґрунтовуючи актуальність здійснюваного дослідження, варто звернути увагу на оцінку наслідків руйнування освітніх закладів та об'єктів наукової інфраструктури. «Загалом внаслідок бойових дій було пошкоджено 3,8 тис. освітніх закладів, крім того, у багатьох регіонах навчальний процес у школах та інших закладах був зупинений тривалий час. Для відновлення навчального процесу в школах урядом виділялись кошти на облаштування укриттів. Прямі збитки від руйнувань закладів освіти становлять \$6,8 млрд.» [97]. Крім того, «через велику інтенсивність бойових дій на сході та півдні України, а також регулярні ракетні обстріли по всій її території, більшість культурних та спортивних установ припинили свою роботу, або значно її скоротили. Як наслідок, 12,5 млн жителів принаймні 6 областей країни (Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Харківська, Херсонська області) втратили доступ до послуг, ще 13 млн людей з 7 областей обмежені в їх отриманні» [97].

Все вищезазначене свідчить про незабезпеченість матеріальними, фінансовими та трудовими ресурсами сфери фізичної культури та спорту. Тому питання державного фінансування даної сфери в Україні є актуальною науковою проблемою, що потребує пошуку шляхів розв'язання.

Метою даного параграфу є обґрунтувати порядок фінансування освіти в сфері фізичної культури та спорту в Україні, враховуючи можливість залучення не лише коштів державного та місцевих бюджетів, а і позабюджетних коштів, задля вдосконалення фінансового механізму державної політики в сфері фізичної культури та спорту.

Задля досягнення поставленої мети передбачено наступні завдання:

- охарактеризувати порядок фінансування сфери фізичної культури та спорту в Україні та проаналізувати основні статистичні дані;

- побудувати фінансовий механізм державної підтримки щодо розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту.

В науковій літературі серед таких науковців, як: В. Власенко, Д. Гадайчук, І. Гасюк, П. Грибан, О. Журило, О. Іванов, О. Кравченко, І. Рибач, Є. Хриков, питання фінансування вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту є досить актуальним та обговорюється в частині: встановлення мінімальної вартості підготовки здобувачів освіти у закладах вищої освіти, державне стимулювання розвитку

фізичної культури і спорту в освітній сфері, аналіз рівня державного фінансування спортивної галузі, зарубіжний досвід фінансування вищої освіти, а також залучення коштів з інших приватних джерел для розвитку фізичної культури та спорту в Україні.

В межах IV Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти» [156] такі науковці, як: В. В. Гапон, О. А. Барабаш, К. Г. Читаєва, аналізують виконання бюджетних програм у сфері вищої освіти в умовах збройної агресії РФ в Україні. Назукова Н. М. розкриває нормативно-правові умови фінансування освіти у воєнний час та період поствоєнного відновлення.

Власенко В. В. зазначає, що «видатки на фізичну культуру та спорт – це урегульовані нормами права суспільні відносини, пов'язані з планомірним використанням коштів централізованих і децентралізованих фондів держави для забезпечення ефективного розвитку фізичної культури та спорту» [36].

«Державна політика України у сфері фізичної культури і спорту спрямована на гармонійне виховання, фізичний розвиток, повноцінне оздоровлення, змістовний відпочинок і дозволяючи молоді, самореалізації, набуття навичок здорового способу життя, підготовки спортивного резерву. Крім того, реалізація державної політики України у сфері фізичної культури і спорту серед студентської молоді закладів вищої освіти сприятиме відродженню трудового потенціалу країни, розширенню міжнародного співробітництва у сфері фізичної культури і спорту, зміцненню престижності нашої країни на міжнародній арені, забезпеченню національної безпеки» [53].

Гасюк І. Л. вважає, що «нагальними залишаються проблеми збереження та розвитку матеріально-технічної бази та достатнього фінансування фізичної культури та спорту в освітній сфері» [42].

Бахрушин В. Є. в колективному монографічному дослідженні зазначає, що «при обговоренні проблем державного фінансування вищої освіти основними дискусійними питаннями є:

- достатність/недостатність наявного фінансування для забезпечення якості й конкурентоспроможності української вищої освіти;
- оптимальне співвідношення обсягів державного, регіонального та приватного фінансування;

– шляхи підвищення ефективності державного фінансування» [244].

Також науковець робить висновок, що «необхідно вдосконалити механізми розподілу коштів державного бюджету з огляду на прогнозовані потреби економіки у фахівцях різних галузей знань, у т.ч. у розрізі регіонів. Варто диверсифікувати інструменти бюджетного фінансування, передбачити можливість співфінансування здобуття вищої освіти бюджетами різних рівнів, а також приватними замовниками. Важливою передумовою підвищення ефективності використання бюджетних коштів є розширення фінансової автономії ЗВО» [244].

Відповідно до статті 47 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» [203] фінансування розвитку фізичної культури і спорту здійснюється відповідно до згаданого закону та інших нормативно-правових актів за рахунок коштів відповідно державного та місцевого бюджетів, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

«Для розвитку фізичної культури і спорту використовуються позабюджетні кошти, зокрема від:

– підприємств, установ та організацій, об'єднань громадян, окремих осіб;

– фінансово-господарської діяльності закладів фізичної культури і спорту;

– користування правами інтелектуальної власності закладами фізичної культури і спорту, організаторами фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів;

– проведення державної спортивної лотереї;

– інвестиційної діяльності у сфері фізичної культури і спорту» [203].

Бахрушин В. Є. здійснює дослідження зарубіжного досвіду фінансування вищої освіти та звертає увагу на співвідношення публічного й приватного фінансування. Дослідник робить висновок, що частка публічного фінансування в Україні є «близькою до середньої по ОЕСР (66 %), а також до показників таких країн, як Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Мексика, Нідерланди, Португалія, Росія, Угорщина (55-70 %). Значно меншою (20-40 %) його частка є в Австралії, Великій Британії, Кореї, США, Японії, а істотно більшою (понад 85 %) – в Австрії, Ісландії, Люксембурзі, Норвегії, Фінляндії» [244].

Лопушняк Г. С., Рибчанська Х. В. здійснюють дослідження в сфері державного регулювання вищої освіти та пропонують змінити діючу модель бюджетного фінансування вищої освіти на п'ятикомпонентну модель:

- базовий (формується на основі обсягу державного замовлення та орієнтованої середньорічної вартості навчання одного студента, аспіранта чи докторанта);

- соціальний (призначений для фінансування академічної стипендії, пілг та допомог студентам і аспірантам, формується, виходячи із розрахунку потреби у стипендіальному забезпеченні, а також потреб для забезпечення передбачених законодавством інших соціальних трансфертів студентам (аспірантам, докторантам, слухачам, інтернам);

- бонусний (планується у розмірі до 40 % від базового фонду, але не менше 25 %; призначений для додаткового фінансування національних закладів вищої освіти (15 % їх базового і соціального фінансування), дослідницьких (25 % їх базового і соціального фінансування), а також для додаткового фінансування усіх ЗВО, враховуючи результати їх діяльності);

- грантовий (буде виконувати місію розвитку наукових досліджень у ЗВО, його розмір залежить від можливостей бюджету, проте не може бути меншим, ніж 5 % від базового фонду);

- резервний (формується у розмірі 2 % базового фонду і може бути використаний на потреби ЗВО, що спричинені непередбачуваними обставинами (природні катаклізми, стихійне лихо тощо) [128, с. 230-231].

«Пріоритетним напрямком розвитку освітньої галузі має стати диверсифікація джерел фінансування вищої освіти, зокрема за рахунок використання інструментів кредитування та залучення приватного бізнесу до реалізації проєктів державно-приватного партнерства, що дозволить зняти навантаження з бюджету, прискорити економічне зростання та змінити підходи у отриманні вищої освіти в Україні. Використання механізму державно-приватного партнерства у вищій освіті дозволить досягнути нового етапу розвитку в галузі освіти та активізувати партнерські відносини між закладами вищої освіти, представниками бізнесу і державою» [33].

Тоцька О. Л. та Титаренко І. О. в своєму дослідженні зазначають, що «згідно із Законом України «Про освіту», можливостями для збільшення фінансування є:

- зростання пропозиції освітніх та інших послуг;
- розширення пропозиції платних науково-дослідних чи інших робіт (послуг) для юридичних і фізичних осіб;
- нарощення випуску конкурентоспроможної продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, цехів і господарств; надання в оренду приміщень, споруд, обладнання;
- активне подання заявок на гранти вітчизняних і міжнародних організацій, участь у міжнародних програмах (Tempus, Erasmus+ тощо);
- розміщення коштів спеціального фонду на поточних рахунках банків державного сектора;
- заохочення благодійників (у т. ч. успішних випускників) до добровільних внесків у вигляді коштів, матеріальних цінностей, нематеріальних активів тощо [241].

Дискусія в науковому середовищі свідчить про актуальність досліджуваного питання та дозволяє зробити висновок, що в умовах воєнного стану в Україні, коли на перший план виходить фінансування потреб військово-оборонної сфери країни, фізична культура та спорт може стати однією зі складових формування фізично підготовленого та здорового населення. Сфера фізичної культури та спорту в вищій освіті потребує підвищеної уваги, адже фізичний розвиток населення безпосередньо впливає на людський розвиток та суспільний добробут загалом.

Тому в ході дослідження проаналізовано основні показники державного бюджету України в частині фінансування розвитку фізичної культури та спорту та вищої освіти, зокрема.

Відповідно до Показників державного бюджету України на 2025-2026 рік визначено, що «у середньостроковій перспективі держава сприятиме розвитку фізичної культури та спорту, створенню можливостей для самореалізації та розвитку потенціалу молоді, популяризації українських суспільно-державних цінностей та формуванню на їх основі української національної та громадянської ідентичності. Завданнями на 2025-2026 роки є: гідне представлення держави українськими спортсменами в міжнародних змаганнях високого рівня; формування здорової нації шляхом залучення широких

верств населення до масового спорту та здорового способу життя, популяризації фізичної культури та спорту; здійснення фізичної реабілітації, відновлення ментального здоров'я шляхом розвитку емоційної стійкості та залучення до оздоровчої рухової активності; реалізація державної політики у молодіжній сфері та сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [168].

Цілі державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та /або реалізації якої забезпечує головний розпорядник коштів державного бюджету, та показники їх досягнення:

1) Україна – спортивна держава, що належить до групи передових країн, де українці регулярно та свідомо займаються фізичною культурою і спортом, створено умови та можливості для ефективної підготовки спортсменів світового рівня, створена розгалужена мережа спортивної інфраструктури світового рівня доступна для кожної людини, зокрема осіб з інвалідністю, запроваджена цифровізація сфери фізичної культури і спорту;

2) Створення можливостей для самореалізації та розвитку потенціалу молоді, її участі та інтеграції в суспільне життя;

3) Популяризація українських суспільно-державних цінностей, зокрема самобутності, соборності, волі і гідності Українського народу, та формування на їх основі української національної та громадянської ідентичності [51].

У Державному бюджеті України на 2023 рік на фінансування розвитку фізичної культури та спорту передбачено 3,9 млрд. грн. Це майже на рівні профінансованих видатків минулого року. Кошти спрямовано на такі напрямки:

–2,7 млрд. грн. – проведення та участь у більше ніж 2 тис. міжнародних та державних спортивних заходах різного рівня з олімпійських, неолімпійських видів спорту та видів спорту осіб з інвалідністю. Участь у них будуть брати понад 8 тис. українських спортсменів, а також забезпечуватиметься діяльність 16 державних закладів та установ у сфері фізичної культури і спорту.

–0,5 млрд. грн. – створення належних умов для забезпечення тренувального процесу українських спортсменів на підтримку та розвиток спортивної інфраструктури.

–0,4 млрд. грн. – проведення понад 300 масових фізкультурно-спортивних та фізкультурно-оздоровчих заходів серед усіх категорій

населення, до яких дев'ять громадських об'єднань фізкультурно-спортивного спрямування планують залучити до оздоровчої рухової активності майже 200 тис. осіб.

–0,3 млрд. грн. – забезпечення підготовки та участі українських спортсменів у зимових Дефлімпійських, Європейських іграх, олімпійських фестивалях, у зимових Юнацьких Олімпійських іграх 2024 року.

–79 млн. грн – створення умов для фізичної активності громадян, зокрема внутрішньо переміщених осіб та забезпечення в регіонах фізкультурно-оздоровчої роботи як засобу їх соціально-психологічної реабілітації у межах реалізації ініційованого Президентом України соціального проекту «Активні парки - локації здорової України». Із них 54 млн грн – субвенція регіонам [136].

У проєкті бюджету на 2024 рік планується вдвічі збільшити видатки на реалізацію державної політики у сферах молоді та спорту. Після затвердження у парламенті, він складатиме 7,512 млрд. грн. Так, зазначені кошти заплановано спрямувати на:

–здійснення заходів державної молодіжної політики – 72,1 млн. грн.;

–здійснення заходів з утвердження української національної та громадянської ідентичності – 22,2 млн. грн.;

–розвиток фізичної культури, спорту вищих досягнень та резервного спорту 4 млрд 255,7 млн. грн. (в тому числі видатки спеціального фонду 234,1 млн. грн.);

–підготовку і участь національних збірних команд України в XXXIII літніх Олімпійських іграх (м. Париж, Франція), IV зимових Юнацьких Олімпійських іграх 2024 року (м. Канвон, Республіка Корея), XVII зимовому Європейському Юнацькому Олімпійському фестивалі 2025 (м. Боржомі-Бакуріані, Грузія) – 777,4 млн. грн.;

–розвиток спорту серед осіб з інвалідністю та їх фізкультурно-спортивну реабілітацію – 988,8 млн. грн. (в тому числі видатки спеціального фонду – 27,8 млн. грн.);

–підготовку і участь національних збірних команд в XVII літніх Параолімпійських іграх (м. Париж, Франція), XX зимових Дефлімпійських іграх (Республіка Туреччина) – 1 млрд 96,9 млн. грн.;

–наукову і науково-технічну діяльність у сфері розвитку фізичної культури та спорту – 10,5 млн. грн. (в тому числі видатки спеціального фонду 0,5 млн. грн.;

–фінансову підтримку громадських об'єднань фізкультурно-спортивного спрямування – 76,9 млн. грн.;

–розвиток спортивної медицини – 42,7 млн. грн. (в тому числі видатки спеціального фонду – 0,2 млн. грн.);

–субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на виконання окремих заходів з реалізації соціального проекту «Активні парки - локації здорової України» – 54,0 млн. грн.;

–забезпечення діяльності апарату Міністерства молоді та спорту України – 115,1 млн. грн. [172].

В таблиці 8.8 наведено показники видатків державного бюджету та надання кредитів з державного бюджету на 2022-2026 роки Міністерству молоді та спорту України.

Таблиця 8.8

Показники видатків державного бюджету та надання кредитів з державного бюджету на 2022-2026 роки (Міністерство молоді та спорту України) [51]

Найменування	2022 рік (звіт)	2023 рік (затверджено)	2024 рік (план)	2025 рік (план)	2026 рік (план)
Загальний фонд	3266 350,4	3662817,9	7195728,0	4385259,1	4907304,4
Спеціальний фонд	52255,3	459686,0	262570,2	331412,7	367433,7
Разом	3715 073,2	3726036,4	7458298,2	4716671,8	5274738,1

Як бачимо, показники видатків державного бюджету в сфері фізичної культури та спорту є постійними та фактично не збільшуються в кількісному значенні. Це перешкоджає розвитку даної соціальної сфери та є демотивуючим фактором для майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту. Адже бюджетне фінансування займає левову частку в фінансуванні сектору фізичного виховання та спорту.

На рис. 8.2 наведено види джерел фінансування сфери фізичної культури та спорту відповідно до чинного законодавства України.

Наступним етапом в дослідженні є огляд даних щодо фінансування вищої освіти. Так, зокрема, «бюджетне фінансування передбачає надання установам у сфері фізичної культури та спорту у незворотному порядку засобів з державного чи місцевих бюджетів для повного або часткового покриття їхніх витрат. Структуру і зміст

бюджетного фінансування характеризують чинні бюджетні класифікації. Розподіл бюджетних коштів здійснюється центральним і місцевими органами виконавчої влади з фізичної культури і спорту з урахуванням пропозицій громадських організацій в цій галузі» [25].

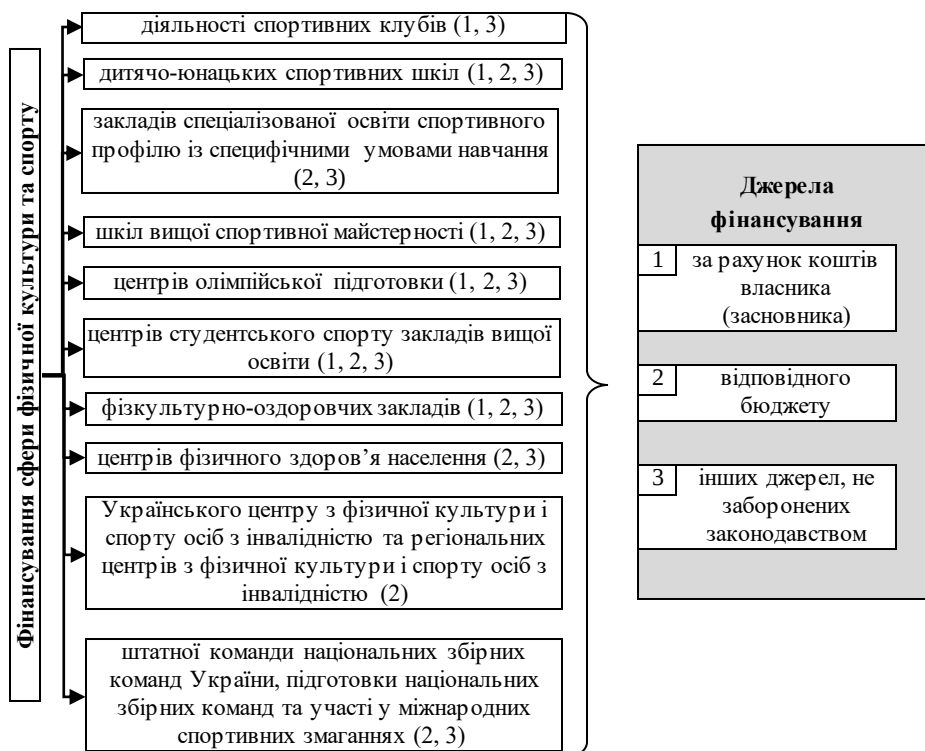

Рис. 8.2. Джерела фінансування сфери фізичної культури та спорту
Джерело: складено на основі [203].

В таблиці 8.9 представлено види бюджетів та відповідних видатків на вищу освіту.

Таблиця 8.9
Видатки на фінансування вищої освіти за джерелами їх надходження

Вид бюджету	Вид видатків
1	2
Державний бюджет	вища освіта – оплата послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах державного замовлення у вищих навчальних закладах державної власності
Бюджети міст обласного значення, районні бюджети, бюджети об'єднаних територіальних громад	вища освіта – оплату послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації державної та комунальної власності відповідно до програм соціально-економічного розвитку регіонів

Продовження табл. 8.9

1	2
Обласні бюджети	вища освіта – оплата послуг з підготовки фахівців, наукових та науково-педагогічних кадрів на умовах регіонального замовлення у вищих навчальних закладах комунальної власності, а також на умовах державного замовлення у вищих навчальних закладах державної власності за переліком, визначеним КМУ

Джерело: [25].

Крім того, для фінансування освіти також може використовуватися позабюджетне фінансування, що здійснюється за рахунок різних джерел, а саме:

- за рахунок доходів від підприємницької діяльності: доходи від абонементних груп, збори від видовищних заходів, отримання орендної плати за користування спорудами й приміщеннями, платні фізкультурно-спортивні послуги, випуск друкованої продукції, зокрема методичної чи довідкової літератури, реалізація сувенірів та іншої спортивної атрибутики, спортивного одягу, продаж прав на радіо- і телетрансляції, використання товарних знаків, проведення аукціонів тощо;

- у формі надходження з позабюджетних фондів (перш за все Фонду соціального страхування), які працюють задля сприяння розвитку фізичної культури і спорту;

- у формі надходження від ігорного бізнесу, в т. ч. від проведення лотерей;

- за рахунок надходжень, що є результатом взаємодії спонсора і фізкультурно-спортивної організації (спортсмена), за можливою участю посередників, у процесі якої організації, спортсмени, фахівці отримують різноманітну матеріальну підтримку (фінансові засоби, товари, послуги тощо) взамін на їхню участь у реалізації маркетингових функцій (випуск, просування, збут продукції й т. п.) виробників засобів виробництва і споживання та фірм, що працюють у галузях обслуговування [25].

В табл. 8.10 наведено аналіз державного та місцевих бюджетів в розрізі видатків на вищу освіту.

Таблиця 8.10

Державний та місцеві бюджети України в розрізі видатків на вищу освіту за період 2018-2023 рр.

Рік	Початковий річний план, грн	Уточнений річний план, грн	Виконано за період, грн	Темп зростання видатків до попереднього року, грн	Виконання річного плану, %	Частка видатків на освіту в загальній сумі видатків, %
Державний бюджет України						
2018	33 385 520 800,00	41 677 665 782,98	36 688 649 122,49	-	88,02	3,72
2019	43 524 840 500,00	48 833 575 938,92	43 009 260 708,38	117,23	88,07	4,01
2020	41 890 478 000,00	45 493 532 063,39	39 880 783 637,38	92,73	87,66	3,10
2021	47 663 599 500,00	53 538 220 074,51	48 098 235 648,44	120,61	89,83	3,23
2022	52 257 204 500,00	52 111 992 870,70	44 413 155 768,16	92,34	85,22	1,64
2023	47 063 422 600,00	53 862 711 675,41	44 925 060 352,87	101,15	83,40	1,12
Місцеві бюджети						
2018	731 527 870,00	824 924 799,80	782 980 515,42	-	94,91	0,14
2019	839 825 282,00	898 180 457,66	866 006 622,65	110,60	96,41	0,15
2020	1 469 158 479,00	1 507 162 308,56	1 409 735 098,22	162,79	93,53	0,29
2021	1 341 822 729,00	1 737 760 566,72	1 680 187 190,64	119,18	96,68	0,30
2022	1 476 282 913,40	1 563 529 294,56	1 440 861 834,96	85,76	92,15	0,30
2023	1 512 009 122,59	1 716 658 230,80	1 615 632 469,26	112,13	94,11	0,25

Джерело: розраховано за даними [288].

Аналізуючи показники державного бюджету [137], можна зробити висновок, що найбільше зростання видатків на вищу освіту було зафіксовано в 2021 році порівняно з 2020 роком – збільшення на 8217452011,06 грн (на 20,61 %). Однак, найбільшу частку видатки на вищу освіту в загальній структурі видатків державного бюджету складали в 2019 році – 4,01 %. В 2022 році спостерігається зменшення суми видатків на вищу освіту на 8 % порівняно з 2021 роком. Також і

знизилася частка даних видатків в загальній структурі – до 1,12 %. Можна зробити висновок, що повномасштабне вторгнення росії на територію України має величезний вплив і поглиблює проблему в сфері фінансування вищої освіти.

Щодо місцевих бюджетів України, то аналогічно бачимо суттєве зменшення суми видатків на вищу освіту в 2022 році порівняно з 2021 роком майже на 15 %. Але в 2023 році порівняно з 2022 роком видатки на освіту з місцевих бюджетів зросли на 12,13 % та склали 0,25 % від загальної суми видатків місцевих бюджетів країни.

Проаналізувавши вищезазначене, можна зробити висновок, що Міністерство молоді та спорту України не надає фінансову підтримку освітнім проєктам, а фінансування закладів вищої освіти здійснюється через Міністерство освіти і науки. Вважаємо, що це не повною мірою дозволяє досягати визначених цілей державної політики в сфері фізичної культури та спорту та певним чином посилює проблему недофінансування вищої освіти та якості надання освітніх послуг. Це, в свою чергу, впливає на формування компетентностей фахівців в сфері фізичної культури та спорту і неефективний розподіл як бюджетних, так і позабюджетних коштів.

Тому в ході дослідження запропоновано удосконалити механізм фінансової підтримки щодо розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту, який буде мінімізувати ризики впливу зовнішніх факторів на освітню діяльність та забезпечувати безперервність, гнучкість, відповідність категорій витрати-результат та оперативність у формуванні як державної політики в сфері вищої освіти, так і політики закладів вищої освіти.

Таким чином, альтернативним джерелом фінансування вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту може стати бюджетне та позабюджетне фінансування спортивних громадських організацій, які, в свою чергу, стануть замовниками на підготовку фахівців за освітніми програмами за спеціальністю 017 «Фізична культура та спорт». На рис. 8.3 наведено запропонований механізм підтримки розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту. Наведені пропозиції є доповненням до існуючої практики фінансування вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту.

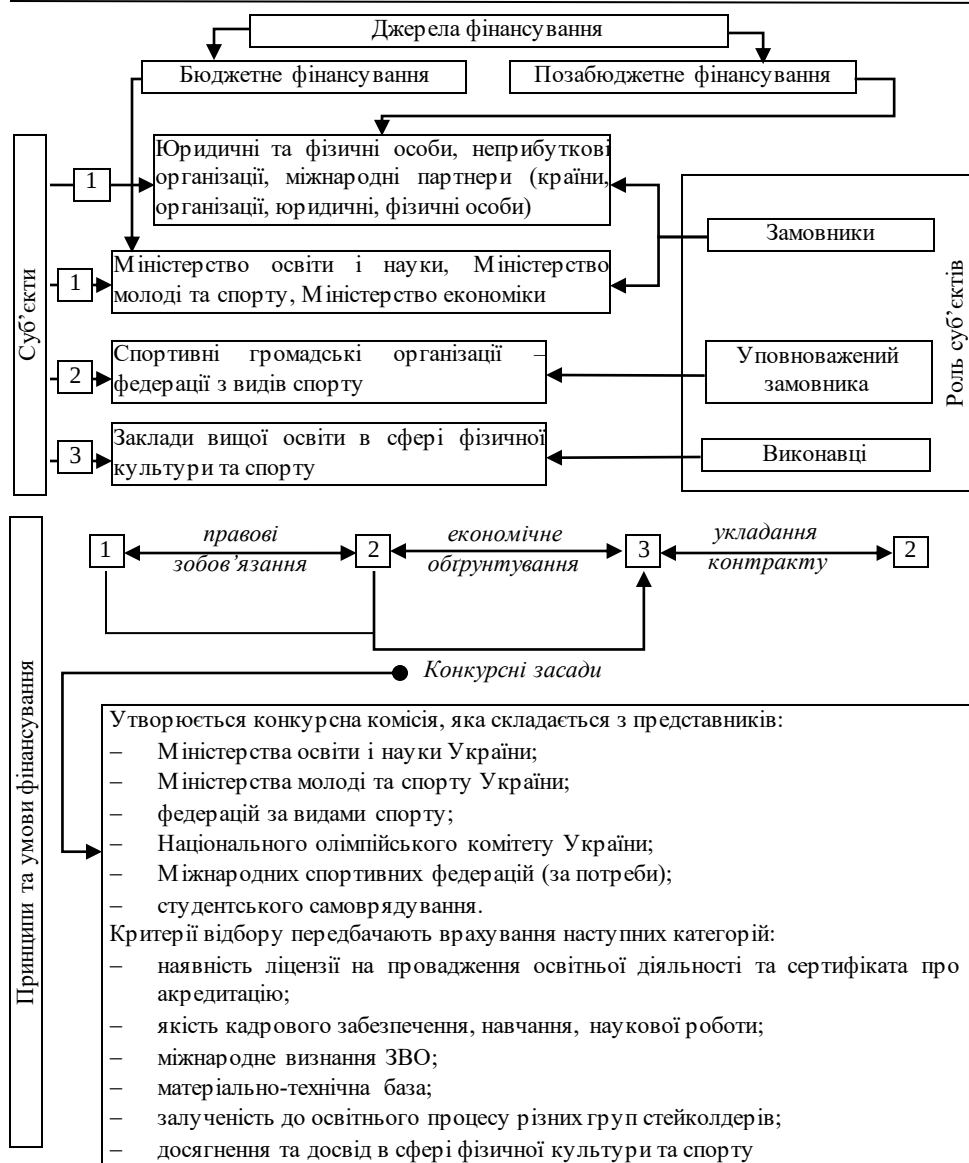

Рис. 8.3. Механізм фінансування розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту

Джерело: розроблено автором.

Виконавцями замовлення в даному механізмі фінансової підтримки є заклади вищої освіти, які готують фахівців за освітніми програмами за спеціальністю 017 Фізична культура та спорт. До них відповідно висуваються певні критерії відбору, що передбачають врахування наступних категорій:

- наявність ліцензії на провадження освітньої діяльності та сертифіката про акредитацію;
- якість кадрового забезпечення, навчання, наукової роботи;
- міжнародне визнання ЗВО;
- матеріально-технічна база;
- залученість до освітнього процесу різних груп стейхолдерів;
- досягнення та досвід в сфері фізичної культури та спорту.

Також кожна з федерацій окремих видів спорту має право висувати критерії, які будуть специфічними для їх діяльності. Задля того, щоб оцінити відповідність встановленим критеріям створюється конкурсна комісія у складі представників: Міністерства освіти і науки України; Міністерства молоді та спорту України; федерацій за видами спорту; Національного олімпійського комітету України; міжнародних спортивних федерацій (за потреби); студентського самоврядування.

Вибір джерела фінансування (бюджетне чи позабюджетне) залежить від потреб, можливостей, ризиків спортивної організації, яка претендує стати уповноваженою замовника.

Наведені пропозиції формують підґрунтя для удосконалення механізму фінансової підтримки як з бюджетних, так і з позабюджетних джерел фінансування вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту через спортивні громадські організації. Це розширює реальні можливості та надає нові права громадським організаціям, які забезпечують розвиток різних видів спорту. Разом з тим, не суперечить чинному законодавству та дозволяє суспільству більшою мірою впливати на процес фінансування вищої освіти, що підвищує мотивацію, відкидає соціально-психологічні бар'єри і вирішує проблеми, які стосуються особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців (відсутність сформованого інтересу та недостатня мотивація до майбутньої професії; відсутність інноваційних підходів до підвищення рівня здоров'я і формування здорового способу життя; низький рівень фізичного здоров'я, функціональної підготовленості майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту тощо). Отже, забезпечується реалізація адресного фінансування вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту з урахуванням конкретних актуальних потреб суспільства та наявних можливостей джерел фінансування.

ВИСНОВКИ

На підставі здійсненого монографічного дослідження та виявленої проблеми прогалини тезауруса державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту запропоновано інституційно-цільовий підхід до розвитку категоріально-понятійного апарату державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту, що дозволило сформувати визначення понять «система вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту», «заклад вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту», «державне управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту», а також цілей останнього. Наведений підхід забезпечить урахування всіх управлінських запитів усіх інститутів системи вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту.

Проведене дослідження історичних положень формування державної політики розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої школи дозволило виявити тенденції та ключові етапи розвитку механізмів такої політики. Виявлено, що поштовхом такого розвитку понад 100 років тому виступила громадська ініціатива, яка послідовно була підтримана державою.

З метою формування джерела організаційних та педагогічних ідей для вдосконалення підготовки фахівців із фізичного виховання і спорту на сучасному етапі розвитку держави ідентифіковано траєкторії становлення та розвитку системи підготовки фахівців з фізичної культури та спорту в Україні в історико-педагогічному контексті. На підставі цього обґрунтовано фактори формування системи освіти і науки: політичні та оборонні чинники, соціально-економічний та науково-технічний розвиток, суспільне життя.

У дослідженні проаналізовано важливість фізичної культури та спорту у сучасному суспільстві через призму наукових публікацій та активності дослідників у цій області. Бібліометричний аналіз показав, що інтерес до цих тем виявляється на міжнародному рівні, як це підтверджує публікаційна активність у різних країнах. Ключові слова, що зустрічаються разом, вказують на тісний зв'язок між різними аспектами фізичної культури та спорту, що відображається у наукових дослідженнях. Країни, зокрема і Україна, показують високий рівень публікаційної активності, що свідчить про важливість цих тем для наукової спільноти.

Задля окреслення тенденцій розвитку теоретичних, методологічних та практичних аспектів наукових досліджень щодо державного управління вищою освітою у сфері фізичної культури та спорту використано метод бібліометричного аналізу. Виявлено зростання кількості публікацій в науковому середовищі за досліджуваною тематикою. Визначено предметно-об'єктний стан дослідження питань щодо державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту, що створює наукову базу формулювання суспільної проблеми в частині вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту, яка ідентифікує необхідність перегляду механізмів державного управління.

Для характеристики вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту як об'єкту державного управління побудовано інформаційну модель функціонального прояву фізичної культури та спорту, яка складається із взаємопов'язаних змістовних складових: соціальна, економічна, іміджева та культурна, та функцій фізичної культури та спорту: престижна, рекламна, комунікативна, інтеграційна, видовищна, виробнича, змагальна, освітня, виховна, оздоровча, комерційна, психологічна. Сфера прояву фізичної культури та спорту впливає на виконання сукупності соціальних функцій держави, розвиток економічних відносин, забезпечення іміджу держави на міжнародній арені, а також є невід'ємною складовою забезпечення розвитку культури певного суспільства.

Враховуючи, що прийняття та реалізація державно-управлінських рішень щодо розвитку вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту є багатовекторною та пов'язано із діяльністю багатьох суб'єктів державного управління, визначено напрями трансформації окремих з них: 1) розширити повноваження КМУ в частині: завдань – верифікувати та затверджувати Стратегії розвитку різних сфер суспільної діяльності; та повноважень – моніторинг виконання Міністерствами та іншими органами виконавчої влади операційного плану зазначених Стратегій розвитку; 2) до завдань МОН України додати: розробка інструментів сприяння суб'єктам реалізації освітніх послуг налагодження співпраці із стейкхолдерами; участь в розробці стратегії розвитку вищої освіти в Україні; забезпечення залучення громадянського суспільства до прийняття

державно-управлінських рішень в сфері вищої освіти; 3) Міністерство молоді та спорту України розглядати як замовника освітніх послуг з підготовки кадрів для фізичної культури та спорту та залучати його представників до відповідної роботи.

В контексті принципів належного врядування та їх запровадження на всіх рівнях системи державного управління України в умовах євроінтеграційних процесів важливого значення набуває державна стратегія, як засіб реалізації державної політики. В роботі розвинуто стратегічні положення державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі закладів вищої освіти через формування архітекτονіки проекту Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти України, що передбачає виокремлення базового, аналітичного, проблемного, цільового та забезпечувального кластерів в розрізі складових, а також стратегічних цілей вищевказаного проектного документу. Реалізація запропонованої архітекτονіки проекту Стратегії розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти з розробленим цільовим змістовним її наповнення дозволить досягти реальних вагомих результатів у розвитку фізичної культури та спорту в освітньому просторі вітчизняної вищої школи, а отже сприятиме посиленню державності та стійкості нашої країни.

З метою теоретичного обґрунтування специфічної форми державного управління розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти в умовах розбудови громадянського суспільства сформовано визначення поняття «державно-громадське управління розвитком фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти», під яким пропонується розуміти вид суспільного управління, що носить соціально-демократичний характер, за яким інститути державної влади та місцевого самоврядування, а також інститути громадянського суспільства у тісній співпраці формують, приймають та реалізують управлінські рішення щодо розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти з метою досягнення стратегічних та оперативних цілей розвитку останніх як важливих складових життя країни. Соціально-демократичний характер таких рішень забезпечується синергічним діями вищевказаних суб'єктів – інститутів державної влади та місцевого самоврядування, а також громадянського суспільства. Наведене формулювання враховує закладену Законом

«Про освіту» тісну співпрацю державних та громадських органів, їх спільну рівнозначну участь у всіх етапах управління.

Задля реалізації стратегічних цілей державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в системі закладів вищої освіти обґрунтовано здійснити перегляд існуючої компетентнісної складової стандартів вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт», як запоруки підготовки профільних кадрів нової генерації. Впровадження запропонованих компетентнісних та навчально-результативних положень дозволить посилити увагу до заявлених проблемних позицій (перед усім щодо національної безпеки країни), сприятиме їх розв'язанню не тільки на рівні фахівців з фізичної культури та спорту, а й на рівні студентської молоді.

Удосконалено нормативні положення державного управління розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти завдяки пропозиціям щодо внесення змін в Закон України «Про фізичну культуру та спорт» в частині статті 26 «Фізична культура в сфері освіти», якими має бути закріплено організаційні положення щодо державно-громадського управління та громадського самоврядування в системі вищої освіти на розвиток фізкультури та спорту. Їх легітимізація дозволить розвинути систему державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, а отже створить підґрунтя для побудови ефективної та результативної державної політики в цій сфері.

З метою забезпечення реалізації освітніх положень стратегічних цілей розвитку фізичної культури та спорту в закладах вищої освіти умотивовано та запропоновано доповнити наскрізно перелік спеціальних компетентностей та програмних результатів за наявними освітніми стандартами вищої освіти в Україні, як нормативними керівними документами вищевказаних закладів, що сприятиме підвищенню рівня фізичної підготовки в закладах вищої освіти.

Виявлені проблеми забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в сфері фізичної культури та спорту, які стосуються: системи управління якістю; теорії та методики викладання дисциплін в сфері фізичної культури та спорту; особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців. Це сприяло ідентифікації рівнів забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту задля підвищення ефективності управління освітнім процесом. Зокрема, запропонована 4-рівнева система

внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту (ЗВО, факультет, освітня програма, освітні компоненти), показники якості і визначені основні завдання їх суб'єктів. Це є підґрунтям досягнення високих результатів освітньої діяльності та дозволяє здійснювати об'єктивну та достовірну оцінку якості здійснюваного освітнього процесу.

З урахування зарубіжного досвіду застосування міжнародних стандартів якості вищої освіти удосконалено порядок внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту. Розроблена модель внутрішнього забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності в сфері фізичної культури та спорту, яка дозволяє враховувати такі особливості освітнього процесу, як: моніторинг, забезпечення, планування, перевірка, покращення, а також має певні характеристики: збалансованість, процесний підхід, гнучкість, чіткість та прозорість прийняття рішень. Це дозволяє організовувати освітній процес на високому рівні задля досягнення цілей вищої освіти загалом та закладів вищої освіти.

На розвиток базових підвалин державно-громадського управління розвитком фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти запропоновано сукупність принципів останнього, до складу яких включено традиційні загальноструктурні та системні, а також специфічні у складі таких принципів: людиноцентризму, толерантності, партнерства, репрезентативності, професіоналізму, правоможності, узгоджувальності, обов'язковості, відповідальності, цілепокладання, доступності, синергічності, безперервності. Їх реалізація сприятиме ефективному функціонуванню державно-громадської форми управління розвитком фізичною культурою та спортом в системі вищої освіти.

В роботі розвинута державно-громадська форма управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти шляхом формування інституційного механізму державно-громадського управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти. Він містить понятійне трактування вказаного явища, його мети, об'єктно-предметної сфери, принципи, форми, функціональні моделі, рівні реалізації, головний інституційний орган управління – Рада з розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти, а також функціональне наповнення її діяльності. Його реалізація дозволить посилити участь громадського суспільства у

формуванні державної політики щодо розвитку фізичної культури та спорту в сфері вищої освіти.

Задля досягнення синергічного ефекту від поєднання зусиль державно-громадського управління та громадського самоврядування в сфері розвитку фізичної культури та спорту в межах системи вищої школи побудовано модель управлінсько-функціональні відносин різних суб'єктів державного управління розвитком фізичної культури та спорту в системі вищої освіти з акцентуванням на державно-громадській формі та формі громадського самоврядування, яка передбачає сукупність суб'єктів, їх функціональних повноважень та вертикальних зв'язків. Її реалізація дозволить не тільки підвищити ефективність державної політики в сфері розвитку фізичної культури та спорту в системі вищої освіти, а й сприятиме подальшому розвитку громадянського суспільства в Україні.

Відсутність позитивної динаміки фінансової підтримки вищої освіти в сфері фізичного виховання та спорту визначила необхідність трансформації фінансового механізму державного управління вищою освітою в сфері фізичної культури та спорту в Україні. Враховуючи можливість залучення не лише коштів державного та місцевих бюджетів, а і позабюджетних коштів, задля вдосконалення фінансового механізму державної політики в сфері фізичної культури та спорту запропоновано впровадити бюджетне/позабюджетне фінансування спортивних громадських організацій як замовників підготовки фахівців за освітніми програмами в сфері фізичної культури та спорту. Ідентифіковано суб'єктів, принципи та умови фінансування. Це сприяє врахуванню конкретних актуальних потреб суспільства та ефективному використанню наявних можливостей джерел фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України. / За ред. Ю. П. Битяка. Х.: Право. 2001. 528 с.
2. Ажажа М. Структурно-функціональні особливості державного управління модернізаційними процесами у сфері вищої освіти. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. Том 29 (68). №6. С. 16-20.
3. Ажажа М.А. Державне регулювання процесу модернізації вищої освіти України в умовах глобалізації. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 19. С. 79-83.
4. Ажажа М.А. Напрями державного управління модернізацією освіти в контексті євроінтеграції України. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 20. С. 94-99.
5. Ажиппо О.Ю., Проценко У.М. Історичні аспекти становлення вищої освіти фізкультурного профілю на теренах України (20-70 роки ХХ століття) Інноваційна педагогіка. Науковий журнал. Випуск 24. Том 1. Видавничий дім «Гельветика». 2020. С. 9-13
6. Акімов О.О., Грушецький Б.В. реалізація механізмів державного управління розвитком вищої освіти в Україні. Економіка, управління та адміністрування. 2023. №3 (105). С. 103-109.
7. Алфьоров С.М. Адміністративне право : навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. 2011. 216 с.
8. Андрейчук С.К. Державне управління розвитком вищої освіти України в умовах інтеграції в європейський освітній простір. Наукові студії Львівського соціологічного форуму «багатовимірні простори сучасних соціальних змін». Львів, 2008. С. 469-472.
9. Анненкова І.П. Критерії і показники якості освіти у ВНЗ. Наука і освіта. 2011. № 8. С. 4-8.
10. Базиляк Н.О. Трансформація сучасних систем управлінських підходів у формуванні та реалізації соціально-гуманітарних векторів реформування системи вищої освіти. Публічне управління та митне адміністрування. 2022. №4 (35). С. 23-27.
11. Бакуменко В. Д., Усаченко Л. М., Червякова О. В. Теоретичні засади державного управління : навч. посіб.; за заг. ред. Л. М. Усаченко. К.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс». 2013. 174 с.
12. Бакуменко В.Д. Державно-управлінські рішення. К.: 2012. 344 с.

13. Балабан С.М. Публічне адміністрування сферою фізичної культури та спорту : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2017. 207 с.

14. Баранець Я. Види професійної компетентності сучасного педагога. Вісник Дніпровської академії неперервної освіти «Філософія. Педагогіка». 2022. № 2 (3). С. 47-53

15. Барановський В.О. Державна політика в сфері фізичної культури та спорту: кваліфікаційна робота : спец. 281 «Публічне управління та адміністрування» / Поліський нац. ун-т. Житомир, 2023. 48 с.

16. Батечко Н.Г. Державне управління сферою вищої освіти України: суперечності сучасного розвитку. Наукові праці. 2012. Вип. 197. Том 209. С. 10-15.

17. Беленюк Ж.В. Механізми публічного управління у сфері фізичної культури та спорту в умовах повоєнної відбудови України: дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ. 2023. 208 с.

18. Белікова Н.О. Сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2013. № 112 (2). С. 52-56. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153582909.pdf>

19. Белова Л.О., Бульба В.Г., Поступна О.В. Стан і проблеми здійснення управління якістю освіти та освітньої діяльності в Україні: експертне оцінювання. Теорія та практика державного управління. 2018. Вип. 2. С. 8-17.

20. Білокур Є.І. Функції державного управління: поняття, особливості, правове регулювання : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. О., 2015. 194 с.

21. Біляковська О.О. Система забезпечення якості професійної підготовки майбутніх вчителів у Республіці Польща та в Україні: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Львівський національний університет імені Івана Франка, Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ. 2020. 557 с.

22. Болдуєв М.В. Особливості й тенденції розвитку державного управління вищою освітою в економічно розвинутих країнах. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2012. № 1 (37). С. 125-129.

23. Бондар А., Петренко І., Томенко О. Сучасні тенденції менеджменту фізичної культури і спорту в Україні. Слобожанський

науково-спортивний вісник. 2022. № 6 (86). С. 57-63.
URL: <https://doi.org/10.15391/sns.v.2021-6.009>

24. Бондаренко В.А. Система та структура державного управління. Аналітично-порівняльне правознавство, 2023, 3: 250-255.
URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/07/47.pdf>

25. Бюджетне забезпечення закладів освіти, культури та спорту.
URL: <https://moodle.znu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=133448>

26. Вавренюк С.А. Роль виховних функцій фізичної культури і спорту серед студентської молоді: державноуправлінський аспект. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 2. С. 138-140.
URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2015/31.pdf

27. Вавренюк С.А. Базові моделі державного управління системою вищої освіти України. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування: електронне фахове видання. 2019. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/index/zmist_2019_1/0-39

28. Вавренюк С.А. Організаційно-правовий механізм державного управління вищою освітою України. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 17. С. 54-58.

29. Вавренюк С.А. Розвиток освіти в Україні в контексті ризиків та викликів. Публічне урядування: зб. наук. праць. 2018. Вип. 3 (13). С. 29-38.

30. Вавренюк С.А. Удосконалення системи державного управління у сфері вищої освіти. Вісник Національного університету цивільного захисту України: зб. наук. пр. 2019. Вип. 1 (10). С. 251-257.

31. Васильєва Л.М. Дослідження сутності категорії «державне управління». Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2019. Вип. 1. С. 12-17.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2019_1_4

32. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Самоврядування_громадське

33. Виговська О.А., Мосієнко О.В. Фінансування видатків бюджету на вищу освіту України. Економіка, управління та адміністрування. 2023. № 3 (105), 150–158. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2023-3\(105\)-150-158](https://doi.org/10.26642/ema-2023-3(105)-150-158).

34. Військові навчальні заклади України: де готують кадри для ЗСУ. URL: <https://chas.news/not/viiskovi-navchalni-zakladi-ukraini-de-gotuyut-kadri-dlya-zsu>

35. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. URL: <https://vspu.edu.ua/?p=history>

36. Власенко В.В. Правове регулювання видатків на фізичну культуру та спорт в Україні: становлення та сучасний стан. Київський

часопис права. 2021. № 2. С. 31-36. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/19/18>

37. Войнаровський А. Історичний аналіз розвитку студентського спорту у вищих навчальних закладах України. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць. 2012. № 2 (18). С. 7-10. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/229328076.pdf>

38. Воробйова О. Державне управління вищою освітою у США крізь призму акредитації. Науковий вісник: Державне управління. 2022. № 1 (11). С. 28-41.

39. Вступ.ОСВІТА.UA. URL. <https://vstup.osvita.ua/spec/2-620-1/0-0-1469-0-0-0/>

40. Гавран М. І., Шайнер Г.І. Системи забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти Польщі в контексті побудови європейського простору вищої освіти. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2019. Випуск 70. С. 49-52. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27768/Навган.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

41. Гаєвська Л.О. Розвиток державно-громадського управління загальною середньою освітою в Україні (друга половина XIX ст. – початок XX ст.) : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / Національна академія Державного управління при Президентіві України. Київ, 2010. 36 с.

42. Гасюк І. Л. Фізична культура в освітній сфері: перспективні шляхи державного стимулювання розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 12. С. 95-98.

43. Гасюк І.Л. Державне управління фізичною культурою та спортом: стан та перспективи розвитку: монографія. Х.: ПП Балюк І.Б. 2011. 432 с.

44. Гедікова Н.П. Державна політика в сфері вищої освіти України в контексті європейських освітніх стандартів. Сучасне суспільство. 2016. Вип. 1. С. 20-39.

45. Гета А., Ницета Д. Огляд етапів історичного розвитку фізичної культури в стародавні часи. 2021. URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/11375/1/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A_01.12.2021%20pdf-32-34.pdf

46. Годзь О. В. Роль фізичної культури і спорту у патріотичному вихованні молоді. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4364/1/Godz.pdf>

47. Головій Л.М. Державне управління вищою освітою в Україні. Науковий вісник НУБіП України. 2013. Вип. 182. Ч. 3. С. 148-154.

48. Гончар Г., Безверхня Г. Проблеми вдосконалення підготовки фахівців у галузі фізичної культури й спорту. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2015. № 4. С. 9-14. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/10565/1/2_9.pdf

49. Грабовенко Н. Система управління якістю вищої освіти: структурно-функціональний аналіз. Університетські наукові записки. 2020. № 6 (78). С. 26-32. URL: https://unz.univer.km.ua/article/download/78_26-32/pdf/

50. Грабовський В.А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою на районному рівні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. К., 2006. С. 87.

51. Граничні показники видатків та надання кредитів державного бюджету і цілі державної політики у відповідній сфері діяльності та показники їх досягнення у 2022-2026 роках. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/_%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D1%96_%D1%86%D1%96%D0%BB%D1%96_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8_2025-2026.pdf

52. Гращенко Ж., Шутєєв В., Ленська О. Професійні компетентності магістрів спеціальності «фізична культура і спорт». Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), 2021. 12(144), 47-51.

53. Грень Л. М. Державна політика України у сфері фізичної культури і спорту: нормативно-правовий аспект. Здоров'я нації і вдосконалення фізкультурно-спортивної освіти : матеріали 2-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 22-23 квітня 2021 р. Health of nation and improvement of physical culture and sports education : 2nd Intern. Sci. and Practical Conf., April 22-23, 2021 / гол. ред. А. В. Кіпенський ; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків : Мадрид. 2021. С. 282-285.

54. Грень Л.М., Вавренюк С.А., Алієва П.І. Сучасна освіта України: державно управлінський аспект: монографія. Харків: Видавництво Іванченка І.С. 2021. 238 с.

55. Гречка Я.Р. Особливості державно-громадського управління освітою в Польщі: автореф. дис... кандидата наук з держ. упр. : 25.00.02 / Академія муніципального управління. К. 2009. 22 с.

56. Грибан Г. П. Управління у сфері фізичної культури і спорту. Житомир: Вид-во «Рута». 2022. 124 с.

57. Грибан Г.П., Гринчук О.М., Білоскаленко Т.О. Управління процесом розвитку фізичних якостей студентів в освітньому процесі з фізичного виховання. Педагогіка й сучасні аспекти фізичного виховання. 2020. № 13. С. 116-127

58. Григанська С.В. Державне регулювання системи вищої освіти в Україні: автореф. дис....канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 «Механізми державного управління»; Класичний приватний університет. Запоріжжя. 2008. 20 с.

59. Губанова Т.О. Державна політика в сфері вищої освіти: нормативно-правовий аналіз. Право і суспільство. 2022. № 5 (2019). С. 144-149.

60. Губернська Н.Л. Система державного управління вищою освітою в Україні. Право і суспільство. 2014. № 6-2. С. 49-56.

61. Даниленко Л.І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: монографія. Київ. Міленіум. 2004. 358 с.

62. Даниленко О.В. Участь спортсменів УРСР в міжнародних змаганнях у 1920-ті роки. Сумський історико-архівний журнал. 2015. № XXIV. С. 51-61.

63. Дем'янчук О.П. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду. Наукові записки НаУКМА. 2000. Т. 18. С. 31-36.

64. Демещук А.В. Спорт в університеті Св. Володимира. URL: <https://kuprienko.info/demeshhuk-a-v-sport-v-universiteti-svyatogo-volodimira/>

65. Денисовець Т.М., Квак О.В. Значення фізичної культури у формуванні здорового способу життя студентів у закладах вищої освіти. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2020. № 2 (122). С. 51-55.

66. Державна політика: аналіз та механізми впровадження: конспект лекцій / Укладачі: В.П. Садковий, С.М. Домбровська, І.М. Лопатченко, А.В. Антонов. Х. : НУЦЗУ. 2019. 65 с.

67. Державна політика: підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К. : НАДУ. 2014. 448 с.

68. Державне та регіональне управління: підручник / Є.Г. Карташов, В.В. Євдокимов, І.О. Драган, О.І. Дацій та ін.; за заг. ред. Є.Г. Карташова. Київ. 2019. 223 с.

69. Державне управління : теорія і практика / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ : Юрінком Інтер. 1998. 432 с.

70. Державне управління в Україні: навчальний посібник / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. К. : Вид-во ТОВ «СОМІ», 1999. 265 с.

71. Державне управління: підручник: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол. : Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К. ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с

72. Державно-громадське управління освітою: прогалини нормативно-правового забезпечення. URL: <https://www.prostir.ua/?news=derzhavno-hromadske-upravlinnya-osvityu-prohalyny-normatyvno-pravovo-ho-zabezpechennya>

73. Деякі питання цифрової трансформації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.02.2021 р. № 365-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2021-p#n14>

74. Діщенко Д. Історичний розвиток фізичної культури та спорту. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5754/1/71.pdf>

75. Домбровська С.М. Державне управління вищою освітою в умовах трансформаційних змін: монографія. Х. : Вид-во «Оберіг», 2009. 176 с.

76. Домбровська С.М. Механізми реалізації державної політики в галузі вищої освіти. Актуальні проблеми державного управління. 2011. № 2. С. 107-113.

77. Домбровська С.М., Вавренюк С.А., Палюх В.В. Державне регулювання фізичної культури та спорту в Україні: монографія. Х.: НУЦЗУ. 2020. 313 с.

78. Дудорова Л.Ю., Бондаренко Б.О. Державна політика України у сфері фізичної культури і спорту. Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (27 березня 2020 р., м. Київ). Київ : КНУТД, 2020. С. 174-178.

79. Дутчак М., Андрєєва О., Катерина У. Зарубіжний досвід організації фізичного виховання студентів країн, які мають високий рівень залучення населення до оздоровчої рухової активності. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2018. № 3. С. 49-58.

80. Дутчак М.В. Основні положення концепції гуманізації процесу залучення населення до рухової активності в Україні. Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. 2007. № 12. С. 47-53.

81. Дутчак Ю.В., Сущенко Л.П. Денисова Л.В. Сучасні аспекти забезпечення якості вищої фізкультурної освіти в Україні. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Випуск 3К (147). 2022. С. 129-133. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/42090/Dutchak-129-133.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

82. Еврідіка. Німеччина. Гарантія якості. Забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/germany/quality-assurance-higher-education>

83. Еврідіка. Польща. Гарантія якості. Забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/poland/quality-assurance-higher-education>

84. Еврідіка. Фінляндія. Гарантія якості. Забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/finland/quality-assurance-higher-education>

85. Еврідіка. Франція. Гарантія якості. Забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/france/quality-assurance-higher-education>

86. Еврідіка. Швейцарія. Гарантія якості. Забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/switzerland/quality-assurance-higher-education>

87. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князєв (співголова), І. В. Розпугенко (співголова) та ін. 2011. 748 с.

88. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. 2011. 692 с.

89. Євтушенко О. Н., Андріяш В. І. Державне управління (Основи теорії державного управління) : [навчальний посібник у трьох частинах]. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. Ч. 1. Основи теорії державного управління. 2013. 268 с.

90. Єльнікова Г. В. Теоретичні підходи до моделювання державно-громадського управління. Директор школи. 2003. № 40. С. 10-11.

91. Єрмоленко М. В. Актуальні питання стандартизації професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту в контексті концепції розвитку педагогічної освіти. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 3К (97). С. 199-202.

92. Жданова О. М. Управління фізичною культурою. Львів: СП «МАЛТИ-М». 1996. 127 с.

93. Журавель О. А. Актуальні питання реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту. Фізична культура в університетській освіті: світова практика та сучасні тренди: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 13 квіт. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 102-104.

94. Журавель Ю. В. Теоретико-методологічні аспекти державного регулювання сфери освіти. Регіональна економіка. 2021. № 2. С. 125-139.

95. Зайченко О. І. Державно-громадське управління в системі освіти району. Теорія та методика управління освітою. 2009. № 2. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ttmuo/2009_2/09saiesr.pdf.

96. Заклади вищої освіти. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html

97. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. Квітень 2024. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf

98. Іваненко О. І. Соціальна роль фізичної культури та спорту. Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості : збірник статей за матеріалами IV Міжн. науковопрактичної онлайн-конференції (Слов'янськ, Україна, 23-24 березня 2017 р.) у 2 томах / гол. ред. В.М. Пристинський. Слов'янськ : ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”, 2017. Т. 1. С. 44-49.

99. Ілійчук Л. В. Сучасні стандарти та показники оцінювання якості вищої освіти в Україні. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. 2022. Вип. 2 (7). С. 47-59.

100. Калина М. С. Актуальні завдання державної політики України у сфері фізичної культури та спорту в умовах глобалізації та євроінтеграції. Інвестиція: практика та досвід. 2016. № 21. С. 91-95.

101. Качур О., Загричук Г., Гарліцька Н., Мілян І. Development of the quality assurance system of higher education in European countries. *SWorld Journal*, 2023. 2(20-02), 45–50. <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2023-20-02-015>

102. Квіт С. Усе має змінитися: десять кроків з реформування вищої освіти після війни. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/use-majezninitisja-desjat-kroktiv-z-reformuvannja-vishchojiosviti-pislja-vijni.html>

103. Кількість студентів-першокурсників цьогоріч зросла на 40 тисяч. URL: <https://osvita.ua/consultations/90743/>

104. Клімова Г. П. Забезпечення якості вищої освіти як пріоритетна детермінанта становлення інноваційного суспільства в Україні. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 2 (33). С. 65-73.

105. Ключкович Т. В. Чеський досвід модернізації вищої освіти в умовах інтеграції в Європейський освітній простір. *Діалог культур у Європейському освітньому просторі: матеріали V Міжнар. конф.* 12 трав. 2020 р. Київ.: КНУТД, 2020. С. 159-163

106. Коваль Г., Попіль Ю. Державне управління якістю вищої освіти України в умовах модернізації: проблеми та шляхи удосконалення. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 3 (84). С. 206-209.

107. Ковальчук В. Я. Програмно-нормативні основи фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів. *Молодіжний науковий вісник*. 2010. № 10. С. 22-25.

108. Козенков Д., Альошина Т., Гайдук І. Процесний підхід до управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-67>

109. Козловська С. Фізична культура та спорт у сучасному суспільстві. *Головний редактор*. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2020/1/39.pdf

110. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер. 1999. 736 с.

111. Кононенко В. Забезпечення державної політики в сфері фізичної культури і спорту в контексті. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8 (14). С. 213-220.

112. Кононенко В. В., Лапшин С. А., Пилипенко Т. І. Державно-громадське управління освітою в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1548>

113. Корольок С. В. Громадсько-державне управління школою: особливості впровадження. URL: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/library/12v2-17/12ksvsov.htm.

114. Костюк Т. О. Концептуальні засади державного управління вищою освітою в Європі: огляд тенденцій. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2019. Том 30 (69). № 3. С. 88-92.

115. Котенджи Л. В., Мальона С. Б., Чепелюк А. В. Проблеми та способи підвищення ефективності підготовки викладачів фізичного виховання в закладах вищої освіти України в умовах дистанційного навчання. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2023. № 6 (166). С. 79-84. URL: <https://spppc.com.ua/index.php/journal/article/view/1367/1342>

116. Кравцов О. В., Кравцова Т. В., Лащенко О. В. Державна політика в сфері вищої освіти України в умовах цифровізації. URL: <http://29ujmo6.257.cz/bitstream/123456789/13264/1/KravtsovKravtsovLashenko.pdf>

117. Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія. Сторінками історії. URL: http://www.kogpi.edu.te.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=204&Itemid=272

118. Криворучко О. М., Шинкаренко В. Г. Основні принципи та процедури внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності. 2019. URL: <https://api.dspace.khadi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/07572d68-3c5c-42bd-ae40-f7a272558a2f/content>

119. Крисюк С. В. Державно-громадське управління освітою. Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали науково-практ. конф. / За ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. К.: Вид-во УАДУ. 2001. Т. 3. С. 351.

120. Крисюк С. В. Державне управління освітою. Навч. посіб. К.: НАДУ. 2009. 218 с.

121. Кругляк М. Спорт в житті студентства підросійської України другої половини XIX – початку XX ст. Історична панорама. 2009. Вип. 8. С. 7-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Istp_2009_8_3

122. Круцевич Т., Саїнчук М., Підлестейчук Р. Наслідки руйнації конструкту фізична підготовленість в архітектоніці предмета фізична культура. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2018. № 2. С. 102-109.

123. Кудлата К. В. Державне управління фізичною культурою та спортом на регіональному рівні: поняття та сутність. Інвестиції: практика та досвід. 2013, № 23. С. 156-160. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2013/36.pdf

124. Кузьменко О. О. Сучасний стан державного управління фізичною культурою та спортом в Україні та Європі. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/Dtr_du/2011_3/files/DU311_07.pdf

125. Куруч А. В. Забезпечення якості вищої освіти в Україні: виклики сьогодення. Pedagogy and Psychology. 2018. № 28. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/04/Ensuring-the-quality-of-higher-education-in-Ukraine-the-challenges-of-today-A.-V.-Kuruch.pdf>

126. Лікашук В. І. Державна політика в галузі фізичної культури і спорту: українські реалії. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2014. №1101. С. 126-131.

127. Лозінський С. В. Організаційно-змістові особливості фізичного виховання у вищих навчальних закладах Польщі. Editorial board. 2021. С. 372-375.

128. Лопушняк Г. С., Рибчанська Х. В. Вища освіта України: державне регулювання та перспективи розвитку : монографія. Львів : Ліга Прес, 2018. 283 с.

129. Малиновський В. Я. Державне управління: Навчальний посібник. 3-тє вид. переробл. та допов. К.: Атіка. 2009. 608 с.

130. Мамаєва О. В., Мамаєв Д. Ю. Фізична культура і спорт як чинники соціалізації особистості. Педагогіка, психологія та медико-біологічні. 2010. № 7. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2010-07/10mevfsp.pdf>

131. Махначова Н. М., Бондар В. О. Суб'єкти публічного управління: понятійно-категоріальний аналіз законодавчих норм. Право та державне управління. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2022/22.pdf

132. Мединський С. В. Історичні паралелі щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту. Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. Вип. 10. Львів : НВФ «Українські технології». 2006. Т. 4. Кн. 2. 400 с.

133. Методика проведення занять фізичного виховання у закладах вищої освіти III-IV рівнів акредитації : навч.-метод. посіб. /

уклад.: О. А. Согоконь, О. В. Донець ; Полт. нац. пед. ун-тет імені В. Г. Короленка. Полтава : Видавець Шевченко Р.В., 2019. 55 с.

134. Миколенко О. І. Поняття «державне управління» і «публічне адміністрування» в категоріальному апараті адміністративного права. *Правова держава*. 2018. № 30. С. 101-107.

135. Михайленко О. Державно-громадське управління освітою. URL: <https://osvita.ua/school/method/1124/>

136. Міністерство фінансів України Бюджет-2023: На фінансування розвитку фізкультури та спорту передбачено майже 4 млрд. грн., 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/biudzheth-2023-na-finansuvannia-rozvytku-fizkultury-ta-sportu-peredbacheno-maizhe-4-mlrd-hrn>

137. Міністерство фінансів України. Державний бюджет. URL: <https://mof.gov.ua/uk/state-budget>

138. Модус державно-громадського управління освітою: монографія / Міністерство освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; за науковою ред. В. П. Беха; редкол.: В. П. Бех (голова), Н. В. Крохмаль (заст. голови) [та ін.]. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 768 с.

139. Моргунов О. Державна політика у сфері фізичної культури і спорту як об'єкт публічного адміністрування: питання сьогодення. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. Випуск 12. С. 171-175.

140. Моргунов О. А. Європейська модель публічного адміністрування сфер фізичної культури та спорту: перспективи впровадження в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 6. С. 150-155.

141. Мороз С. А. Вдосконалення механізмів державного управління якістю вищої освіти на рівні функціонування системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності. *Аспекти публічного управління: Збірник наукових праць ДРІДУ НАДУ*. 2017. № 10-11. С. 13-21. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/issue/view/31>

142. Мороз С. А. Механізми публічного управління у сфері забезпечення якості вищої освіти в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 механізми державного управління. Національний університет цивільного захисту України. Харків. 2022. URL: https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1213/1/Moroz%20S.A.%20_dis.pdf

143. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту: Указ Президента України; 1148/2004 від 28.09.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1148/2004#Text>

144. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>

145. Національний план дій зовнішнього забезпечення якості вищої освіти України на період 2022-2023 рр. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD-%D0%B4%D1%96%D0%B9-%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B9-14_22.pdf

146. Національний університет фізичного виховання і спорту України. Історична довідка. URL: <https://uni-sport.edu.ua/content/istorichna-dovidka>

147. Нижник Н., Машков О. Системний підхід в організації державного управління: Навч. посібник / За заг. ред. Н. Р. Нижник. К.: Вид-во УАДУ. 1998. 160 с.

148. Ніконенко С. В. Реалізація державного управління фізичною культурою і спортом: теоретичні підходи. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2020. Випуск 2. С. 194-203.

149. Ногас Н. І. Адміністративно-правові засади забезпечення якості вищої освіти: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Західноукраїнський національний університет. Тернопіль. 2022. URL: <http://dspace.wnu.edu.ua/bitstream/316497/45797/1/%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%90%D0%A1-2-1.pdf>

150. Огаренко В. М. Державне регулювання розвитку вищих навчальних закладів в Україні: автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / Нац. Акад. державного управління при Президентові України. К., 2005. 36 с.

151. Одеський національний медичний університет. Історія кафедри фізичної реабілітації, спортивної медицини та фізичного виховання. Інтернет-ресурс. URL: <https://onmedu.edu.ua/istorija-kafedri-fizichnoi-reabilitacii-sportivnoi-medicini-fizichnogo-vihovannja-valeologii/>

152. Озанян М., Бірнбаум Дж. «Реал», «Манчестер» і компанія. 30 найдорожчих футбольних клубів світу. Рейтинг Forbes. 2023. URL: <https://forbes.ua/ratings/30-naydorozhchikh-futbolnikh-klubiv-svitu-spisok-forbes-31052023-13954>

153. Оксентюк С. О. Поняття державного управління. Матеріали VII Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Актуальні задачі сучасних технологій. Тернопіль 28-29 листопада 2018. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/27672/2/VII_AZST_2018v3_Oksentyuk_S_O-Conceptofpublicadministration_213.pdf

154. Олексієнко Я. І., Дудник І. О., Субота В. В. Формування фізичного стану студентів закладів вищої освіти засобами фітнес-технологій. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2021. № 74. Т. 3. С. 49–54

155. Орлова В. О. Суб'єкти державного управління (адміністративно-правовий аналіз). Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. № 27 (2). С. 165-168. URL: http://lib.osau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2714/1/nvuzhpr_2014_27%282%29_43_%281%29.pdf

156. Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 25 жовт. 2022 р. Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2022. 360 с.

157. Освітня програма навчальної дисципліни «Фізичне виховання» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка» (автор: Цуд І.). 2022. 11 с.

158. Осипчук А., Яковлев М., Суслов А., Усачова В., Шулімов С. Університети під час війни: від закладу освіти до соціальної місії. Київ. 2022. 79 с. URL: <https://spa.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/Universytety-pid-chas-viyny-vid-zakladu-osvity-do-sotsialnoi-misii-doslidzhennia-SHPA.pdf>

159. Остапенко О. І., Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін. Адміністративне право України (загальна частина): навчальний посібник. Вид. 2-е, доповнене. Львів: СПОЛОМ. 2021. 616 с.

160. Отрощенко Л. С. Досвід менеджменту системи вищої освіти Німеччини. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Менеджмент соціокультурної діяльності. 2018. № 2. С. 120-133. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-7573.2.2018.149475>

161. Павлиш О. Тут ніколи не закінчуються гроші. Як заробляє NBA і чому 40 років назад це був безнадійний проєкт. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/06/16/701141/>

162. Пастовенський О. В. Громадсько-державне управління загальною середньою освітою в регіоні: автореф. дис. ... д-ра пед. наук:

13.00.06 / ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2015. 44 с.

163. Пермяков О., Оніщук Л., Йопа Т., Остапов А. Сучасна система фізичного виховання в умовах ЗВО. Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. 2020. № 13. № 102-112.

164. Петришин Д. Ю. Аналіз системи державного управління в сфері фізичної культури та спорту в Україні. Науковий вісник НЛТУ України. 2016. Вип. 26.2. С. 267-271.

165. Пилипишин В. П. Поняття та основні риси державного управління. Юридична наука і практика. 2011. № 2. С. 10-14.

166. Півень О. П. Перші кроки становлення і розвитку системи фізичного виховання молоді України. Теоретичні питання освіти і виховання: зб. наук. пр. Вип. X. Київ: КДЛУ. 2000. С. 72-74.

167. Пігин М. Нормативно-правове забезпечення інформатизації фізичної культури і спорту. Молода спортивна наука України. 2012. № 1. С. 209-215.

168. Показники державного бюджету на 2025–2026 роки. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9F%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D0%94%D0%91%D0%A3_2025_2026.pdf

169. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

170. Поліщук Р. Політика і спорт: ідеологія, імідж, ідентичність. Молодий вчений. 2019. № 5 (69). С. 339-345. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2701/2683>

171. Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2019 року № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#n154>

172. Прес-служба Верховної Ради України Проект Державного бюджету України 2024: фінансування молоді і спорту збільшать удвічі. 2023. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/241416.html

173. Приходько Г. І. Діяльність студентських спортивних гуртків і товариств вищих закладів освіти на початку XX ст. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2012. № 34-35. С. 34-35. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/1602/1/Pruxodko_311%E2%80%93315.pdf

174. Про визнання таким, що втратив чинність, Указу Президента України від 09 лютого 2016 року № 42: Указ Президента

України від 21.07.2021 р. № 300. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300/2021#n4>

175. Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 01.07.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

176. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 02.12.2012 р. № 1602-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14?find=1&text=стратег#w1_1

177. Про забезпечення сталого розвитку фізичної культури і спорту в Україні в умовах децентралізації влади: Постанова Верховної Ради України від 19.10.2016 р. № 1695-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1695-19#Text>

178. Про затвердження Державної цільової програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2024 року: Постанова Кабінету Міністрів України № 115 від 01.03.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-2017-п#Text>

179. Про затвердження Інструкції з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України: наказ Міністерства оборони України від 05.08.2021 р. № 225. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2021/225_nm.pdf

180. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2017 р. № 600. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/rekomendatsii-1648.pdf>

181. Про затвердження національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#n25>

182. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>

183. Про затвердження Положення про Комітет з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України: Наказ МОН від 12.03.2018 р. № 241. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0411-18?fbclid=IwAR3chAHFlwFRrWxcHX5mb51XBx5i6c_s1R2gKI7vhdw-0v9sZdOcpa7saXY#Text

184. Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України: Постанова КМУ від 02.07.2014 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2014-п#Text>

185. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України: Постанова Кабінету міністрів України від 16.10.2014 р. № 630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-п#Text>

186. Про затвердження Порядку проведення щорічного оцінювання фізичної підготовки населення України: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2015 р. № 1045. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-2015-п#Text>

187. Про затвердження програми діяльності Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 р. № 471. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-п#n5>

188. Про затвердження рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року: Наказ Міністерства освіти і науки України № 193 від 15.02.2021 року. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/808/80881/602e6a8b9488d149085556.pdf>

189. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура та спорт» для першого (бакалаврського) рівня: Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 567. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/017-Fizkultura.sport-bakalavr.28.07.pdf>

190. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура та спорт» для другого (магістерського) рівня: Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.05.2021 р. № 516. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>

191. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури та спорту на період до 2028 року: Постанова Кабінету міністрів України від 04.11.2020 р. № 1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1089-2020-п#Text>

192. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 року № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>

193. Про наукову та науково-технічну діяльність. Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

194. Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»: Указ Президента України від 09.02.2016 р. № 42. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016/ed20210723#Text>

195. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2016 роки: Указ Президента України № 487/2021 від 07.09.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#n17>

196. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

197. Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні: Закон України від 03.12.1999 року № 1273-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1273-14#Text>

198. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку»: Указ Президента України від 02.06.2021 року № 225/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#n11>

199. Про стратегію розвитку медичної освіти в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.02.2019 р. №95-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/95-2019-p#n8>

200. Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.06.2019 р. № 596-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-p#n11>

201. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти на 2022-2032 роки: Розпорядження КМУ від 23.02.2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p#Text>

202. Про туризм: Закон України № 324/95-ВР від 15.09.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-vr#Text>

203. Про фізичну культуру та спорт: Закон України № 3808-XII від 24.12.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>

204. Про Цілі сталого розвитку на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. №722. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

205. Прокопенко Л. Л., Дегтярьова І. О. Досвід державно-громадського управління вищою освітою в Польщі. Аспекти публічного управління. 2014. № 7 (9). С. 99-106.

206. Прокопенко Л. Л., Денисюк В. І. Демократизація системи управління освітою в Польщі. Реформування системи державного управління та державної служби: теорія і практика: мат-ли науково-практ. конф. за міжнар. участю, 8 квітня 2011 р. Л.: ЛРІДУ. 2011.

207. Проценко У. Система підготовки фахівців з фізичного виховання у вищих спеціалізованих навчальних закладах України (70-91-ті рр. XX ст.) Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. 2013. Вип. 113. С. 166–172.

208. Проценко У. М. Підготовка фахівців з фізичного виховання та спорту у вищих спеціалізованих навчальних закладах України (1930-1991 рр.) [Текст]: дис. канд. пед. наук : 13.00.01; Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич. 2014. 265 с.

209. Проць Т. А. Нормативно-правові засади державного сприяння розвитку освіти у сфері фізичної культури: регіональний аспект. Ефективність державного управління. 2017. № 2. С. 42-51.

210. Результати комплексного дослідження «Рівень залученості дітей та молоді до рухової й фізичної активності та вплив спорту на фізичне і ментальне здоров'я» від 06.09.2023 р. URL: <https://inmol.org/rezultaty-kompleksnoho-doslidzhennia-riven-zaluchenosti-ditej-ta-molodi-do-rukhovoi-j-fizychnoi-aktyvnosti-ta-vplyv-sportu-na-fizychno-i-mentalne-zdorov-ia/>

211. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи; Наук. кер. В. В. Цветков. К.: Оріяни, 1998. 364 с.

212. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект: навч.-наук. вид. / Н. Г. Протасова, В. І. Луговий, Ю. О. Молчанов та інші; за заг. ред. Н. Г. Протасової. К., Львів: НАДУ. 2012. 456 с.

213. Рибчич І. Є. Правові аспекти державного управління сферою фізичної культури і спорту в Україні. Державне будівництво: Електронне фахове видання з державного управління. 2015. Вип. 1. С. 1-10. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/items/80461a75-2d40-47dd-9729-650eae0f75e3>

214. Розвиток науково-методичної компетентності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О у системі післядипломної освіти : наук.-метод. посіб. / А. Б. Єрмоленко, М. В. Набок, С. С. Шевчук, С. В. Масліч, В. С. Кулішов. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України. 2021. 101 с.

215. Рубцов В. П., Перинська Н. І. Державне управління та державні установи: Навч. посіб. для дистанційного навчання; За ред. д-ра соціол. наук, проф. Ю. П. Сурміна. К.: Університет «Україна», 2008. 440 с.

216. Рунова Н. О. Суб'єкти управління державною службою. Право та інноваційне суспільство. 2015. № 1 (4). С. 138-143. URL: <https://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Runova.pdf>

217. Русин М. О. Державне управління вищою освітою: загальне поняття та галузеві особливості. Актуал. пробл. вітчизнян. юриспруденції : наук. зб. 2017. Вип. 4. С. 107-112.

218. Савченко В. Г., Сергеев А. Ю. Управління у сфері фізичної культури і спорту на рівні адміністративно-територіальних одиниць: традиції і новації. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2016. № 1 (51). С. 76-80. URL: doi: 10.15391/sns.v.2016-1.014

219. Самокиш І. І. Стан і основні проблеми моніторингу освітньої діяльності у закладах вищої освіти в цілому й у сфері фізичної культури і спорту зокрема. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2022. Випуск 3К (147). С. 350-357. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/38b9e8dd-097d-47ae-99b1-8ee4797868ac/content>

220. Свірко С.В. Механізми державного управління бюджетною безпекою: монографія. Житомир: ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк». 2021. 436 с.

221. Свірко С.В. Стратегічний рівень державного управління бюджетною безпекою: сучасне бачення та перспективи. Актуальні проблеми економіки. 2021. № 1. С. 133-140.

222. Семенець-Орлова І.А. Державне управління освітніми змінами в Україні: теоретичні засади : монографія. К.: ЮСТОН. 2018. 420 с.

223. Семченко О. Спортивний імідж України. Український науковий журнал. Освіта регіону. Політологія психологія комунікації. 2012. № 4. С. 200-205. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/924>

224. Серкова Н.А. Особливості державного управління системами вищої освіти в європейських країнах. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/9/29.pdf>

225. Сікорська І.М. Удосконалення державного управління вищою освітою в контексті європейської інтеграції: автореф. дис... канд. наук з держ. упр. Донецьк, 2006. 21 с.

226. Сіренко Р. Державна політика ефективного управління системою фізичної культури та масового спорту в Україні. Публічне управління та митне адміністрування. 2018. № 2 (17). С. 116–120.

227. Сіренко Р. Р. Державне регулювання в системі фізичного виховання у закладах вищої освіти України в процесі інтеграції у європейський освітній простір. Публічне управління та митне адміністрування. 2019. № 1 (20). С. 109-116.

228. Сігарський С. М. Інституалізація діяльності органів державної влади в контексті врегулювання політичних конфліктів. Економіка та держава. 2014. № 9. С. 117-123.

229. Скиба М. Є., Красильникова Г. В., Білецька Г. А. Управління якістю вищої освіти в університеті: інноваційні підходи, технології та засоби: навч. пос. Хмельницький: ХНУ. 2019. 186 с.

230. Соколова І. Європейські підходи та практики забезпечення якості вищої освіти. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2020. № 2. С. 104-113. <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2020.2.14>

231. Спортивний гурток студентів Університету Св. Володимира. URL: <https://pastvu.com/p/1351751>

232. Спортивні федерації України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Спортивні_федерації_України

233. Статут Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 244. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-%D0%BF#Text>

234. Татарченко Л. І. Фізична культура і спорт у системі загальнолюдських цінностей, забезпечення здоров'я і фахової дієздатності. Соціологія. 2011. № 5 (79). С. 108-110. URL: https://www.libr.dp.ua/text/grani_2011_5_26.pdf

235. Тертичка В. Механізм формування і здійснення державної політики. Вісник Державної служби України. 2000. № 4. С. 83-89.

236. Ткачова О. К. Теоретичні основи інституційних механізмів державного управління митною справою. Державне управління: удосконалення та розвиток 2013. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=587>

237. Тодосова Г. І. Механізми державно-громадського управління загальною середньою освітою в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2014. 20 с.

238. Тодосова Г. І. Шляхи розвитку державно-громадського управління освітою в Україні: європейський досвід та українська реальність. Державне управління: теорія та практика. 2010. № 1. С. 16.

239. Токовенко В. В. Політичне керівництво і державне управління: проблеми взаємовідносин та оптимізації взаємодії: Монографія. К.: Вид-во УАДУ. 2001. 256 с.

240. Тоцька О. Л. Управління розвитком вищої освіти України в Європейському освітньому просторі : монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2020. 532 с.

241. Тоцька О. Л., Титаренко І. О. Фінансування освіти України з бюджетів різних рівнів в умовах війни. Освітня аналітика України. 2023. № 3 (24). С. 34-44. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/10/3_Totska_Tytarenko_324_2023_34-44.pdf

242. Траченко Л. А. Процесний підхід у системах управління якістю підприємств сфери послуг. Проблеми економіки. 2018. № 2 (36). С. 251-257.

243. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: (ратифіковано Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

244. Удосконалення фінансування системи освіти України як передумова успішного реформування : монографія / за ред. С. Л. Лондара. К.: ДНУ «Інститут освітньої аналітики». 2021. 274 с. URL: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/finansuvannya-osviti-2021.pdf>

245. Уложенко В. Правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 7. С. 113-119.

246. Управління закладом освіти: підручник / С. Г. Немченко, В. В. Крижко, О. С. Боднар, В. В. Радул, О. М. Старокожко, Ю. І. Кондратенко. 2-е вид. перероб. і допов. Бердянськ: БДПУ, 2022. 506 с.

247. Факультет фізичної культури Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка. URL: <https://fv.kpnu.edu.ua/pro-facultet/istoriia/>

248. Федерації з олімпійських видів спорту. URL: <https://mms.gov.ua/sport/nacionalni-federaciyi-z-olimpijskih-vidiv-sportu>

249. Фізична культура та спорт в Україні у XIX-XX ст. URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%20%D0%95%D0%BB-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA/page16.html

250. Фініков Т.В., Терещук В. І. Локальні системи управління якістю: світовий досвід та українські практики побудови. К.: Таксон. 2018. 316 с.

251. Харківська державна академія фізичної культури: минуле і сьогодення. URL: <https://khdafk.com.ua/informatsiya/mynule-y-sohodennya/>

252. Хомишин І. Механізм реалізації державної політики в сфері вищої освіти. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: юридичні науки. 2016. Том 3. № 855 (12). С. 116-121. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5638/vnulpurn201685518.pdf>

253. Хомічак Л., Тавлуй І. Особливості застосування процесного підходу під час розроблення системи управління якістю вищого навчального закладу. Стандартизація. Сертифікація. Якість. 2011. № 3. С. 60-63. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/tavluj_0001.pdf

254. Цветков В. Державне управління: теорія, методологія, практика. Вісник Академії правових наук України. 2003. № 2-3. С. 254-272.

255. Цільмак О.М. Складові структури компетентностей. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/13993/1/Tsilmak%20O.%20M.%202009.pdf.pdf>

256. Ціпов'яз А. Т., Бондаренко В. В. Організація і управління фізичною культурою і спортом: навч. посіб. Кременчук: КПК. 2019. 128 с.

257. Цюсь А. В. Вплив стандартизації на якість надаваних фізкультурно-спортивних послуг в регіональних спортивних об'єктах. Фізичне виховання та спорт. 2023. № 3. С. 63-68.

258. Цюсь А. В. Розвиток фізичного виховання на території України з найдавніших часів до початку XIX ст.: дис. канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Харківська держ. академія фізичної культури. Х. 2005.

259. Через терни до зірок. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/002645-f30a.docx.html>

260. Чирва Г. М. Принципи здійснення державної політики України щодо становлення та розвитку вищої освіти. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2019. Т 30 (69). № 4. С. 128-134.

261. Чиченьова О. М. Сучасні реалії фізичного виховання в закладах вищої освіти та ставлення студентів до занять із фізичної культури і спорту. Академічні студії. 2022. № 1 (4). С. 198-202.

262. Чокля О. І., Фальковський А. О. Специфіка державно-правового регулювання фізичної культури і спорту в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. № 2 (31). С. 3-8.

263. Шевчук О. Р. Механізми державного регулювання фізичної культури й спорту в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня

кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Національний університет цивільного захисту України. Харків, 2019. URL: http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/14782/1/%d0%a8%d0%b5%d0%b2%d1%87%d1%83%d0%ba_diss_2019.pdf

264. Шевчук О. Р. Теоретичні основи державного регулювання фізичною культурою і спортом в Україні. Публічне управління і адміністрування в Україні». Одеса. 2019. Випуск 10. С. 131-135.

265. Шеломовська О. Цифровізація публічного управління вищою освітою в Україні на сучасному етапі державотворення. Аспекти публічного управління. 2021. Том 9. Спецвипуск № 1. С. 47-51.

266. Шкірта М., Степчук Н., Шанта І. Професійна підготовка фахівців у галузі фізичної культури і спорту з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2022. № 2 (29). С. 138-143.

267. Шоробура І. М. Принципи державно-громадського управління освітою як основного напрямку демократизації освітньої політики. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. № 70. Т. 4. С. 61-66.

268. Шоробура І. М. Принципи державно-громадського управління освітою: сучасні виклики. *Tendenze attuali della moderna ricerca scientifica*. 2020. Band 1. № 5. С. 63-66.

269. Шуст О. М., Сергієнко Ю. М. Соціально-психологічні передумови фізичного виховання студентської молоді. ЧНУ ім. П. Могили, м. Миколаїв, Україна. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2017/293-281-12.pdf>

270. Шуст О. М., Вербицький В. О., Конопляник О. В. Перспективи розвитку та проблеми фізичного виховання студентів у системі вищої освіти. Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили. Серія: Педагогіка. 2018. Том. 313. Випуск 301. С. 133-136. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2018/313-301-24.pdf>

271. Щокін Р. Г. Освіта як об'єкт публічного адміністрування: адміністративно-правовий аспект. Право і суспільство. 2018. № 4. С. 201-205.

272. Юськов Д. Становлення системи державно-громадського управління вищою освітою України за національним законодавством. Публічне управління і право: історія, теорія, практика : збірник наукових праць / ред. кол.: В.В. Кононенко (гол. ред.), О.І. Яременко

(заступ. гол ред.), С.А. Лапшин (відповід. секретар) та ін.; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця : Друк. 2022. Вип. 2. С. 68-74.

273. Якість вищої освіти: теорія і практика : навч.-метод. посіб. / за наук. ред. А. Василюк, М. Дей ; кол. авторів: А. Василюк, М. Дей, В. Базелюк та ін. ; НАПН України, Університет менеджменту освіти. Київ; Ніжин: Лисенко М. М. 2019. 176 с.

274. Ямполь Ю.В. Економічні передумови становлення менеджменту якості освіти в Україні. Академічні Візії. 2023. № 21. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8163494>

275. Яровой Т. С., Шаповал О. В. Проблемні питання державного управління вищою освітою в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1805>

276. Blynova O., Popovych I., Hulas I., Radul S., Borozentseva T., Strilets-Babenko O., Minenko O. Psychological safety of the educational space in the structure of motivational orientation of female athletes: a comparative analysis. Journal of Physical Education and Sport. 2022. Vol. 22 (11). Pp. 2723-2732.

277. Byshevets N., Denysova L., Shynkaruk O., Serhiyenko K., Usychenko V., Stepanenko O., Syvash I. Using the Methods of Mathematical Statistics in Sports and Educational Research of Masters in Physical Education and Sport. Journal of physical education and sport. 2019. 19. P. 1030.

278. Danylevych M., Romanchuk O., Hutsulyak V. Historical Review of Future Specialists' in Physical Education and Sports Professional Training for Recreational and Health-Promoting Activity. Using Sports, Culture, and Social Studies as Means to Rediscover Lost Values : proceedings book 6th International Conference on Science Culture and Sport. (25-27 April 2018, Lviv). Ankara. 2018. P. 575-583.

279. Dashkovska O.R., Yavor O.A., Brovchenko T.I., Huz Y.V., Barabash O.O. The features of the implementation of the sports law [Article@Características de la implementación del derecho deportivo]. 2021. Retos (39). Pp. 500-504.

280. Denisova L., Shynkaruk O., Usychenko V. Cloud technologies in distance learning of specialists in physical culture and sports. Journal of Physical Education and Sport. 2018. T. 18 (Apr). Iss. 1. P. 469-472.

281. Equality for Women in the Olympics. Feminist Majority Foundation. Web. November 2014. URL: <http://www.feminist.org/sports/olympics.asp>

282. Finnish Education Evaluation Centre. Audits of higher education institutions 2018–2024. URL: <https://www.karvi.fi/en/evaluations/higher-education/audits-higher-education-institutions-2018-2024>

283. Gómez López L. F., Valdés M. G. La evaluación del desempeño docente en la educación superior. Propósitos y Representaciones. 2019. Vol. 7. № 2. Pp. 479-497. URL: <https://doi.org/10.20511/pyr2019.v7n2.255>

284. Grasdalsmoen M., et al. Physical exercise, mental health problems, and suicide attempts in university students. *BMC psychiatry*. 2020. № 20. C. 1-11.

285. Madani R.A. Analysis of Educational Quality, a Goal of Education for All Policy. Higher Education Studies. 2019. Vol. 9. № 1. Pp. 100-109. URL: <https://doi.org/10.5539/hes.v9n1p100>

286. Mozolev O., Halus O., Bloshchynskyi I., Kovalchuk R. Human resources management of educational development in sphere of physical culture and sports in Ukraine: comparative analysis (1992-2016). Journal of Physical Education and Sport. 2019. Vol. 19 (Supplement issue 1). Art 28. Pp. 185-192. doi:10.7752/jpes.2019. s1028.

287. Mozolev O., Polishchuk O., Kravchuk L., Tatarin O., Zharovska O., Kazymir V. Results of monitoring the physical health of female students during the COVID-19 pandemic. Journal of Physical Education and Sport; 2020. 20. Pp. 3280-3287.

288. OpenBudget. Видатки. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=functional&view=table>

289. Opstoel K., Chapelle L., Prins F.J., De Meester A., Haerens L., van Tartwijk J., De Martelaer K. Personal and social development in physical education and sports: A review study. European Physical Education Review. 2020. № 26 (4). Pp. 797-813.

290. Ovcharenko S, Yakovenko A, Sydorchuk T, Stepanova I, Pikiner O. Criteria for assessing the level of physical fitness and physical state of football players with cerebral paralysis, taking into account their sports classes. Pedagogy of Physical Culture and Sports. 2021. № 25 (2). Pp. 125-131. URL: <https://doi.org/10.15561/26649837.2021.0207>

291. Physical activity. URL. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/physical-activity>

292. Preparation of Future Specialists in Physical Culture and Sports for the Use of Digital Health Technologies in Professional Activity / S. Lazorenko et al. 2021 44th International Convention on Information, Communication and Electronic Technology (MIPRO), Opatija, Croatia, 27 September – 1 October 2021. 2021. URL: <https://doi.org/10.23919/mipro52101.2021.9596770>

293. Senge P. M. (red.) Piąta dyscyplina. Materiały dla praktyka. Kraków: Oficyna Ekonomiczna, 2002.
294. Snedden Traci R., et al. Sport and physical activity level impacts health-related quality of life among collegiate students. *American Journal of Health Promotion*. 2019. № 33.5. P. 675-682.
295. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG) Approved by the Ministerial Conference in Yerevan, 14-15 May 2015. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/04_2016_ESG_2015.pdf
296. System Zarządzania Jakością Kształcenia. URL: <https://pg.edu.pl/jakosc-ksztalcenia/system-zarzadzania-jakoscia-ksztalcenia>
297. The use of digital technologies in physical education classes for students with a weakened state of health. Sergey Yekimov, Nadezda Firsova, Vadym Tynnyi, Inna Mashkova, Tamara Ishchenko, Diana Kuzmenko and Olga Belyakova. E3S Web Conf., 420 (2023) 10041. URL: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202342010041>
298. Uczelniany System Doskonalenia Jakości Kształcenia. URL: <https://jakosc.uj.edu.pl/usdjko-systemie>
299. United Nations Development Programme. Human Development Index. 2022. URL: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>
300. United States Sports Academy. 2018. URL: <https://www.ussa.edu>
301. Wewnętrzny System Zapewnienia Jakości Kształcenia (WSZJK). URL: <https://ue.poznan.pl/uniwersytet/wewnetrzny-system-zapewnienia-jakosci-ksztalcenia/>
302. Yekimov S. et al. Improving the efficiency of the railway industry as a result of employees engaging in physical culture and sports. *Web of Conferences*. 2023. Vol. 376. P. 04035. URL: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202337604035>

Наукове видання

Колектив авторів:

Грицишен Д.О., Сергієнко Л.В., Дикий А.П., Ксендзук В.В., Свірко С.В.,
Нікітенко О.В., Одноворченко І.В., Петрик С.М., Чиж В.В., Михаленко Д.Д.

ДЕРЖАВНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА В СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

МОНОГРАФІЯ

За загальною редакцією
Димитрія Грицишена

Віддруковано з готових оригінал-макетів

Підписано до друку 27.03.2025 р.
Папір офсетний. Формат 70х100/16
Гарнітура “Таймс”. Друк офсетний. Ум. др. арк. 24,38
Наклад 300 прим. Зам. № 413

ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”»
м. Житомир, вул. Мала Бердичівська, 17а
тел.: 063 101-22-33

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції України
серія ДК № 7412 від 27.07.2021 р.*

Друк та палітурні роботи ФОП О.О. Євенок
м. Житомир, вул. Мала Бердичівська, 17а
тел.: 063 101 22 33, e-mail: printinzt@gmail.com

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції України
серія ДК № 3544 від 05.08.2009 р.*